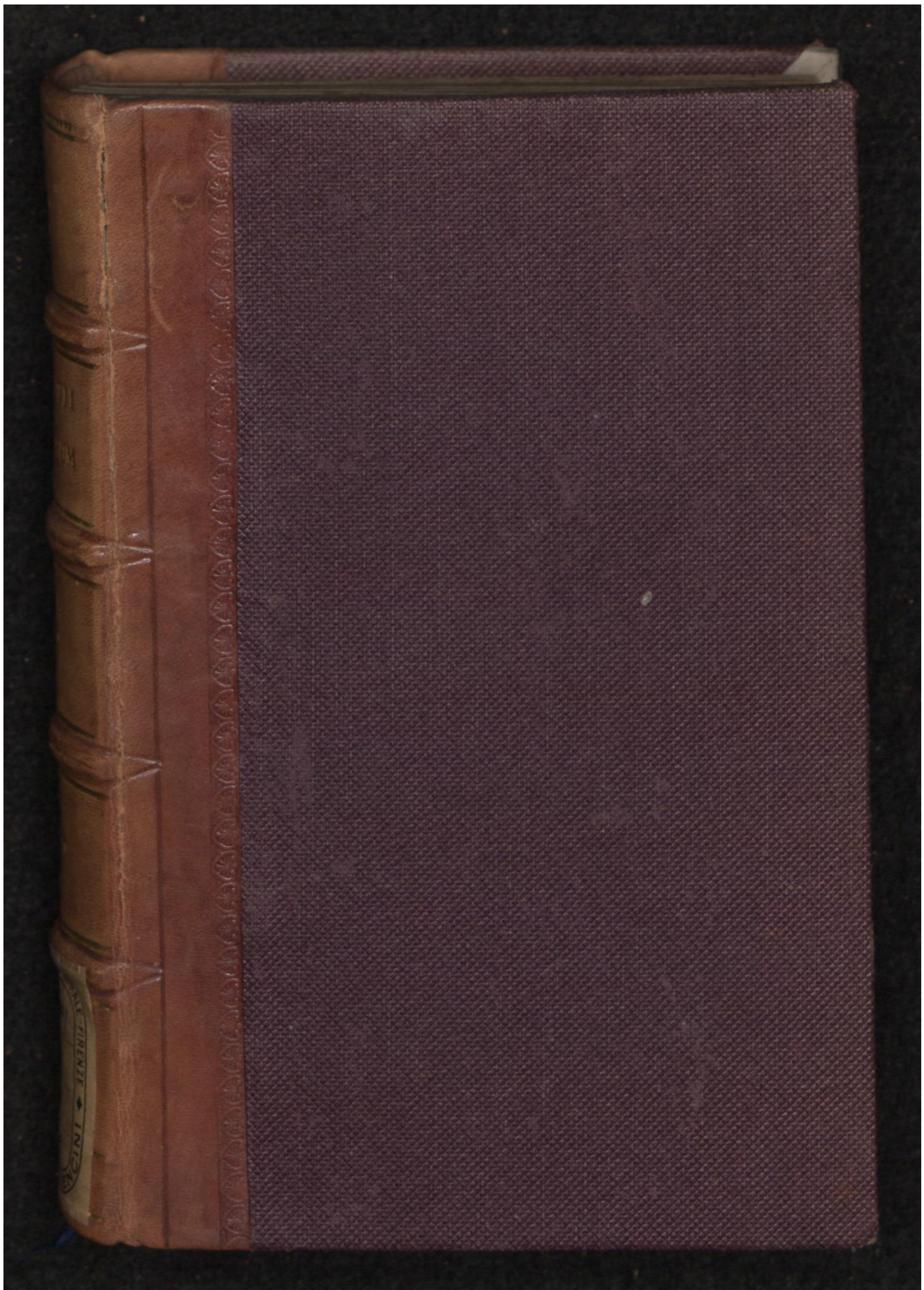
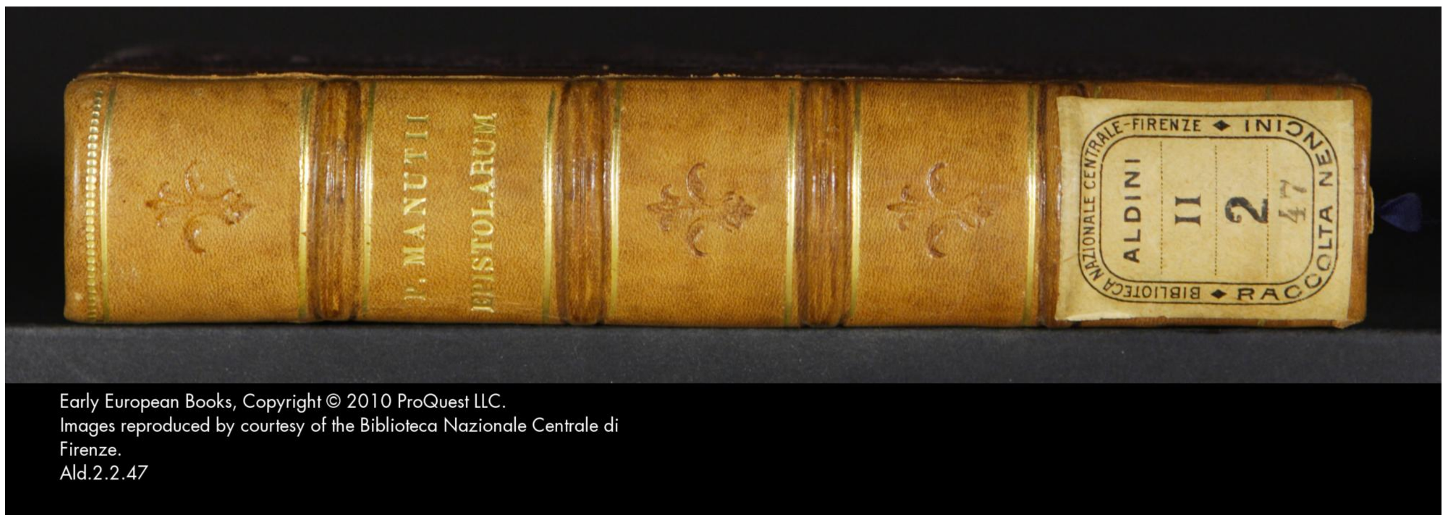
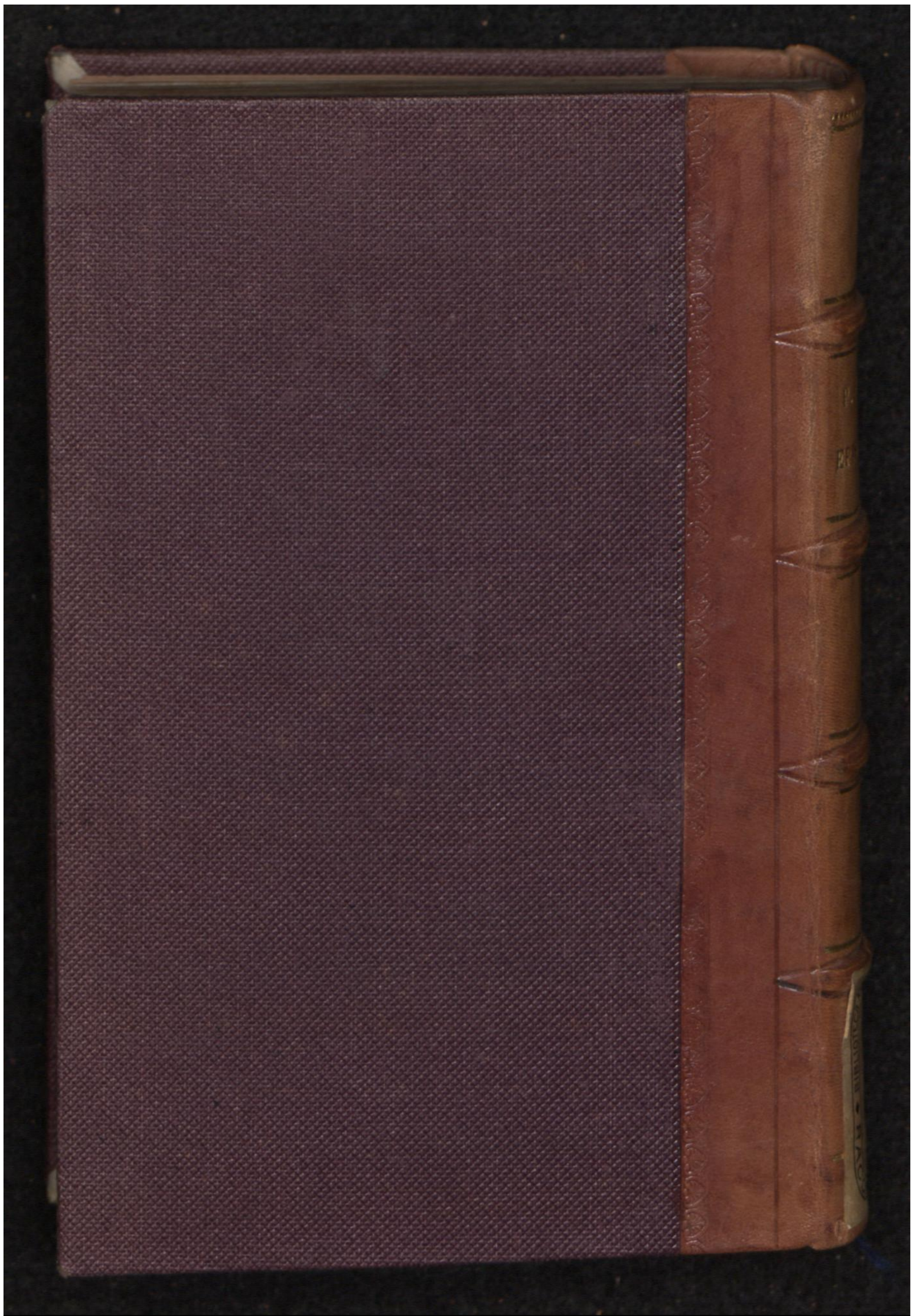

P. MANUTII
EPISTOLARUM
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
II
2
47

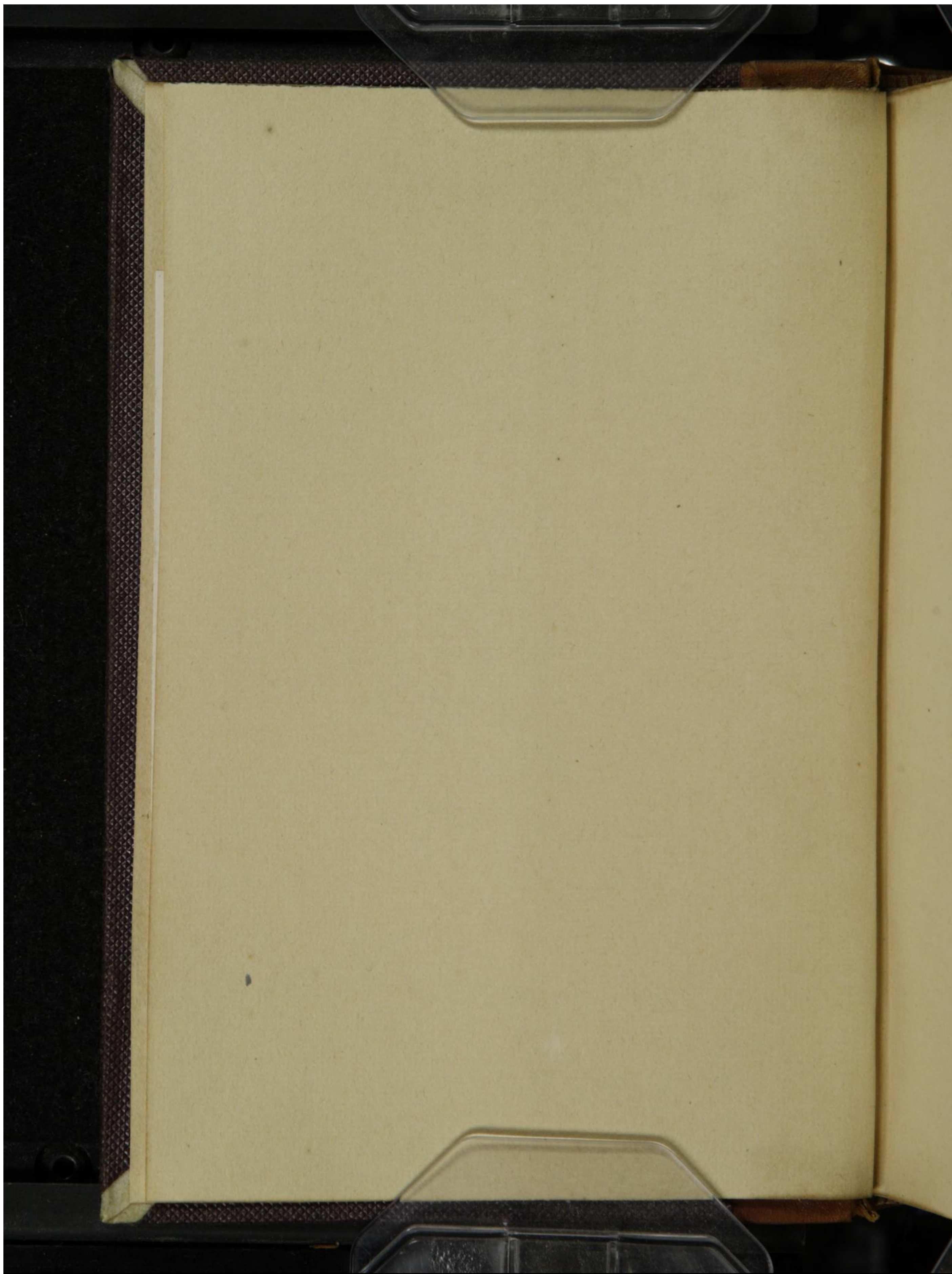

P MANVTI EPISTO

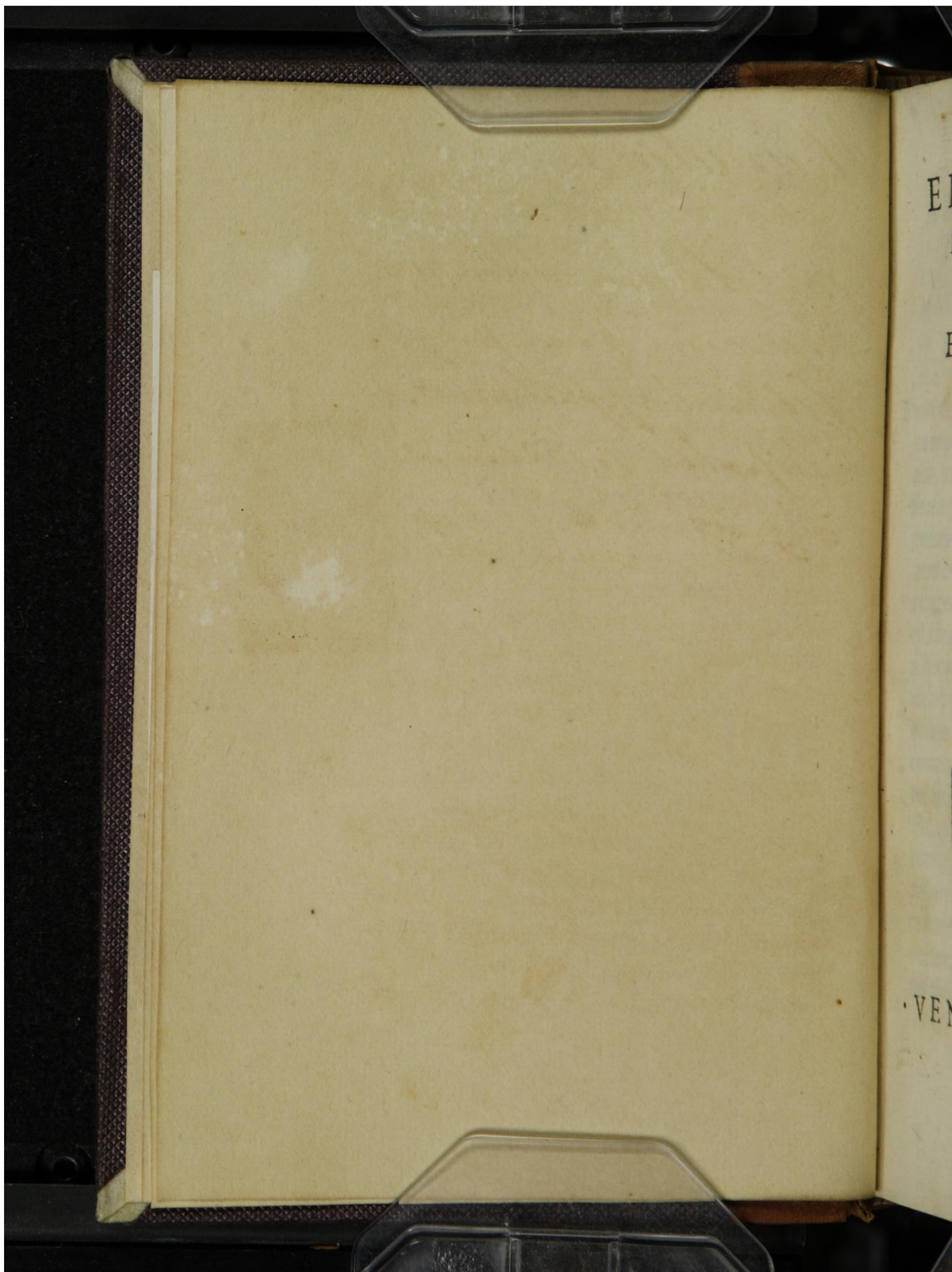

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
II
2
47
RACCOLTA NENCINI

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Joannis Nencini
1874

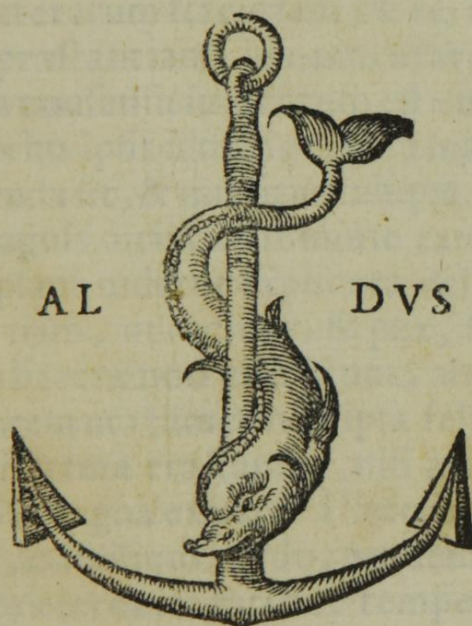

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBRI IIII.

Eiuſdem quæ præfationes appellantur.

· VENETIIS, M. D. LX.

MVM

AD ILL. ALBERICVM CIBO, MALASPINAM, MASSAE ET CARRARIAE PRINCIPEM.

Ex iis artibus, quæ merito liberales appellantur, excellere duas in primis, litterarum ſcientiam, & rei militaris præſtantiam, in omni ætate omnium conſenſu iudicatum eſt: utra uero ex his ipſis illuſtrior, utra magis expetenda ſit, & quæſitum aliquando eſt à magnis uiris, & minime tamen adhuc plane uidetur explicata deliberatio. nam, ut ocium, & pax, ſine quibus litteræ non conſiſtunt, armis comparentur: tamen nec ipſa feliciter ſatis arma tractantur, niſi adſint illa, quæ magna ex parte à litteris petuntur, conſilium, ordo, prudentia, animi præterea ita ratione temperata magnitudo, ut, ſicubi periculum occurrat, metus pariter ac temeritas abſint. itaque conſtat, quæ na-

tiones bellica gloria claruerunt , in iisdem uiguisse studia doctrinæ, ut in Græcia, quæ Persarum innumerabiles exercitus non modo sustinuit, uerum etiam fregit, atque profligauit; ipsa uero nunquam uinci, nisi à se ipsa, potuit. domesticis enim & diuisa discordiis, & infirmata bellis, non tam Philippi, Macedonum Regis, uirtute, quàm propriis perculsa uiribus, afflictaq; corruit. Romana uero gente quæ fuit ulla unquam gens aut belli gerendi scientia, ac fortitudine præstantior, aut iis præcipue litteris, quæ rudes animos humanitate informant, exculta diligentius? hinc illa manus ducum excellentium, quæ Romani terminos imperii quam longissime protulit, Catones, Aemiliani, Syllæ, Luculli, Cæsares, quos historiæ mirabiliter laudant, nec tamen ita, ut eorum merita laudes ullæ satis adæquare uideantur. Age, Macedonum tot uictoriæ, tot militaria decora unde fluxerint, si quis interroget; quid respondebimus? hoc primum,

mum, ut opinor, ab Alexandro duce: is enim Aſiam perdomuit uniuerſam, & ad intimos etiam Oceani receſſus penetraſſe fertur: deinde illud, à phalange, quæ fuit acies in exercitu firmisſima. quod utrunque ſi ſpectetur, ac perpendatur accurate; nõ exiguam fortaſſe bellicæ laudis partem litteræ ſibi uindicant. nam Alexandrum à primis annis diſciplina erudiit Ariſtotelis, & ad eam tum animi, tum ingenii præſtantiam, qua poſtea res illas, omnium opinione maiores, & aggreſſus eſt, & confecit, præceptis philoſophiæ pulcherrimis extulit. Phalangem uero, eiusq́; artem ſtruendæ ab uno primum Homeri poetæ uerſu manaſſe, doctisſimi homines memoriæ prodiderunt. Ergo uicisſim & à litteris adiuuantur arma, & ab armis litteræ ſuſtinentur. quòd ſi, ubi quæſitum armis imperium eſt, ibi artes illæ uigerent, quæ litterarum uſu cognoſcuntur: conſeruarentur facile ſtudia ciuium, ac populorum: & in communi omnium

concordia, nullus unquam externis uiribus ad labefactandam publicam rem locus esse posset. quod contra & in Græcia, & apud Romanos, & ubiuis gentium accidisse, atque accidere quotidie, uidemus. Neque solum in una ciuitate, aut in una etiam gente multos, sed uix in singulis familiis singulos, qui utranque laudem adamauerint, & in utraque pariter excelluerint, reperire difficillimum est. unum quidem non modo nostra tempestate, sed multorum sæculorum memoria, historiæ celebrant, quem uere phœnicem inter omnes Europæ uniuersæ Principes licet appellare, Laurentium Medicen, atauum tuum: cuius, nescio, plus ne uirtus in bellis, an in pace sapientia, ac moderatio enituerit. nam rem Florentinam, sæpe aduersa fortuna nutantem, confirmauit, interdum malis prope extinctam unus ipse non modo restituit, uerum etiam uehementer auxit. tranquillis uero rebus, ornauit patriam, ac muniuit legibus optimis, atque institutis:

ſtitutis: iuſtitiam præter ceteros, ac
temperantiam publice, priuatimq́; co
luit: liberalitate, ſi quis unquam, de-
lectatus eſt: cuius fama longinquas
regiones peruagata, barbaras etiam
gentes, ac religione diuerſas, illi con
ciliauit, multosq́;, aliqua modo uir-
tute, nobili ue arte inſignes, in ur-
bem Florentiam perduxit. et, ut a-
lia uel in patriam, uel in ſingulos non
uulgaria merita omittantur, quis mi
ſeram Græciam, ſuis ſedibus Otho-
manorum iniuria pulſam, ſupplicem,
atque egentem hoſpitio excepit, be
nignitate ſubleuauit, perpetuo ſtu-
dio fouit, ac tutatus eſt? unus eam
laudem ſibi uindicat, unus in Italia
Græcas litteras, & præclara doctri-
narum ſtudia Laurentius Medices ex-
citauit: cum & ipſe pro ea, qua excel
luit, eruditione acerrimus eſſet inge-
niorum æſtimator, & naturæ quodam
impulſu ad beneficentiam magnope-
re propenderet: ut mirandum mini-
me uideatur, ſi tanto patre genitus,
domeſtico tam illuſtri exemplo com

motus, Leo X, Pontifex maximus, omnes liberales diſciplinas præmiis extulit atque ornauit amplisſimis, effecitq́; ut aliquando Romam in urbe Roma liceret agnoſcere. In tua uero paterna gente Cibo, & in materna Malaſpina, mirabilis omnium uirtutum in omni ætate fuit exercitatio. et, ne illa nimis uetera ex annalibus fide dignis repetamus, iam inde ab eo tempore, cum, Græcorum Imperatorum ætate, oppidum Pera, quod proxime Byzantium ſitum eſt, Genuenſes obtinebant; quo tempore ſummis honoribus, & copiis maiores tuos floruiſſe conſtat: aut, cum Mucius ille Cibo, plane alter Mucius in tuenda patriæ ſalute, triremibus priuato ſumptu comparatis, atque inſtructis Piſanos, Genuenſium rebus acriter infenſos, in Sardinia profligauit: ſexcenta præterea in Genuenſium remp. merita, in qua etiam Gulielmus Cibo cruce rubea, publico inſigni, uirtutis ergo decoratus eſt: hæc ut omittam; & illa, quæ auorum

rum

rum noſtrorum memoria geſta ſunt, attingam; Aranus, Aaron in hiſtoriis nominatus, equeſtri dignitate ornatus, Romani Senatoris titulo inſignis, antiqua ille quidem ſuæ gentis nobilitate clarus, multo tamen ſuis laudibus illuſtrior, qui nihil unquam in uita non egregium, non amplum, non ingenuo nobiliq́; uiro dignum aut cogitauit, aut fecit, is, qua tempeſtate Renatus Andegauenſis Alfonſo Neapolitanorum Regi bellum intulit, in eo bello, quæcunque à ſummo duce munera poſtulantur, ea fortisſime præſtitit, uſque eò, ut Renatus, Neapoli potitus, eum pro Rege, iure ſummo, ac poteſtate amplisſima ;, conſtituerit. quo in imperio ita ſe geſsit abſtinenter, ita iuſtitiam eſt complexus, ut, cum ad Alfonſum rurſus uictoria inclinaſſet, afflictis Renati partibus, exceptus ab illo ſit honorifice in primis, ac ſplendide: quemq́; apud Renatum antea, eundem apud eum, quem ſæpe armis læſerat, ſæpe in diſcrimen uitæ adduxerat,

rat,

rat, & dignitatis, & gratiæ locum obtinuerit. Ex hac tantarum uirtutum præſtantia filius eius, ad optimam naturam optima uoluntate adiuncta, documenta ſumpſit ad uitam laudabiliter inſtituendam, & iis artibus excolendam, quibus poſtea maximam adeptus & uirtutis, & probitatis opinionem, Pontifex, approbante Deo, fauentibus, atque incumbentibus hominibus, creatus eſt. nec ſe poſtea, ut multi, ſui diſſimilem præbuit; ſed, quantum antea contenderat, ut in ſtudio uirtutis omnes anteiret, tantum, ut ſe ipſe in omni laude uinceret, & ſtuduit, & conſecutus eſt. itaque, quemadmodum ei non modo ad obtinendam Cardinalis dignitatem, uerum etiam ad Pontificatum antiqua maiorum exiſtimatio, & clariſſima patris memoria quaſi uiam ex aliqua parte muniit, aditumq; patefecit: ſic patris deinde tui fratrem, multis illum quidem animi bonis ornatum, multo tamen facilius ad Cardinalatum egregia Pontificatus Innocentii

centii

centii fama perduxit. Hæc eſt in tua gente, magne Princeps, non opum, ac diuitiarum, quibus etiam minime digni ſæpe affluunt, ſed uirtutis, & gloriæ, perpetua multorum ſæculorum ſerie quaſi per manus tradita, & ad te ipſum uſque conſeruata hereditas. Nec uero paternum tibi quidem genus prædicandum, maternum autem disſimulandum uidetur. utroque licet, ſi uetera ſpectes, æque glorieris. nam Malaſpinarum nobilitas ſimul & antiquitas Etruſci poetæ doctiſsimi, ac ſapientisſimi Dantis teſtimonio cognoſcitur: nobilitas in eo, quòd illam Italiæ partem, quæ hodie Luneiana cõmuni uocabulo nuncupatur, Malaſpinis olim uniuerſam paruiſſe tradit: antiquitas autem, quòd, cum ipſe annis ante nos ducentis quinquaginta floruerit, Corradũ tamen Malaſpinam, non ut ætati ſuæ proximum, ſed ut multis ante ſæculis natum, honorifice appellat. Vides, à quibus uiris originem ducas, Alberice illuſtrisſime. neque uero ui

des

des tu quidem, ſed non imitaris, aut imitaris quidem, ſed non aſſequeris. uerſantur enim in animo tuo cogitationes egregiæ. inde emergunt præclara facta, tuis maioribus, teq; ipſo digna. et quanquam tibi maxime propoſitum eſt militare decus, unde primum tuæ gentis nobilitas fluxit: magni tamen facis earum doctrinarum ſtudia, quæ ſi abſint ab hominum uita, ſimul abſit omnis humanitas, neque ſatis diu, quæ merces uirtutis eſt, recte factorum memoria conſeruetur. faues ingeniis, ut audio: nihil deeſſe litteratis hominibus, nullum commodum, nullum ornamentum, pateris: cupis uirorum illuſtrium res geſtas æternis mandari monimentis litterarum. et uidi iam de Laurentii Medices uita libros tres, à Michaele Bruto luculenter conſcriptos: qui cum ſuperioribus diebus Venetias ueniſſet, mira quædam de animi, ingenii, conſilii tui præſtantia, de ſtudio erga nobiles diſciplinas, præterea de humanitate, ac morum ele-

gantia

gantia prædicabat, quæ cum in te ipſo bona ſint, longe pluris intelligentium iudicio, quàm ea, quæ petuntur extrinſecus, æſtimantur. nam argenti, atque auri magnam uim poſsidere, imperare populis, oppida tenere munitisſima, clarum eſſe à maioribus, omnes pene Italiæ Principes, ſummos etiam Reges necesſitudine attingere; magna quidem hæc ſunt, nec tibi communia cum multis, eiuſmodi tamen, ut inter fortunæ munera referantur; quæ ſcis etiam ad tui diſsimillimos peruenire: uitam autem ſic inſtituere, ut omnia conſilia, omnes actiones ratio moderetur; uirtutem in ſe ipſo expetere, in aliis diligere, ac ornare; uelle inter homines eminere beneficentia potius, quàm poteſtate: hæc quia partim ſequeris, partim adeptus iam es, iccirco te uere diuitem, qui æterna bona tibi cõpares, uere nobilem, qui nobilitatem à re ipſo haurias, exiſtimamus. Atque etiam illa ipſa, quæ dixi à fortuna pendere, quia cum uirtute coniungis,

iungis,

iungis, firmiora fiunt: quandoquidem neque tuas urbes, tuamq́; ditionem mœnia potius, & aggeres, & flumina, quàm populorum beneuolentia tuebitur; neque facilius ulla re, quàm recte factis, beneuolentia comparatur. quæ ſit autem eorum, qui prope adſunt, qui te quotidie intuentur, ad te diligendũ propenſio; nos, qui longinqui ſumus, ex noſtro in te ſingulari ſtudio facile iudicamus. nã me quidem, iam aliquot abhinc annis, ea, quæ de te adoleſcentulo, rerum laudabilium infinita cupiditas, & magnarum indoles uirtutum, ferebatur, in tui amorem atque obſeruantiam cœpit allicere: poſtea, tuis laudibus cum ætate auctis, incenſus ita ſum, ut ſtatuerim, tibi quidem primum, deinde etiam aliis, aut meum in te celebrando ingenium, aut certe uoluntatem aliquando oſtendere. Quare cum hæc iam increbuerit conſuetudo, ut, de quibus optime ſentimus, iis dicata eſſe, & eorum nomine inſigniri noſtra ſcripta

cu-

cupiamus: mittendum putaui ad te, dum aliquid interim fortaſſe præſtantius adornatur, uolumen epiſtolarum, & præfationum mearum. quas ego nequaquam edere animum induxiſſem, niſi me Academiæ Venetæ ſuadentis, atque etiam petentis, mouiſſet auctoritas. quibus enim omnia debere mihi uideor, uocatus in ſocietatem exercendæ uirtutis, tanti factus honoris particeps, quantus ab excellenti multorum doctrina, à ſummis ingeniis, à quotidiana induſtria poteſt emanare; iis cur aliquid à me negari æquum putem? cur non obſequar amplisſimis uiris, non credam ſapientisſimis, non gratificer amicisſimis? Tuo uero nomini liber inſcriptus ut exiret, fecerunt illa ſuperiora: quæ ne te offendant, (quandoquidem ſunt à me, non ut gratiam tuam ficta laudatione colligerem, ſed ut omnibus mei erga te ſtudii cauſſam uerisſimam exponerem, commemorata) cupio impetrare à modeſtia tua, & debeo ſcilicet, cum etiam

in

in iis non tam ad laudandum, quàm ad cohortandum non nulla pertineant: & currentibus ad metam, atque etiam appropinquantibus, minime molestas esse cohortantium uoces, minime plausum displicere constat.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER PRIMVS.

RAINVTIO FARNESIO, CARDINALI CREATO, Romam.

QVIA *uirtus est ipsa per se amabilis; & quia nobilitati honor et obseruantia debetur; amaui te iam inde à tua pueritia, studio uirtutis incensum; & colui clarissimo genere ortum, Pauli* III. *Pontificis nepotem. iam tum equidem uidi, prædixiq; multis, qui futurus esses: & nunc, opinionem auguriumq; de te meum exitu comprobante, utrique nostrum gratulor, tibi, cui tribuuntur ea, quæ semper illustria fuerunt, nunc eo magis, quòd à Paulo* III. *Pontifice tribuuntur; mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adolescens uere coniecerim. Cardinalis es. optabile, & honorificum: sed est in isto honore pondus, & labor. cadunt in eam, quam nunc sustines, personam uirtutes omnes, atque ita cadunt, ut, si absint, is, qui honor est, honor esse desinat, uel sit etiam summa deformitas. Curæ autem, & cogitationes illæ sunt præclaræ, illæ, Rainuti, te dignæ, æternaq;*

naq́; cum gloria coniunctæ: pietatem præcipue colere; excubare animo pro salute, ac dignitate Ecclesiæ; beneficentiam sine spe præmiorum exercere; nihil omnino facere, nihil cogitare, in quo statim decus non eluceat: nam, ubi paulo uidetur obscurius, ibi satis constat turpitudinem inesse. quæ profecto tibi in mentem uenire, atque ob oculos assidue uersari, cum in aui tui summam gloriam intueris, necesse est. et omnino datum hoc uestro generi diuinitus uidetur, uobis nascentibus heroum numerus ut augeatur, & quasi maius lumen de sublimi quadam specula errantibus honestis disciplinis uiam, & hospitium ostendat. ergo alter alteri exemplo estis ad bene agendum: uobiscum simul & oriuntur uirtutes, & cum ætate crescunt; donec uitæ munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum teterrima caligine, & in illa sempiterna luce collocatos cum illo bonis omnibus circumfluente cælestium animorum cœtu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus est locus, aut hic tantum, ut uelis esse tui quamsimillimus; quodq́; tuo generi, tuo nomini, tibimet ipsi, tuisq́; debes institutis, id cumulate persoluendum existimes. Vnum exoptandum, ut qui tibi istam mentem cum ista auctoritate dedit, (dedit autem omnium auctor laudandarum

rum rerum, & creator Deus) idem uelit utriusque rei fructum esse maxime diuturnum, & æquare tuæ uitæ spatium cum ijs bonis, quæ in te summa contulit. profecto, tales gubernatores, tam peritos, tam uigilantes, Christiana religio si nunquam non haberet; nunquam illæ exorirentur dissidentium opinionum horribiles procellæ; quæ iactare multis abhinc annis Petri nauem cœperunt, neque dum consistere patiuntur. quo quidem mihi libet ominari de te idem plane, quod cupio; futurum, ut optimis artibus, quàm diu uixeris, præsidio sis, & ornamento; uiuas autem, quàm diu uel temperantia duce, uel naturæ lege licet. Vale. Venetijs.

ALFONSO CARAFAE, CARDINALI CREATO, Romam.

SOLENT esse, quæ minus expectantur, lætiora. nihil tamen isto, quo te auctum nuper accepimus, honore neque magis expectatum apud eos, qui tua studia, tuos ad uirtutem præclaros impetus nouerant, neque iucundius, aut lætitiæ maioris unquam fuit. nemo enim dubitat, quin eam ornaturus aliquando sis, qua ipse nunc ornatus es, dignitatem, eximia tua glo

ria bono publico coniuncta. quò te hortari res ipsa non patitur. nam si attendes diligenter, & considerare cum animo tuo, adhibita in consilium ratione, uolueris, primum illud, quis te Cardinalem creauit; deinde, quæ Cardinalis partes, quàm graues, & laboriosæ, quàm eædem honorificæ, ac splendidæ sint; postremo, quibus temporibus hæc tibi sit imposita persona, quàm alienis à uirtute, quàm turpi omnibus in locis omnium pene scelerum labe fœdatis: profecto ipse te, nullo cuiusquam hortatu, à te ipso de tua laude monitus, excitabis ad excellentem omnium artium honestarum cupiditatem: quæq; his artibus aduersantur, abijcies, atque contemnes, neque solum eo uiro, quem in posterum præstare debes, qualemq; te fore omnes auguramur, uerum indigna prorsus homine iudicabis. Vixisti semper antea laudabiliter: fuit in puero pudor: est in adolescente probitas, est perfecta pene ratio., & expetendarum uitandarumq; rerum scientia. desiderari uidebatur, in qua te ostenderes, occasio. delata diuinitus est omnium maxima, singulari consilio summi Pótificis Pauli IIII. qui cum sit patruus parentis tui; cum te ab ineunte ætate non mediocriter dilexerit; cum omnes suos incredibili quadam complecti caritate consueuerit: tamen in te honestando alia quædam

dam

dam ſecutus eſt: dedit honorem non propinqui tati, aut familiæ, ſed tibi ipſi, qui familiæ nomen ſtudes illuſtrare, &, quo modo principia ſe dant, ſtudium comprobabit euentus. En habes Alfonſe campum, in quo tua uirtus, parta uigilijs, bene agendi conſuetudine confirmata, excurrat. hæc eſt illa, ad quam te exercebas, quò tuæ ſpectabant curæ, tuo ingenio, tuis optimis cogitationibus, ac ſtudijs digniſſima prouincia. oſtende, quæ tuæ ſit non modo uoluntatis, uerum etiam induſtriæ præſtantia; & prome ex animo tuo illa præclara, quæ, ut antiquum gentis tuæ decus, ac domeſticam præſentem uirtutem referres, à pueritia collegiſti. non eſt, mihi crede, labor ei, qui bene ſentiat, bene facere. quod enim poſitum eſt in nobis ipſis, non aliunde pendet, non extrinſecus aſſumitur; in eo, quid obſtat, quo minus uoluntatem res ipſa conſequatur? Iam, ipſa uirtus inuitat, ipſa allicit, atque afficit ſui ſtudioſos omni uoluptate, omnibusq; præmijs. nec dubito, quin excellens animi tui uis omnes difficultates, omnia ſuperet humana. Quare gratulor equidem tibi tua cauſſa, de iſto, quò te extulit Pauli Pontificis diuina ſapientia, honoris altiſſimo gradu: ſed me mouet aliquanto magis publica res: quam tu, traditam tibi ſimul cum iſta dignitate, atque commendatã,

ſæpe, ac nunc quidem maxime, talium uirorum ope indigentem, tueberis in omni tua uita; præſidiumq́; erit in te ſitum aduerſus iniuſtitiam impietatemq́; firmiſſimum. quæ ſi tibi magna uidentur, atque glorioſa; debes animum ſic inſtituere, ac moderari, nihil ut ad te ipſum referas, nihil ipſe tibi arroges, aut à te ipſo expectes. manaſſe à Deo cuncta puta; qui perennis æternusq́; bonorum omnium eſt fons. nos enim, ut nos, nihil ſumus; aliquid autem, atque adeo plurimum, ut à Deo, & per Deum, eſſe poſſumus. Vale.

STEPHANO SAVLIO, Decentianum.

MAGNVM eſt hoc, Sauli clariſſime, humanitatis, & amoris in me tui argumentum, quòd, cum in iſtis locis nunc ſis, ubi multam diei partem cum ſingulari uiro, Cardinali Polo, grauiſſimis, ſanctiſſimisq́; ſermonibus traducas; non modo tamen de me cogites, quo ego uno contentus eſſe poteram, uerum etiam id ipſum mihi declarandum litteris exiſtimes. at quibus litteris? ſcriptis mehercule, quod ad uerba attinet, elegantiſſime; quod ad ſententias, prudentiſsime: ut iјs legendis non magis amarem amorem tuum, qui te ad ſcribendum impule-

impulerat, quàm eloquentiam suspicerem; qua effeceras, ut illa ipsa, quæ scriberes, cum ornatiora essent, amabiliora quoque uiderentur. Quare cum tibi ago gratias, ut debeo, immortales, quòd ita animatus in me sis: tum uero etiam atque etiam te rogo, in quo me ambitio quædam mouet, ut id, quod facis, perpetuo facias. quanti enim putas ad meam laudem interesse, cum hoc percrebescit, me à Stephano Saulio diligi: cuius est familia perillustris: qui suæ ipse familiæ clarum lumen est: quem præclari illi uiri, eius consuetudine, & conuictu magnopere delectati, coluerunt, Bonamicus, Iulius Camillus, Longolius. Hæc ego, Sauli, cum aliquot abhinc annis cogitarem; semper quidem, ut à te diligerer, optaui; ut uero etiam laudarer, optare fortasse potui, sperare, cum ipse me nossem, certe non debui. at tu in hac parte mecum sane perliberaliter egisti. scripsisti, in hac Romanæ linguæ facultate, non, mihi neminem præstare, sed id, quod ego cum legerem erubui, neminem esse, cui non ipse antecellam. equidem, ut, quod res est, aperiam, fateor à prima pueritia ita me in litteris esse uersatum, ut unam maxime spectarem eloquentiam, unam colerem, unam admirarer. atque hoc me studio satis mea sponte flagrantem, acrius inflammabant ij, qui

tum homines uiuebant, Bembus, Sadoletus, Bonamicus; quorum nomina per orbem terrarum celebrari ſermonibus, & ſcriptis, intelligebam. Polus hic noſter, qui nunc in omni laude, omniq; uirtute tantus eſt, ſuis me ſcriptis capiebat, atque afficiebat maxime. ego tum, ut erat ætas mea, præter uerborum, & non nullarum ſententiarum ornamenta nihil agnoſcebam. pure, & eleganter ſcribere, putabam eſſe id, quod unum ſi aſſequerer, excellerem. ſed Rhambertus meus, qui ex Gaſparis Contareni, præſtantiſſimi uiri, conſuetudine prudentiam hauſerat, præclara quædam notabat in Polo; meq;, paulo ætate inferiorem, ex uulgata uenalium magiſtrorum diſciplina rudem, atque impolitum, erudiebat, & conformabat exemplo. tum quidem, quantum proficerem, non me pœnitebat: & ex ijs, quæ ieceram, fundamentis aliquid eiuſmodi, quale ego uellem, excitari aliquando poſſe uidebatur. ſed in rebus humanis quis eſt, cui nihil unquam ſecus accidat? cum in eloquentiæ ſtudio multus eſſem, nec ſatis ualetudini parcerem, incidi in morbum: qui cum eſſet per ſe grauis, tum eo factus eſt periculoſior, quòd, uſu mihi librorum à medicis interdicto, magna ſane eſt animi mei affectio atque ægritudo conſecuta. poſt biennium denique ualetudine recuperata,

cum præteriti temporis iacturam sarcire diligentia uellem, ad pristina studia redeuntem exceperunt domesticæ controuersiæ; quas neque sedare minimo negocio, neque negligere sine graui mearum fortunarum exitio liceret. his quoque me difficultatibus aliquando is, cui omnia debeo, eripuit Deus. lucem iam, quasi diu per tenebras errassem, uidebar aspicere: & quanquam, multorum annorum amisso fructu, erat sane cur ingemiscerem, uitamq; mihi haud satis iucundam putarem; tamen ocij spe recreatus, facile impetrabam à me ipso, ut ex animo meo superiorum molestiarum atque incommodorum memoriam obliuione delerem. uigebat item, ut antea, pristina illa cura: nec erat quidquam in meis consilijs antiquius, quàm ut abditas atque implicatas in mente cogitationes non modo aperire, atque explicare uerbis, uerum etiam exornare, quasiq; pigmentis & coloribus illustrare possem. res erat nec exigui temporis, & maximi laboris. tempus non, quantum rei magnitudo ferret, suppetebat; cum ex uetere patris instituto in hoc imprimendorum librorum munere, & restituendæ antiquitatis cura distinerer. laborem autem, uel si abundarem tempore, perspecta ualetudinis meæ ratio recusabat. utrunque tamen cum uoluntas uinceret; quotidieq; aliquot horas,

horas, occupationibus ereptas, ſtylo darem: ecce me neſcio quis, homo certe ſatis à fortuna felix, præmijs commotum, & blanditijs captum, atque irretitum, Romam abduxit. ubi cum aliquot menſes non in ijs, quæ ſemper amaueram, litterarum ſtudijs, ſed inani officiorum genere conſumpſiſſem; & is, quem ſecutus eram, montes aureos pollicitus uix minima præſtaret: collegi ipſe me; neque ſolum ſtudiorum meorum, quæ intermiſeram potius, quàm dimiſeram, uerum etiam rei familiaris; cui niſi conſulerem, ipſa quoque iacere ſtudia neceſſe erat; habendam mihi eſſe rationem duxi. quo conſilio in patriam reuerſus, rettuli me omnino ad ueteres meas tum legendi, tum ſcribendi exercitationes: ſed tum in domeſtica re conſtituenda, tum in emendandis antiquorum libris diſtrictus, poſtea uero etiam erudienda duodecim nobilium adoleſcentium Academia per triennium occupatus, quantulam habuerim excolendæ facultatem eloquentiæ, quantumq; in tantis temporum anguſtijs per eam, quam ingreſſus eram, latine ſcribendi uiam procedere potuerim, facile, ut opinor, eſt exiſtimare. noſti tu, Sauli, cuius acies ingenij etiam ea, quæ occultiſſima ſunt, aſſequitur, primum, cuius prudentiæ ſit, quale illud eſt, quod in imitatione ſit optimum, dijudicare;

deinde,

deinde cuius induſtriæ, quod optimum iudicauimus, id re ipſa conſequi. quod utrunque cum ſit difficillimum; id quod, ut uides, ætate noſtra optimorum ſcriptorum penuria declarat; cum tamen, qui hoc in genere elaborent, plurimi ſint: ſatis equidem mirari non poſſum, cur tu me in epiſtola tua ſummum feceris in eloquentia, dederisq; id, quod ego ſi accipiam, mei ſane diſſimillimus, hoc eſt impudens plane ſim. nam, ut cetera, quæ dixi eſſe ad ſtudium huiuſce laudis neceſſaria, mihi non defuerint; quæ utinam mediocria fuiſſent: temporis quidem, ut paulo ante expoſui, multo minus habui, quàm rei magnitudo poſtulabat. fatum in hoc ſingulare meum eſt, ut ocio nunquam abũdem. abundem autem? utinam non ſemper indigerem maxime. nunc ad occupationẽ etiam acceſſit ſolicitudo: quã mihi ex immaturo Cardinalis Maffei, diuini hominis, interitu exortam utinam aliquando dies extinguat: ratio quidem hoc nondum potuit. ille mea ſtudia fouebat unus: ille mihi ocij ſpem dederat: et fecifſet: quis enim ad benignitatẽ propenſior? ille me, ubi opus eſſet, auctoritate ornabat, conſilio monebat, re ſuſtẽtabat. quid plura? in illo mihi erant omnia, & cũ illo mihi omnia perierunt. quare non tam mihi cogitandum eſt, ut opus uniuerſum de Romanis antiquitatibus,

quod

quod tu dilaudas, illo auctore institutum, possim absoluere, quàm ut partem aliquam, iam confectam, liceat perpolire. quod ipsum, si mihi nunc per meas occupationes liceret, hic tamen, qui me uexat, dolor certe non concederet. ac mehercule hæc ipsa, quæ tu nunc legis, irrigaui lacrymis, cum scriberem: nec putaui fore, cum tot curis distinerer, ut possem scribere: sed magna uis amoris est, magna obseruantiæ erga te meæ. ea fecit, ut hoc officium rebus omnibus anteferrem. Aduentus tui iam aliquam nobis expectationem amicorum sermo commouerat. eam tu quòd litteris confirmes, ualde lætor. cupio enim tuam tum humanitatem, tum prudentiam, quarum altera tibi ab hominibus amorem, altera etiam honorem conciliat, in consuetudine & sermonibus regustare. me autem quòd huius consilij præcipuã tibi ais esse caussam, facile patior mihi hoc à te, uiro gratissimo, persuaderi; amoq; mirabiliter animum, atque amorem istum tuum: cui respondere officiis, etsi difficile est; perpetuo tamen studio & singulari quodam obseruantiæ genere, ut spero, tibi satisfaciam. Vale.

Eidem,

EIDEM,
Decentiano Genuam redeunti.

ETSI *multarum rerum curis atque oneribus ita premor, optime Sauli; ut respirare uix possim: tamen, ut litteris tuis, amantissime scriptis, aliquid responderem, abieci omnia, & officium, quod tibi à me debetur, habui antiquissimum. Video te miro quodam ueteris eloquentiæ amore, ac studio teneri. significant hoc studia tua: declarant scripta: sermones ubique non obscure testantur. næ tu rem pulcherrimam diligis: cuius me quoque forma cepit adolescenté: & de uoluntate illa, uel cupiditate potius, tantum abest, ut dies aliquid detraxerit, ut cum ætate simul amor creuerit. quare, cum tibi ego tam multis in rebus concedam; patere, obsecro te, in hac me una riualem esse tuum, nec tibi uel tantillũ omnino uelle concedere. sentimus enim idem, quod tu, nihil esse speciosius eloquentia, nihil præstantius: quam, ut ipse nosti, amarunt ætate nostra, atque appetiere quamplurimi; potiri autem, ut mihi quidem uidetur, hactenus nemo potuit. quis enim latinæ orationis laudem non magnopere diligendam dixit? quis porro rationem, & quasi uiam, qua peruenire ad eam liceat,*

liceat, nobis indicauit? nam, qui se ita exercent, ut ex ueterum scriptis et membra, & integrum quandoque comprehensionis corpus sua in scripta transferant; non equidem eos reprehendo; siquidem perfecti similitudinem quandam sequuntur; sed, quia perfectum ipsum non attingunt, in magna laude non posuerim. Obsecro te, Sauli, qui iudicio excellis, quid tibi de Christophoro Lógolio uidetur? equidem, si quando, quid de scriptis illius existimé, interrogor, ita soleo respondere, exilem esse in sententijs, non luculentum in uerbis; ut tamé de eo, si uitæ contigisset usura diuturnior, bene censeam sperandum fuisse. sed, ut nunc est, mea quidem sententia, nullus est. quid enim affert exquisitum, quid singulare, non uulgatum, non ex quotidiana consuetudine, usuq; sumptum? At scribit interdum & de rebus familiaribus, & ad familiares. Quid tum? quasi non uel in obscuro argumento possit ingenij lumen elucere. Nam quòd in eo uerborum circuitus sæpe à Cicerone totus est: si consulto fecit, quòd inde laudem speraret, iudicium requiro. etenim, aliena quæ sunt, ad nos translata stulte iactamus: ut neminem laudare solemus, quia pulcher, quod accipitur à natura; at quia temperatus, quia iustus; quæ posita sunt in nobis ipsis. sin, quod potius existimo,

ſtimo, inops à latina lingua explicare animi ſenſa aliter non potuit: neceſſitatem excuſo: nec tamen, quod faciebat, diutius eum puto facturum fuiſſe. qui enim in illo ocio Patauino nihil ageret aliud, quàm ut ſe tum eloquentiæ copijs, quæ philoſophiam ornant, tum earum artium inſtrumento, ſine quibus muta ſilet eloquentia, locupletaret; utriuſque ſtudio facultatis conſecutus eſſet, ut, ſuis quaſi opibus abundans, de alieno quotidie parcius aſſumeret. cuius autem generis ea, quæ moriens reliquit, ſcripta ſunt; abeſſe eum iudico ab ea ſpecie, quæ eſt in ſcribendo optima, longisſime. qua de re cum aliquot abhinc annis in conuentu amicorum ſermo eſſet ortus, memini diſſentire à me amicum hominem, & eruditum: qui Ciceronis in libris diu, multumq; uolutatus, tamen Longolium ſuſpicit. aurea uidelicet cum aſſidue tractet, ærea non internoſcit. itaque, paucis poſt illum ſermonem diebus interiectis, cum epiſtolam ad me miſiſſet, in qua ita ſcripſit, nihil ſibi tam accidiſſe mirandũ, quàm quod à me audiſſet, cum dicerem, mihi Longoliana ſcripta non admodum probari: nihil reſcripſi, quòd homini quinquagenario inſitam opinionem non ſperaui me poſſe euellere. & ſunt omnino quædam res, quas ubi ſenſu et iudicio ipſi non percipimus, atque aſſequimur,

nulla satis oratio probabit; ut cum Anaxagora, niuem atram iudicante, frustra de albedine disputares. Improbas igitur, inquies, si ab antiquitate scribentes mutuemur? Ego uero, si apte fiat, etiam summe probo. sed hoc ipsum, apte, quàm difficile sit, ex eo licet cogitare, quòd latinam linguam continet uniuersam: uniuersa enim sub imitationem cadit. imitandi autem ratio quia & multiplex est, & admodum recondita: primum, de ea præcipere singillatim, infinitæ doctrinæ est; deinde, quæ præcipiantur, cognoscere, & perfecte exequi, non mediocris ingenij. cumq; id, quod enitet in oratione, aut in re uideatur esse, aut in uerbis: ego olim rem significatam simul cum uerbis significantibus sumebam; eaq; meis scriptis cum inseruissem, tum optimum illud, quod quæritur imitando, plane arbitrabar me esse consecutum. postea cœpit mihi meum consilium displicere: cogitaui, quoniam id esset memoriæ magis, quàm ingenij; quod ego efficerem, præstare multos posse; quod autem multi possent, egregium non esse. Tum iniui rationem haud paulo difficiliorem, quam cum paucissimis mihi esse communem intelligebam. exquisitas sententias, de Cicerone exceptas, aut de Terentio, tacitus in animo uersabam. eas ornabam uerbis quàm poteram lectissimis;

ut,

ut, quaſi ueſtitu orationis mutato, cum eædem eſſent, aliæ tamen uiderentur. Erat non diſſimilis in uerborum figuris cõmentatio. ſi quas notaueram illuſtriores, ad alias ſententias ita traducebam, ut interdum eandem locutionem in res prope innumerabiles accommodans, qua ſi ex una cera plures imagines, nec tamen eiuſdem generis effingerem. in hac exercitatione quantum eſſet, utinam aut mature cognouiſſem, aut ſero cognitum, auideq; arreptum uis occupationum non extorſiſſet. equidem, ſi quis me neget in ſcribendo quidquam eſſe, non pugnabo: ſed, ſi quid ſum, ab hac una eſſè contendam. Tibi gratulor Sauli, qui & uis, quod ſentis eſſe præclarũ; et quod uis, nihil impedit quo minus præſtare poſſis. ocij enim tantum habes, quantum ſtyli exercitatio poſtulat. abundas, ut animi, ſic fortunæ bonis: in quibus ipſis (Zenonis pace dixerim) non minima ad uirtutem uis eſt. ingenio uero ita flores, ut tuâ maxime conſuetudinem propterea expetierint ij, qui ipſi ingenij gloria præter ceteros excellere putabantur. atque utinam ea, quæ litteris mandaſti de homine Chriſtiano, aliquando emittas; ut opinionem ac ſermones de te meos res ipſa confirmet. quod breui futurum facile ſpero. recipis enim te nunc in uillulas tuas, hoc eſt in ſummum ocium: ubi cum nullam ti-

bi horam à studijs uacuam abire patiaris; (sic enim & à multis antea cognoueram, & postea Coccius noster confirmauit) expolitionem intra paucos menses expectamus operum tuorum. qua de re ut interdum me Bruti nostri litteris certiorem fieri uelis, etiam atque etiam te rogo. Pontificis Legatus, Ludouicus Beccatellius, homo antiquæ probitatis, humanitate, ac doctrina præstans, post obitum Cardinalis Maffei ita me complexus est, ut omnem in meis commodis atque ornamentis curam & cogitationem fixisse uideatur. cui non tam à me gratiæ sunt habendæ, quòd agit ipse quantum potest, ac plus etiam, quàm potest; quàm, quòd alios etiam, magnos & principes uiros, ad me augendum, atque honestandum suo exemplo, atque auctoritate uehementer excitat. qui cum multi sint, tua tamen inter omnes elucet liberalitas; qui, re uix audita, amore in me tuo, studio erga litteras incitatus tantum tua sponte ad hanc prouinciam conferre uelle pollicitus es, quantum ex animo meo nulla unquam delebit obliuio. Vale, tuamq; ualetudinem cum tua, tum nostra etiam, qui à te pendemus, caussa diligenter cura.

Eidem,

EIDEM, Genuam.

MAGNVM *mihi solatium attulit epistola tua: iucunditatem, dicere non possum; quam tempora eripiunt, sic, ut me tristitiæ pene totum tradiderim. Ac primum, obiisse audio fratrem meum Bononiæ, cum ualeret optime, repentino morbo oppressum. fratrem cum dico, me alterum iure naturæ dico. uerum addo illud. obierit, si uera narrantur, frater is, qui bonitate præstabat, ualebat ingenio, excellebat industria, factus ad omnia maxime omnium uidebatur. itaque obruor dolore: nec, puto, emergam, nisi aut, illi melius esse, cognouero, aut, si naturæ satisfecit, opem tulerit ipsa dies; quæ ualet ad omnia plurimum, animi uero morbis plus etiam interdum, quàm ratio, medetur. Ad hanc ægritudinem accedunt domestica, meaq; propria. uxor, cuius præcipue studio res mea familiaris, ac domus tota nititur, quæ me multis molestiis, multarumq; rerum & curarum onere leuabat, quæ meam ualetudinem præsenti semper officio tuebatur, ipsa nunc iacet, periculi non expers, affectis diuturno morbo uiribus. ego uexor acerbissime anniuersariis oculorum doloribus: quos sanare, cum iam pene tentata sint omnia, hu-*

manæ artis esse non puto. remedia sunt ab uno illo, qui malis cunctis medetur, cælesti medico expetenda. is mihi optimam, ut spero, ualetudinem aliquando restituet: si hoc minus, muniet me saltem ea uirtute, qua res aduersæ facile perferuntur. ita salus ex morbo nascetur, non hæc, qua corpus uiget, quam ego hactenus omni remediorum genere frustra quæsiui, quæ cum ipso corpore paucorum annorum spatio terminabitur, sed illa multo præstantior, qua nostræ mentes, cum sese ab hac terrestri labe seiunxerint, & cum purissimo illo cælestium animorum cœtu consociauerint, perpetuo fruentur. interim, tot in me concurrentibus malis, ægre impetum sustineo, planeq́;, quoniam homo sum, debilitor aduersis. Hic tu me uocas ad scribendum; et hortaris, ut ea tradam litteris, quæ assiduo latinæ linguæ usu, & diuturna tibi uideor exercitatione consecutus. uis me scilicet, optime Sauli, eam uiam, quæ ad eloquentiam ducit, aperire. spissum opus, ac difficile, multi ocij, tranquillæ mentis, non nostræ fortunæ, cuius tibi imaginem ostendi, neque nostrorum neruorum, quos tu putas esse satis firmos; ego, quàm sint imbecilli, experior sæpe, ac sentio. At erunt præclari conatus, etiam si non succedat. Si ita est, hac laude nemo excluditur. potest aggredi, qui
uult.

uult. uelle autem quis non debet? si quidem egregia cupientem aliqua uel ex hoc ipso gloria consequetur. te, si quenquam, Sauli doctissime, te, inquam, ipsum decet maxime omniũ id suscipere, quod mihi imponis. quæ enim sunt ad hoc munus necessaria, quorum alijs alia desunt, ea in te uno abundant omnia, ingenium, usus diuturnus, doctrina, iudicium. quid? opes, & fortuna nunquid huc pertinent? illæ uero, mea sententia, uel maxime. cursum enim ingeniorum retardat, uires debilitat, ac frangit inopia. an tu putas Aristotelem, & Platonem, illa Græciæ lumina, an Ciceronem nostrum, an Plinium tam multa potuisse litteris mandare, nisi summum illis ocium rerum omnium affluentia peperisset? domi alebant seruos eruditos: contubernales habebant, eximijs præmijs accersitos ex ultimis terris, rhetores, historicos, præstantis ingenij, singularis doctrinæ philosophos. cum his se quotidie exercebant, commentabantur, disputabant: horum omnium opera, quatenus liberet, utebantur. at ego sumptum unius pueri, minima mercede conducti, quo in scribendo utor, ægre sustineo. Et in his angustijs, in hac mea tam tenui ualetudine, tam aduersa fortuna, quia rudes homines, ueteris eloquentiæ cupidos, meis scriptis non erudio,

nec in rectam latine scribendi uiam induco, appellas me, quasi malum debitorem, atque etiam accusas, uerbis tu quidem humanissimis, & alieno, ut uideris, nomine, re tamen ipsa grauiter, &, ut ego interpretor, tuo iudicio: quod uereor in primis, facioq́;, sicuti debeo, plurimi. ueruntamen uidere te puto, quam facultatem res desideret. quid autem præstari à me possit, nemo omnium, qui uiuunt, me ipso melius intelligit. quare noli mihi languorem, aut desidiam obijcere: quæ abesse procul à me, qui anteactæ meæ uitæ cursum inspiciet, atque examinabit, facile cognoscet. satis habeas, si nemo istam culpam in te conferat. qui cum ingenio præstes; ætatem omnem in latina lingua contriueris: ex quo factum est, ut eam perfecte calleas: id quod tuorum scriptorum subtilitas, & elegantia declarat: cum ualetudinem non desideres; ocio pene diffluas: addo etiam illud: cum optime tibi cum fortuna conueniat: quæ tibi de suis bonis tantum elargita est, ut erogare quantamuis pecuniam in homines doctos, eorumq́; studia nullo tuo incommodo possis: hæc cum ita sint omnia, eaq́;, ut ego arbitror, summa, non minima quidem certe; abstines tamen ab hoc munere, & hortaris alios, nulla tibi re, præterquam uoluntate, & studio, conferendos. quis non miretur

ſitire fontes? ſitiunt enim certe, cum tu petis à me, tanquam ex arido ſolo, quod in te ipſo uberrimum eſſe conſtat; & cum ad noſtram potius inopiam confugere, quàm tuis copijs uti uis. Hoc loco mihi uenit in mentem, tuam quoque cauſſam, non modo meam, meditanti, quod tu fortaſſe reſpondeas. Diſtingues illa ſuperiora: negabis in te uno eſſe omnia, quæ dixi eſſe de latina lingua ſcribentibus neceſſaria. de fortuna concedes: patet enim: etiam, opinor, de ualetudine, de ocio: ingenij laudem, & doctrinæ, quæ tua modeſtia eſt, abs te reijcies, fortaſſe etiam, quæ tui eſt in me animi propenſio, quæ humanitas, ad me transferes. Nolim equidem tecum, Sauli, ne in tua quidem laude, contendere: uerum, quod tu mihi de te ipſo non credes, credent alij, uerumq; fatebuntur, adducti in hanc ſententiã, ac plane confirmati, non tam auctoritate mea, quam tamen, in his preſertim elegantioribus litteris, in quibus iam tot annos uerſor, non eſſe nullam intelligo, quàm tuo ipſius teſtimonio, quod habet pōderis apud bonos ac ſapientes uiros in omni re plurimum. te, inquam, ipſo teſte locuplete, cui fides habenda uideatur, probabo tuam uirtutem. Oblitus ne es, aut oblitum me putas illius temporis, cum tu librum tuum de homine Chriſtiano mihi oſtendiſti? bone Deus,

 quàm

quàm in illo multa præclara, cuius industriæ, cuius prudentiæ, quàm à te grauiter, quàm copiose, quàm splendide tractata. neque uero ego unus illum librum, uidere alij, uidit, qui uir, & quantus, Reginaldus Polus Cardinalis, qui potest esse instar omnium, quem tu profecto iudicem in re tua nunquam recusabis. hunc ego audiui, audiuere alij, de tuo interdum libro loquentem. ornabat laudibus. (& est homo, ut scis, natura simplex, rectus, cuius ab intimo sensu nunquam ne minimum quidem aut uultus, aut oratio discrepet) quid plura? conferendum cum antiquitate iudicabat. Quamobrem redeo illuc, & concludo paucis. Magni facis eloquentiam: cupis eam cognosci, cupis amari, et coli. egregia cupiditas, et nobili sane uiro digna: uerum, ut tibi satisfacias, et inuenias exitum studij tui, elige de duobus utrum uis. aut ipse, qui potes, ostende nobis latinæ linguæ pulchritudinem, ac præstantiam: doce nos, doce posteros, quæ sit eius adipiscendæ, & perfruendæ ratio ineunda: aut, si quos existimas hoc præstare posse, excita eos liberalitate, foue tuis copijs: noli pati, animum eorum hac & illa cura distrahi: sit intentus, & fixus hoc uno in studio; neque abducat eum ab opere pulcherrimo, ac nobilissimo humillimæ interdum rei turpis, & sordida procuratio.

procuratio. ita consequeris facile, quod uis; optimisq; studijs et posteritati magna tua cum laude consules. Illa, quæ scribis de leguleijs quibusdam in meum librum de Romanis legibus, detrahendi studio, incurrentibus, legi nullo cum stomacho: nec sum miratus, à barbaris hominibus, sordido quodam litterarum genere assuetis, elegantioris doctrinæ scientiam, & quasi lautitiam quandam studiorum contemni. Non placet istis meus liber: magnis uidelicet uiris, quorum fama ædium illarum, in quibus ipsi habitant, limina nondum est egressa. at placet Vincentio Portulacæ, cuius est in urbe Brixia insignis auctoritas, illustre per Italiam nomen; placet Antonio Augustino, Marco Antonio Nattæ, Lælio Taurello, Guidoni Pancirolo, iuris utriusque scientia claris; quorum nomina, scriptis egregijs testata uirtus, atque expressa, cum æternitate coniunget. hos ego meorum laborum, & uigiliarum laudatores cum audio, uiros graues, & certos, omniumq; nobilissimos; uoculas raucæ plebeculæ contemno; quidq; leues, & obscuri homines de me sentiant, aut loquantur, non esse mihi ualde laborandum existimo. te quoque sperabam in meis præsidijs esse, &, si qui urgerent grauius, obsistere, impetumq; inuidiæ, & male-

uolentiæ tua auctoritate, ac testimonio frangi. quod si facis; fructum fero meæ singularis in te obseruantiæ, & habeo tibi, quam debeo, gratiam: sin minus; hoc tamen nomine tibi debeo, quòd meos obtrectatores flocci facis, usque eò, ut indignos, quibus respondeatur, existimes. Vale. Venetijs.

VIDO FABRO, Patauium.

NESCIO, utrum fortunæ succenseam, cuius culpa factum sit, ut ego tuas litteras duobus fere mensibus post eum diem, quo tu scripseras, acceperim; an eidem gratias habeam, quòd mihi, arculam quandam scriptorum meorum euoluenti, planeq; aliud agenti, deimprouiso illas obtulerit. gratias habebo potius; quòd eodem tempore simul cum iniuria beneficium accepi; & iniuriæ beneficium præferri, æquum est. sed quoniam uereor, ne tarditatem in scribendo meam durius acceperis; hunc tu mihi scrupulum, Vide, si ex animo euelleres, faceres humane, nec tamen inique: cum hoc ipsum, quod commissum à me est, primum ex aliena culpa pendeat, deinde nunc quidem etiam corrigatur. Venio ad tuas litteras: quibus mihi gratius nihil potuit accidere: dicerem iucundius, nisi clausula illa de Bunello meo pla

ne omnem iucunditatem eriperet. nam ſic fac exiſtimes, ex illius uiri interitu tantum me ce piſſe dolorem, quantum dies exhaurire nulla poterit. Vixerat mecum Venetijs per quadriennium: cum ego in illo probitatem morum, uirtutemq; diligerem; ille in me propenſionem, credo, quandam ad litteras non improbaret. interceſſere etiam inter nos officia quædam, ſed à me leuia, nec ſatis digna, quæ memoria tenerentur: quæ tamen ille, ut erat gratus, non meminiſſe ſolum, ſed prædicare etiam ſolebat. ego ab illo maximum habebam beneficium, quòd me, cum Philelphis, & Campanis neſcio quibus (ut alijs parcam) miſere errantem, in hanc recte ſcribendi uiam primus induxerat. Videbatur quibuſdam natura ſeuerior; ſed erat leniſſimus erga ſui ſimiles, hoc eſt erga bonos uiros; ubi uitium noſſet, cenſor acerrimus. Diſtinguere homines, non fortuna, ſed moribus ſolebat. Loqui ad uoluntatem neque ipſe poterat, neque ferre qui ad iſtam artem eruditus eſſet: totus erat apertus, & ſimplex. Satis ſcio fuiſſe, qui illum deprauatæ religionis nomine in crimen uocauerint. quorum uitam ſi cum Bunelli uita comparares, Socratem diceres iniquorum conſpiratione circumuentum. coluit omnes uirtutes & philoſopho dignas, & homine Chriſtiano, ſed continentiam

continentiam præter ceteras. hac uero ille triumphauit maxime, & triumphauit adoleſcens, cum ceteros uoluptas capit. quo mirandum eſt minus, ſi tantus poſtea uir ex tanto adoleſcente factus eſt. nam extremam uitæ partem, quam, ut in fabula actum, decet eſſe perfectiſſimam, heroicam audio fuiſſe, & plane diuinam. Quare incumbamus, o Vide, & hanc operam Bunello noſtro nauemus, ut illius nomen, immortalitate digniſſimum, extingui mortali cum corpore non ſinamus. quod equidem enitar; & hominis mihi amiciſſimi, ſummi uiri, memoriam (ſi modo is ego ſum, qui tantum præſtare poſſim) profecto ab interitu uindicabo. uideo te in tuis litteris idem uelle: nec dubito, quin poſſis. nam & Bunellum amas mortuum: & uales plurimum ingenio: quod etiam pietas excitabit. cuius officij ſocietas eo gratior utrique noſtrum eſſe debet; quòd cum apud alios laudabilis maxime erit, illuſtri exemplo gratiæ referendæ; tum ad animos noſtros amore coniungendos, æternaq; neceſſitudine conglutinandos, plus ualere nihil poteſt. Reliqua erant in epiſtola tua magnifica quædam, & eleganter ſcripta de laudibus parentis mei; quæ ueriſſima fateor; quædam etiam de me ipſo, quæ non agnoſco. nam etſi tibi, nobiliſſimo adoleſcenti, multis non ſolum

fortunæ,

fortunæ, ſed etiam naturæ, doctrinæq; bonis ornato, &, quod caput eſt, uirtutis amanti, placere maxime uelim: tamen, quia nemo hactenus à me hoc impetrauit, ut ea mihi aſciſcerem, quæ mea non eſſent, patere, obſecro te, de me ipſo mihi potius me credere, quàm tibi. quòd ſi, cupidum eſſe laudis, laudem eſſe uis: iſto me licet nomine non contemnas: quòd ea, quæ habent ij, qui laudabiles ducuntur, ego, eadem ut haberem, ſemper laboraui. ſed ſcis, uelle, & perficere, non idem eſſe. alterum contingit multis, alterum duntaxat ijs, quos Dij diligere putantur. quorum ego te in numero, optime Vide, præſtanti natura præditum, Bunelli præceptis informatum, confido facile futurum. Vale. Venetijs.

MARCELLO CERVINO, CARDINALI, Romam.

POSTEA *quàm Roma diſceſſi, etſi tum mea uetus in te obſeruantia, tum tua in me perpetua beneuolentia poſtulare uidebatur, ut ad te quamſæpiſſime ſcriberem: tamen id non feci: propterea quòd omne ocium, atque omnem etiam mentis tranquillitatem moleſtæ in primis eripuerunt occupationes: quarum me,*

cum

cum primum huc reuerti, tantus æstus absorbuit, ut longo interuallo uix emerserim. nam primum domesticas res ita male affectas offendi, ut, eas sanare, multi temporis, non exigui laboris, etiam alicuius artis esset. deinde, cum illa, quam scis in meis epistolis nutu tantum appellari, inimica natio uirtutis, ac diligentiæ, quæ etiam patri meo, uiro optimo, (& adde, si quid uis) negocium exhibuit, ad me uexandum, atque opprimendum conspirasset: durius habui negocium, ut meas fortunas in tuto collocarem. sed me, qui antea præsto mihi semper affuit laboranti, idem in hoc potissimum discrimine egentem opis & consilij, nec mediocriter de toto rerum mearum statu solicitum, respexit, ac liberauit Deus. itaque omni plane molestia perfunctus esse mihi uideor. quid quæris? aliqua etiam officij specie ab ijsdem obseruamur: ac se satis apte simulationis, ut opinor, artificio tuentur. accipere tamen quod datur, quocunque animo detur, inscitiæ non est: nec hodierni mores, & ratio temporum secus postulat. Cetera sunt in meis rebus non plane cuiusmodi nos optabamus, sed cuiusmodi tamen multi non sperarunt: quibus hæc, quæ nunc agimus, amplissima uidentur esse, cum nos præ ijs, quæ, nisi quis casus nostris consilijs occurrerit, agere

re

re aliquando cogitamus, tenuissima iudicemus. quam quidem ad rem quòd tu omnia, quæ in te sunt, liberalissime polliceris; quodq; Alexandrum etiam Farnesium, præstantem omni uirtute Cardinalem, in eandem rationem propensum esse affirmas: equidem de te sic existimo; & multas esse res, in quibus iuuari à te pro tua summa tum dignitate, tum etiam fortuna possim; et in ijs rebus nunquam omnino mihi tuam esse humanitatem defuturam: Farnesium autem, diuinum adolescentem, natum ad liberalitatem, & ad gloriam, non miror eo esse erga uirtutem animo, quo quia semper fuit auus eius, iccirco ad eum gradum, qui est in terris summus, & augustissimus, dijs hominibusq; uolentibus ascendit. ac sane ille, cum domestico exemplo, tum multo etiá magis egregia ipsius natura ad immortalitatis laudem excitatus, sæpe alias, quanti bonas artes faceret, ostendit, sed proxime uel in primis, cum Hieronymum Ferrarium, iuuenem rarissimæ uirtutis, sanequam pro eius meritis ornauit, atque auxit. in quo, cum apud unum posuisse beneficium uideatur, à multis tamen gratiam iniuit. nam cum uos, tales uiri, patrocinium litterarum suscipitis: quicunque bonis artibus delectantur, animo recreato, ueniunt in spem aliquando fore, ut, post diutur

nos

nos labores, & molestiarũ quasi tempestates, in quietis & ocij portum, uobis aspirantibus, deferantur. quos si in cursu studiorum instituto uestræ benignitatis aura deficiat; hærebunt, neque iam poterunt, quò intendebant, sine ope auxilioq; uestro peruenire. uerum huiusmodi dubitationem uestra iam consuetudo sustulit. magna enim optimæ uoluntatis documenta sæpissime dedistis; maiora etiam dare cogitatis; cum quidem, ut Antonius Bladus ad me detulit, pulcherrimam rem, & uobis dignissimam aggressi, omnes libros græce scriptos, qui nunc conditi asseruantur in bibliotheca Palatina, prælo subijcere cogitetis; ut, multiplicatis exemplaribus, per orbem terrarum, in usum omnium gentium, omniumq; sæculorum, diuulgentur. cui se muneri Bladus à te esse præpositum aiebat: itaque uenisse ad nos, ut & eos typos, quibus atramento illitis charta imprimitur, conflandos curaret, &, si qua præterea sunt ad opus necessaria, maturaret. sane sum lætatus plurimum; hominemq; sua sponte diligentissimum tamen cohortari non desino, ut in ea re, quæ ad commodum studiosorum, maxime uero ad tuam, ut ego sentio, gloriam spectat, operæ ne parcat: eiq; dixi, ut ad omnia me & fratribus uteretur. neque minus prolixe, quæ uerbis pol-

licitus,

licitus sum, ubi ille petierit, re præstabo. nam & hominem diligo: & uero tua uoluntas maximi est apud me ponderis. In Romulo quidem tuo, quem initio sum complexus ut fratrem tuum, deinde amare cœpi ut te fratre dignum, nihil prætermitto, quod aut in officio cohortandi, aut etiam in studio iuuandi positum sit. sed ille, cui notissimæ sunt occupationes meæ, pudore, credo, facit, ut rarius ad me scribat: cum mihi, uel in maximis negocijs ei uacare, non modo non molestum, sed etiam gratissimum sit. quod tu, si uidebitur, ad illum scribes: simulq; litteris admonebis, ut, quo consilio Patauium est profectus, id studio & diligentia consequatur. neque tamen hoc dico, quòd eum, hactenus quidem, lapsum esse putem; de quo etiam ea, quæ uolumus, & uidemus, & audimus; sed quòd, infirmitatem eius ætatis cum recordor, interdum, uereor, ut possit consistere. Vale. Venetijs.

BERNARDINO MAFFEO, EPISCOPO CREATO, Romam.

VBI TE audiui Episcopum esse creatum, lætatus sum non tam ob ipsam rem, quæ sane est perhonorifica; propterea quòd Episcopatus &

ſacerdotium eſt, & maximum ſacerdotium; quàm quia, de te ipſo cogitans, intelligebam te eum eſſe, cui ad iſtam honeſtandam dignitatem facultas in optima uoluntate non deeſſet. Tibi erunt, quæ multis ſolent eſſe laborioſa, uirtus, & uigilantia, ex tua ueteri conſuetudine facillima. non enim honorem quaſi legem bonitatis, ad quam te fingeres, accepiſti; ſed ad honorem bonus acceſſiſti, multis antea, magnisq; rebus Paulo III probatus: cui Pontifici? omnium ſapientiſſimo, & optimo; qui & ipſe Deo probatus eſt, & non probat niſi ſui ſimiles. Gratulor igitur tibi, non ut gratulantur ij, qui fere, quibus fructibus auctus ſis, unum cogitant, cetera magnopere non ſpectant; ſed ut ij, quibus dignitas, & religio prima ſunt: quæ tu coles maxime, & eris in Chriſti militia anteſignanus. Grauem ſane perſonam Epiſcopi ſuſtinetis. ueſtrum eſt, errantes animos in uiam reducere. et reducitis uos quidem præceptis diuinæ doctrinæ tradendis: ſed magna uis eſt in exemplo, cum ea, quæ traditis, ipſi uita, & moribus exprimitis. quod tu præſtabis utrunque omnium maxime: qui & habes non doctrinam modo, uerum etiam eloquentiam, quarum altera imperitos erudias, altera languentes excites; & uiuis, ut homo, ſatis extra culpam. quod memini me multis

abhinc annis in tua prima adoleſcentia miratum; cum ea in te laudarem, quæ tamen imitari non poteram. quod feciſti adoleſcens, cum tua te ſingularis, optimaq; natura ad decus inuitaret, & quaſi manu prehenſum duceret; nunc, ætate confirmata, cum ad uoluntatem acceſſerit ratio, dubitem quin idem multo ſis alacrius conſtantiusq; facturus? dubitet qui te ignorat: mihi, cui tua ſtudia, tui ſenſus ex noſtra familiaritate notiſſimi ſunt, dubitare non licet. Quare, ut ad prima redeam, non eo ſolum nomine tibi gratulor, quòd Epiſcopus es, in ſumma dignitate conſtitutus; quod tibi ſcis eſſe commune cum multis; ſed quòd is es, qui cum iſta dignitate uirtutem æquare poſſis. quod quia uides quàm non multi potuerint, eo magis tu, qui potes, hoc ipſum, quod potes, acceptum Deo referre debes, tantumq; munus in te collatum, illud quidem plurimi facere, ſed, quoniam eſt proprij erga te amoris argumentum, muneris cauſſam multo, quàm ipſum munus, pluris æſtimare. Vale. Venetijs.

GABRIELI CATIANO,
Brixiam.

EPISTOLAS à te habeo duas, utranque ſcriptam elegantiſſime, ſed illam pleniorem,

quam XI. *kal. Sept. dederas: nam hæc recentior, cui nonarum Oct. dies erat adſcripta, argumentum habuit fere nullum. uenio igitur ad priorem: in qua cetera iucundiſſima, illud permoleſtum, quòd te minus commode ſignificas ualere: ſcribis enim, ualde te ob aduerſam ualetudinem uereri, ne non illud, quod inſtituiſti, abſoluere, ac perpolire tibi liceat. Mi Catiane excita prudentiam tuam; & occurre morbi principijs; ne ille, grauior deinde factus, & te, & amicos tuos, qui, te ægrotante, ualere non poſſunt, diutius uexet. Hoc loco mihi ueniunt in mentem, quæ tu me olim, minus recte cum haberem, prudentiſsime, & amantiſsime monuiſti. illa, illa ipſe tibi nunc in memoriam redige; &, quæ tuæ tunc partes erant, eas nunc fac eſſe meas. Tu mihi non ex Hippocrate, aut Galeno, ſed ex ueterum philoſophorum libris ea remedia, quibus ad ſalutem meam præſtantius eſſe nihil potuit, attuliſti: ego nunc idem in te facio, tuamq; tibi medicinam reſtituo. uis, quæ meum morbum, te medente, ſanarunt, ea tuo ipſe in morbo prætermittere? non uis, opinor. non enim id te dignum eſt: qui ea ſæpe legiſti, unde homines alijs cauere cum diſcant, ſibi eos non cauere turpe eſt. quare adhibe eam, quam ad omnes res ſoles, ad te curandum diligentiam: &,*

quod

quod oneris suscepisse te scribis, id si grauius ui detur, quàm ut perferre possis, depone prius, quàm opprimare. magnum est, quod moliris, & magni non solum ingenij, quo tu non eges, sed etiam ocii: quo nisi abundas, quo modo te speras ea, quæ in iure ciuili dispersa sunt, quæ scis esse minime pauca, primum posse cogere, deinde coacta ita disponere, ut ex certis generibus totum ius ciuile cognoscatur? atque ego tamen sic existimo: si quis est, qui hoc præstare possit, aut eum te esse, aut omnino neminem: sed, quoniam res et fortunæ tuæ, quemadmodum tu quidem affirmas, ita ferunt, ut in forum tibi necessario sit eundum; quæ ratio, si modo & tibi, & populo placere uelis, multi temporis exercitationem desiderat; hæc autem quæ à te est iuris ciuilis instituta digestio, eiusmodi est, ut nihil operosius existimetur: uereor, ne, duarum rerum difficillimarum tractatione distractus, utranque dum uis, neutram assequare. quamobrem, quid suscipias, tui consilii est: ego monendi partes, quæ sunt prudentiæ, non assumo: neque enim plus ulla in re me existimo uidere, quàm tu uides: id, quod est beneuolentiæ meæ, faciam, ut magnopere te non solum horter, uerum etiam rogem, ualetudini tuæ minus, quàm gloriæ, ne seruias. quæ quidem nobis, qui te summe dili-

 gimus,

gimus, tantæ curæ est, ut plurimas nostræ salutis partes in tua salute positas existimemus. De Alciati libro, ualde te amo: sed, eum, hoc quidem tempore, cur mittas, non est. sunt quædam, quæ magis urgent. Quæ scis à nobis anno proximo superiore instituta, iam pene absoluimus. Domestica fere sunt ut uolumus. fratres ualent optime, ego sicut soleo, hoc est, etsi non optime, sic tamen, ut studijs nostris frui liceat. quod si perpetuo detur; equidem hac mea tenuitate contentus ero; illam firmitatem, illa athletarum latera contemno: neque mihi unquam queri de natura ueniet in mentem, quæ me corpusculo finxerit imbecillo: gratias agam potius, quòd effecerit, ut omnibus pene horis, aduersæ ualetudinis metu, spectanda mihi ratio sit, & continentiam, quæ uirtus est, aut certe ad uirtutem ducit, cogar amplecti. Amamur à multis: si modo ex uultu, & uerbis amor agnoscitur: colimur etiam à non nullis; qui, falsa de nobis opinione adducti, nostram consuetudinem, quasi docti hominis, uidentur expetere. quibus ego si me patefecero, facile hunc errorem eripiam. et, puto, faciam; ne totos dies salutatoribus perpetuo demus. Vale. Venetijs.

Francisco

FRANCISCO LVISINO,
Patauium.

SI NESCIS, *Luiſine, quantum ego amori noſtro tribuam; cognoſce ex hoc, quòd & ſuperioribus menſibus licere mihi per eum putaui ad tuas litteras, humaniſſime ſcriptas, nihil reſpondere; & nunc, eodem fretus, etiam male reſpondeo. Non eſt hoc, inquis, officium cõlere. Quaſi iam probaueris, quia non coluerim, ideo me turpem eſſe. non placet ita duris legibus amicitiam aſtringi, ut nunquam relaxentur. ſummam diligentiam maximis in rebus ſi ab amico requiris, iure facis: ſed ſi etiam in minimis, non æquus es. eſt enim profectò quædam ſuauitas in negligentia: quam qui ex amicitia tollit, horridior eſt, quàm ut urbani mores ferre poſſint. quare, ſi amabilis eſſe uis, (quanquam quis te uno amabilior eſt?) ueruntamen, ſi id tibi propoſitum eſt, ut omnibus in rebus æque amabilis, æque iucundus ſis: permitte mihi, ut liceat aliquando tecum eſſe negligenti. Nam, quod ad tuas litteras attinet, ita iudico, ſcriptas eſſe non ſolum eleganter, in quo tamen non minima laus eſt, ſed etiam ſapienter; quod quia ſolet ab ætate tua longius abeſſe, non ſolum laude, ſed etiam ad-*

miratione dignum est. uitium hoc in plerisque adolescentibus, atque etiam in robustioribus quibusdam fama celebratis animaduerto, ut inania colligant, & eloquentiam non, ut ueteres illi, in sententijs, et uerbis à communi consuetudine alienis, sed in quibusdam uulgaribus, ac pene puerilibus ineptijs constituant. Quocirca non ego te, Luisine, hortabor, ut ex ista imperite scribentium turba te eximas: sed gratulabor potius, quòd ita effecisti, ut hortationi locum non reliqueris. hoc cum adolescens adhuc, & pene imberbis, nondum ea prudentia, quæ extrinsecus assumitur, propter ætatem copiose instructus, naturali quadam ingenij facultate, & assidua Ciceronis lectione sis consecutus: cum illa accesserint Aristotelica, in quibus nunc totus es; usumq; rerum, qui in adolescentem non cadit, percallueris; qualem te uirum futurum putemus? non sum natura blandus: neque soleo cuiusquam auribus inseruire: potius offendit quosdam libertas mea. itaque, quod dicturus sum, gratiæ caussa dictum ne putato. si quando accidit, ut interroger de ijs, qui antiquam illam perfecte scribendi laudem posse nobis uideantur iam pene amissam restituere: soleo te duobus præstantissimis adolescentibus, meis familiarissimis, Calino, & Amaltheo, tertium inserere. Calinum,

puto, non nosti: qui clarissimum iuuenem, Aloysium Cornelium, singularis uiri, Ioannis Cornelii, filium, in Cyprum insulam secutus, tertium iam annum abest. sed mihi hoc uelim credas affirmanti: ea bona, quæ magister tuus Aristoteles laudabilia esse dixit, omnia fere in illo adolescente aut esse iam, aut breui, ut ego auguror, futura. De Amaltheo autem quid sentiam, non expectas, opinor, ut significem, neque ut ego tibi eum quasi latentem indicem, quem in illustri quadam specula uirtus constituit. quare coniunge te cum his: & eloquentiam tres optimi adolescentes, ætate fere pares, concordi studio, sicuti pulcherrimam uirginem, diligite. quòd si me etiam socium recipitis, & riualem in hoc amore fertis: erit præclara consensio: & latinæ linguæ formam, quam, superioribus temporibus turpi barbarie uitiatam, nunc agnoscere uix possumus, posthac, ut opinio mea fert, intactam, illibatamq; tuebimur. Vale. Venetiis.

PAVLO CONTARENO, Venetias.

CVM Venetijs proxime discessi, ut in hanc solitudinem ex ista frequentia me conferrem; magna sane lætitia perfruebar; & quòd ad

ea

ea, quæ homini cariſſima ſunt in uita, uxorem, ac liberos meos redibam; & quòd mihi, ocium ad ſtudia, amœnitatem ad ualetudinem quærenti, hunc eſſe præter ceteros locum expetendum atque adamandum intelligebam. ſed, ut in rebus humanis nihil eſt ſimplex, in ſumma uoluptate moleſtiæ tamen hoc erat, quòd ita fortuna tuliſſet, ut, quo tempore tibi per anniuerſarias Patauini gymnaſii ferias Venetijs eſſe, et commorari liceret, tum ego à te diſiungerer, magnamq; manendi cupiditatem maxima diſcedendi neceſſitas uinceret. nec uero mihi dubium eſt, quin cum meo ſenſu tuus quoque ſenſus congruat, &, quæ me cura torquet, eadem te pungat. uinci enim in officio, atque amore, quàm ſit turpe, ſi te non mea uox aliquando docuiſſet, ipſi te libri, unde hauris illa præclara, quibus ad laudem informamur, penitus erudirent. quòd ſi, ut una ſimus, quod & tu, ut opinor, ſperabas, & ego certe cupiebam, per interualla locorum non licet: at, quod proximũ eſt, ut una eſſe uideamur, non uideo cur præſtare litteris & conſequi non liceat. nam ſi propterea, ſimul eſſe, iucundum eſt, quia mutuo ſermone fruimur: in litteris non ego quidem tuam uocem audio, neque tu meam; ſed, quæ uoci ſubeſt res, eam nihilo minus, quàm una cum ſumus, percipimus,

mus, hoc etiam maiore cum fructu, quòd aliquanto scribimus accuratius, quàm loquimur. quare uelim ad scribendum te des: &, cum me tuæ consuetudinis usura, ob ingenij tui suauitatem, & sermonis elegantiam, mirifice capiat; hæc, quæ in te amo, quæ nunc abesse doleo, fac, si me diligis, ne omnino desiderem. debes hoc mea caussa non nolle, tua uero maxime cupere. nam, cum te aliquot abhinc annis in rectam illam antiquæ eloquentiæ uiam dederis, patris tui, uiri optimi, ac sapientissimi uocibus, consilijsq; commotus, patrui uero, clarissimi ac præstantissimi ciuis, exemplo incitatus: turpe tibi est, in mediocri laude consistere; & ad summam peruenire, sine stilo assiduaq; exercitatione non licet. quid enim ille noster, cuius tu libros nunquam de manibus deponis, quid aiebat? timere se, nisi frequéter declamaret, ne, quod adeptus erat in arte oratoria facultatis, exaresceret. attende, mi Paule, & tuam caussam, à qua mea disiuncta non est, si placet, mecum considera. ille sibi, homo Romanus, latinæ orationis inopiam metuebat; cum tamen omnibus in hoc genere diuitijs abundaret: nos, quibus latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi aut dicendi ratione rudes, & infantes pene sumus, de summa eloquentia sine summo studio

cogi-

cogitabimus? & unam omnium difficillimam rem, eandemq; omnium gloriosissimam, ludibundi consequemur? uides me ipsum, qui quid sim, ego quidem non statuo; sed sunt, quibus non esse nihil uidear; nullum pene diem intermittere, quin aliquid latine scribam? cum tamen, ex quo lapidem hunc uoluo, annus iam uigesimus abierit. est adolescens in uestra nobilitate, tibi non ignotus, mihi admodum familiaris: quem excellenti præditum ingenio, gloriæ cupiditate flagrantem, nisi à Romanæ eloquentiæ laude ad huius maternæ linguæ studium falsa quædam opinio traduxisset; erat, cur de illo sperarem ea, quæ summa sunt. tantam enim operam in scribendo ponit, quantam tu uidelicet in legendo. sed neque illi in summa industria iudicii satis est, qui de latinæ linguæ dignitate non optime sentire uideatur: neque tibi, rectissime iudicanti, ad id ipsum, quod probas, obtinendum suppetit industria. Quare uellem, ut & tu illum in diligentia, & ille te imitaretur in sententia. quod utrunque si contingeret; næ ego uestræ utriusque laudi præclare consultum putarem. sed ille de suo consilio uiderit. iccirco enim se non existimat errare, quia, quos sequatur, auctores habet eos uiros, qui, quod optimum esse ducunt, in eo facile omnibus hominibus antecellunt.

tecellunt.

tecellunt. te uero, qui mecum in iisdem ædibus per triennium fere uixisti; qui, quidquid es, de meorum consiliorum præceptorumq́; fonte fluxisti; cuius à laude mea laus quodam modo pendet; te, inquam, mi Paule, quantum in me erit, errare non patiar; teq́;, coactus amore, & officiis tuis, hortari nunquam desinam, ut in ueram ac sinceram eloquentiæ formam, cuius ego tibi excellentem pulchritudinem, duorum ueterum oratorum exemplo, sæpe demonstraui, tuæ mentis oculos acriter intendas; eamq́; tibi à me ueris, ut arbitror, lineis designatam, tu aliquando tuis scriptis, quasi coloribus, coneris exprimere. Graue, inquies, onus imponis, et difficilem mihi laborem mandas. Fateor ita esse: addo etiã illud, non esse nobis optandum, ut aliter sit. nam, cum omnium hominum in appetenda laude par prope uoluntas, similisq́; sensus sit: quod omnes appetunt, id si esset eiusmodi, ut consequi multi possent; quanti, obsecro, æstimares? opinor, minimi. copiam enim uilitas, et uilitatem sequitur contemptus. quare non tibi est dolendum, quòd de sudoribus manat gloria. lætare potius, quòd, cum eam omnes amabilem esse, ualdeq́; expetendam sentiant, plerosque tamen laboris magnitudo terret, & æmulandi studium rei difficultas imminuit. Est au-

autem tibi ad hanc laudem, quò te uoco, aditus eo facilior, atque apertior, quòd, quæ duo ſunt ad comparandam eloquentiam inſtrumenta maxime neceſſaria, ingenium, et memoria, utrunque ſic tenes, ut in altero excellas, in altera ijs, qui excellere putantur, non admodum concedas. hæc tu bona ſi languere ſinis; gratiam naturæ non optimam refers: quæ non in te benigna fuit, ut ſuum beneficium negligeres, ſed ut ad decus, ad dignitatem, ad immortalem, æternamq; laudem conferres. Neque uero is ego ſum, qui te uelim eloquentiam à philoſophia ſeiungere, totoſq; dies in hoc uno expoliendæ orationis ſtudio conſumere. erras, ſi me ita ſentire putas. ego philoſophiam diuinum quiddam eſſe dico, indicem ueritatis, magiſtram uitæ, omniũ uirtutum, omniumq; laudandarũ artium parentem. ſed idem ita ſtatuo; ſi, qui optime ſciat, non optime loquatur, plerunque fieri, ut id ipſum, quod ſciat neſcire, uideatur: et ut in conuiuijs nõ parum intereſt, qua epulæ ratione condiantur; ſic in ſermonibus, aut ſcriptis, magni refert, quibus animi cogitata uerbis enuncientur. quòd ſi cui ita ſtupidus, aut ita deprauatus eſt ſenſus, ut ornatæ, & bene ſtructæ orationis ſuauitatem, & tanquam harmoniam auribus non percipiat: hunc tu, ſi ſapis, neque conſules in re tua;

quia, recte qui non intelligit, is ut recte iudicet, ſperare non licet: neque ipſum monebis; quia, quibus deſunt principia naturæ, ijs inutilem artem eſſe conſtat. tu, ſi me audies, muſarum uocem ab ruſticano ſono diſtingues: & ut inanem multorum loquacitatem oderis; ſic elinguem quorundam ſapientiam non amabis. qua in ſententia uideo fuiſſe, quos uiros? Platonem, & Xenophontem: quibus ego plus crederem ſolis nutu ſignificantibus, quàm omnibus, qui nunc ubique ſunt, philoſophis cum iureiurando confirmantibus. Non ne uides magnum utrunque & excellentem in philoſophia fuiſſe, utrunque tamen in hac, quam homines inepti reprehendunt, exornandæ orationis facultate ita præſtitiſſe, ut, eorum ſcripta cum legimus, nihil fieri poſſe purius, nihil elegantius, nihil illuſtrius iudicemus? à qua laude plurimum abfuiſſent, niſi temporis induſtriæq; multum in eloquentiæ ſtudio collocaſſent. neque uero eloquentiæ ſtuduiſſent, niſi ex ea decoris ornamentiq; plurimum ad philoſophiam accedere, tanquam ad formoſam uirginem à corporis cultu, iudicaſſent. hos igitur ego te imitari malo, quorum nomina adhuc uigent, cum ipſi duobus abhinc annorum millibus obierint, quàm iſtos, ſi qui ſunt, qui te infirmiſſimis rationibus à pulcherrimo con-

ſilio conantur abducere. Perge, ut facis, in diſciplina philoſophiæ; in qua Patauij artificem habes eximium M. Antonium Genuam: eloquentiam uero, cuius, ut opinor, in uia me ducem non contemnis, ne dimitte. utrunque enim & debes, ſi tibi magna propoſita ſunt; & potes, ſi, quod me ſæpe dixiſſe memini, diei horas apte, et cum ratione diſtribues. Vale, & patrem tuum, & patruum, quos ego plurimi ſane facio, & communes amicos meo nomine ſaluta. Ex Plebe Sacij.

CHRISTOPHORO MADRVTIO CARDINALI, Mediolanum.

AVDIO te de nobis & loqui, & ſentire perhonorifice. præclarum hoc eſt, laudari à principe uiro, & ab eo principe, qui cum fortuna uirtutem ita coniunxerit, ut in utraque pariter emineat. atque ego te ſemper antea, cum nunquam eſſem allocutus, nunquam uidiſſem, tamen uehementer colui. mouebar tuis præſtantiſſimis actionibus, hominumq; conſtanti ſermone, omnia de te ſumma prædicantium. neque uero, ſi quis in te laudaret opes, aut nobilitatem, aut dignitatem, admirabar. communia multorum hæc ſunt, optabilia potius, quàm

quàm laudabilia. ſed illa, quæ tua proprie ſunt, cum audirem; unum eſſe Chriſtophorum Madrutium, qui uirtutem ipſe coleret ſtudio ſingulari, in aliјs ornaret præmiјs ampliſſimis, omnesq́; liberales diſciplinas, fato quodam, temporum dicam, an hominum iniuriјs? exulantes exciperet, amplecteretur, foueret; qui denique ſolidam gloriam ſpectaret, inania, quæ multi ſequuntur, contemneret: hæc ego cum audirem, incitabar ſtudio meæ tibi ſingularis erga te obſeruantiæ declarandæ: ſed obſtrepere litteris inanibus tali uiro, præclaras Italiæ urbes, multorumq́; populorum fortunas non poteſtate magis, quàm iuſtitia, tuenti, hominis eſſe uel inepti nimis, uel impudenter ambitioſi exiſtimabam. nunc autem, cum ad me ſermones tui, mea cum laude habiti, referantur; occaſionem cupide complector, quam mihi tua liberalitas offert; tibiq́; gratias, quas poſſum quidem, ago, habeo autem certe maximas, atque immortales; tum quòd ornes me teſtimonio iudiciј tui, quod apud omnes ualere plurimum intelligo; tum uero, quòd iſto officio, iſta tam præſtanti humanitate quaſi fores mihi aperueris ad amicitiam tuam. qua quidem ego me, ſi minus alia re licebit, perpetuo certe, ac ſingulari erga te ſtudio, aſſiduaq́; tuarum uirtutum meis omnibus in ſermonibus

& scriptis prædicatione dignum præstabo. quod cum antea fecerim, iudicio meo commotus; faciam tamen in posterum alacrius, ac diligentius, tua humanitate incitatus: quam semper eandem in me futuram, non magis constantiæ ratio, quàm naturæ tuæ benignitas, mihi persuadet. Vale. Venetijs.

ROMVLO CERVINO, Patauium.

QVOD tu persæpe queri solitus es, id mihi nunc accidit, ut epistolæ prorsus caream argumento: sed ego tamen non committam, quod tu soles, ut argumenti me inopia deterreat à scribendo. quin uide, quàm diuersa ratio sit. tu, cum sententiam non habes, ualde tibi ais laboriosum esse epistolam texere: ego nunquã facilius soleo scribere, quàm cum nihil habeo, quod scribam. At, inanes huiusmodi litteræ sint, necesse est. Primum, hoc non semper. quandoque enim accidit, ut nihil dicentes, aliquid tamen dicamus. & ut in fidibus est quædam manus aberratio sine arte, in qua tamen ipsa ars sit: sic in epistolis argumentum quandoque est sine argumento. itaque, non semper inanes huiusmodi litteræ: siquidem in ijs solet aliquid non nunquam existere, quod pondus habeat.

habeat. sed fac inanes esse: quid refert? non hoc spectamus, id sequimur, ut, exercitatione duce, eò perueniamus aliquando, ubi sita laus uidetur eloquentiæ? Quòd si nobis tantum in hoc proficere non licet, ut ueteribus illis, quorum est purissima oratio, similes esse possimus: at tentemus tamen, si possumus nostris, qui inquinate loquuntur, dissimiles esse. quod, ut opinor, & multum, & sæpe scribendo consequemur. Ac noli putare, semper in eo nobis esse elaborandum, ut philosophemur in epistolis. graues sententiæ probantur. fateor: sed nunquid hoc uno latina lingua continetur? me quidem Cicero paulo minus delectat, de iocis cum agit, quàm de turpi, & honesto cum disputat. utrobique enim sunt ornamenta: & utrunque sæpe necessarium est. itaque ad utrunque me do: teq;, ut idem facias, etiam atque etiam hortor. cumq; res non erit, de qua scribas; tum tu, si me audis, uel leuissima quæque ex omni parte, ex omni genere arripies, & ijs pro argumento utere. hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas, tibi non præscribo: cuius tanta prudentia est, quantam ætas ista, qua nunc es, capere uix potest. Summa sit, ut & cum argumento, & sine argumento sæpissime scribas. Vale. Romæ.

FRANCISCO GONZAGAE, Ferrariam.

ODI pene meos oculos: etsi oculi sunt, id est omnium rerum carissimi: sed odi certe peius, quàm antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus aspectus, tuus complexus eripitur. aduolarem enim ad te, si ualerem: nihil me moraretur: nihil esset tanti. an cum tu, magni principis filius, familia natus Italicarum omnium nobilissima, nec iam à maioribus tantum, sed à te ipso clarus, Mantua me, humilis hominem loci, nondum de facie notum, litteris humanissimis tua sponte salutandum putaueris; ego, cum Patauij, hoc est prope in conspectu meo sis, non accurram ad te? facerem: sed soluta uoluntas non est: impeditur enim ualetudine. solatio tamen hoc, in magno dolore, sustentor, quòd futurum breui non despero, ut conualescam. concurrunt simul, anni tempus, assidua medicorum cura, mea summa continentia. hæc si proficient: adibo ad te, nulla interposita mora. opto enim, quæ inter nos mutuo litterarum officio conglutinata amicitia est, eam paulo arctius mutuis sermonibus, mutua consuetudine astringi. sin hærebit morbus: obsecro te, largire hoc uel meæ in te ob-

seruantiæ, uel humanitati tuæ, ut omnino tuis litteris ne caream: quas ego meis quàm potero creberrimis dabo operam ut eliciam. Mitto ad te librum meum de legibus, proxime editum. principes enim uiros aliquot exemplaribus cum donarem, te decuit adiungi. cupio, legas, cum hoc tamen, si uacat. nam, auocari te à studijs grauioribus mea caussa, nolo. cupio etiam, cum legeris, probari tuo iudicio nostram industriam. sed hoc me cupere, rogare ne puta: uolo tibi esse liberam in utranque partem iudicandi facultatem. nihil mihi tribue: rem ipsam pende suo merito, ac statue de tuo sensu. nec enim is ego sum, qui plus amicitiæ dari postulem, quàm ueritati: nec tu is es, qui, si postulem, facile concedas. Vale. Posseuino salutem, rarissimo iuueni; cuius heri epistolæ respondi. Venetijs.

ANTONIO POSSEVINO,
Ferrariam.

GRATVS, *& iucundus admodum amor is, qui te in eam mentem impulit, ut officij gratia ad me scriberes. quid enim aliud existimé? cum argumentum res quidem ipsa tibi nullum daret. ingenium uero mirifice tuum amaui, amplexatusq́; quantum licuit, animo sum,*

 quòd,

quòd, raptim, &, ut ad hominem familiarem, familiariter cum ſcriberes, epiſtolam tamen confeceris elegantiſſimam, diſtinctam luminibus eloquentiæ, in qua non fucatus, ſed uerus, ac tanquam naturalis Romanæ linguæ color eniteat. macte Poſſeuini, fratre iam maior, iuuene eximio: urge totus in ſtudio litterarum. uides, quæ te manent præmia. gloriam habes proximam, eamq; pene manibus attingis. paululum ſi te incitaueris, apprehendes. non mehercule, quia nolis, dico: ſed, ut intelligas quantum cupiam, propterea dicendum putaui. faueo enim omnibus, qui recte ſentiunt, recteq; faciunt: in te uero mea præcipua & eſt uoluntas, & eſſe debet. ſcis, quintum ab hinc annum Romæ cum te frater tuus adoleſcentulum adduxit ad me, quibus uerbis commendauerit, amicitia iunxerit, & ueluti in clientelam tradiderit. ex eo tempore, quoties adijſti ad me, quos tecum habuerim ſermones, quàm ſtudioſe, quàm amanter ad illa præclara, quæ frater tuus amabat, ſim cohortatus, potes recordari. dixi ſæpe, non eſſe tibi de fortunæ bonis cogitandum; quæ uel improbi malis artibus quærerent, uel bonis uiris recte quæſita facile caſus eriperet. oſtendi, uere & eſſe, & appellari diuitem poſſe, qui liberalium doctrinarum ſcientiam poſſideret. nó neglexiſti:

glexisti: contulisti cogitationes omnes tuas ad studium ueræ laudis: & in eo nunc apud Franciscum Gonzagam, nobilissimum, ac uirtutis amore incensum adolescentem, ita uersaris, ut propemodum uidearis excellere. quare gratulor equidem fratris tui manibus; quos lætari arbitror summopere, quia talis es, & quia fore tantus uideris, quanta potest esse uirtus, maximo ingenio, acerrima uoluntate, summo studio comparata. Nec uero, quod epistola tua significat, mea tibi sunt aut ad ullam fortunæ accessionem, aut ad dignitatem studia expectanda. à te ipso, mihi crede, omnia proficiscentur. uirtutem si habes, nihil desidera. ea pro te prensabit: ea tibi omnes honores, omnes, quas petieris, opes impetrabit. o præclaram uitæ ducem. te felicem, Possevini, qui cum hac uiuis, & uiuendum statuis: me miserum, qui, cum idem sentiam, cogor tamen eá à me disiungere, uictus grauitate morbi, & ijs curis, quæ inuitum aliò traducunt. quòd si me Deus aliquando refl exerit; acquiescam in ijs studijs, quæ sola sunt ad naturam meam, sola tranquillitatē animis afferunt, hominemq; paulatim ab homine separant, &, quantum licet, cum Deo coniungunt. Vale. Venetijs.

HIERONYMO LIPPOMANO, Venetias.

BREVIS *epiſtola tua, ſed habet multa ſuauia. primum ſignificas amorem in me tuum: quo quid gratius? nam, amari à nobili adoleſcente, propinquitatibus, amicitijs, opibus florentiſſimo, optabile eſt: ab eo uero adoleſcente, cuius ad animi bona comparanda mens omnis, & cogitatio dirigatur; qui ſcientiam litterarum ita expetat, ut inani tamen ambitione prorſus uacet, nihil ad ſe ipſum, ad ſummum Deum omnia referat; hoc uero eiuſmodi eſt, quod qui aſſequitur, triumphat. itaque ego uehementer mihi gratulor de amicitia tua: quam cupio eſſe perpetuam: &, ut ſit, omni equidem ſtudio, omniq; erga te obſeruantia laborabo. Quod uero ais neſcio quid de beneficio in te meo: mi Hieronyme, noli tantum largiri modeſtiæ tuæ, ut uocabulis parum proprijs, nec ſatis cum re congruentibus utare. quod enim tu beneficium appellas, ego uerius officium, & officium eiuſmodi, quod prætermitti à me ſine graui culpa uix poſſet. rogabas, ut conſulerem ſtudijs tuis: impetraſti facile, & curaui libentiſſime. quod enim tribuere uni tibi uidebar, id non tam tibi tribuebam,*

quàm

quàm litteris, quàm uirtuti, quàm consuetudini, & naturæ meæ. amplector tamen istam humanitatem: quæ tibi non modo beneuolentiam conciliat, uerum etiam laudem parit. nam, ut extenuare, ac dissimulare, quæ acceperis, beneficia, ieiuni animi est, & peranguſti, ac sordidi: sic, ea uerbis augere, palamq; profiteri, excelsi, atque ampla spectantis hominis est, & ad liberalitatem, id est ad decus, & ad gloriam, nati. coniunge, quæso, istam mentem, atque istam sententiam cum doctrina, & cum ijs studijs, ad quæ te uocat illustre domesticum exemplum Veronensis Episcopi, patrui tui: quem uides auersum penitus à studijs rerum humanarum, eaq; contemnentem, quæ ceteri admirantur, totum esse in una uirtute defixum, & diuinam consuetudinem, quatenus homini liceat, imitari. itaque nunc eius sapientissimis consilijs, ac sanctissimis institutis, eximiaq; doctrina, magna ex parte Romana nititur ecclesia. hunc tu ducem si sequeris, & in eius uestigio pedem pones: non errabis in hoc dubio uitæ cursu, non laberis in lubrica iuuentutis uia. quod te facere iam, lætor; facturum etiam multo in posterum diligentius, confido. atque ego, quando mihi licere apud te tantum uis, languere te præclaris in studijs non patiar. hortabor

tabor litteris, dum abero: præsens sermonibus excitabo. nunc me cupidum urbis, tuiq; maxime, ac paucorum tui similium, tenet tamen in his locis uxoris meæ morbus: de qua iactor uarie, tanquam fluctibus, modo spe, modo metu. in una tantum cogitatione uidetur animus consistere, & quietem aliquam capere, cum quasi secum loquitur, & commemorat ipse sibi necessitatem illam rebus omnibus impendentem, ut animata intereant, creata dissoluantur. At est dolendum, si quem uiribus ætateq; florentem immatura mors oppressit. Ita, si mortem in malis, uitam felicitatis loco statuas. quod qui existimat, refellitur exemplis. quàm multis enim, diu uiuere, miserrimum fuit? Hæc quàm diu cogito, uideor acquiescere; satisq; leuiter incommodi mei grauitatem sustineo. sed certe nimis acerbe fortuna mecum egit, quæ me, de me ipso, ut scis, ac de mea ualetudine solicitum, alienis etiam malis implicuerit. Benacum petere statueram. non licuit, neque forsitan licebit. Asulæ quidem, oppido satis eleganti, ubi magnam pueritiæ meæ partem traduxeram, omnes mihi iucunditates, omnia gaudia tum in fratris conuictu, tum in ueterum amicorum consuetudine finxeram. cecidit contra. frater enim ægrotauit diu, neque dum firmus est: amicis

autem

autem qui possum frui, cum uxorem, multorum dierum morbo conflictatam, nunc incerta uitæ spe animam trahentem, in oculis habeam? De me ipso, ac de meo reditu noli expectare dum scribam. uides me alienis miserijs esse miserum: meam non esse liberam, aut solutam uoluntatem, intelligis: nisi si meos deserere, id est ab omni prorsus humanitate uelim desciscere. quod profecto nunquã committam. quòd si nostrorum animorum sensus, & nostra consilia Deo patent, ut certe patent: amat, opinor, pietatem meam; eaq́;, non dubito, quin mihi uel opem ab eo celeriter impetret, uel hoc saltem, ut, quidquid euenerit, moderate feram. profecto enim ex uno illo fonte omnis nostra fortitudo manat, omnisq́; sapientia. alioqui facile frangimur, & facile aberramus à uero, insidiosis uoluptatum illecebris abducti, & rerum mutabilium fallacissima specie decepti. quæ tu, ac multo plura, cum audieris sæpe de patruo tuo, qui cum ab ineunte pueritia in ijsdem ædibus, atque in eodem pene cubiculo uixisti: si quid huius generis mihi nunc, multis difficultatibus ac molestijs circumuento, litteris imperties; habebo à te munus aptissimum meo tempori, dignum amicitia nostra, dignum uero maxime ea persona, quam tu sustines: qui te sacris addixisti, semper

per

per ut bene ageres, aut bene cogitares. Vale: &, ad Episcopum Veronæ designatum, quem uidi nunquam, de fama tamen cognitum studiose colo, obsecro te, cum scribes, meo nomine salutem plurimam. Asulæ.

EIDEM, Venetias.

NVNQVAM putaui fore, ut iniuriam acciperem in beneficio, presertim à te, cuius in fronte, oculis, uultu habitare uidetur humanitas. benigne mecum, & liberaliter agere, quod est proprium familiæ tuæ, magnopere te decuit: idq; adeo postulabat amicitia nostra: callide uero agere, & ficta ueritatis imagine fucum facere, neque te dignum fuit, ad præclara laudandarum rerum studia ex nobilissima familia nato, neque uero me tui studiosissimo, de tua bonitate, tuisq; moribus egregie non modo sentiente, uerum etiam prædicante. astutiæ præstantibus uiris nunquam placuere. apertam, simplicem, rectam in omni uita consuetudinem sequuntur. quo ego te in numero quia credidi esse, et quia, ut esses, curare non mediocriter debuisti; ideo sum in fraudem facillime inductus, & illo tuo figmento, quo nihil unquam gustaui suauius, abstinui perinuitus. meæ tamen inscitiæ eo me pudet minus, quia se-

quitur amorem credulitas, & ita uitium laude corrigitur. noli igitur me, quasi rudem quendam, & prorsus earum epularum, quæ nouo quodam artificio condiuntur, imperitũ, contemnere. pœnarum satis in ipsa re tuli: quam reieci quasi noxiam; cum esset eius generis, ut me docuit heri uesperi Sebastianus noster, unde simul possem & alimentum capere, ualetudini meæ uehementer aptum, & palatum oblectare, quantum antea fortasse nunquam. restitue nobis tuam fidem. liceat mihi meum errorem tuo beneficio corrigere. magna res non est: magnopere tamen sum commotus, uel inscitia mea, uel malitia tua: quæ uicit omnino, uel fefellit potius opinionem meam. id si moleste fers; non longe abest mei leniendi facultas: si modo animum tuum induxeris, ut id, quod potes, etiam uelis. quod si secus acciderit: prædico tibi, culpam exiguam grauiter lues: neque te mellitis placentulis, quibus me munerari solitus es, absoluam, sed ea pœna condemnabo, cuius etiam nomen cum audieris, extimesces. interim sustineo me, neque dum muto iudicium de te meum; quia te spero rationem utriusque nostrum habere uelle. cupio tecum coram iocari, & simul aspectu illo tuo iucundissimo frui. Vale.

E cubiculo meo, ante lucem.

Eidem,

EIDEM, Romam.

Cvm in magnis molestijs hæc una me res delectare non mediocriter soleat, quòd amicitias à me diligenter coli, nec unquam officium contemni, ipse mihi sum conscius; legi perinuitus eam partem litterarum tuarum, in qua me, ut immemorem promissi, appellas, atque etiam, ut oblitum humanitatis, leuiter accusas. Ego tuæ familiæ nobilitatem, egregiaq; tuorum maiorum decora, pro eo ac debui, semper suspexi: te uero ipsum, præditum ijs bonis, quæ nobilitatem omnem uincunt, amaui prorsus, à quo die mihi cognitus es, amore singulari. hanc immutari in me uoluntatem, ita etiam si te mihi casus aliquis immutet, neque consuetudo mea, neque natura pateretur. quod equidem antea tibi certum esse, atque exploratum arbitrabar, nunc, quando subdubitare te uideo, significandum putaui; ne posthac unquam suspiciones istiusmodi, plane meo erga te studio, & mehercule etiam tua bonitate indignas, mearum epistolarum afferat infrequentia. quanquam, si tuum ocium cum meis occupationibus conferatur, non intelligo, cur ego tuam in scribendo ualde laudare diligentiam, tu meam reprehendere negligentiam debeas.

satis,

satis, nisi fallor, statum rerum tuarum habeo cognitum: tu me scilicet uideris ignorare: nã, si nosses, & exigeres tamen id, quod præstare uix possum; esses iniquior. At erat amoris nostri, lenire litteris dolorem tuum in obitu patrui, summi uiri. sit ita: ueruntamen abs te postulabat idem amor, ne, officium à me illud sine caussa prætermitti, animum induceres. Primum ego te, per aliquot annos domestica sanctissimi hominis disciplina institutum, putabam humana omnia contemnere, mortem uero, quæ sempiternæ uitæ initium est, etiam in bonis ducere. Quòd si frangimur humanis, aut commouemur saltem; certe enim à stipite, à saxo, à ferrea materia longe distat hominis natura: quis tamen ab afflicto solatium expectat? aut quis me minus tranquilla experitur omnia? quæ si tibi nota sint: profecto me liberes ab omni culpa, & cupias reuocare querelam tuam. Neque uero, si uigeat animus, & perferat aduersa; ita ualemus ingenio, ut consolandi partes, quæ doctrinæ plurimum, & sapientiæ postulant, audeamus assumere. non hæc in nobis facultas est: quæras eam aliunde licet: si modo, ut significas, quod mihi tamen haud omnino persuades, in te ipso non est; qui & acuere mentem liberalibus studijs, & augere prudentiam usu rerum, ac præ

ſtantium uirorum ſermone potuiſti. quæ ſi abſint, ut abeſſe à me magna ex parte ſateor: tamen ille ipſe, qui tibi luctus cauſſam attulit, idem à luctu te remouet exemplo uitæ ſuæ, cuius abeſſe nullam partem à conſtantia, & à uirtute reperies. Hunc igitur tibi unum ante oculos conſtitue: finge ad eius imaginem, quidquid cogitas, quidquid agis: noli oculos ad uulgi deprauatam conſuetudinem flectere. ita cõſules egregie rationibus tuis: & illud recte inſtituendæ uitæ conſilium, quod à me requiris, nuſquam eſſe præſtantius, quàm in te ipſo, cognoſces. Vale.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER II.

FRANCISCO VARGAE, CAROLI V. IMPERATORIS, ET PHILIPPI, EIVS FILII, HISPANIARVM REGIS, ORATORI, Venetias.

OFFICII *mei ſæpe me admonet officiorum tuorum recordatio. officium autem, quod abſens abſenti præſtare poſſum, litteræ ſunt: quas miſiſſem ad te iam antea, niſi huc aduenientem graues admodum, & peracerbæ curæ ſtatim excepiſſent. quas enim res ſcis eſſe nobis in uita omnium cariſſimas. omniumq; primas, in ijs me grauiter exercere fortuna cœpit, uxore, liberis, fratre uno pene tempore in morbum coniectis. ne mihi quidem belli ſatis eſt. animo enim affectus, ualere corpore qui poſſum? ueruntamen, quia mihi hærent in mente conſilia tua, fero hæc ut humana, diuina ſpe, in qua tu ſoles omnia ponere, confirmatus. quòd niſi hunc in portum, te ducem ſecutus, confugiſſem: facile me tot malorum ſubita tempeſtas obruiſſet. En, quàm ſit incertus noſtrorum conſiliorum euentus, & quàm ea, quæ nobis ipſi ad uoluntatem fingimus,*

 contra

contra cadant. Petiui has regiones, non ſine ſumptu, non ſine labore, ſpe ductus ualetudinis recuperandæ: reliqui urbem pulcherrimam, mea negocia, tuam conſuetudinem, in qua mihi ornamenti ſtatuo plurimum. hæc bona, tantum abeſt, ut alijs bonis compenſata ſint, ut etiam multa ſucceſſerint, quæ ſi ad ſenſum referantur, mala uere poſſum appellare. ſed, cum me ſenſus quandoque moueat, ratione tamen utor ſæpius. hæc oſtendit, nihil eſſe malum, niſi quod noſtra culpa contingat: ancipitem eſſe in rebus humanis rationem iudicandi: nihil enim ſemper idem eſſe: quin, quæ nobis aduerſa, exitioſa, prorſus miſera uideantur, ea ſæpe ita conuerti, ut ex ijs ipſis multæ cómoditates emanent: contra, quæ ſpeciem habeant felicitatis, inde fluere quæ acerbiſſima ſunt, exilium, paupertatem, ignominiam. quæ ego cum cogito, reficior paululum, & excito me, quatenus licet, ad eam uirtutem, quæ in aduerſis rebus elucet: de qua cum multa ſint à philoſophis tradita, unus tamen eam ſuo exemplo præclare docuit noſtræ ſalutis auctor Ieſus Chriſtus: quo magiſtro, quæ ſit uera fortitudo, diſcimus, omniumq; laudandarum artium abſolutam, ac uere ſalutarem doctrinam conſequimur. Atque ego te, Franciſce Varga, quòd hoc ſtudij genus omnibus & ſtudijs,

studijs, & scientijs anteponas, longe quidem hoc nomine pluris facio, quàm quòd negocia Cæsaris Imperatoris ex omnium sæculorum memoria præstantissimi, & Philippi regis, omnium Regum maximi, apud Venetam remp. orator administres. ista enim dignitate alij quoque nobiles uiri claruerunt: pietate uero in Deum, & sanctitate uitæ, parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. itaque, postquam à te discessi, uix credas, quàm sæpe meus ad te animus, tuorum sermonum desiderio, recurrat. equidem, uel si mihi cetera hic omnia secundissima fluerent, quæ experior, ut dixi, satis aduersa; iniucunde tamen uiuerem, quia, procul à te absum: cuius ex humanitate, sermonibus, consilijs mirificos capiebam fructus, & documenta ad uitam recte traducendam utilissima. Quare iam me minus, quàm antea, delectat, ac pene displicere totum cœpit consilium illud meum de lacu Benaco incolendo. tua me singularis doctrina, tua probitas, tua benignitas ad urbem reuocat. Benacum, per anni tempus cum licebit, æstate scilicet ineunte, (nam hieme regionem illam procellis, & uentorum ui totam audio agitari) si ualetudo ita postulabit, inuisam. interea meam imbecillitatem ratione uictus, & abstinentia tuebor. ac for-

taſſe fiet, quoniam à Deo cuncta pendent, ut Venetijs, intra meos parietes, in oculis, & aſpectu meorum, commodisſimo uitæ genere, ita conualeſcam, ne qua poſtea me cæli mutandi necesſitas extrudat. quod ſi aſſequar; habebis me, ſi me tantum ab humanitate tua ſperare uis, quod profecto uis, familiarem, ac pene contubernalem: & hac equidem ſpe iam nunc mirifice ſuſtentor. Vale. Venetijs.

HIERONYMO FALETO, HERCVLIS, FERRARIENSIVM DVCIS, ORATORI, Venetias.

QVOD *heri inieciſti in ſermone, hæret in animo, &, quo diligentius rem perpendo, eo magis omnia mea conſilia, omnes cogitationes ad nouam ſocietatem, quæcunque ea ſit, conuerto. uexor enim, & deludor indigne ab homine teterrimo, omniumq́; impurisſimo: cui non ſatis eſt auertere communem rem; ſed me prorſus ita deſpicit, ut nec dignum ducat, ad quem adeat accerſitus. equidem nihil mihi aſciſco, nihil arrogo inſolenter: nihil enim habeo neque à fortuna, neque à me ipſo, quo nimium extollar: ueruntamen limina mearum ædium teruntur quotidie pedibus uirorum clariſſimorum*

rissimorum ad me confluentium. tu ipse, tu, inquam Falete, & maximi Ducis orator, & maximus ipse uir, quem grauissima distinent negocia, qui scribis historiam, legum scientiam, ueterum, & recentium, scriptis luculentissimis explicas, uenire tamen ad me, quæ tua est humanitas, sæpe solitus es, horasq; multas suauissimo sermone consumere. Malum est, inquies, ab homine nequissimo contemni. Malum: sed peius etiam, expilari. quòd nisi tua prudentia medicinam huic malo affert; periit fructus omnis tuæ liberalitatis. clauam enim citius de manu Herculis possim extorquere, quàm ab isto nummum. aut igitur ea mihi conseruetur utilitas, quam tuo beneficio, speraueram: aut, qui nos uult perditos, perdatur ipse nobiscum, & societas communi pernicie dissoluatur. uerum, cum in tuum ingenium, tuam auctoritatem, & singularem in me beneuolentiam intueor; traducor facile ad optimam spem; tranquilla omnia, commoda, copiosa mihi ipse polliceor. tu restitues unus, afflictam rem: & istum postremi ordinis hominem, omnibus uitiis inquinatum, indignum prorsus non modo amicitia nostra, sed congressu etiam, ac sermone, extrudemus; ut uersetur posthac, & uiuat cum sui similibus, in sordida nequitie, seiunctus à no-

bis, qui humanitatem colimus, & uirtutem omni lucro anteponimus. Interim lege, quam sæpe iam efflagitasti, partem libri nostri de quatuor rebuspub. quã cupio à te probari. ocium si habuero, quale aliquando consequar, si alibi non licebit, in Bellombra tuo; totum uolumen absoluam. Vale. ex ædibus nostris.

Ex libro de quattuor rebuspub.

EX IIS, *quæ supra sunt commemorata, duæ uidentur propositi nobis argumenti partes absolutæ. patere enim satis arbitramur, non modo quibus uitijs duæ maximæ, ac firmissimæ ciuitates, primum Sparta, deinde Carthago, labefactatæ corruerint; uerum etiam, quibus illa uitia remedijs uel sanari penitus, uel ita saltem corrigi potuerint, ne reip. salutem in discrimen adducerent. nunc urbis Romæ quæstio succedit: qui erat tertius in diuisione locus. postremæ narrationi, conclusio futura nostri muneris, omniumq́; nobilissima, & eadem difficillima tractatio, Venetiæ nostræ reseruantur.*

AC DE *Roma, quæ nullo magis uitio, nullo grauius unquam morbo, quàm imperij magnitudine, laborauit, primum illud occurrit,*

nulla

nulla omnino in ciuitate post homines natos aut uirtutes, & honestas actiones aliquando floruisse magis, aut æque malas artes, & exitiosa publicis rebus consilia ualuisse. Primis reip. temporibus, cum nulli dum de plebe magistratus creabantur, summa senatus potestas, summa fuit auctoritas. utraque cum per aliquot annos uiguisset, inclinare tum primum cœpit, cum tribuni pl. creati sunt. creatos autem culpa senatus, historiæ declarant. nam, si prima repetere, &, quæ cuique rei caussa sit, placet animo perquirere: tribuniciam potestatem, quæ deinde senatus opes fregit ac debilitauit maxime, ipsius uitio senatus Romæ constitutam, facile constabit. Quid igitur? an tu, dicet aliquis, senatum reprehendis, quia tribunos pl. creari passus sit, cum plebs eum magistratum non iam uocibus posceret, sed armis extorqueret? an amplissimum ordinem, quia permiserit, quod recusari sine reip. præsenti iam periculo non poterat, imprudentiæ condemnas? Ego quidem minime: habeo enim rationem necessitatis; cui parere, sapientis semper est habitum. Secesserat armata multitudo in Sacrum montem: flagrabat ira, & odio in ordinem nobilium: auaritiam, superbiam, crudelitatem senatus accusabat: se bella gerere, urbes capere, pro patria sanguinem

effundere, mortem obire clamabat: pro his meritis inopiam, & iniurias pati: senatum commodis frui, senatum honoribus abundare: plebem seruire, quæ, ut ceteri liberi essent, quotidie sua corpora hostium telis obijceret. quem nō mouerent huiusmodi querelæ? quem non terrerent, cum ij, qui hæc querebantur, alij pila, alij gladios manibus tenerent? recte fecit senatus: tribuniciam potestatem, à plebe flagitatam, concessit, non libenter, sed, ut impetum sedaret, maiorem temporis, quàm suæ uoluntatis, rationem duxit. hæc, ut dixi, recte, nec sine summo consilio: sapiens enim cum necessitate non pugnat: at illud neque recte, neque prudenter; quòd, ut in eam necessitatem res deduceretur, siue negligentia, siue superbiâ commisit. occurri principijs oportuit, & nascentem pestem extingui. nam cum omnes ciuitates, quæ suo milite bella gerunt, quotidianis prope seditionibus fluctuare necesse sit: quo malo & ueterum memoria, & nostra ætate florentissimas ciuitates occidisse constat: summæ difficultatis, ac diuinæ cuiusdam sapientiæ uidetur esse, ita rem moderari, ut consistat; neque permittere, ut multitudini, quæ satis ipsa per se leuis est, ulla paulo iustior ad motum accedat occasio. Erant in plebe Romana quamplurimi; quibus ære alie-

no obstrictis, unde soluerent, non erat. hi cum ad tribunal consulum, qui tum, nondum creatis prætoribus, de creditis pecunijs ius dicebant, à fœneratoribus uocarentur; egestatem excusantes, & domesticas miserias ad eliciendam misericordiam commemorantes, tamen non audiebantur. magistratus nectendum fœneratori debitorem tradebat, ut, quamcunque creditor uellet, seruitutem seruiret. iniqua, & homine prorsus indigna siue consuetudo fuit, siue lex. Tu mihi libertatem lege eripias, cum libertatis caussa leges constituantur? an ego ullam legem potiorem ea lege ducam, qua Deus, ut homo liberum animal esset, ac ceteris animantibus imperaret, æterno iure sanxit? pecuniam aufers: non relinquis, unde uiuam, unde liberos alam: fero: relinque libertatem; ut mercenario saltem opere ipse mihi, & esurienti familiæ uictum quæram. Cum his acerbe magistratus agebat; acerbius etiam fœneratores; qui ciues Romanos, nexu uinctos, grauissimo seruili opere fatigabant, & nexorum in terga flagellis, ac uerberibus sæpe sæuiebant. Hic senatus miseris ciuibus consulere, caussam libertatis suscipere & potuit, & debuit. nexos è uinculis eximere, humanitatis fuit; diem soluendi laxiorem egentibus statuere, æquitatis; usuris

modum

modum facere, iustitiæ. hæc & facienda fuerunt; &, ut fierent, cum à patribus plebs, atque à consulibus frustra petijsset; ad extremum, ut homines desperatio præcipites agit, armata multitudo in Sacrum montem, tria millia ab urbe passuum, secessit. tum, ut plebeiorum animi, istimulis iracundiæ perciti, continerentur; senatus periculo territus, de creando plebeio magistratu, quia res aliter conuenire non poterat, assensit. itaque tribuni pl. primum quinque, deinde decem, creati sunt. ab hac radice ortum quidquid inter ciues discordiæ, quidquid seditionis, quidquid bellorum fuit. per annos quingentos, id est, usque ad exitium reip. tribuni pl. contra nobilium potentiam seditiosis concionibus uociferari, plebem ad noui commodi spem, ad noua incitare consilia nunquam destiterunt. specie libertatem tuebantur; re uera senatum oppugnabant. primo magistratus, deinde & sacerdotia plebi communicata. ad extremum is, qui solet, exitus consecutus est. nam plebs, ubi, quod paucorum erat, ad se transtulit, rursus id ipsum, quod multitudinis est, in unum confert. facit hoc inscitia, facit inopia, facit ea, quæ in magno numero semper existit, uoluntatum & opinionum dissimilitudo. ita popularis administratio, quæ maxime libertatis ima-

ginem præsefert, occulte tamen, si spectemus exitum, tyrannis est: quoniam ex ea fere semper exoritur tyrannus: sicuti deinde ex tyranno status optimatum generatur. Huius mutationis exemplum satis illustre Roma est. primo, regum summa potestas fuit: deinde senatus, hoc est, optimatum, maior, quàm populi: tum populi maior, quàm senatus: postremo rursus unius maxima, & singularis. populus enim C. Cæsarem extraordinarijs imperijs auxit, eoq; extulit, unde, cum se monarchiæ proximum esse homo acutus intelligeret, priuatam conditionẽ despexit; altiusq; maluit, ut humani mos ingenij fert, ascendere, quàm ad inferiora, quæ reliquerat, descẽdere. Neque uero me fugit id, quod à doctissimis uiris memoriæ proditum est; firmissimas illius reip. uires esse, & quæ non facile ab externis uiribus debilitentur, cuius non simplex, neque unius generis administratio e, st sed ita mixta, ita temperata, ut in triplci forma unum consiliũ, unam quasi mentem significet. neque ego tum in ciuitate præclare agi negauerim, cum & unus, & pauci, & multi maximas res gerunt, nec tamen aut unus, aut pauci, aut multi præcipue dominantur. uerum, ut harum trium partium in suo quæque munere modum seruet, & ea, quam habet, potestate nunquam

quam abutatur, ego quidem hoc fieri posse non arbitror. sunt enim hi tres ordines admodum dissimiles: & inter dissimilia perpetuus æquabilitati locus esse non potest. nam quemadmodum in musicis, quo plures chordæ percutiuntur, eo suauior concentus efficitur; quia uarius ille multarum fidium numerus, in quo summa discordia est, arte conciliatus, & ad concordiam perductus, incredibili quadam iucunditate aures, animumq; permulcet; sed hæc tamen iucunditas ideo breuis est, quia de multis fidibus aliqua statum remittitur, & discrepat: sic multorum ordinum administratio uidetur illa quidem esse omnium optima; quia quo longius ab unius imperio disceditur eo, propius ad libertatem acceditur; sed quia multis idem sentire difficile est, facile dissoluitur. quid autem ex dissolutione existat, multarum ciuitatum miserrimus exitus declarat, quare, cum sit necesse, ut de tribus potestatibus, quæ pares sint, aliqua aliquando se efferat, & reliquis duabus insultet: ante prouidendum est, ut ea unde magis hoc imminet periculi, quæq; ad temeritatem procliuior est, inferiorem locum obtineat, & reliquas duas neque dignitate, neque uiribus adæquet. quæ uero de tribus ea sit, quæ facilius insaniat, &, cum insanierit, cohiberi

non possit, hic sine dubio populus est. qui ut inferiorem in ciuitate conditionem æquo animo ferat, ita fiet, si cum eo semper iuste, nunquam superbe, interdum etiã liberaliter senatus aget. tũ populus nihil appetet, nihil molietur: nouos magistratus, nouas leges, noua imperia non desiderabit: libera seruitute libenter seruiet: putabit enim se non hominibus seruire, sed legibus. hæc si Romæ senatus initio cauisset; quiq; furentis multitudinis impetus, quæq; uis esset, mature cogitasset: non, ut cũ seruis agi solet, ita cum ciuibus agi passus esset: necti liberos homines uetuisset: usuras, hoc est inopiæ caussam minuisset: ipsam autem inopiam publica benignitate subleuasset. quæ quia non fecit, iccirco illa, quæ dixi, consecuta sunt, ex desperatione secessio, ex secessione tribunatus, ex tribunatu ordinũ contentio, ex contentione libertatis interitus. Primis tẽporibus omnia potuit senatus; medijs multa senatus, multa populus; extremis omnia populus. itaque et primis temporibus, & medijs florentissima resp. fuit, extremis facile concidit. nullum enim ius, nullam potestatem à senatu tribunorum temeritas non abstulit. Aerarij dominus per multa sæcula senatus fuerat. antiqua tamen iura tribunus pl. P. Clodius neglexit, lege lata, qua Pisoni, & Gabinio cos. simul cum prouincijs

pecu-

pecuniam, quantam uoluit, de publico dedit. Senatus lege Sempronia consulares prouincias pro consulibus decernebat. decretas tamen idem Clodius abstulit, Vatinii scilicet tribuni pl. improbitatem imitatus; qui anno proximo C. Cæsari Galliam cisalpinam cum Illyrico, inuito senatu, sua lege dederat. Legati etiam ex auctoritate senatus deligebantur. Vatinius immutauit, & ipse sibi sua lege legationem detulit. Ipsa comitia quodam modo senatus in potestate fuerant: quia magistratum non gerebat is, qui ceperat, nisi patres auctores essent. hoc quoque amissum, nec fieri iam solere, Cicero significat in oratione pro Plancio. Triumphum à senatu petere imperatores è prouincia redeuntes diu consueuerant. inuentus est, qui, cum senatus triumphum negasset, ad populum confugerit, &, populo iubente, triumpharit. Qui poterat ea resp. consistere, & ad interitum non ruere, in qua, quod senatus improbabat, populus iubebat; quod decernebat senatus, infirmabat populus? ius enim intercedendi tribuni pl. habebant: quo iure, ne senatus consulta fierent, impediebant. at impedire iussa populi si senatus uellet; non erat, ut tuto posset. ilico enim, incitantibus tribunis, erumpebat seditio, ilico uis, ilico cædes. cuius periculi metu sæpe senatus iniquissima tulit. nam, ut

ut omittam alia, quæ sunt huius generis sexcenta, regna ipsa sine senatus consulto barbaris hominibus ex tribunorũ pl. libidine esse donata, scriptum est. quæ licentia cũ retineri non posset, eò progressa demũ est, ut omnia perdiderit. nec dissimilis erit euentus, quacunque in ciuitate pares cum senatu uires populus habebit: non quòd, ubi æqualitas est, ibi recte non sit: sed quòd, ubi ad æqualitatem populus peruenit, diuturnam esse non patitur. Quare, cum ex duorum ordinum æqualitate statim oriatur inæqualitas; æqualitati perniciosæ tutam inæqualitatem antepono; & eum ordinem præesse rebus malo, qui potestate minus abutitur, quàm eum, cuius potestatem summa statim licentia, summa temeritas consequitur.

MARIO NIZOLIO, Parmam.

EPISTOLA tua, mi Nizoli, ut amici hominis, ac uehementer amandi, summa me uoluptate affecit, ac meam uehementer incendit cupiditatem Parmam adeundi: nõ quòd urbs, aut urbis ornamenta, me moueant: (alij hoc mirantur, apud me uulgaria sunt) sed aueo incredibiliter ueterem meum, meum dico? immo uero litterarum ac studiosorum omnium,

ipſumq; litteris excellentem, Alexandrum Farneſium Cardinalem ſalutare: quem cognoui Romæ & colui puerum adoleſcens, eximia iam tum indole præditum, & earum laudum principijs, quas deinde auctus ætate ſimul & iudicio perfecit, magna omnium expectatione florentem. quo quidem tempore uehementer urbs ipſa excitauit me atque acuit in ſtudio liberalium diſciplinarum, aſpectu ipſo antiquitatis, & multiplici ac uaria hominum eruditorum ſcientia: ſed, ut ingenue uereq; fatear, proprie me expoliuit aula Farneſii moribus, ac litteris; cum uiuerem coniunctiſſime ac familiariſſime cum duobus præſtantiſſimis uiris, Marcello Ceruino, et Bernardino Maffeo: quorum alterum Pontificem maximum, alterum Cardinalem, utrunque immortalitate digniſſimum, aduerſa bonis artibus iniqua mors eripuit. Quare, quòd me Parmam uocas, & multis uerbis inuitas amantiſſime, nõ me litteræ tuæ ſopitum excitarunt, ſed currentem potius, ut aiunt, incitarunt. quod utinam cum uoluntate cetera congruerent: iam iamq; uobiſcum eſſem. ſed uides anni tempus: uides itinerum difficultatem: ſcis, quàm imbecillo ſim corpore, quàm tenui, & ad incommoda, iniuriasq; cæli perferendas parum apto. timeo etiam à militibus; à quibus ocium non eſt: excurrere enim

dicuntur,

dicuntur, & prædas facere. non igitur ueniam, cum à uobis unius diei uix absim interuallo? ueniam, opinor; quæq; aduersantur, & impediunt, contemnam omnia. uolo omnino meis oculis, Farnesio uidendo, satisfacere: uolo hanc à me ipso gratiam inire, & salutationis officio, expetito sane, ac debito, perfungi. Te uero, optime, ac doctissime Mari, cuius consuetudine & sermone careo multis abhinc annis, quem mihi tamen ex animo nunquam eripuit neque tempus, neque longinquitas, quo studio complectar? quantam hauriam, cum præsens præsentem alloquar, uoluptatem? dilexi equidem, à quo primum die te cognoui, tuos mores, tuam naturæ comitatem, ac suauitatem: doctrinam uero, ingenium, industriá suspexi semper, extuliq; laudibus ad cælum: nec iniuria. nam si, Romanæ linguæ studium colere, & illustrare, laus est: quis hoc te uno aut curauit studiosius ætate nostra, aut cumulatius præstitit? ego ipse, quem tu esse aliquid uis in hac latine scribendi facultate; in quo uereor ne te fallat amor: nam iudicium in dubiú uocare non debeo: sed, si quid sum, quadam ex parte de tuo fonte fluxi. thesauros enim Ciceronis omnes, in illo præclaro tuarum obseruationum libro congestos, reperi; & usus sum facile: quos colligere dispersos, immensi labo-

ris fuiſſet, ac temporis. Laudas igitur beneficium tuum, cum me laudas, & quodam modo præmia capis meritorum tuorum. De loco in oratione pro Sextio, diſputas erudite: nec à iudicio tuo mea diſcrepat opinio. quiddam tamen ſupereſt, quod me leuiter pungat. qua de re cum erimus inter nos collocuti; uel ego tuam ſententiam, ut ueram, uel tu meam ſequeris gratiæ ſaltem cauſſa. Vale, & Farneſio Cardinali, ſimulq; Antonio Mirandulæ, Epiſcopo multarum doctrinarum laude ornato, meis uerbis ſalutem plurimam dicito. Aſulæ.

SILVIO ANTONIANO, Ferrariam.

ACVTE admodum, mi Silui, nec minus amanter ſcribis. ego autem in amore facile poſſum tibi reſpondere, planeq; reſpondeo: ingenij ſigna, prædico tibi, ne prorſus ulla meis in litteris expectato. non ſoleo fere ſtudioſius epiſtolas elaborare: primum, quia, ſi quid ſcribitur ad familiares, plane familiariter agendum puto: odi illa nimis ambitioſa, constructa uerbis & ſententijs exquiſitis: deinde, quia, ne ſi uelim quidem in epiſtolis agere accuratius, relinquitur ut poſſim. urgeor quotidianis amicorum ſalutationibus: negociis, & rei domeſti

cæ cura pene opprimor: oculorum uero ualetu dine ſic interdum uexor, ut nullam partem ca piam quietis. quare male merearis de amico tuo, Silui, ſi uelis ei, tam ualde occupato, tam grauiter affecto, diligentiæ onus imponere. imitetur epiſtola ſermonem, excurrat libe- re, nullis aſtricta legibus, & ſuauem quan- dam, perfecta non indignam amicitia, negli- gentiam præſeferat. alioqui officium ſcribendi, ſæpe inter abſentes neceſſarium, gratum qui- dem ſemper, iniucundum & graue nimis accu rata reddet induſtria. Quòd me ornas laudi- bus; non efficis ut ipſe mihi placeam, aut aſſu mam plus, quàm ſoleo: tueri placet modeſti- am meam: id aſſequeris, ut me tibi deuincias magis, cuius ex amore fluere iſta uideo, nimis in me honorifica, præclara, ſingularia: quæ optaui equidem ſemper, aſſecutum me nun- quam putaui. ſed uidelicet, affingere ueritati, uobis poetis religio non eſt: idq; facitis liben- ter; ne, conſuetudine intermiſſa, quodam mo do ueſtra iura minuantur. me tamen, ſi poeti ce ſcribis, artificium tuum, ſin, ut ſcribis, ita de me ſentis, error etiam delectat. hæc enim me tibi commendat opinio, & amorem au- geat neceſſe eſt: foris etiam, ut ſpero, fructum pariet. nam meis laudibus, tuo commoti teſti monio, quem excellere ingenio, florere ma-

gnorum Principum gratia constat, non pauci fortasse assentientur. quòd utinam, id quod in meis consilijs erat summum, Ferrariæ mihi uiuere, Principiq; egregio, & optimo Cardinali, Hippolyto Estensi, in illa nobilissima præclaris referta uiris aula, operam nauare per ualetudinem licuisset. næ ego te, singulari uirtute adolescentem, ita meis studijs, & officijs essem complexus, ut nemini prorsus tuorum familiarium, ne Riccio quidem ipsi, apud quẽ filii locum obtines, in te amando concederem. Quid, inquies, si te, depulso morbo, confirmares? Tunc quidem nihil esset mihi mea fide potius: starem promissis: officio non deessem: omnis mea uoluntas, omnia studia, omnis industria unum spectaret Hippolytum Estensem, ab unius nutu, imperioq; penderet. uerum ut hæc aliquando esse percuperem, ita, ne futura nunquam sint, ualde metuo: nunc quidem certe nullo pacto esse possunt: iaceo enim, sicut hic me soleo, & langueo miserrime: nec mihi cæli mutatio profuit: nec nouis remedijs locus est; quæ iam omnia frustra consumpsi: uno tamen bono mea mala compensantur, quòd etsi uires corporis magna ex parte, ingenium tamen, qualecunque est, uis morbi minime debilitauit, aut fregit. itaque singulis noctibus aliquid scribo, aut legenti puero aures præbeo.

sic

sic assequar fortasse, ut, qui me non uident, carentem publico, & communi luce, uiuere tamen intelligant, atque ita uiuere, ne quando cum aliis plane totus extinguar. Tu fruere, optime Silui, ista ualetudine, & isto ocio: cũ illa tibi naturæ munere satis firma contigerit, hoc habeas tui Principis liberalitate uberrimum. Vale. Venetiis.

BARTHOLOMAEO RICCIO, Ferrariam.

VERA *narras, optime Ricci, atque ita narras, ut in magna tuarum litterarum prudentia facile tamen amor interluceat. Mihi, ut scribis, conditiones hoc biennio delatæ sunt multæ, quinque fere, aut sex, omnes cum emolumento, nulla sine dignitate. fecit tamen siue ualetudo mea, siue uoluntas, seu fati potius, quæ in rebus humanis dominatur, occulta quædam uis, ut omnes reiecerim. hanc postremam, ut dederem me summo Cardinali, Hippolyto Estensi, unam auide sum complexus, unam omnibus anteposui: nec est in meis consiliis quidquam antiquius, quàm ut in illius aula, eximii Principis, ac uiri præstantissimi, consenescam. quare, quod hortaris, ut ad uos quamprimum me conferam; non effi-*

cis, ut cupiam; qui cupiditate iam ardeam; dolorem potius auges; cum intelligam, quod maxime uolo, id me consequi, hoc quidem tempore, minime posse. nam, ut omittam, quòd hæc me frigoris acerrima uis, & intemperies cæli semel aut iterum cubiculo egressum pessime accepit, & in eadem claustra, in easdem, ubi multis iam mensibus iacui, tenebras retrusit: præterea pietas me retinet. Fratres habet uxor mea duos: quos ego ambos unice diligo: contraq; ipsi mihi singularem non modo beneuolentiam, uerum etiam obseruantiam præstant. probi sunt adolescentes, ingenio, modestia, uirtute etiam ornati, una re minus laudandi, quòd inter ipsos parum conuenit. orta est inter eos post obitũ patris de hereditate dissensio: inde lis, inde odium. quòd nisi ego me interponerem; nisi utrunque prensarem, rogaremq; per parentis manes, per solitudinem matris, per existimationem familiæ: conflictarentur assidue turpibus iudicijs, graui iactura famæ, magno rei familiaris detrimento. hoc ego dum uersor in negocio; dum in eo studium, operamq; pono, ut uxoris meæ fratribus consulam: putem mihi esse uerendum, ne quis me, sana præditus mente, reprehendat? non puto. non igitur hoc, te iudice, pertimescam. hem Ricci, qui sacris in litteris non

ambi-

ambitione, ut multi, ſed ita uerſatus es, ut ſcientiam, è libris petitam, uita exprimeres; quæ ſunt illa præclara, quæ nos ille bonarum actionum magiſter optimus edocuit? non hæc ſunt, egentibus ſubuenire, errantes in uiam, diſſidentes ad concordiam reuocare? ama igitur me de hoc officio. non poſtulo, ut laudes. iam enim didici, uel ætate doctus, uel morbo admonitus, recte factorum fructum à Deo potius, quàm ab hominum iudicijs, expectare, omnemq; laudem non in honore uerborum, ſed in ipſa re, atque in una uirtute conſtituere. Vides iam duas eſſe commorationis meæ cauſſas, utranque ſatis grauem. accedit tertia, ne ipſa quidem leuis, ut imprimam librũ meum de legibus Romanis; quem poſcentibus multis debere iam diutius uix poſſum. eoq; magis in hanc uoluntatem incubui, quòd inſcriptum opus Hippolyto Cardinali, cui me addixi totum, emittetur. ac, ſi quid in poſterum ingenio, ſi quid litteris conſequar, ad unius arbitrium refero: unius laudem mea ſtudia ſpectabunt: uni poſthac mea ſeruiet induſtria. Tu, mi Ricci, fac tibi ita perſuadeas, amabiliorem mihi Ferrariam fore tua cauſſa. tuis enim ſermonibus, tua humanitate, tuo lepore frui, interruptamq; multorum annorum conſuetudinẽ licebit aliquando reſarcire. quod

ut ſit maxime diuturnum, opto uehementer, & , ut tu amantiſſime auguraris, etiam ſpero. Vale. Venetijs.

ANTONIO AVGVSTINO, Romam.

ACCEPI *tuum Varronem, miſſum ab Octauio noſtro, delatum à Læuino. quid quæris? te dignus eſt. quòd ſi operam eandem poſueris in Feſto; plurimum tibi Romanæ litteræ debebunt. aggredere. quid enim tibi non ſuccedet? qui, (ut omittam illa, quæ pleno iam theatro ſpectata ſunt, ingenium, iudicium, doctrinam) quantus quantus es, totus labor, totus induſtria es. ac mehercule proprias tibi ego agam, atque habebo gratias. nam, quem in eo libro emendando laborem ſuſcipere cogitaueram, quem fortaſſe, & alijs preſſus oneribus, & natura, ac ualetudine imbecillus, non ferrem, eo me leuabis. Vale. Venetijs. Egregio iuriſcōſulto, Pyrrho Taro, ueteri mihi neceſſitudine coniuncto, tui perſtudioſo, ſalutem plurimam.*

EIDEM, Romam.

EGO *uero & ſcripſi iam, niſi me fallit memoria, ſatis aperte: & nunc, quando tibi ita placet,*

cet, iterabo eadem libentissime. Lapides, aut nummos, si quos habes, in quibus mentio fiat legum Romanarum; eos si nobis impertieris, habebo gratias, tuumq; etiam beneficium ipsa fortasse, me narrante, posteritas audiet. tabulas uideor mihi legisse Romæ nescio quas: sed neque tum descripsi; qui magni non facerem ea, quæ nunc quidem tanti puto, nihil ut potius mihi sit: neque uero, quo in loco, aut apud quem eas legerim, satis nunc in memoriam reuocare possum. quare ad te confugio, uniuersæ arcam antiquitatis, arcam tamen eiusmodi, quæ pateat amicis tuis, hoc est bonis uiris: quo me in numero quia esse uis, triũpho. Alexander autem tuus facile nostrum artificio uincet. tu enim excellis: at nos quid sumus? aliquid fortasse, si cum alijs, nihil certe, si tecum Augustine comparemur. Plura nec possum, quòd eram occupatus: quanquam hoc quidem quotidianum est: nec debeo hac in re, quam tibi non solum amicitia nostra, uerum etiam litteræ ipsæ, quibus tibi scio nihil esse carius, etiam me tacente, magnopere commendant. Vale, & Siluestrum Aldobrandinum, uirum excellentem, meum perueterem amicum, nisi graue est, saluta meis uerbis plurimum. Venetiis.

EIDEM, Romam.

NISI *quis casus meis consilijs occurrat, editionem cogitabam eius libri, quem de legibus Romanis quinquennio ante à me conscriptum, debere diutius multis flagitantibus non possum. ad hunc librum quantum ex antiquis lapidibus accedere possit ornamenti, præclare intelligo. porro, tu is es, qui hoc in usu, atque hoc in genere scientiæ, tum quia Romæ uiuis, tum quòd in studijs totus heres, pene solus excellas. quanquam hoc in tuis laudibus minimum est: alia sunt in te, quæ ego non desino prædicare, haud sane paulo præstantiora: quæ non est hic commemorandi locus, ac ne significandi quidem; ne tu me nimium esse blandum, &, quasi tuæ diffidentem humanitati, ad hoc artificium confugisse existimes. peto igitur à te, atque etiam rogo, (quanquam hoc uerbum amicitia nostra, tuaq; maxime bonitas respuere uidetur) si quid habes, quod ad leges Romanas pertineat, è libris exceptum, & ueterum lapidum, aut etiam nummorum obseruatione collectum, id mihi ut impertias. bene mereberis de litteris, uel potius bene de te meritis gratiam referes: quandoquidem earum ope, ac merito tantus es: bene etiam de*

me

me ipſo; cuius laudi, pro noſtra neceſſitudine, meoq́; erga te ſtudio ſingulari, debes uelle conſulere. quanquam hoc ego certe non admodum ſpecto: ambitionem enim pene habeo in extremis: prima mihi eſt, omniumq́; rerum antiquiſſima publica ſtudioſorum hominum utilitas: quò mei labores intenduntur, mea, quæcunque eſt, dirigitur induſtria. excute, ſi me amas, atque euolue funditus illa tua ſcrinia, in quibus conditi rerum antiquarum theſauri aſſeruantur. nemo enim, ſi poſſeſſio litterarum diuitiæ ſunt; quod homines eleganti iudicio, ſanaq́; præditi mente opinantur; nemo, inquam, optime Auguſtine, te ditior eſt. nec de tuis copijs multum imminues, ſi, quod futurũ ſperamus, inopiæ noſtræ ſubueneris. qui ſi etiam nobiſcum plurima communicares; multo id tamen, quod dares, minus eſſet, quàm quantum tibi, libris aſſidue tractandis, quotidie quæritur. uerum modeſte tecum agimus: petimus à te minima de maximis: itaque facile impetrabimus. Vale. Venetijs.

EIDEM, LEGATO PONTIFICIO, Viennam.

QVIA *mihi honore tuo nihil eſt antiquius, propte-*

propterea non mediocrem cepi lætitiam: tibiq; sum absenti gratulatus, quo primum tempore de legatione tibi delata ad Romanorum Regem, tum ex amicorum litteris, tum ex multorum sermonibus cognoui. illud, ut uere dicam, molestiæ non nihil aspersit, quòd ueritus sum, ne nostræ litteræ, quibus, cum in urbe uiuis, tua studia splendorem, & utilitatem addunt, te discedente, et in Austriam usque, ad longe diuersum uitæ genus translato, iacturæ plurimum facerent. quod, si, secus esse, significaueris: (iam enim uersaris in ipsa re; quæq; tua futura sit in uniuerso fere munere occupatio, usus te monere, & erudire facile potest) cumulabis mea gaudia, & habebo gratiam ijs, quibus honestare tuam uirtutem his honoris insignibus, nullo nostro, hoc est artium, doctrinarumq; liberalium, detrimento, curæ fuit. Ac primum illud, pro meo incredibili erga antiquitatem studio, etiam atque etiam à te petam, uel potius, quando pollicitus iam es, à te exigam, ut Festum Pompeium tua emendatione perpolias, atque illustres; aut, si habes ita emendatum, ut tibi, acerrimi ac seuerissimi iudicij uiro, satisfaciat, edendum omnino cures, neque deberi nobis eam utilitatem diutius patiare, quam, cum in illo uere aureo libro dispersam uideamus, col-

ligere tamen uix possumus, uel plane nullo modo possumus, locorum, ut scis, pene innumerabilium difficili scientia impediti. bene collocabitur industria tua: & hunc sibi comitem adiungi, ne solus eat per ora uirum, Varro tuus æquo animo patietur. rogandus non es in tua laude, communi presertim studiosorum commodo coniuncta: ut, si de illa non laboras, hoc saltem commouere te debeat. quòd utinam aut mihi cum hac mente pars aliqua doctrinæ tuæ, aut tibi mea mens, & plane incredibilis ad communicandam uirtutem animi propensio, cum ista tam exquisita, tamq; multiplici omnium pene litterarum scientia contigisset. næ ego, quod ad me attinet, multa non sinerem ignorari, quæ scire præclarum est, quæq; in tenebris, nisi tu eruas, perpetuo iacebunt. nec tamen persuadere mihi possum, te uelle nobis tam iniquum esse, ut tantam doctrinam, si quid tibi accidat humanitus, (homines enim sumus; nec ego mihi, nec tu tibi de uitæ diuturnitate præstare quidquam possumus) extingui tecum uelis. Quid ea, quæ chartis iam, & uoluminibus explicasti? cur diutius premis, optime Augustine? cur ex ingenij tui fontibus expleri nostram sitim non uis? sed, opinor, aliquando facies: & faueo libenter meæ spei, paulo minus, quàm tuæ glo
riæ:

riæ; cui ſcio me optime conſulere, cum hæc ad te ſcribo. De me ſi quæris: uexamur oculorum anniuerſario morbo: nec tamen labori parcimus: ſcribimus aliquid quotidie, aut legenti puero operam damus: aliquo fortaſſe ualetudinis damno: ſed nihil eſt tanti, ut à litterarum ſuauiſſima conſuetudine ſeiungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, ſpectatæ iuuenis induſtriæ, & ingenio, ut probitate, præſtans, hic eſt, eritq;, ut uideo, in aliquot menſes. imprimit ſuos Faſtos cum commentarijs; & interim adornat alia. ſæpe litigat obſcuris de rebus cum Sigonio noſtro: ſed utriuſque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoſcendum ueritatem iudicium, facit, ut inter eos facile conueniat. Sigonium de facie non noſti: eius tamen ſcripta, non dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarant: humanitatis, & ſtudij erga te, tuiq; ſimiles teſtis ego ſum: quem debes ipſum ſuo merito, præterea tuæ præconem eruditionis diligere. Vale. Venetijs.

EIDEM, Romam.

VBI te ad urbem redijſſe cognoui, uehementer ſane, pro meo erga bonas litteras perpetuo ac ſingulari ſtudio, ſum lætatus. te enim abſente,

ſente, ſilere mihi prorſus Romanæ muſæ uidebantur. Scripſeram ad te ſuperioribus diebus; easq; litteras ad aulam noui Imperatoris miſeram; quas acceperis, nec ne, cupio ſcire. appellabam te, quod iam promiſeras, de Feſto cum tuis correctionibus diuulgando. de quo nunc eo magis urgeo, quia, niſi fallor, ſpatij plus habebis. aggreſſus ne ſis, & quouſque opus perduxeris, ac de perpolitione quid ſperes, ſi ad me ſcripſeris, rem gratiſſimam facies. ſimul illud: ſi quid, quod ad ius Latij pertineat, aut obſeruaſti, ſcriptum à ueteribus, aut ingenio tuo, quo uales plurimum, conſecutus es. nam Latinos reliquis omnibus ſocijs antecellere, ſatis conſtat; quo autem iure, quibus honoribus, & commodis, adhuc quæro. &, ut non nulli ex Liuio, alij ex iure ciuili, quæ rem aperire uideantur, in medium afferant: nihil tamen intelligo eſſe ita firmū, ut in eo poſſit cogitatio conſiſtere. quod tu fortaſſe præſtabis. Vale. Venetijs.

BENEDICTO RHAMBERTO, ruſticanti.

SVADEBAM, ut exires; quòd ægrotans, quantum eſſet in cæli mutatione, cognouiſſem: nunc idem angor, te profecto: neque me congreſſus,

gressus, neque sermo cuiusquam iuuat: solus, ut in littore, oberro. quin etiã, etsi scio quàm sis prudens, & in omni re moderatus: tamen, ut est amor solicitus, offensiones in te omnes timeo. commune omnium est, ut rure, ueluti quandam uiuendi licentiam nacti, liberius agamus. amabo te, mi Rhamberte, noli istam consuetudinem imitari, serua tuam ueterem in urbe continentiam. & quoniam mihi, ut sæpe tecum locutus sum, aduersus non dissimilem destillationem præsens auxilium fuit exercitatio: te quoque ipsum, nisi fallor, hoc uno maxime senties alleuari; si modo hoc tenebis, ut meridianum in solem ne te committas, multo uero minus in uentum, qui sit inclementior. nam etiam sunt auræ quædam leues, quarum spiritus nõ modo non hominum generi noxius, sed etiam uitalis: & ego, has sæpe ultro secutus, sensi languentes in me uires earum quasi flabris excitari. Sed o Rhamberte, audi me hoc uerissime monentem. nihil agis, nisi iucunde uiuas. si uis te tibi restituere; des te ad hilaritatem oportet, & ex animo tuo dispellas, si qua tristium cogitationum residet nubecula. Hanc esse præstantissimam medicinam, uel potius unam esse medicinam, me quidem, superioribus temporibus eodem morbo laborantem, docuit euentus. quare te rogo, ut pro eo,

quanti

quanti ipſe tibi es, quantiq́; etiam nos apud te ſumus, quorum ſalus in tua ſalute poſita eſt; des operam, ut ueterem morbum noua ratione cures, & aliquando iſtam turbam medicorum malam in crucem iubeas abire; qui te pharmacis non ſolum diuerſis, ſed etiam contrarijs integrum iam annum lacerant, dum latentem in obſcuro ueritatem tuo periculo quærunt. Vale. Venetijs.

MARIO CORRADO, Brunduſium.

DEBEO *tibi, mi Corrade, tot iam nominibus, prorſus ut non uideam, qui ſoluendo eſſe poſſim. ſcripſiſti ad me ſæpe: tantum ne? ſunt alia: humaniſſime, elegantiſſime: laudes in me contuliſti eas, quas ſi agnoſcam, ipſe me nimium uidear amare. tibi tamen habeo gratias de iſta tam liberali, tamq́; erga me prolixa uoluntate; eamq́;, ſi gratus, id eſt ſi uir bonus eſſe uolo, ut certe uolo, puto mihi eſſe inter ſumma beneficia collocandam. itaque, cum te nunquam uiderim, fero tamen in oculis: &, quanquam habeas, qui te talem diligant; quos neceſſe eſt eſſe quamplurimos; ego tamen primas in amore partes appeto, ſecundis non libenter acquieſco. non ſoleo*

blandus esse, nec auribus dare, quod negari possit ueritati. quare uelim mihi credas affirmanti; neminem me tibi Latina in oratione anteponere, conferre paucos. hoc ego ita iudico: nec tu meum iudicium in dubium reuocare debes; cum mihi iam in epistolis tuis tantum in hoc genere tribueris. unum doleo, tuam istam latere uirtutem in extremo Italiæ angulo, neque in hac luce uersari, fructumq; capere laudem eam, quæ tibi debetur, iudicio, ac testimonio præstantium uirorum. quòd si te cohortando possem adducere, ut demigratione cogitares: aggrederer, & in hanc rationem totus incumberem: uerum neque mihi de statu rerum tuarum constat; & si cohortatione moueri potes, ipsa te res, nequaquam tibi, ut, opinor, obscura uel me tacente debet incitare. Quod scire uis de meis antiquitatibus, hæc sunt. Liber nunc imprimitur de legibus: quem, cum erit absolutus, curabo ad te perferendum. sequetur, de ciuitate, aut, de comitijs; tum reliqui libri; ut extrema cuique manus imponetur. sunt enim omnes decem; nec mihi ordinem in edendo præscripsi. Edidi iam cõmentarium in orationem pro Sextio, & proximis diebus in epistolas ad Brutum, & ad Quinctum fratrem: quem tibi nunc utrunque mitto, munusculum uidelicet,

ut

ut ait ille noster, leuidense: sed rem uoluntate metieris. maiora uellem, & fortasse possem: uerum infirmitas corporis facit, ut labore debiliter; lippitudo autem, ne legere diutius liceat, aut scribere. magnam etiam mihi temporis partem eripiunt salutationes amicorum, magnam domestica negocia: sexcenta præterea, quæ me à studijs auellunt. sed feramus: humana sunt, nec præcipue nostra, sed communia cum multis. Tu me, uelim, ames, &, si par pari referre uis, amore non uulgari. Vale. Venetijs.

FABIO STELLAE, Brixiam.

CVM tu ad me, Fabi, quem de facie nondum nosti, adductus humanitate epistolam miseris tam elegantem, distinctam notis non amoris minus, quàm ingenij: ferreus sim, ni te, patremq; tuum sic amem, ut amare solemus ea, quæ nobis in uita prima sunt. sed quid, si me ipsum etiam uestra caussa plus amem? quid enim? cum ego me à parente tuo, magni nominis uiro, summis uirtutibus ornato, diligi uideam, à te uero etiam laudari, excellentis ingenii adolescente, optime ad uirtutem animato; non ipse mihi pluris sim? non gaudeam ha

beri à uobis, qualis esse semper uolui, &, ut essem, laboraui; sed uoluntati exitum respondisse nunquam duxi? Equidem cum natura sum, tum ualetudine, & morbo subtristis; nec ad hilaritatem facile traducor: tuæ tamen litteræ, patrisq; tui, uix credas, quid animo meo iucunditatis instillarint, qua uoluptate, qua lætitia perfuderint. itaque officij uestri memoria sustentor; eaq; sic fruor, ut beneficijs omnibus anteponam. quòd utinã adire ad uos, ac studio uestro satisfacere liceret. nihil esset optatius: & esset iter Pastorio comite iucũdius. uerum nescio quo fato contigit, ut, quo primũ huc die perueni, cum tota pene familia cœperim ægrotare, uxor quidem grauissime; nec dum ualet; ego satis leuiter, sic tamen, ut iaceam. corpori enim imbecillo quæuis incommoditas uix ferenda. quamobrem, affectus morbo, à uiribus infirmus, equo me non auderem committere, uel placidissime incedenti. lecticam, inquis, mittemus. hac equidem ueherer commodius: sed, mi Fabi, hoc genere deliciarum mei ordinis homines uti non solent: ad fortunatos pertinet. itaque differam per aliquot dies, quoad uires colligam, id est, quoad equo, aut etiam cisio liceat uti. equos quidem hic, quales infirmitas nostri corporis requirit, id est qui alterno gressu crura molliter explicent,

cent, quos gradarios antiquitas appellabat, facile possum inuenire: sed insolentiam huius cæli non nihil metuo: cisius autem, uereor, ne succussu lædat. omnia tamen, ut uideo, moderabitur humanitas uestra. Vale, & patri tuo, præstanti uiro, multam salutem meis uerbis. Asulæ.

EIDEM, Brixiam.

AGNOSCO tuis in litteris & patris tui, summi uiri, singularem humanitatem, & Pastorij nostri, hominis integerrimi, nec eloquentia minus, quàm doctrina, præstantis, egregiam disciplinam. et cum ego te propter illos diligam: (est enim, ut scis, uterque mei, & ego item utriusque amantissimus) tum uero ad meam in illos beneuolentiam, quæ summa est, non nihil tamen tua caussa uidetur accedere. Patet, atque elucet in epistola tua pudor ille, ingenuo dignus adolescente, qui maxime commendat ætatem: patet etiam, quo fit pudor amabilior, plusq; sibi gratiæ conciliat, ingenium. quæ perspexeram equidem in te, ac laudaueram, quo tempore diuersatus Brixiæ sum in ædibus uestris, exceptusq;, & cultus à parentibus tuis omni genere officij: sed nihil præstantius, nihil admirabilius, quàm lau-

dis in adolescente perpetuitas. primum enim lubrica ipsa ætas est; nec reperitur facile, qui consistat: deinde, tenduntur sæpe bonis, quibus capiantur, insidiæ: & multa sunt ad deprauandum parata, improborum consilia, æqualium exempla, uoluptatum illecebræ. hæ sunt illæ Syrtes, quibus incerto cursu nauigantes absorbentur: hæc illa saxa, quò salutis cũ aperto discrimine impingitur. nec uero, poetas, cum & hæc, & huius generis alia cecinerunt, simpliciter locutos, uelim existimes. utuntur similitudine rerum, quæ subiectæ sensibus sunt, ut animos erudiant, moribusq; nostris, ac famæ consulant. itaque sapientem appellarunt eum, qui maris pericula, uoragines, & scopulos, & dubijs agitata uentis loca uitauisset, atque illa perdendorum hominum auida monstra, uirginum facie simulata, prædulciq; cantu blandientia, contempsisset. quæ sunt omnes, mihi crede, imagines humanæ uitæ: qua nullum est mare difficilius, & in qua, nisi rationis quasi gubernaculo regamur, quàm facile fluctuemus, quamq; multa, & quàm grauia rei familiaris, existimationis, ac uitæ naufragia contingant, si te propter ætatẽ nondum usus docuit, disce à libris, uel disce à parente tuo, spectatæ sapientiæ uiro; qui se ex hac tempestate tanquam in portum recepit sa-

crarum

crarum litterarum; quodq; habet à foro, quod à publicis muneribus ocij, totum id in theologia libentissime consumit. quem tu imitaris, ut audio, si minus in studio doctrinæ, at in uolun tate, in moribus, uitæq; instituto. contemnere te aiunt, quæ ceteris ab adolescentibus cum uoluptate fiunt: abhorrere à lusu, uenatione, cursu, alea: leuia ducere hæc, inania, indecora, turpia: deditum esse litteris, uel quibus ad humanitatem informamur, uel quibus ad excellentem liberalium disciplinarum cognitio nem aditus aperitur: maxime uero solitum ea meditari, & curare diligenter, quibus æternæ uitæ salus comparatur. diuina sunt hæc mu nera, mi Fabi, non à nobis profecta, aut elaborata, nec omnibus impertita. tibi contigit, ut ita sentires, & ita uelles: habe gratiam Deo, qui te tantis in tenebris, atque erroribus præcipuo quodam lumine illustrauerit. aliis non idem contigit: mirari noli, neque caussam quære. abdita sunt, nec humanis comprehensibilia mentibus arcana cæli. stet illud modo, nihil usquam fieri, nihil euenire aut insciente, aut nolente Deo: quæq; ille uult, & quæ permittit, ea nequaquam reuocare ad nostrum iu dicium debemus, neque, recte ne fiant, an secus, interpretari. Et omnino uelim te, cum de diuinis rebus cogitas, minuere opinionem

ſcientiæ, demittere animum, ac mentem, unamq; putare certiſſimam doctrinam, pietatem in Deum, aut beneuolentiam, & ſtudium erga illos, qui nobis à Deo commendantur. Quæ non dubito quin ſæpe ita cogites, ut credas: nec te ita puto credere, ut re ipſa non præſtes: cum te omnes ita uiuere confirment, ut à tuis moribus prorſus abſit arrogantia. ueruntamen, ſi tibi laudo id, quod amas, & quod amandum exiſtimas, non à te gratiam ineo? non hæc tibilicet, parum neceſſaria, iucunda tamen commemoratio eſt? Sequitur illud. ipſe mihi ſatisfacio. nam, quæ laudatio uidetur, eadem, ſi attendis, cohortandi etiam uim habet. quo genere, pro mea in te beneuolentia, magnopere delector. Atque etiam in huiuſmodi ſermones ego ſoleo libenter ingredi; quia, ſi nihil aliud, ipſe mihi fructum fero, dum ea tracto, quibus amore ſummi boni, ſtudioq; incendor. Te autem, cum hæc legis, lætari oportet uel tua cauſſa, qui tuum intelligas iudicium noſtra ſententia comprobari; uel mea, quem ſentire tecum uideas, & iiſdem gradibus parare aſcenſum ad ea, quæ quanta ſint, ex eo conijcitur, quòd ipſa tantum ſpes tranquillitatem parit animis noſtris, eosq; nō à malis modo, ſed à malorum quoque motu uindicat. Macte igitur iſta uoluntate, & iſto ſen-
ſu.

su. mature uidisti, quis esset rectus ad gloriam cursus. sequere iudicium tuum: nec tamen contemne nos, si quando hortamur: & ipse nos uicissim, ubi languemus, hortare. sic erit mutua gratia: sic amabimus etiam magis inter nos, mutuo beneficio prouocati. Vale.

PASTORIO SVO, Brixiam.

EGO uero te, mi Pastori, tua caussa dilexi semper. habes enim, quæ tibi amorem concilient, doctrinam, & humanitatem. munera, quæ mittis, me tibi obstringunt magis, beneuolentiam in te meam augere non possunt. quæ enim à uirtute profecta sit, non his tanquam adminiculis nititur, sed consistit ipsa per se, eoq; iam processit, ut ad summum perueniße uideatur. præsta te mihi, obsecro, qualem hactenus cognoui, amantem mei, & in amicitia constantem. munus hoc erit omnium munerum præstantissimum. quod ego, qui sim mei erga te animi ipse mihi conscius, quasi debitum expecto. Vale. Asulæ.

Vincentio

VINCENTIO STELLAE, Brixiam.

SVPERIORIBVS diebus, quo magis incitabar cupiditate ueniendi ad te, uisendæq; urbis, ut audio, pulcherrimæ, qui essem litteris & tuis, & filij tui, id est utrisque tuis, amantissime inuitatus; eo me reuocabat magis pudor meus; neque tam, quid tua permitteret humanitas, quàm, quatenus mihi per modestiam meam progredi liceret, cogitabam. ac sæpe mecum sic. An tu ad hominem, quem nunquam allocutus? quem ne uidisti quidem? adde: quem uirum, quàm nobilem, quàm grauem, quàm districtum magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura semper, nunc etiam ualetudine impeditus, exquisita quadam ratione & cura tuendus. Contendebam equidem cum animo meo: nec uici facile, sed uici tamen aliquando, & decreui omnino ad uos primo quoque tempore me conferre. uereor enim, dum ualetudinis commodum expecto, & id ago, ut, quas morbus ademit, uires colligam, in hiemem ne incidam, id est in imbres, & frigora: quorum altero uiæ corrumpuntur; alterum scis esse λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον. nam illud in quo tibi for-

fortasse, uel domesticis tuis incommodare mea mollities, & paulo fastidiosior in uictu consuetudo potest, id non specto. aut enim exiguum quiddam erit, & feretur facile; aut, si magnum, illustrabit benignitatem tuam. Statutum igitur de re: nec est, cur sententiam mutem: uidendum de ratione itineris: quam tu ad meam uoluntatem, meumq; consilium, quæ tua est humanitas, totam reijcis. ego autem nihil puto commodius, nihil aptius ad uirium infirmitatem sustentandam, quàm lecticula gestari. sed habet species illa, quod ad Fabium tuum scripseram, quiddam nimis honorificum: nec ego is sum, qui, quod superat fortunam meam, eo libenter utar. uerum ignoscetur ualetudini: quam satis infirmam, atque imbecillam, concussus & uexatio facile frangeret. cisio quidem, quo mearum bene perita curationum ancilla cum filiola & puero uehatur, opus est. hæc si habebo, uel potius cum habebo; (uis enim me à tua liberalitate omnia expectare) dabo me statim in uiam, & ea quidem spe, ut aliquem è cæli mutatione fructum capiam, maximum quidem ex tua humanitate, quam cantari ab omnibus audio. Vale. Asulæ.

Eidem,

EIDEM, Brixiam.

QVOD ueritus ſum, fieri uideo, ut imbribus madeſcat humus, & puluis in lutum coacta uias impediat, ac turpi fœdet aſpectu. frigoris etiam acres morſus hoc triduo ſentire cœpimus. quæ cum ſint iter habentibus incommoda; tum uero, maiora ut timeantur, hiemis propinquitas facit: ut mihi uel mature, nulla interpoſita mora, ueniendum ad uos, uel totum conſilium neceſſario abijciendum intelligam. febricula omnino tentamur quotidiana: ſed, opinor, decedet, cum primum ex hoc me domeſtico mærore ereptum ſtatuam in tuis ædibus, id eſt in aliqua, ut ſpero, iucunditate, atque lætitia. iniurias autem cæli, lectica circummuniti, poſſumus contemnere. quamobrem, quod tuo commodo fiat, dabis negocium tuis, ut Saturni die, aut, qui ſequetur, proximo, uehicula perducant. Lecticario mandetur, atque etiam aurigæ ciſium moderanti, ne quid approperent, niſi me iubente; & omnino rationem itineris ad meam uoluntatem accommodent. hoc tu, ſcio, Stella, uel me non ſcribente, mandaſſes. nihil enim te præterit, ob eximiam prudentiam: nihil porro non uis amicorum tuorum cauſſa, ob humanitatem prudentiæ parem. Vale. Aſulæ.

Franciſco

FRANCISCO OTHOMANO, Argentoratum.

Ego uero, comprimi à te mea caussa librum tuum, minime uolo. quin, si ad me refers, ut edas quamprimum suadeo: rogo etiam pro eo, quantus est amor in me tuus: quem non esse mediocrem, tuæ litteræ significant. an ego ita sim bonis artibus infensus, ut industriæ Francisci Othomani impedimenta opponam, & excellentis ingenij fructus, cum bene maturi sint, condi potius, ac domesticos intra parietes asseruari, quàm in publicum efferri, & communicari cum omnibus uelim? Illa de tuis hortis, & nostris fontibus, eleganter à te, nec sine sale, prolata sunt. uerum, agam tecum perliberaliter, atque hanc partem libenter dissimulabo, tibiq; totam largiar. in reliquis etiam habebo rationem amicitiæ nostræ, nuper institutæ, maiorem tamen fortasse ueritatis. Tua scripta, quæ Iordanus attulit, proxime edita, doctrinam habent, & accuratam antiquitatis obseruationem. itaque uigebunt omnibus, & laudabuntur. quòd si quid est, quod desiderari possit: primum id leue est; deinde, ut scis, non imminuit, sed auget næuus in formoso corpore pulchritudinem. Vale. Venetijs.

Eidem,

EIDEM, Argentoratum.

NOLI, *mi Othomane, officium litterarum à me requirere. nunquam ſcripſiſti, quin reſcripſerim. quòd ſi contra, quàm res eſt, uidetur; alieno uitio fit; à me quidem prorſus abeſt culpa. De horologio quòd iterum iam ſcribis, uincit pudorem meum humanitas tua. iam enim ſtatueram oneris tibi nihil imponere, publica exponendi iuris cura occupato, quotidie aliquid ſcribenti, unde ad nos utilitas, ad teipſum gloria permanet. negocium dederam Petro Pernæ: et ille curaturum promiſerat: nec tamen biennio fidem ſoluit. quare accipio libenter, quod das, humaniſſime Othomane. tu mihi, quod tuo commodo fiat, horologium Auguſtæ elaboratum, ego tibi, quantam ſcripſeris, pecuniam ſtatim curabo. quale uelim, iam antea ſignificaui, factum eleganter, artificio non uulgari. Perna dixerat, quæ ducuntur egregia, minoris triginta ſcutatis emi non ſolere. Hoc quidem eſſet nimium: nec rei familiaris ratio ferret: cui conſulere, quia copioſa non eſt, uideor debere. porro genus hoc ornamentorum ita ſoleo cupere, ut non inſaniam: cupio autem ualetudinis, non libidinis cauſſa. cum enim me ſatis triſtem natura*

tura

tura finxerit, accerſenda extrinſecus iucunditas eſt, quam à me ipſo petere non poſſum; eoq́; magis, quòd plurimus in cubiculo ſum, affectus iam quadriennio per totam hiemem oculorum morbo, moleſto tamen potius, quàm acerbo. nolim igitur impenſam eſſe ſupra decem ſcutatos, aut omnino quindecim, eamq́; ita fieri, ſi horologium probetur oculis eruditis. itaque uide, cui negocium mandes. nam neque omnes intelligunt: et alijs alia probantur. ego formam, & artificium, non materiam, cupio emere. De tuis Inſtit. egi diligenter, hortatus ſum, lucri maximi ſpe propoſita. ubi ad pretium uentum eſt, audire ſe negarunt. itaque tibi auctor ſum, cum Epiſcopio tranſigas; quem facilem iam habuiſti, & in tuo merito ſatis, ut audio, liberalem. Sturmium ſaluta meis uerbis, eumq́; communi litterarum nomine excita ad ſcribendum. utinam, quantum ualet, tantum uelit. optime conſuleretur ſtudijs noſtris, optime etiam ipſius gloriæ: quam ſi uult eſſe ampliſſimam, habet unde conſequatur. Vale.
Venetijs.

Ioanni

IOANNI STVRMIO, Argentoratum.

VOLFGANGVM *VVerter, cum aliquot abhinc annis Patauij adoleſcens daret operam Bonamico, dilexi multis nominibus plurimũ. nam, ut omittam, quòd & in aſpectu ſpecies quædam index nobilitatis, & in ſermone, atque in moribus probitas elucebat; incenſus litterarum ſtudio colebat me, atque obſeruabat diligentiſſime, ſic, ut in magna frequentia amicorum nemo tamen mihi eſſet illo carior, nemo iucundior. tueor illum amorem, &, quoad uiuam, tuebor, eiq́; abſenti memoriam, beneuolentiamq́;, quam debeo, fratribus præſentibus officia, quæ potero, accurate præſtabo. hoc cum mea ſponte facturus eſſem, quantum, optime Sturmi, mihi acceſſiſſe uoluntatis exiſtimas, quòd eos tu, uir inter maximos ſummus, & in exercenda uirtute ſemper occupatus, commendandos mihi tuis litteris putaſti? nam ſi quis eſt, qui de tuo ingenio, de doctrina, in primisq́; de eloquentia bene & ſentiat, & loquatur; is ego ſum; planeq́; meos eò ſenſus libenter conferam, ut, qui tibi cari ſunt, eoſdem ego quoque diligam. Quare, ſi uis, da mihi ornandos, atque amandos, qui ad nos ueniunt,*

niunt, amicos tuos. officij eos, si potero, sin minus, studio certe, & humanitate complectar. ac ne dubita futurum, ut, quo tu sis apud me pondere, cum intellexerint, gratias tibi, quòd eos tua commendatione sis prosecutus, diligenter agant. Audio te quiddam pangere in rhetoricos Aristotelis libros: quod quale expecto, auguror futurum, præclarum scilicet, ac te dignum. urge igitur; ut & communi utilitati, & tuæ gloriæ consulas. Vale.

EIDEM, Argentoratum.

NOS hic, optime Sturmi, (ordiar à re tristi; quando lætæ non suppetunt) annum habemus pestilentem; & pulcherrimam ciuitatem quotidianus deformat aspectus mortuorum. furere iam cœpit morbus, & insultat in omnes palam, sine discrimine, qui antea repebat sensim, & latenter, nec fere quenquam, nisi obscuri loci, infimæq; sortis, attingebat. quare diuina sunt imploranda remedia: humana quá iaceant, sæpe docuit euentus. Vobis recte istic esse audio, perpetuoq; sit opto, tum ab huiusmodi morbo, qui non modo priuatas domos exhaurit, uerum etiam urbes deuastat, tum à cunctis discordijs, ac bellis, & intestinis, & externis. Te uero florere omni laude, ualere auctoritate, ualere gratia, esse unum, ad quem

omnes confluant consilij auxilijq́; caussa; nisi plurimum læter, male sentiam de uirtute, unde tibi ista fluxerunt; male etiam de me ipso, qui tuam uitæ rationem probaui quidem semper, secutus autem sum, quatenus licuit: licuit enim certe multo minus, quàm uolebam. unum si addis, ut ingenium tuum, quo nullum uidi præstantius, languere non sinas, & ocij tui rationem constare uelis, hoc est, ut aggrediaris ad scribendum illa præclara, quæ te audio tuis familiaribus esse pollicitum, aut, si iam habes instituta, perpolias, nobiscumq́; & cum posteritate communices: næ tu, Sturmi, omnium fortunam uincis, & solidam plane possides felicitatem. Equidem, quod ad me attinet, idem conor pro mea uirili parte: & hæreo, quoad possum, in scribendo: sed mea ratio quàm non sit eadem, quæ tua, cognosce. Valetudine sum ea, quæ facile in morbos incurrat, imbecilla prorsus, & incommoda. itaque sæpe in cursu institutorum meorum, cum progredi maxime uellem, consistere sum coactus. Accedunt, quæ temporis haud exiguam partem auferunt, salutationes multæ multorum: in quibus uidetur esse honor, & est omnino quædam species: sed ualeat ambitio: odi omnia, quæ detrimentum studijs important. Quid domestica? non enim tantum à me pendent

dent ij, qui meos intra parietes uiuunt, uxor, liberi, familia: sed fratres quoque suas in me uno rationes habent sitas: uterque meis consiliis, alter etiam meis opibus, quantulæcunque sunt, nititur, ac sustentatur. Vides rerum mearum imaginem, ut in tabula depictã. nec tamen obrui me sino fluctibus molestiarũ; sed enitor sæpe, & consequor interdum, ut ex omnibus curis, atque occupationibus emergam, meq; saltem per aliquot horas in portum recipiam litterarum. quo si frui diutius liceret, in cælo essem: quia non licet, hortor te, cui ocii satis est, ingenii uero, scientiæ, iudicii multo plus, quàm mihi, ut hæc omnia studiosorum ad utilitatem conferas. quod si facies; gloriosum tibi erit ex ipsa re, quem uideo præstare posse maxima; ceteris non modo re, uerum etiam exẽplo fructuosum. fortasse enim, te præeunte, alii, quoquo modo poterunt, inuitati laude subsequentur. Ego meas antiquitates, etsi, ut ille ait, spissum opus est, aliquando tamen, ut spero, pertexam. Vale. Venetiis.

*

GRATAE *mihi tuæ litteræ, gratissimus uero qui te ad scribendum animus impulit. atque*

ego te antea diligebam; quòd, ingressum esse minime uulgarem in uiam litterarum, longeq; per eam processisse, intelligerem: sed auxit amorem in te meum hæc, à me nunc minus expectata, eoq; iucundior, uoluntatis erga me tuæ minime dubia significatio. soleo enim amare in hominibus humanitatem haud paulo plus mehercule, quàm doctrinam. ac doleo factum esse antea, casu dicam, an uoluntate tua? ut oriatur inter nos quibusdam ex opinionibus dissensio, iis tamen de rebus. quæ si dilucide pateant, quod accidere potest utroque nostrum disputante, studiosis fortasse non nihil in eo cósuletur. id quod est in meis consiliis, & fuit semper antiquissimum. Nam, quòd mea quædam improbas: si recte sentis, habeo gratiam: errare possum; & corrigi uolo. sin, ubi de meo sensu iudicas, tua te fallit opinio: ego tamen, quæ à studio ueritatis culpa manat, libenter ad laudem conuerto. itaque, quod ad hanc partem spectat, nemo audiet me querentem. excusabo te potius, atque etiam, quoad licebit, ornabo. Quòd autem, quæ meis in scriptis non improbas, ea dissimulas, & in tuos commentarios, meo nomine prætermisso, quasi noua transfers: miratus sum, & requisiui paulisper in eo modestiam tuam. agam enim tecú libere, sicuti natura mea postulat, & inter bo

nos uiros æquum est. Illa de iudicijs extraordinarijs, quæ te scribis edidisse, si dederis operam ut ad me perferantur, etsi ea discrepare significas à sententia mea, gratissima tamen erunt. et gaudeo te tam esse diligentem in meis scriptis peruolutandis, & occasionem mei admonendi, & corrigendi tam libenter quærere. sic enim intelligam; ubi corrigendi finem feceris, nimirum, quæ supererunt, à te omnia probari. unum peto: sit conditio par: des mihi, ut idem liceat per te, quod licere tibi per me uolo. si quid ego de tuis itidem non probauero; noli grauius commoueri. iudicemus pariter, ego de te, tu de me, utram in partem libet: amemus tamen inter nos, ut boni uiri solent; &, si quid fortasse de iudicio, nihil tamen de beneuolentia derahatur. Libros, quos petis, habeo nullos, Cicerone excepto. nec eius generis, nunc quidem, tibi quidquam polliceor. quæ uero ipse composuerim, paucis mensibus habebis, si ualebo, commentarium in epistolas ad Quinctum fratrem, & librum de legibus Romanis: qui est antiquitatum mearum sextus. De Sextiana oratione manuscripta, si contuleris cum impressa, quæq; loca uaria sunt, miseris; amabo te: idq; ut facias, rogo. Vale. Venetiis.

HIERONYMO FVRNARINO, Rauennam.

VIDES *me tibi satisfacere, &, quod olim petieras, id nunc, tuæ memorem uoluntatis, re præstare? non enim, ut solebam, plebeio ser mone tecum ago, sed eo, quem in quadam epi stola patricium appellasti; qui quàm tibi sit in delicijs, quantumq; in eo studij posueris, et industriæ, facile ex ea ipsa epistola potui conijce re. uerum, quod ad me attinet, non ego meas litteras eius esse generis intelligo, ut ab homine patricio scriptæ uideantur esse. quid enim habent, ut ita dicã, nobilitatis, quid splendoris aut in sententijs, aut in uerbis? conor equidem; et huius me cupiditas laudis multos iam annos incitat: sed moratur rei difficultas, occupatio domestica, ualetudinis infirmitas. scri bo tamen assidue, quantum licet, & quoquo modo licet. animos uidelicet mihi facit, quod inter nos dictum sit, multorũ inscitia: cum qui bus interdum me confero non sine uoluptate: sicuti contra, cum in antiquitatem ipsam intueor, contemno me, planeq; ipse mihi displiceo. uera enim illa fuit, suisq; absoluta nume ris eloquentia: nostra infantia est, mi Furnarine; nos balbi, nos elingues pene sumus in La*

tina

tina lingua. sed quid ago? dum tecum suauissime loquor, nulla certa re proposita; paginam, uerbis undique sua sponte confluentibus, impleui. erit igitur, quod initio scribere statueram, idem clausula mearum litterarum. Mitto ad te, munusculum tenue, amoris tamen significationem in te mei, commentarios, à me nuper editos, in epistolas ad Brutum, & Quinctum fratrem: quos, cupio, diligenter legas. id si assequor à te, & à tui similibus; honestabor, & gratia meis laboribus optima referetur. Vale. Venetijs.

LAEVINO TORRENTIO, Leodium.

MIRABAR, cum in tuis uerbis tanta sit humanitas, quæ tuo mehercule etiam elucet in uultu, cur deberi mihi tam diu paterere tuas litteras, quas, ubi Leodium peruenisses, missurum statim pollicitus eras. hanc admirationem, in qua molestiæ quiddam inerat, sustulit prorsus epistola tua, scripta sane elegantissime; in qua caussam tui silentij confers in peregrinationem, & negocia. quòd si iam in ocio consedisti; exerce ingenium tuum præclaris in studijs, non ut amicus tuus, qui nihil unquam parit, cum tamen parturiat semper,

ſed ut edas aliquid, quo tuum nomen, æterna cum laude coniunctũ, ab hominum obliuione, omniq; prorſus interitu uindices. Leodienſem Epiſcopũ, de quo multi multa narrant, omnia præclara, ſummoq; digna principe, ſi quid habebo artis, aut facultatis, ornabo laudibus: ſin, quod ſuſcipiam, præſtare non licebit; amabit ille tamen, ut opinor, uoluntatem. tu me interim de meliore, ut ille inquit, nota commendabis; eiusq; in me beneuolentiam, ſi qua eſt, ea, qua apud illum uales, gratia fouebis. Vale, nosq; ſæpe litteris, ſi ociũ eſt, ſaluta. Venetijs.

SEBASTIANO LEONI, CORDVBENSI, Romam.

SOLES in noſtris ſermonibus, humaniſſime Leo, quod mihi maximum eſt argumentum amoris tui, monere me, atque etiam rogare, ut pro tenuitate ualetudinis meæ litteris utar moderatius, & in ſtudio uirtutis, quod difficillimum eſt, temperantiam adhibeam: amabiliter tu quidem, & officioſe admodum: ſed hoc mihi perſuadere ſi uis, prius illud perſuadeas oportet, non magnopere eſſe de gloria laborandum: inanes eſſe noſtras cogitationes, ſtulta conſilia, quæ ad eam dirigantur. ad quã

caussam non tu quidem unquam tantam affe-
res eloquentiam, ut in re tam præstanti mihi
quidem probes modum esse seruandum. quan-
quam, quod ad rem attinet, tu quoque me-
cum sentis, uel potius ego tecum. in litteris af
firmas esse uiuendum, & optandam in primis
scientiæ cognitionem, sed cum eo tamen, ut sa
lutis ratio habeatur. obsecro te, mi Leo, quid
tu existimas de iis, qui diuitias immoderate ap
petunt? num errare uidentur? certe. at ipsi
aliter putant: itaque persequuntur institutũ.
quid de ijs, qui honores sitiunt? non dubito,
quin hos quoque sentias peccare. et peccant sa
ne: timida est enim ambitio, ideoq; misera: ne
que tamẽ pauci sunt, quos inficit hæc labes. ego
& cum his intelligo me errare, & præterea cũ
multis: sed diuersa ratio est. illi eas res plus æ-
quo appetunt, quas consecuti, meliores nun-
quam, deteriores etiam plerunque efficiuntur:
ego in earum artium indagatione sum nimius,
(sic enim ipse existimas) quarum cognitio euel
lit ex animis uitia, inserit uirtutes. itaque ui-
des errorem aliorum cum turpitudine esse con-
iunctum, meum non modo non turpem, ue-
rum etiam laudabilem. At morbis sæpe tenta
mur. Primũ, hoc quidem non est præter natu
ram: ars enim præstare nõ potest, ut recte sem
per ualeamus: nam, si posset, ii, qui scientiam
medicinæ

medicinæ tenent, ipsi nunquam ægrotarent. deinde, est præclarum in maximis laborare: & , quacunque re uirtutem emas, paruo emas. non posse autem nos ad ea, quæ summa sunt, sine sudore peruenire, indicat illud, quòd poetæ ne Herculi quidem Ioue nato, nisi maximis exantlatis laboribus, cælum dederunt. Te ipsum rogo, qui me mones; quem ego studia doctrinæ uideo nunquam intermittere: ullam ne uoluptatem ea cum uoluptate putas esse comparandam, qua legentes, aut scribentes afficimur? potest esse tanta suauitas, qua non maior ea sit, quæ perfundit animos nostros, earum rerum intelligentia fruentes, quæ sunt ad bene beateq; uiuendum necessariæ? Quòd si quis doctrinam contemnit: haud scio, quid iste curet. negligit animum; quo nihil potest esse præstantius: se ipse ignorat; quo nihil turpius: corpori seruit, ignauiæ deditus; quod est illi commune cum beluis; quibus id præcipuum, ut alantur, uentriq; indulgeant, à natura tributum. itaque sequar meum institutum, neque te, mi Leo, neque alios audiam, studiosissime monentes: quorum equidem amo uoluntatem, iudicium tamen cogor paululum requirere. & , ut ipse quoque erga uos amici partes, uestro exemplo, suscipiam; sinite meam uocem in aures uestras influe-

re, quæ uobis artium studia optimarum assidue cantat; quæ uestra uobis bona commemorat, eaq; ut agnoscatis, &, quantum licet, exerceatis, hortatur. cui si parebitis; fructum capietis eum, quem ipse mihi, cum meam reprehenditis in colenda uirtute constantiam, studetis eripere. Vale. Ex ædibus nostris.

MARCO ANTONIO LOMBARDINO, Patauium.

SCIS, optime Lombardine, benignitatem à philosophis, magis etiam à Christianis hominibus laudari: recte id quidem: nihil enim est, quod hominem æque cum Deo coniungat: sed illa cautio requiritur, ut adsit cum uoluntate prudentia. thesauros plerunque uideas in aliquem conferri ab ijs, qui dominantur. quære caussam: laudabilem nullam reperies. quis igitur beneficium illud prædicabit, in quo neque meritum accipientis, neque iudicium dantis agnoscitur? Equidem pro magnis opibus existimo hesternam illam animi tui significationem. quod enim ad me munus misisti, tum est ipsum per se gratum, quia pertinet ad ea commoda, sine quibus, imbecilla ualetudine qui sunt, ægre sustentantur; tum uero multo gratius,

tius, quia iudicij tui laudo commendatur. nisi enim tibi meæ uitæ ratio, nisi ea, in quibus assidue uersor, studia probarentur; me tu certe, qui probitatem colis, qui doctrina ingenioq; excellis, beneficio non afficeres. quando igitur ex ista tua in me liberali uoluntate, quid de meis moribus, quid de litteris sentias, facile possum conijcere; contemno principum diuitias; beatus esse possum in tua beneuolentia; unde honor, & decus, unde præclara uirtutis argumenta, unde etiam commoda manabunt. quare conserua mihi, si uis me felicem esse, tuum amorem: quem certe intelligas mihi deberi, si tibi, mea quæ sint erga te studia, liceat intueri. Illa uero, quæ à tua benignitate proficiscuntur, persuade tibi, hoc potissimum nomine, quia sunt amoris argumenta, mihi esse carissima: neque ego te unquam ex beneficio, sed beneficium semper ex te ipso pendam. Librum de magistratibus, quem petieras, habeo equidem absolutum, nondum tamen edendum: itaque comprimetur, usque dum accurate perpoliam. procœmium degustabis: quod ad te cum hac nocturna epistola statui mittere. Vale. Ex ædibus nostris, ante lucem.

Procœmium

PROOEMIVM LIBRI DE magiſtratibus Romanis.

QVOD in priuata domo pater familias, idem in ciuitate præſtat lex. ille præcipit filijs, quid agant, & qua ratione agant: hæc iura ciuibus mandat; & ad pietatem, ad rectum ſpe præmiorum inuitat; à delicto, propoſita pœna, deterret. quemadmodum autem rei priuatæ nõ hoc uno conſulitur, ſi ſit qui imperet; uerum illud præterea requiritur, ut imperanti domeſtici omnes pareant: ſic in ciuitate, niſi legem aliquis tueatur, &, ut ei ciues, quaſi parenti optimo filij, audientes ſint, poteſtati imperioq; perficiat; non eſt in ipſa lege præſidij ſatis; optimeq; ac laudabiliter uiuendi præſcripta norma negligitur. quo fit, ut tam legi neceſſarius uideatur eſſe magiſtratus, quàm lex ipſa ciuitati. Ac mihi, hoc de genere conſideranti, longe uidetur optabilius eſſe, ut iniquæ legi præſit optimus magiſtratus, quàm ut improbus æquiſſimæ. nam ſi ſummam poteſtatem cum optima mente coniungas: uir bonus in iure dicendo, præter æquabilitatem, & iuſtitiam, nihil ſpectabit: ſi quid erit in lege uitioſum, pro ſua ſapientia corriget: ſi quid ambiguum, in eam partem interpretabitur,

bitur, quæ ad pietatem, ad communem ciuium utilitatem, ad reip. salutem propensior esse uideatur. sin autem, qui non optime sunt à mente constituti, ijs potestatem addas, & uoluntatem uiribus confirmes: legis uocem magistratus non exaudiet; quid maiores uoluerint, sanxerint, seruarint, non attendet; ad suum arbitrium, suamq; libidinem omnia reuocabit. quod cum faciet; reip. quæ tota à iure, & æquitate pendet, non solum facto, sed multo etiam magis exemplo nocebit. nam quia præeuntem sequi non difficile est: propterea, qui imitentur, quàm qui inueniant, plures non modo in rep. administranda, uerum etiam in omni arte reperias. male C. Cæsar; qui, libertate ui & armis oppressa, ea, quæ omnium erant, possedit unus: sed longe improbior, ac nequior L. Sylla; qui, ut auderet sperare Cæsar ea, quæ consecutus est, exemplo suo perfecit. quòd si, qui legibus præfuerunt, tales fuissent, quales eos, qui leges ipsas condiderant, fuisse legimus: stetisset in suo gradu resp. quæq; artes in ciuitate libertatem auxerant, eædem facile conseruassent. uerum, in hominibus, non in legibus, uitium fuit. primi omnium duo fratres è Sempronia familia, Tiberius & Caius Gracchi, malo publico eloquentes, & ingeniosi, serere inter ciues

discor-

discordias cœperunt, infimæq; plebis animos nouorum commodorum in spem turbulentis concionibus excitare. qui etsi decreto senatus iusta ui oppressi, debitas eorũ audaciæ pœnas exoluerunt: tamen exitiosæ consuetudinis initium attulit ille dies, qui ciuili sanguine gladios primus infecit. quod enim non modo iustum, sed nec usitatum antea fuerat, id postea ne nouum uideretur, effectum est. itaque cum aliquot post annis P. Sulpicius, primum, ut uisus est, non pessime animatus, deinde, siue ambitione inductus, siue iracundia concitatus, ab optima caussa desciuisset; eademq; fere, quæ duo Gracchi, in tribunatu pl. aut certe non dissimilia moliretur: facile ad uim & ad cædes prolapsa res est: neque prius arma quieuerunt, quàm, ciuium magna parte trucidata, aut eiecta, unius libido antiquis legibus par, atque etiam superior esse cœpit. quod neque tunc, neque postea contigisset, si, quàm sapientes in scribendis legibus maiores fuerãt, tam in creandis magistratibus cauti posteri fuissent, nam etsi non recte geritur publica res, nisi præstantibus uiris, acriq; ac magno animo præditis committatur: tamen periculosa in primis hæc est, & lubrica sane deliberatio: propterea quòd non languentibus in animis, sed in erectis mentibus, ac maximis ingeniis

genijs dominandi cupiditas exoritur. bonorum spe, fateor, ad labores, ad industriam, ad subeunda etiam pericula homines excitantur: sed in libera ciuitate est, quatenus cuique credatur; & in danda potestate si modus retinebitur, modus item in gerenda seruabitur. legitimis enim potestatibus, & moderatis imperijs alitur libertas: neque facile quisquam uult quod se posse desperat: & qui tantum potest, quantum si consequatur, ceteri nihil possent; hic si malus est, potestate fit deterior; sin ita moribus exploratis, ut antea nihil neque fecerit indignum bono uiro, neque uoluerit, interdum tamen, ut humana mutantur, à rectis cogitationibus ad iniquas libidines traducitur; & peccat eo ipso, quia peccare permittitur ut possit. quocirca patriam meam singulari sapientia institutam, ac diuino quodam consilio temperatam licet existimare: in qua neque magistratus ijdem continuantur, quod est seruandæ ac diutissime retinendæ reip. uinculum firmissimum; neque cuiquam tantum uni committitur, ut extraordinario iure elatus libertati communiq; ocio moliri periculum possit. qua moderatione factum est, ut post annos M.CXXIIII. (tot enim ab urbe condita numerantur) non modo resp. sit, uerum etiam ita sit, ut omnibus rebuspublicis, quæ

nunc

nunc sunt, magnitudine, opum, ijs autem, quæ fuerunt, imperij diuturnitate antecellat. quæ quibus institutis ac magistratibus usa, ab humili tenuiq; principio ad tantam dignitatem, atque amplitudinem peruenerit; neque est hic narrandi locus, & hoc argumentum uiri sapientissimi ita non modo copiose, uerum etiam perite ornateq; tractarunt, ut, si quid uelis adiungere, idem sit, ac si in Apellis aliqua perfectissima imagine, puta in Venere illa Coa elabores. Nobis Romana ciuitas proposita est. quæ quàm multas habuerit partes ad imitandum præclaras, ex eo patet, quòd ita bello ac pace uiguit, ut illius uim & potentiam omnes reges populiq; extimescerent, æquitatem & abstinentiam subiectæ urbes nationesq; diligerent. formam senatus, quod in ea publicum consilium fuit, ordinem comitiorum, iura legum tribus libris exposuimus. nunc de magistratibus, eorumq; potestate disputabimus; tum, quia locus ipse admonet; (hoc enim legibus adiunctum, & tanquam adnexum uidetur) tum etiam, quia Ciceronem, cui uideo in ijs libris, quos de legibus conscripsit, hunc ipsum ordinem placuisse, libenter imitamur.

CAESARI FERRANTIO, Patauium.

EGO uero istum erga me animum, istam, quæ significatur in epistola tua, beneuolentiam amplector libentissime, & amo prorsus amore singulari. nam, ut omittam, quòd ita postulat humanitas: tui te præterea mores, tua modestia, & maior iam ætate uirtus egregie commendat. quæ cum ipsa me mouent: tum uero in affinem tuum, Episcopum Suessanum, eiusmodi meum studiũ est, multis abhinc annis ex incredibili eius humanitate, doctrináq; susceptum, ut eos etiam, qui modo aliqua illum necessitudine attingunt, quosq; ille caros habet, cõplectatur. quo tu in numero ut esses, affinitate primum, id est naturæ quodam quasi munere, tibi contigerat: postea uero cum natura uoluntatem, & cum uoluntate studia coniunxisti, excolendis artibus ijs, unde fluxit honor, ac dignitas affinis tui, & unde eadem ad te manabunt, si te illi, immo uero si te ipse tibi quàsimillimum præbueris. quis enim tantos processus tam adolescens in philosophia fecit, quantos illa tua in aula perillustri Cardinalis Estensis celeberrima disputatio, multis præsentibus, ostendit? Qua tamen de laude ita te sentire uolo,

lo, ut maximam esse putes, si cum ætate tua conferatur; sin res ipsa spectetur, longe statuas maiorem esse posse; quodq; uiæ confeceris, id quidem esse multum, nec tamen tantum, quantum adhuc spatij supersit. sed, mihi crede, omnis in eo tuorum studiorum sita perfectio est, si, quemadmodum nunc id cogitas, & id, opinor, agis unum, ut intelligas, humanæ res quantum alijs aliæ præstent, ita, quantum infra diuinas humanæ prorsus cũctæ sint, aliquando simul cogitabis. næ tu, Cæsar, si te ad hanc, quam ignorari à plerisque uideo, præclaram disciplinam contuleris, magistros habebis haud paulo meliores, quàm quibus nunc uteris, aut etiam per omnem uitam uti potes. extat sanctissimorum uirorum multis libris expressa doctrina, qua instruimur, & erudimur ad æternæ uitæ salutem. habes præterea domesticum exemplum affinis tui, summi uiri: cuius in uitam si inspexeris; excitaberis ad omnem laudem; coles autem præcipue ueritatem; quam ille tuetur acerrime, habuitq; semper antiquissimam. neque uero impedio, quo minus, ut cœpisti, Marco Antonio Genuæ, & si cui præterea uelis, operam des: eloquentiam quoque si adiunxeris, ut res graues & obscuras ornate ac splendide tractare possis, minime improbabo: sed illa præstantiora sunt,

quò te hortor ut aliquam omnino transferas industriæ tuæ partem. De libris ad te missis, habeo gratiam humanissimo, & in primis erudito iuueni, Sebastiano Leoni, utriusque nostrũ æque familiari; qui mihi hanc instituendæ tecum amicitiæ occasionem obtulit: quam auide arripui. iam enim incenderat me studio tui, cum de ingenio, de studijs, denique de tua ad optimas res propensa uoluntate multa prædicasset. quòd si quid acciderit, in quo tibi opera mea usui possit esse: id si ipse intelligere potuero, mea sponte suscipiam: sin secus, à te admonitus efficiam, ut esse tuam apud me plurimi uoluntatem intelligas. Vale. Venetijs.

VIDO LOLGIO,
Placentiam.

PAVLO *ante dederam ad te litteras; quas coniectura dierum putabã tibi iam esse redditas: hæ nunc alteræ consequentur. Scripsi, te absente me cessare in litteris, & omnino tuam operam, tuamq; illam in meis rebus officiosissimam sedulitatem uehementer requirere; sed meum consilium esse, te istinc ne prius commoueres, quàm ego alicubi consedissem. id ego uolebam scilicet inuitus, qui te socium & administrum meorum studiorum summe desidero:*

dero: ſed uolebam tamen tui commodi cauſſa: primum, quòd hanc equitandi iactationem, quæ me quidem delectat, tibi, ocij cupido, ſuſpicabar non placere: deinde, quòd, ſi accidiſſet ut iſtas regiones peteremus, quod poſt balnea facturi uidebamur; intelligebam fore, ut adire commodius ad me poſſes interuallo minore. nunc audi, cur ſententiam mutauerim. Cardinali noſtro, cui nimium ſæpe calculus moleſtus eſt, multis iam remedijs fruſtra tentatis accedere nunc ad aquas Lucenſes ualetudinis cauſſa deliberatum eſt; noſq́;, ut ſcis, idem cogitamus. ijs aquis qui uti uolunt, id maxime ſpectant, ut ſicco tempore utantur. hæc eſt quaſi methodus quædam, quam ſeruantibus ſalubres dicuntur eſſe: permixtæ cum imbribus putreſcunt, graui periculo bibentium. nos porro, o Lolge, qui didicimus à philoſophis, bonam ualetudinem expetere ſapientis eſſe; ualde in hac quidem parte ſapimus, &, ut optime ualeamus, accurate, quæcunque uires tuentur, aut augent, perſequimur, quæ poſſe uidentur infirmare, ac minuere, declinamus. itaque ad balneorum medicinam prius non accedemus, quàm id & tuto, & ſalutariter fieri poſſe intelligamus. nunc quidem alienum tempus eſt. uides, quæ pluuiæ, quàm pene hiemales dies. hæc dum ita ſe habent, nos op-

portunitatem expectantes, in his oppidis, & uillulis iucunde satis oberrabimus. quod quoniam quàm diuturnum sit futurum, diuinare difficile est; & ego, dum te careo, multis commoditatibus una careo; tuq́;, ut ternis iam litteris significare uideris, non abes à me sine molestia: mea caussa rogo, tua hortor, ut, quanquam nondum consedimus, mature tamen, nisi quid grauius impedit, reuertas. & ut scias, quo me loco conuenire possis: Pisis ad idus Iunias, & ultra, ut opinor, aliquanto, sed ad Idus Iunias certe commorabimur. Vale. Pisis.

ANNIBALI CARO, Rauennam.

FOROLIVIENSIBVS male sit, qui te longius à me abstrahunt. sed istorum motus praefecti prudentia sedabit; tuq́;, ut scribis, Rauennam breui recurres. ibi uelim ne quid caussae sit, quo minus ad me quamprimum. ego uolebam ad te; sed impediunt multa, maxime Ciceronis editio; cuius tempus aduentat, uel potius iam adest. itaque occupationum onere ualde premor. sed mihi nulla res esse potest tanti, ut ab hoc scribendi officio diuellar. Nunc est, quod à te uelim. Qui tibi has litteras attulit, est &

mihi, & fratribus meis ualde familiaris. eius opera multis in rebus usi sumus egregie fideli. cum Rauennam uenturus esset, quiddam ut exigeret, quod ibi habet in nominibus; petijt à me, ut se tibi commendarem. dixi, cum caussam optimam haberet, commendatione eum non egere; tamen me esse facturum. Si quid me amas, Care, uel potius, quantum me amas, tantum hunc hominem adiuua. his temporibus, cum fides ubique sit angustior; uereor, qui debent, ne non facile dissoluant. si res in iudicium uenerit; noli pati, uirum bonum, amicum meum, exhauriri longi temporis impensa. beneficium non conferes in ingratum. memorem enim cognoui. sed tu eum ne respicias: me uide, qui à te peto. mihi enim gratius facere nihil potes. nam etsi, quod ad nos attinet, ipsi quidem inter nos magis, quàm amamus, amare non possumus: tamen ualde laboro, in quo me ambitio quædam mouet, ut homines nostram coniunctionem, tuamq; in me beneuolentiam perspiciant: quarum alteram uitæ æqualem fore, alteram eiusmodi iam esse confido, ut nihil addi posse uideatur. Vale. Venetijs.

EIDEM, Rauennam.

VIRVM te duco, qui compedes illos frangere, & aliquando te in libertatem uindicare potueris. id quod ego, qui neruos ingenij tui bene cognitos haberem, prorſus ita fore ſperabam. ut autem etiam cum Guidiccione, id eſt cum homine doctiſſimo, & ad tuam naturam aptiſſimo, tibi uiuere liceret; hoc uero ne optare quidem unquam ſum auſus. quod quando accidit; beneuolentiæ in te meæ eſt, gratulari, quòd euenerit; prudentiæ autem tuæ, non committere, ut fruſtra eueniſſe uideatur. Herum habes Care: herum autem, dico? cuius ea ſuauitas eſt, is in te amor, ut potius æqualis, potius germani fratris loco tibi ſit: ſed, quoquo nomine appelletur, eum certe habes, qualem uis. Quare, quod mihi, aliorum arbitratu cum uiuebas, promittere ſolitus eras; id ego nunc, quando tui iuris es, non à te petam, ſed exigam, ut operas Muſis, iam diu à te, non ſane tua culpa, tamen prætermiſſas, eo, qui cum es, permittente, atque etiam cohortante, reddas. ſed ita procul dubio te eſſe facturum, uel potius iam facere exiſtimo. itaque hoc ne monendus quidem es; illud autem etiam rogandus, ut ad nos quamprimum uenias; ut poſ-

ſim urbanitatis tuæ ſales ex interuallo regusta re. pedibus, puto fore commodius: nam mari præ frigore obtorpueris. o dulcem congreſſum; in quem ego, uix credas, quàm multa reſeruem, quæ litteris commiſſa, eandem ſuauitatem non habent. Vale.

EIDEM, Rauennam.

FESTIVVM *Molſæ noſtri poema libenter legi, explanationem uero tum libentiſſime: & ſum admiratus acumen ingenij tui ſummo iudicio coniunctum: quorum alterutrum non ita multis contingit, utrunque uero pauciſſimis. Quod ſcire uis, quid alii ſentiant: idem, quod ego, nihil eſſe in illo genere perfectius. quo magis te hortor, ut hanc facultatem ad grauiora ſtudia transferas, & aliquando te ab iſtis occupationibus uindicatum, in litteras totum abdas. quod ſi mature feceris; cerno iam animo, quantæ tibi hoc conſilium laudi, quantæ nobis, qui te amamus, lætitiæ ſit futurum. memini, quid tu mihi te facturum eſſe dixeris: neque te arbitror oblitum, quid ego tibi in eam ſententiam reſponderim. Mi Care, induc animum, nullos præſtantiores eſſe fructus, quàm qui è uirtute colliguntur. et cum hoc feceris, quod & facis, & feciſti ſemper; tum illud tecum*

exi-

existimato, ac pro certo habeto, incredibilem esse expectationem, quam de te apud homines concitasti: quam si sustinere, ac tueri uis; contende, dum integrum est, omni studio, ut ex hoc uitæ genere, in quod olim te non tuum iudicium, sed uis quædam temporum, tanquam in aliquod pistrinum, detrusit, quamprimum te eripias. quod quia tibi deliberatum esse, mihi sæpe ostendisti; non ero longior in te cohortando: tantum hæc attigi amore impulsus; ut intelligeres, in summis meis occupationibus me tamen de tua laude cogitare. De Ardinghello nescio quid atrocius est allatum: quod ego sane quam pro eo ac debui moleste tuli. hominẽ enim eruditum, & cum tibi amicissimum, tum à nobis, ut uisus est, non alienum cognoui. uelim, tu id ad me planius, quid fuerit, & unde fuerit, perscribas. Vale.

EIDEM, Rauennam.

LITTERIS tuis, quas tu idibus Quinctil. dederas, ego Nonis accepi, rescripseram quo modo mihi tunc occupatissimo licuit: postea, cum eas per ocium in manus sumpsissem, accuratiusq; perlegerem; sensi me quasdam partes, quibus nunc ex interuallo respondeo, imprudentem omisisse. quod etiam si ita non fuisset;

set; ego tamen aliquam scribendi sententiam alicunde arripuissem; non solum, ut quasi tecum loquerer; quo nihil facio libentius; sed etiam, ut tuas elicerem; quarum sermo & purus in primis est, atque ornatus, & humanitatis, ac beneuolentiæ notis maxime insignis. uel quas mense proximo dedisti, quàm amabiles, quanti consilij, quàm multi officij? quod munus, quæ partes in ijs à te sunt hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermissæ? quàm accurate, quàm distincte, quàm perite tuam de meis typis sententiam explicasti? quibus quidem typis, spero fore, ut emendatissimis utar, quando ad te, & ad Thomam nostrum missi sunt: quorum alterum in labore patientissimum, alterum in iudicio elegantissimum cognoui. Quod autem ita scribis, homines hoc animo esse, ut nihil à me nisi perfectum, absolutumq; expectent: facis tu quidem officiose, & peramanter, qui ad me excitandum aliorum quoque opiniones, & iudicia colligas: sed hoc ipsum genus, quod perpoliri à me uis, ut perficiatur, in te est. Quare quoniam ita casus tulit, ut unus fere hoc tempore tantum mea caussa posses, quantum ego tua semper uolui: etsi mei commodi, atque etiam honoris ratio postulare uidetur, ut in te rogando pluribus uerbis utar; tamen id

non

non faciam, ne maiorem desiderii mei, quàm humanitatis tuæ, rationem uidear habuisse. De artifice autem confirmando, quoniam in hoc uides esse omnia, & me longinquum nihil posse intelligis, omnem curam tu suscipias oportet: qui ut idem nobis sit, qui antea fuit, facile cum prudentia, tum commoditas illa tua præstabit. quanquam non dubito, quin ipse per se, uel sine ullo artificio tuo, ad id, quod reliquum est, persequendum ita, ut uolumus, animatus sit. profecto enim constantiæ rationem sibi habendam ducet. sed tamen, quoniam gloriæ magis studio, quàm emolumenti cupiditate, incensus, ad opus est aggressus; subiicies tu quoque identidem in sermone quasi igniculos, ut uehementius inflammetur. Ficus tuas quòd ais te in apertum referre uelle, ut aliquando uenales circumferantur, quæ quotidie ab omnibus, te insciente, degustantur: ego uero, ut id facias, magnopere suadeo. Quod autem meorum typorum expectationē nimis longam esse dicis; mihi quoque ita uidetur; idq; cum mea caussa, tum tua non mediocriter doleo. Figurarum opus, quod te hortante sum exorsus, texitur illud quidem diligenter, sed uereor ne plus oneris susceperimus, quàm quantum nostra imbecillitas sustinere posit. quod si ita erit; accurres, ut, parte aliqua no

bis detracta, & in te translata, releuemur. Sed, amabo, quid sibi uult, quod in tuarum litterarum clausula posuisti? te, si quæ essent inter nos ad significandum notæ, quiddam occultius fuisse scripturum. equidem, etsi, quale sit, uideor mihi iam intelligere; tu tamen ut apertius declares, ualde uelim. De mandatis meis, ea, quod tuo commodo fieri possit, si exhauries; per mihi gratum, perq; iucundum fuerit; sed illud primo quoque tempore, de quo se Martellus tuus curaturum recepit: qui si stetit promissis, reliqua ego à te exigo: sin autem, quod pollicitus fuerat, nondum exoluit; eum tu litteris appella. nam de ceteris non ita ualde urgeo: ages cum licebit, uel dicam etiã cum libebit. in hoc autem nisi mihi quamprimum satisfacis; prædico tibi, flagitatorem habebis acrem, & permolestum. Vale, & amicis communibus salutem à me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO MAGIO,
Romam.

PROFECTO nihil tam accidit contra uoluntatem, quod aliqua demum iucunditas non temperet. sic sunt humana. angebar animi, (quid enim dissimulem?) tu-

is

is factum occupationibus, ne te complecterer discedentem: nunc idem gaudeo, euenisse quod nolebam: quando tu, arrepta inde tui purgandi occasione, litteras ad me misisti, officio primum refertas, & humanitate singulari, dein de latine loquentes egregie, sic, ut eius urbis, in quam te cum Aloysio Mocenico, præstanti uiro, Venetæ reip. legato, contulisti, ueterem eloquentiam redolere uideantur. Quare cum animo sum lætatus erga me tuo; fuitq; uoluntatis ad me amandum propensæ gratissima significatio: tum uero ex ista, quam adolescens admodum consecutus es, latinæ linguæ facultate, istoq;, quo te uideo florere, ingenio, tantum accessit ad lætitiam, quantum ne conabor quidem uerbis explicare, sensu ipso uix, atque mente comprehendo. Atque equidem tibi eo etiam gratulabor magis, si tua bona noueris, idest, si &, quæ habes iam, studio tueberis, &, quæ ostenduntur, ac deferuntur à fortuna, magni facies; quantumq; in te erit, nunquam dimittes. non enim, mihi credas, tanti esse tibi Roma debet, quia Roma est, quæ præstantes olim uiros tulit, imperij terminos cum Oceano coniunxit; quanti ob unius hominis consuetudinem, cuius est humanitas doctrinæ par, doctrina uero, quæ potest esse maxima. is est Octauius meus; qui urbem, à

qua

qua ceteri honestantur, sua ipse uirtute nobilitat. Hunc tu uirum nactus, cole, si sapis; & pete tuam gloriam ex illius consiliis; utere, quantum licet: &, ut liceat plurimum, exopta. ipse te, si uacabit, nunquam à suo congressu, nunquam à sermone excludet. commendaticiis ad eum litteris minime opus est; nec fert hominis humanitas: & tu illi, quod epistola tua significat, satis iam notus, fortasse etiam familiaris. Quod reliquum est, non te fugit illud: Magistratus uirum indicat. itidem hæc legatio, qui sis, qui futurus aliquando, patefaciet. quamobrem incumbe ad laudem: amplectere uirtutem: illa reiice, quæ bonis artibus, ac moribus aduersantur: quæ te sæpe in ista ætate, tuorum commodorum, tuæq; tanquam hostes gloriæ, circunuenient, nec facile, nisi prudentiam summam adhibueris, depellentur. Vale, & salutem dic meo nomine exquisitæ eloquentiæ uiro, Iulio Pogiano, cuius tibi amicitiam, & consuetudinem ualde gratulor. Venetiis.

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER III.

HIPPOLYTO ESTENSI CARDINALI, Ferrariam.

VALDE *me leuauit, in hac mea ſatis grauiter affecta ualetudine, oratoris ueſtri, Hieronymi Faleti, uiri præſtantis, oratio: qui cum ſermonem mihi, Ferrariæ tecum habitum, expoſuiſſet, multaq́; ut ſolet, de ingenio tuo ſingulari, de ſumma grauitate, ac ſapientia, non nulla etiam de tua nequaquã à me, ut audieram, aliena uoluntate narraſſet; cepi lætitiam, quantam aliquis ex inſperata, exoptataq́; re capere maximam poſſit; measq́; ſtatim eſſe partes duxi, ut ad te ſcriberem, ageremq́; gratias quòd in eo loco, unde me depellere fortuna conaretur, tua me retineret humanitas. quo ſane mihi nihil optatius, nihil hoc tempore, cum infirmus langueo, ad animum meum ſuſtentandum opportunius potuit accidere. atque equidem ita ſtatuo, actum eſſe mecum miſere prorſus, atque infeliciter, quod meam ad te ueniendi cupiditatem incredibilem peſtilentia primum, deinde mor-*

bus

bus impedierit; & in eo magnum ſtudia mea, measq; res adiiſſe damnum; quibus à te, pro tuo inſtituto, ueteriq; conſuetudine, conſultum iri optime, pro certo exiſtimabam. quod quando ita accidit; & quando me à tuo conuictu non mea uoluntas, non iudicium, aut ulla mentis inconſtantia, ſed corporis imbecillitas, atque hæc anniuerſarij, ac pene iam perpetui morbi uis importuna ſeiungit: peto à te, Princeps humaniſſime, id ſaltem, quod in tua, non in fortunæ manu ſitum eſt, tribuas, & largiare, ut beneuolentia mihi tua, et quæ fuit antea, & quæ, ſi ad te iuiſſem, futura erat, eadem conſeruetur. hoc ſi aſſequor; beatus hac una re ſum; cetera paruipendo. ea porro mihi ut conſeruetur, ita poſtulo, ſi me, qualis in aula tua fuiſſem, talem eſſe abſentem intellexeris, id eſt obſeruantem tui, tuaq; in laude omni ſtudio & cogitatione defixum. Quod ſi quibuſdam litteris animus à me tuus eſt offenſus; quòd in iis dicar minus fortaſſe, quàm decuit, de te, aut de tuis modeſte locutus; quod certe ſecus eſt: ſed ſi me tunc à mea conſuetudine impetus quidam abduxiſſet iracundiæ: noſti pro tua ſapientia ingenium humanum: magna uis doloris eſt: impellimur ſæpe longius, quàm ratio concedat; &, facta quæ ſunt, paulo poſt infecta fruſtra cupimus.

te tamen ita decet ignoſcere dolori meo, ſi ex iuſta, ut ego arbitror, cauſſa ſuſceptus eſt: ſin aliter tibi uidetur, ignoſcere tamen debes, ut eluceat magis in culpa humanitas: quæ ſi omni digna Principe uirtus eſt, te uidetur Principe digniſſima; quem ad omnem laudem natura genuit, diſciplina erudiuit, multorum annorum conſuetudo aſſuefecit. Vale. Venetijs.

FRANCISCO MOLINO, Patauium.

QVOD meas epiſtolas deſcripſeris, ualde te amo: & cuſtodiri à te malo, quàm ad me mitti. Quòd autem, non eſſe tibi ſcriptionem illam infructuoſam, ſignificas: prorſus non abnuo: ueruntamen, quòd tibi hoc in genere multo & plura, & meliora domi quotidie naſcantur, hoc equidem nomine haud paulo magis tibi gratulor. quam tu, ſi ſapis, agnoſce, & opta diuturnam occaſionem. uiuis cum excellente uiro, adoleſcens, præſtanti ingenio, optima ualetudine: uiuis Patauij, id eſt in urbe ſcientiarum laude celeberrima: quò, tanquam ad mercatum, uirtutis cupiditate ita omnes confluunt, ut inanes redire turpiſſimum ducant. Plura non debeo. noui enim, ad quem:

& hæc ipsa minime necessaria uidebam: sed obsequendum amori fuit in te meo; qui me tacitus, ut tecum de tua laude loquerer, hortabatur. Patri uero tuo, & optime de me merito, & ijs uirtutibus, quæ nobilem uirum decent, in primis ornato, quid est, quod à me deberi non intelligam? Extabit igitur in te, si qua re potero, studium meum: illum autem colam sensibus intimis in omni uita studiosissime. Vale; &, ut Mureti contubernio, ac disciplina dignum te præstes, quanti tuam laudem facis, quæ mihi maximæ curæ est, tantum enitere. Venetijs.

MARCO ANTONIO MVRETO, Patauium.

BEASTI *me tuo iudicio: si modo plus est à te ueritati, quàm amicitiæ, tributum. quod ego, quia faueo meæ laudi, facile mihi patiar persuaderi. sed, amabo te, uis ne mihi legem illam diutius deberi? nescis, quàm sim studiosus huius generis monimentorum? describe aliquando: aut, si, stantem in media uia describere, minus honestum uidetur, nec pudor tuus fortasse fert; da negocium homini diligenti: quando Achilles noster uel negat,*

uel certe prorſus agit eo modo, ut negare uideatur. ſalutabis tamen eum meis uerbis: cui certe fortunam opto, qualem ſi magiſter eius haberet, omnia bona merenti peſſime contingerent. Si quid peperit ingenium tuũ, dignum pene dixi utroque noſtrum, ſed ſi quid te ipſo dignum; mitte: ut conſtes humanitati tuæ, atque etiam conſtantiæ: es enim pollicitus. Quid Carneſeccus meus, flos omnium leporum, omniumq; uirtutum? ut ualet? iube eum ſaluere quã potes humaniſſime. Charta me deſerit, ut uides, tecum ſuauiſſime loquentem. Vale.

EIDEM, Patauium.

VNAM tragœdiam duobus ipſis diebus, cum aſſidue ſcripſerim, abſoluere non potui. meorum oculorum, ut uideo, res non eſt, ac ne digitorum quidem. quid? ego habeo tuos articulos? hui, quantum intereſt. reliqua igitur ad te reijcio. uinces me facile celeritate; æquabis in diligentia, ſi uolueris. finge, operam te dare, cum deſcribes, homini litterarum & prorſus ignaro, & prorſus cupido. finge, amico ſingulari: quem explere officijs, ſi liceat, optabile ſit. quanquam hoc non finges. nam, cum à domeſticis diſceſſi, nihil habeo te carius. oraculum hoc puta. nihil unquam tam uere ceci-

nit Apollo. ueruntamen, hæc ſi tibi propoſue ris; de quo rogandus non es; monere tantum uolui; nihil quidquam omittes in deſcribendo. habes, quam ego in me deſidero, mentis conſtantiam, pectoris firmitatem. hæc mihi morbi diuturnitas eripuit: quæ uideo eſſe in te, utinamq; diu uideam, ἐν τῇ ἀκμῇ. habes oculos in legendo, manum in ſcribendo exercitatam: uacui uero temporis quantum uis: & uis in rebus meis plurimum; qui te ſæpe dixeris, profeſſusq́; ſis ad meum arbitrium tua ſtudia conferre. nam, quod ad gymnaſii curam attinet; nec dies inſtat publici muneris, &, ſi inſtaret, opera hæc bidui tota eſt, bidui, inquam, tibi, nihilo longior: mea uero & diuturni temporis, & laboris eſſet non ferendi. ad hæc ſi acceſſerit uoluntas, quæ mihi non uenit in dubium, & inductio illa animi, quæ magnas res facile conficit: negocium habeo abſolutum. ſerua, mi Murete, quod in te eſt, amicum tuum integellum: parce ualetudini: noſtram imbecillitatem, tuorum officiorum ope, ſuſtenta. ſcis, ἐμοῦ βλέποντος, quo amore, quo conſilio, quo etiam præſidio fortunæ tuæ nitantur. οὔτις ἐμεῦ ζῶντος: noſti reliqua. Hæc aliena manu ſcripſi, cum paululum languerem. tota enim fere nocte, neſcio quo caſu, ſomnum oculis non uidi meis, aut uidi triſtium

imaginum turba permixtum. Tuum Euripidem remitto, unaq; meum; quem cupio similem esse tui. Ex ædibus.

EIDEM, Patauium.

MONSTRI simile, Muretus non respondet: immemor ne nostri? nefas credere: & hanc suspicionem longe animus respuit. at occupatus? hoc fortasse: uerum, ulla ne cursum amoris interrumpit occupatio? omitto iocum. Mi Murete, garrit sæpe amor: at tu siles; cum tamẽ, ut opinor, ita me ames, ut fortasse nemo magis; quod certe facis mutuo. quòd si, quia legem illam describere per tua negocia non licet, ideo non scribis: rogo te, abijce istam curam. abrogentur potius omnes leges, quàm tuarum litterarum fructu diutius caream. nec tamen, detrahi multum de ocio tuo mea caussa, uolo. scio, tempus quàm utiliter ponas. illa satis erunt: Mi Manuti, ualemus: &, ualere te, ualde cupimus. τὰ ἠθικὰ sunt in manibus. cũ Carnesecco tuo, Pero, Endimio sæpe sum: plane uiuo. hac sententia, sed alijs uerbis, id est elegantissimis, quibus ipse abundas, si scripseris; satis plane cupiditati meæ, (quid enim dicam uoluntati?) satis etiam officio tuo feceris. Video te expectare aliquid de meo discessu. dies

appro-

appropinquat, uel potius iam adest. iam, ut ille ait, sarcinulæ collectæ sunt omnes; nec fere, quod agam, superest. itaque nonis Sept. cogitamus. Cum illo, qui Galateam amabat inuitam, si quid aduersus me, suscipe, ut ego in tuis iniurijs soleo, & sustine prœlia. neruos enim habes. ille, nostram uicem, ulciscetur sua malefacta. nam inuidia rumpitur: & habet, quod intimis eum sensibus dies noctesq; excruciet. nos laudabilia cogitemus, & ad præclara illa studia incumbamus: de isto ne meminerimus quidem: qui bonos omnes, hoc est sui dissimiles, odit iniquissime. Vale, & amicis nostris (sunt enim fere communes) plurimam salutem. Venetijs.

SCRIPTIS litteris, & iam obsignatis, hesternæ tuæ sunt allatæ, græce loquentes non minus argute, quàm eleganter. qui possum paria paribus? si pergis, clamabo me circumueniri. mehercule non tam aquis ulli fontes, quã ingenium tuum scatet græcis & sententijs, & dictis. macte: extra iocum, amo te, quotidie magis; quia tu scilicet ad perfectam uirtutem quotidie accedis propius. Sed pauca de re. Vides ne, quàm facile tum ferantur, tum abrogentur leges? Vbi sunt, qui tribuniciam potestatem accusant? illa quidem, cum bona mẽte coniuncta, salutaris. Sed hæc ne nimium cu

 remus.

remus. utere fortuna tua. ego alias regiones specto, inuitus nostri dissidij caussa: sed coniungemur animis, corporibus disiuncti. id est maximum, in maximo dolore, solatium. De Philopono, quia comes futurus est itineris mei, uelim ineas rationem, si eum hic reliquisti, ut ad me quamprimum. colligo omnia; ne quid me moretur in discessu. non enim id agitur unum, ut uoluntati meæ, sed illud simul, ut fidei satisfiat.

EIDEM, Patauium.

Tv uide, cui committas. ego enim binas tantũ accepi. prioribus respondi nudius tertius, meamq; tibi de Bononiensi re non modo sententiam, uerum etiam uoluntatem ostendi. his alteris, quæ mihi redditæ sunt heri uesperi, si rem specto, rescribere nihil est necesse: sunt enim eiusdem argumenti: sin tuam uoluntatem; quæ quanta sit, ex tuis litteris apparet; sunt eadem iteranda. sic igitur faciam. Affirmo tibi, Sigonium nostrum, si Bononiam ierit, præsensq; contenderit, certum futurum. habet auctoritatem, ex huius loci dignitate partam, suis scriptis mire amplificatam, presertim his postremis, minime uulgari doctrina, iudicio, ingenio, diligentia refertis. studia Bononiensium

nonienſium ciuium facile colliget. ciuitas enim
eſt ad humanitatem nulla propenſior. Acce-
dit, quòd aut petet ſolus, aut cum ijs, quos ne
que nominis fama, neque uero, ut à non nul-
lis accepi, litterarum ſcientia magnopere com
mendet. Bargæus enim, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ,
conditionem illam certe non ſpectat. qui enim
Piſis dominetur, & ſua uirtute, quam noui-
mus excellentem, & principis gratia, cuius
in ditione natus eſt; quo conſilio ad res nouas
animum adiiciat? Ergo, ſi Bononiæ Sigonius;
uides, quid ſequatur. diis hominibusq; appro
bantibus in eius locum aſcendes. quo mihi nihil
eſſet optatius. nã ſpeciem habet Bononienſis cõ
ditio maiorem, ut in gymnaſio Italiæ celeberri
mo: emolumenti certe haud paulo plus hic ui-
deo futurum. atque etiam de dignitate uide-
ro. tractantur omnino litteræ ſplendidius in
publicis gymnaſiis; & docetur de loco ſuperio
re uirtus maiore cum gloria: ſed clariſſimum
Venetiarum nomen quaſi luminibus obſtruit
Italicarum omnium ciuitatum: & hic ortum
decus facile manat, ac diffunditur per omnes
gentes, propter huius urbis communionem &
quaſi ſocietatem cum orbe terrarum uniuerſo.
Hic uenit in mentem: Cur tu igitur migras?
alia ratio eſt. ego urbem linquo, non cum ur-
be emolumentum. quin hoc augeo uehemen-
ter;

ter; illam prorſus amittere non uideor, quia Romam ſpecto. Habes meã ſententiam; quod quidem ad te attinet. De Sigonio autem, quia nihil eſt tam amplum, quod eius uirtus non æquet, meam, ut opinor, diuinationem exitus non fallet. niſi ſi quid attulerit caſus; qualia fert hominum uita. De Carneſecci noſtri ualetudine, cum reſcribes, adde uerbum, ſi me amas. Vale. Venetiis, nonis Sept. quo me die diſcedere cogitantem noua res detinuit.

EIDEM, Patauium.

QVID homini non timendum? cum te, tam ualidum, iſtis lateribus, iſta ætate, nihil tale metuentem animus reliquerit. ualde me percuſſiſti tã graui nuncio, eoq; magis, quòd ignorare te cauſſam ſcribis. nam tuendi tui quam rationem inibis, ſi te morbus inuaſit imprudentem? tuam continentiam narras. equidem ita credo. unde igitur fluxit uitium? parce tibi in ſtudiis, mi Murete, pro eo quanti ipſe tibi es; aut, ſi te ipſe non diligis, quem omnes pene diligunt, pro eo quanti ipſe apud te ſum: quem tu niſi magni facis, egregium ſimulandi tenes artificium. an tu nos una tecum uis perdere? ne ſcis modum eſſe retinendum in omni re? neſcis, uirtutem nimis appetere, uirtutem non

eſſe?

esse? age igitur iam te respice, si minus antea: tibi consule; & eam quære gloriam, quæ te uiuentem oblectet, non quæ discedentem è uita prosequatur. ita diu iucunde uiuam, ut acerbe nunc uiuo, quia solicitus de te sum, neque dú ab illo periculo suspicor esse tutum. medicos habes doctrina singulari, quorum consilio uti possis: cælo uteris clementissimo: in rebus tuis nihil, opinor, est incommode. genus enim uitæ non honestum minus, quàm utile, delegisti. etsi te scio de re & lucro minimum laborasse, illa uero habuisse prima, quæ nec mihi postrema unquam fuerunt, decus, & amicitias nobilium uirorum. Hæc cum ita sint; modo paulo minus mentem, & paulo magis corpus exerceas, rectissime tibi erit: nosq́;, tui peramantes, afficies maxima lætitia. quod auguror futurum: &, ut meam spem, quantum in te est, exitu confirmes, te ipsum tua, nec minus mea, caussa rogo. kalendis Apr. omnino te, sin id minus, Catullum tuum expecto. diem unum prorogari, è re mea non est. Vale.

EIDEM, Patauium.

LANE non assequeris, ut uideo, quorsum illa de me Momo scripta sint à me. non enim id spectaui, tuam ut remorarer industriam,

sed

ſed ut acuerem potius, atque incitarem. tu autem ita commotus es, ita mecum uehementer, ac pene iracunde agis in epiſtola tua, ut uix tibi temperes, ac ne ſatis quidem, cum uelles, temperare potueris, quin aculcos etiam in me non nullos emitteres. deinde quaſi blandiris in extremo, uerbis utens amantiſſimis, atque honorificentiſſimis: cum ea mihi tribuis, quæ ſi reſpuerem, ipſe me non amarem. tanti enim mihi ſum, quanti ab ijs, quibus ego plurimum tribuo, fieri me ſentio. Ac putabam, mi Murete, meos tibi ſenſus bene cognitos omnes eſſe: quòd ſi paululum à mente quandoque aberraret oratio, non eſſe facturum, ut eò mea uerba detorqueres, quò neque meum iudicium, neque noſtra iam pene fraterna neceſſitudo ferret. quod quando ſecus uideo contingere; aberit poſthac à meis litteris omnis ironia, aberit iocatio, quidquid denique eius eſſe generis intelligam, ut in utranque partem flecti poſſit. de illo ne meminero quidem, ſi potero: hominem enim contemno: ſilentium quidem, quod potero, ipſe mihi imponam. De Plauto, uideor tibi ſcilicet, quod aiunt, in alienam meſſem. ſic enim illud interpretor, A me, ut ſcis, efflagitabatur. Tu uero, me perlubente, rem ſuſcipies: ſi modo, quod contra mihi uidebare, animum induxi-

ſti,

ſti, ut efflagitantibus breui ſatisfacias. uerū, ſi præclaros de finibus commentarios, ad exitum iam perductos, paucorum dierum ſtudio perpolire non uis, et magno litterarum damno pateris iacere: qui ſperem te aut uelle hoc tempore noui aliquid ordiri, aut, ſi ordiaris, poſſe pertexere? magni negocij eſt, quantum ocij res exigat tuis occupationibus eripere: non minoris, à te ipſo, ut uelis, impetrare. facio tamen æquiſſimo animo, ut in te reijciam, ac transferam hoc, quidquid oneris, aut laudis eſt. conſulatur modo publicæ utilitati, id, non modo à te, quem fero in oculis, ſed ſi uel ab iis, quos & de facie, & de nomine prorſus ignoro, præſtabitur, æque lætabor. Quare non ſolum per me licet, uerum etiam, ſi pateris, precibus tecum ago, ut ad emendandas, illuſtrandasq; Plautinas comœdias tuam excellentem induſtriam conferas. uereor tamen, ne, quod ſumme cupio, id fruſtra rogem, atque expectem. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

E M *tenes: optime tres poetæ coniungentur, ille,* M. ANTONII MVRETI COMMENTARIO ILLVSTRATVS; *reliqui*

duo

duo, si rem suscipis; quod ita liberaliter, ac benigne polliceris, ut à me non minorem uerbis, quàm re gratiam ineas; Ab eodem emendati. *quòd si, ut significas, ad emendationes aliqua præterea fiet accessio: næ ego tunc, uere mutuam inter nos esse beneuolentiam, intelligam, ac uelle te mecum officijs certare: in quo antea (dicendum est enim) potuit esse illustrior amor tuus. Confugies uidelicet ad occupationes: ego ad illud: Nulla potest esse occcupatio tanta, quæ amoris, & officij cursum debeat interrumpere. me ipso quenquam ne tu magis impeditum à negocijs, districtum à curis unquam nosti? quis tamen amicorum (amicorum autem? immo uero etiam alienorum) negocia curat libentius? tua mehercule caussa noctis etiam partem cogitando sæpe consumpsi: cum tamen corpusculi tenuitas maxime quietem postularet. Sarcies igitur, si quid omissum: uel, si nihil, auge superiora: quod certe potes, &, si meum in te animum spectas, etiam debes. Vale.*

EIDEM, Patauium.

Remitto *scholia, ut habeas corrigendi facultatem. quanquam est, cur addas potius, quàm mutes. quid enim? totus ne quar-*

tus liber ita mendoſus aut obſcurus eſt, nihil ut aſſequare, nihil ſcriptione dignum excogites? mihi non probabis, nec omnino cuiquam, tuum in Catullum præſtantem commentarium qui tractauerit. confice igitur, quantum quidem per te licet. licet autem tibi, quod, ut ego ſentio, quampauciſſimis. nos opus noſtrum intermiſimus tua cauſſa, tuum ipſe opus noſtra cauſſa ut urgeas, atque abſoluas. nec dubito, quin, ſi adniti uolueris, & quaſi cum ipſa re contendere, quod ego interdum ſoleo; magna ex parte præſtes id, quod præter opinionem meam, ut aliquid ἐκ τῶν ἀδυνάτων, abieciſti. De rebus tuis, quæ mihi mehercule magnæ curæ ſunt, conſilium dies afferet: animus certe meus fluctuat: ita multa in utranque partem occurrunt. placet conſtantia, ita, ſed ſi cum utilitate coniungatur. utilitatem porro non lucro magis, quàm dignitate, metiamur. quod tu quoque uideris ſignificare in illo loco, Vellem hic paulo ἐντιμώτερον uiuere liceret. ueruntamen, mi Murete, ſi quid agimus minus interdum ſplendide, contra quàm nos præclara liberalium diſciplinarum ſtudia docent, excuſamur temporum iniquitate, & multorum exemplo; qui cum affluant iis rebus, quæ ſæpe à nobis, fortunæ potius culpa, quàm noſtra, deſiderantur, quotidie tamen

aliquid

aliquid ultra appetunt: quam meus magister Egnatius, si audires uerba, stultitiam, si uitæ rationem spectares, plane singularem sapientiam iudicabat. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

QVINCTILIS Kalendæ, quem tibi ego diem definieram, præteriere iam, ut uides. itaque, si quam ex meis litteris de perpoliendo Catullo tuo curam susceperas, ea te libero. temporis enim coactus angustijs, mandaui meis, ut alia quadam prælo subiicerent. mensem, quod ad me attinet, uel integrum, eoq; amplius, licet interponas. interim ad Terentium omnem tuam industriam, suadeo, conferas. noui omnino te laudis in studio nunquam languentem: sed in hoc libro, qui maxime omnium uersatur inter manus, ipse te debes incitare, & eo magis, quòd erit, qui editum statim arripiat, syllabatimq; omnia dimetiatur. admodum enim seuere, ac studiose iudicat aliena; sua uero premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbus etiam in se ipsum, minimeq; indulgens. Ego accingor ad Plautum. nec desperarem aliquid à me, si minus ingenio, saltem diligentia, posse præstari: sed interpellant salutatores à mane ad ue

ſperam, honeſti illi quidem, cupidi uirtutis, officio, & amore erga me, ut uidentur, incenſi; tamen interpellant. ſcis illa Ciceronis noſtri, ad Seboſi, Arriiq; aduentum ingemiſcentis. hui, unum ne ego Seboſum, unum habeo Arrium? uidelicet: ſexcentos: quibus, uelim nolim, dici horæ dandæ ſunt omnes. ex quo quantum moleſtiæ, quantum hauriam acerbitatis, ipſe, qui meam conſuetudinem, ac meos plane ſenſus tenes, facile potes coniicere. nam rem familiarem, etſi minime abundo, iacere tamen æquo animo patior: ſtudia uero mea negligere nullo modo poſſum. De tuo aduentu ſpem non nullam inieceras: eam rurſus extenuant poſtremæ tuæ litteræ. ego illud ſcilicet primum, ut habeas rationem ualetudinis; ſecundo loco, quod tuo commodo fieri poſſit, ut te nobis reſtituas, exopto. Quid Molinus noſter, quid agit? quid autem ego hoc quæro? nimirum ille totos dies tecum, id eſt in uirtute totus eſt; nec tuam complexus doctrinam dimittit, iudicio adductus ſuo, meo conſilio confirmatus. Vale. hæc ante lucem, cubans in lectulo, amanuenſi meo, & iam meorum ſtudiorum ſocio, dictaui, nobili adoleſcenti Cyprio, Herculi Podocatharo, qui cras Pataium cogitat, teq; meo nomine ſalutabit. illa ſuperiora familiari meo, Sebaſtiano Leoni,

qui se forte obtulerat, dictaueram inambulans, quòd eram paulo crudior: nec fere mea manu libenter uti soleo.

EIDEM, Pataüium.

QVI mihi tuas attulit litteras, ei ego meam omnem operam, si qua in re uellet uti, atque omnino quidquid ualeo, tua caussa detuli. uisus est meam amicitiam plurimi facere, & à me, præter eam, nihil expetere. quod illi facillimum fuit impetrare. nam cum omnibus natura pateo: tum uero, qui à te diliguntur, amore meo nunquam excludentur. Catulli quod apud te reliquum est, biduo si miseris, satis opportune facies. deinde mihi orna duos comites eius, utrunque dignum, ubi neruulos ingenij tui contendas. etiam illud. mihi tribuis petenti: quod ante omnia, & unum fortasse, spectare te puto. cras, ad summum perendie tria Catulli folia mittam. Filiolum meum Hieronymum, nondum quinquennem, Aldo parem ingenio, ualetudine firmiorem, mandare Epidaurum ad hominem eruditum, meiq; peramantem, Paulum Bosium, cogitabam. ibi moribus, & primis litteris imbuetur. nam ego me ad hæc humilia demittere nullo modo possim. Quid præterea? nihil

scilicet:

ſcilicet: immo aliquid. Scribe, amabo te, mi Murete, ut inſtituiſti, quamſæpiſſime. mehercule, è ſummis, atque aſſiduis non modo negocijs, uerum etiam animi curis, tantum in tuarum epiſtolarum elegantia, & ſuauitate conquieſco. atque etiam, dum ipſe ad te ſcribo, quia te mihi præſentem ſtatuo, mutuumq; inter nos ſermonem fingo, incredibili uoluptate perfundor. Vale. Venetijs. Hercules meus, quia feſtus hodiernus dies eſt, abeſt. ideo hæc mea manu, decies interpellatus, exaraui.

EIDEM, Patauium.

AIS ne? Iannottus ita ſuaſit? uix adducor, ut credam. tibi tamen cur non credam? ego mehercule, quod Iannottus probare uidetur, id non ſolum probo, uerum etiam mirifice cupio. quid enim mihi ſuauius tua conſuetudine? qua nihil iucundius. tuo uero ſermone quid utilius? qui ſolet eſſe tum eruditus, ingenijq; notis aſperſus, tum etiam beneuolentia refertus in me ſingulari. At, Ferrarienſem conditionem ut acciperes, auctor fui. Id quidem (tu ſcis: facile enim potuiſti conijcere) ualde contra meam uoluntatem: cui nihil poteſt eſſe moleſtius, quàm à te diuelli. Sed quid? an ego pa-

terer tuam fidem in dubium uocari? qua maxime probitatis nititur opinio. dixeras de Turnone, præstanti uiro, non solum animi, uerũ etiam fortunæ bonis ornato: cuius mihi fuit, item ut esse debet, auctoritas grauissima: nec ausus sum repugnare: dedi manus. ἰτέον, conclusi. quòd si Iannottus, quem noui rerum agendarum usu peritissimum, antiqui hominem officij, pollicetur sese impetraturum: suscipio, quod abieceram, consilium; nec iam amplius ἰτέον, sed hic, hic nimirum φιλοσοφητέον, idq́; nobiscum, summa cum animi uoluptate clamo. primum igitur illud, Sigonius ut habeat, quod uult: quò eum plerique minime cupidum impellunt: deinde, ut nos te fruamur. quod si assequor: ego quoque ijsdem multam salutem: pro sexcentis ipse unus eris. diuitiarum satis habebimus, si contemnemus. Ergo, quod iam institueram, obseruabo omnia, omni enitar studio, omnibus inseruiam. uolo te bene sperare, me agente, bonis fauentibus, inuidis & obtrectatoribus imbecillis. Molino, parum abest, quin uehementer inuideam. quid ni? artem memoriæ tenenti. ueruntamen impedit amor, à quo abesse solet inuidia: etiam ea spes, quòd ille, quo eum bono alienus homo impertiuit, ciui suo homini amantissimo, fortasse etiam bene merito, certe

nunquam

nunquam denegabit. eſſet enim ſui diſſimillimus, id eſt humanitatis expers. ſin recuſat: allegabo ad illum, quem? quem putas? te ſcilicet, cui debet omnia: ſi modo in uirtute omnia poſita ſunt: quam ille diſcit te magiſtro. καὶ σύν τε δύ' ἐρχομένω, quid non impetremus? Vale.

EIDEM, Patauium.

PROFECTO *nihil eſt uberius amore in me tuo: nec amori cedit ingenium: itaque mea cauſſa & uis omnia, & idem facile præſtas. quod cum ita ſit; nimis tamen facerem impudenter, atque adeo neque ipſe te amarem, nec amore tuo dignus eſſem, ſi plus tibi oneris imponerem, quàm occupationes patiantur tuæ. Scholijs, quæ polliceris, contentus ero; quandoquidem uideo te cõmentariolo non uacare. tu modo, qui Catullum expolieris, da operam ut in Tibullo, & Propertio, qui locum illi proximum in elegantia uerborum, atque in ſententiarum concinnitate obtinent, quamſimillimum tui te præbeas. ita tres pulcherrimi poetæ, & ſine dubio inter Latinos in illo feſtiuo genere principes, ueterem ſuum ſplendorem, ereptum uetuſtate, atque hominum, inſcitia, tuo maxime ſtudio recuperabunt. ego autẽ ipſe*

mihi gratulabor, & quodam modo gratias habebo, quia te ad hanc industriam excitauerim. nec desinam eadem ratione de litteris, quando per humanitatem tuam licet, bene mereri, cum eo tamen, ut tibi, homini occupatissimo, studiosorum utilitatem, id est tuam laudem, uerecunde commendem. Molino meo salutem, & simul age gratias de meis scriptis. Vale.

EIDEM, Patauium.

BINIS iam litteris de Martello: nec tamen à te uerbum. ualde te distentum esse oportet, qui tam longis diebus, tam pone tuas ædes habitantem alloqui non possis. at qua de re? primum mea, deinde ea, in qua non ultra sex aut septem uerba sermonem continuare sit necesse. quare si te nimis ursi, uelim ignoscas; tum, si per tuas occupationes licet, frustra ne urserim, efficias. quid? Molino nostro negocium dederis: non recusabit, nostra utriusque caussa. in quo danda opera est, ut omnino responsum ab illo aliquod exprimatur. nam ex hominis diuturno silentio adductus sum in suspicionem, ne parum sincere mecum agat, & exactum neget, quod iam in usum suum erogauerit. quod equidem cupio esse falsum, & me de amico peruetere scceleste suspicari.

Nunc audi, quod tua magis intereſt. quanquam nihil ad te pertinet, quod me quoque ipſum non attingat. nec te puto aliter eſſe animatum erga me. ueruntamen audi, quod certe non expectas. Quænam ei deberi à te putes euangelia, qui librum inuenerit manuſcriptũ, & illam aperuerit latebram, ubi, Caluier, illud ſit aliquando deprehenſum? equidem inceſſi omnibus lætitijs, ut ait ille. ſedabuntur enim illæ turbæ, & comprimetur quidquid erat ſermonis aduerſus te diſſipatum. uerum primum quidque explicemus. nunc Tibullus inſtat, denuo prælo ſubiectus. is, &, qui ſequitur, Propertius, abſoluendi tibi ſunt. deinde ad Terentium accingere. interim da operam, ut Bembi libro uti poſſis: cuius ope quin maculas eluas bene multas, & ſuos uerſibus numeros, aliena culpa perturbatos, reſtituas, etſi non dubito, tamen hortor ut adhibeas diligentiam. cupio enim os comprimi temere loquentium, qui non modo te, uerum me quoque uidentur ignorare, non ſine cauſſa ea, quæ ſoleo, de tuo ingenio, ac iudicio prædicantem. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

PAVLVLVM *nunc quidem ego exorior: po-*

 ſtea

ſtea quàm mihi amanuenſis meus, quem abdu xerant aliena conſilia, optans optanti reſtitutus eſt: cuius opera, & officio meis oculis, uel plane totius corporis ualetudini conſulitur egregie. iam me labefactabat, iam nutare cogebat labor: ſtomachumq́; deijcere quotidiani uel operis, uel officij ſcriptio neceſſaria cœperat. & is, quem Bononia expectabam, differebat aduentum, uſque eò, ut, uenturus eſſet, nec ne, ualde iam ſuſpicarer, atque ſubdiffiderem. qui ſi uenerit; erit omnino aliquid, ſed, ut arbitror, nihil ad Herculem: quem ſcis meam non modo orthographiam, totamq́; interpungendi, et diſtinguendi rationem tenere, uerum ita manum quoque, cum uelit, imitari, ut te ipſum, peritiſſimum litterarum mearum cognitorem, aliquando fefellerit. Scribe, inquis, ubi tantum neceſſe eſt: ita ſcribes raro. Non ita eſt. poſſem ſtudia mea, quæq́; habeo inſtituta, quæ multa ſunt, abijcere: litteris uero ſalutantium amicorum, aut aliquid à me poſtulantium, quaternìs in die minimum, ſæpe octonis, & denis, non reſpondere qui poſſum? ut omnino aut amittenda ualetudo, aut humanitas deſerenda uideatur. Quare locum habes gratulandi. debes enim meis perinde commodis gaudere, ac tuis, magis etiam fortaſſe; quòd ego minus, quàm tu, poſſum incommoda

commoda ſuſtinere. De Tibullo, ceſſator eſſe noli, etiam ſi tibi ego ceſſandi facultatem prolixe detulerim. eſt enim, ut ſcripſi antea, unius præli opera, ne tibi crebra appellatione moleſti eſſemus, intermiſſa. Verum iſtos ego quotidie poetas, quos in manibus habes, amo uehementius. cauſſam quæris? quia tuas, amantiſſime ac diſertiſſime loquentes, eliciunt epiſtolas: quarum non modo ſuauitate, uerum etiam fructu aliquo, occaſione ſublata, carerem. quod cum ita ſit; cupio tamen, atque etiam, ſi pateris, rogo, rationem habeas rerum mearum: quibus quo longior, eo grauius procraſtinatio damnum inferret. Vale. Ante ſolis ortum, albeſcente die. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

T*v uide, cui commiſeris. nam ad me nulla dum perlata ſunt Catulli folia. quæ ſi periere; damni factum eſt eo plus, quòd nec ad illa, quæ ſunt apud te, licet tranſilire. quandoquidem ordo foliorum non ſeruatur; nec pagina paginæ, nec uerſus uerſui reſpondet. itaque magnã utriuſque noſtrum cauſſa ſuſtineo moleſtiam: uereorq́;, ne, quod aliena culpa contractum eſt, nimis ego id grauiter luam. tota enim typographiæ ratio, ut officinæ præfectus affirmat,*

mutetur

mutetur necesse est, nisi hæc, quæ ne funditus interierint, magnopere timeo, hodie folia recuperantur. quod utinam ex hac difficultate, in quam aliena uel socordia, uel perfidia coniectus sum, tuæ me litteræ eripiant: quas ad meas hesternas cras expecto, et ad has omnino perendie. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

SEDATA iam tempestas omnis est, & nauigamus in portu. reddita mihi sunt hac ipsa hora, quæ tu tribus ante diebus miseras, quinque Catulli folia, delata prius ad eum, qui libros in Asulana tractat officina; hodie tantum, ut ipse asseuerat, an, ut ex litteris tuis oportuit, nudius tertius, diuinare non possum. hoc certe uideo, per communes tabellarios non esse missa: quorum fides in reddendo desiderari nõ solet. sed profecto fortuita multa; quibus perturbari, & fluctuare uitam hominum, necesse est: quæ cauere consilio, aut ratione si liceat; bene cum multis ageretur. penderet enim à prudentia felicitas. nunc æque omnibus occurrunt incommoda: usquequaque casus, & fortuna dominatur. De filiolo meo, amabo te, quemadmodum animo, sic lingua faueas, primum amoris nostri, deinde ominis etiam caussa

sa. auferet ille quidem omnem iucunditatem; & plane diuellar à me ipso; sed hoc tamen antepono, nisi fallor, salutare consilium; &, ut ei consulatur, animum uinco. Quòd iterum iá ad me Molini manu, gratulor, pene etiam subinuideo. meus enim à me, nec, ut puto, rediturus, Tiro discessit: quo consilio, de ipso cognosces. cum ad me retulisset; neque suasi, neque dissuasi; ne dissentirem in hoc ab ipsius patruo, in illo autem à me ipso. suasi etiam potius. contra uoluntatem, inquies, & iudicium? sic sum. auertere à me uolui, quæ poterat exoriri, suspicionem utilitatis, & commodi mei: quam ego unam spectare non soleo. Clausula sit, quod initium epistolæ fuit. Restitutus mihi uideor, inuentis Catulli folijs. tu quoque redi ad tuam tranquillitatem, nec institutum omitte. Vale.

EIDEM, Patauium.

QVID? tu me putas hoc in genere acutissimum? fuit, cum ipse quoque mihi plane ita persuaderem: nunc nihil minus. nam hoc toto biennio prorsus nihil uidi: et, ut omittam cetera, meum illud tantarum uigiliarum munus, non tibi uenit in mentem, quàm misere perierit? itaque, qui mihi ipse tam male consuluerim,

rim, mehercule inuitus adducor ut alteri consilium dem. uides iacere bonas artes; illa sordere, quæ præclara ducebantur. cuius maxime uitij culpam sustinet eorum inscitia, qui putant scilicet in opibus esse omnia, & fortunæ pedisequam esse uirtutem: stulte: nam illi & uiuentes audiunt pessime, uerissimisq; maledictis proscinduntur; &, ubi è uita discesserint, æterno silentio damnati, apud omnem posteritatem ignorabuntur. nos autem nunc quidem fruimur suauissima omnium, & iucundissima uoluptate, quæ manat ex honestis cogitationibus, ac studijs: nec erit, opinor, ulla, quæ nostræ uitæ cursum definiat, dies. non in omni ætate decus, ac dignitatem pariet ea, quæ nunc, auri, argentiq; uis. suus cuique aliquando, pro animi ingenijq; præstantia, persoluetur honos. interim uiuamus nobis, ac litteris, seiuncti ab ijs, quos nutu appello, id est ab ipsa plane barbarie; ne quam ex eorum conuictu labem contrahamus. Munusculum tuum non uideo cui deferas. inania tibi nostra, mihi nec peregrina solida uidentur: siquidem ipse, quod iam significaui, diu peregrinatus, oleum, & operam. Nobilitatem, & uirtutem si quæris, est Bononiæ Camillus Paleottus, Mediolani Bartholomæus Capra, duo quauis laude, ut ego sentio, excellentes uiri. Capram nunquam uidi,

uidi, sed, hominum sermone, tanti facio, quanti si ille sciat, studio me, non dubito, qui mediocri complectatur, & in amicitiam plane intimam recipiat. Paleotto, quæ est hominis humanitas, usus sum, quàm diu Bononiæ fui, familiarissime. omnes in eo disciplinæ sunt nobili uiro dignæ: morum autem elegantia, comitate, officio summus est. hi sunt nobis ornandi, & diligendi: Crassos quosdam, ac Midas nunquam omnino nostra meliores laudatione faciemus. quin ita desipiunt, ita ipsi se ignorant, & ignorari ab omnibus putant, ut in sinu sibi gratulentur; quasi sint, quos esse fingimus; cum nos ea ipsa, quæ desideramus in illis, ad cohortandum, non ad laudandum, colligamus. Habes meam sententiam, quos uites, quos deligas. nominare præterea multos possem: sed incerta ratio est: & illi duo excellunt. Occurrit illud. ad ignotos, non facillima ὑπόθεσις. alijs, fateor: te quidem ab hac difficultate uindicat ubertas ingenij tui. Alterũ est: ambitionis, aut etiam leuitatis cauenda suspicio. Locus omnino aliquis calumniæ dabitur: sed omnia ne curanda? nimis misera conditio. ualeant iniqui: recte sentientes probabũt: nec nos ij sumus, qui à multitudinis deprauato iudicio pendere debeamus. Vale.

Eidem,

EIDEM, Patauium.

MIHI uero, ita uiuam, etiam atque etiam probatur. et cum in quouis genere magnus omnino sis, in hoc maxime uideris excellere. plane (ut omittam reliqua) ingenij tui quasi quandam δεξιότητα sum admiratus. ita concinne, ita apte, facili quodam sententiarum nexu, rem ducis, donec ad ipsum peruenias: in quo te, ubi scis hærere multos, citra omnem adulandi suspicionem, summa explicas cum dignitate. Gratulor tibi de ista facultate, & eo magis, quòd, si locis impertitur gloria, nouũ decus accedet ad Italiam nostram: in qua sedem, auctore, atque auspice me uno, ita locasti, ut cogitare nihil prorsus de migratione uidearis. nec uero secus debes. ualde enim ad litterarum elegantiam, planeq; ad omnem humanitatem tibi profuit hoc cælum, in quo iam per quadriennium spiritum hauris. itaque noster eris perpetuo, mi Murete, si gratus esse uis: quod profecto uis: soles enim hanc uirtutẽ præter ceteros efferre. Tibulli principium mitte: ut cum epistola coniungatur. Scholia, non dubito te operam daturum, ut tua uideantur, id est lita luminibus ingenij, &, quantum res patitur, erudita. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

GRAECOS typos, meumq; de Syriano edendo consilium probari tibi non mediocriter, significas. sic putaram: & in utroque nunc mea tum opinio, tum uoluntas, te approbante, qui mihi multorum instar es, magis, magisq; confirmatur. De Catulli clausula, parum commode: sed nihil, Mureto petente, recusandum. Video te Propertium negligere: cum ego me illis uerbis, quæ sunt in prima Catulli pagina, quasi prædibus obstrinxerim, AB EODEM CORRECTI, SCHOLIISQVE ILLVSTRATI. itaque nec integrum iam est: &, si sit, cur poetam elegantem, maximeq; omnium latinorum fabellarum uarietate, hoc est uere poetica eruditione florentem, abijcias? Etiam illud: oblitus ne es, ei te commentarium publice esse pollicitum? scholia saltem, si commentario non uacas: & utrunque Torquato: aut, si uni utrunque non uis, Propertium cui uidebitur: inops enim ab amicis non es: sed malim utrunque Bembo, qui nobilitatem à patre, uirtutem habet à se ipso. Dices, tibi ocium deesse. si hoc impedit; faciam, ut abundes. inibo enim rationem eiusmodi, ut operæ meæ, quarum tibi molesta nunc celeritas est,

gradu

gradu teſtudineo pergere uideantur. Germano tuo cupio mehercule ſatisfacere: ſed aduerſantur multa, maxime peregrinitas, non ſatis apta noſtris moribus, & ignoratio linguæ Italicæ. meum tamen illi ſtudium nullo loco deerit, ſi monuerit: ſin ipſe aliquid uidero, in quo liceat eius rationibus conſulere, aggrediar, &, quantum in me erit, perficiam. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

QVOD heri ſum oblitus, quia ſcripſi raptim, Podocatharo meo dices, et eius me litteras accepiſſe, & miſiſſe Romam per publicos tabellarios, quas in eodem faſciculo ad me dedit. Velim ad me quamprimum, quæ in Catullum errata notaſti; ut una, aut altera pagina, quæ uacat, impleatur. Aliena manu, & breuiſſime; quia ualebam paulo deterius, quàm ſoleo, fractus, planeq; debilitatus negociis, & curis. cura te diligenter, & Molino noſtro ſalutem. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

VEHEMENTER mihi arriſere tua ſcholia, ſic inquam, ut fere ſe commentario æquare uideantur.

deantur. perges igitur, diis bene iuuantibus. Cupio tuum Plinium: quem dare poteris amanuenſi meo: cui reditum patruus, nuper è Cypro aduectus, multis à me uerbis impetrauit. redibit, opinor, ad nos intra quatriduum. Expecto reliqua; quod tuo tamen commodo fieri poſſit. nam, ut tuis conſuleretur ſtudiis, & commodis; ceſſare de duobus prælis unum maluimus, quàm te nimis urgeri. attamen rogo, des operam, ne longius ducatur. Vale.

EIDEM, Patauium.

O MI *Murete, quot me premunt onera, quibus angor curis. accedit imbecillitas ualetudinis: quam, do equidem operam, ut omnino tuear, ac ſuſtentem: ſed uacillare interdum neceſſe eſt: ita multa incurrunt in nos; quæ nec uitare licet, nec ſumus ad ſuſtinendum pares. tu me, tuus amor, tua uirtus multum leuat. ſi duo præterea; mecum optime ageretur. ſed ubi ſunt?* ἀτὰρ σύ μοι ἐσσὶ πατὴρ, καὶ πότνια μήτηρ, Ἠδὲ κασίγνητος. *quod ſpero perpetuum, nec, ut ait noſter, conſtantiæ cauſſa, ſed uoluntatis, ac iudicii. In erratis cur numeras mæror, & flamma? quorum alterum uetuſtas uniuerſa, alterum conſuetudo probat. etiam, ſæcula, tum ſcribebant. nam Varro in etymo*

logiis Varro non uidetur: itaque & à Quinctiliano merito ridetur. Expecto Tibulli folia, quæ supersunt, & scholia. Vale.

EIDEM, Patauium.

MOLINO dixeram, quæ tibi si narrauit, iteranda non sunt; sin omisit, committenda literis non uidentur. nec tamen te diutius celabo: interim hoc unum; quo fortasse contentus eris: ad alios potius, quàm ad te, pertinere, nec ullam omnino tuæ dignitatis, & existimationis partem attingere. Hic sermo increbuit, ex quadam tua, ut audio, ad Lambinum epistola, captum tibi iam esse de Ferrariensi conditione consilium. quod si ita est; magnopere gaudeo, ac tibi Deum ea, quæ cogitas, uehementer cupio fortunare. sin autem hæc inania sunt, ac temere iactata: æque lætor; teq; hortor pro mea in te beneuolentia singulari, ut habeas rationem in primis non modo tranquillitatis, uerum etiam constantiæ tuæ, uelisq; Patauinam commorationem esse quamlongissimam. ego tamen, quidquid egeris, meam non modo uoluntatem, uerum etiam sententiam cum tua coniungam: sed uereor, quòd minime uelim, ne quis, in te non recte animatus, sermonis materiam nactus, leuitatem obijciat.

ijciat. iam enim quiddam inaudiui. In Tibulli quartum, aueo ſcire, cur nihil uolueris. nam, poſſe te, certum eſt. nos opus intermiſimus, donec à te plurima colligantur. ſcis conſuetudinem præli. urgebit te quo tempore minus expectabis, & opprimet nec opinantem. quare cum ocio noſtro tuum negocium metiri non debes, ſed, cum iacere nos uidemur, ipſe nihilo minus ad induſtriam excitari. Amicus ille tuus Parriſienſis, cuius ingenium, ut in adoleſcente, laudabamus, detulit quædam ad Hotomanum, quæ, ſi ille uera putaſſet, incenderetur aduerſus me, & inſtitutam amicitiam, quam ſpero fore diuturnam, abrumperet. te unum teſtor, quid ego de illius doctrina, atque ingenio & ſentiam, & ſæpe prædicarim. ille tamen ſimiolus longe aliter; uel quòd eſt, ut multi, infenſus Italico nomini; uel quòd natura improbus, qui fingat ea de me, quæ repugnant penitus iudicio meo, atque etiam naturæ; cumq; ornatus à me ſit, detrahere tamen de mea laude conetur. nec tamen eſt nihil, quod ad te ipſum pertineat. quæ quia ſunt iniuſta, contẽnes, ut ego quæ ſunt falſa. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

CVM antea, multis mihi declaratam argumen-

tis, tuam prudentiam ualde probaui: tum uero, lectis tuis litteris, laudaui te ut hominem consilio præditum excellenti, atque etiam ut uirum bonū, qui nihil antefert honesto, suæq; maxime fidei, uel cum rei familiaris ingenti iactura, sibi esse habendam rationem existimat. Opima tibi deferebatur, admodumq; honorifica conditio, auide à multis, & ambitiose petita. nihil occurrebat contra, quin accipienda uideretur. tu tamen reijcis: & facis, meo iudicio, sapienter: primum, quia tueris officium, qui Cardinali Estensi iam promiseris: deinde, quia ne sic quidem tuam utilitatem deseris. quis enim illo ad liberalitatem propensior? quis paratior à fortunæ bonis? habes igitur in eodem cum uoluntate rem. nec tu is es, in quem aliquid indigne conferatur. atque etiam, quo maior, ac præstantior adesse, ac se tibi offerre uidetur occasio, cum summo Principi, singulari uiro, tuam operam dices; eo tuam acues, atque excitabis industriam diligentius; ut ipse te uincas, & beneuolentiam Cardinalis eximij omni tibi ratione concilies. in qua una si tuæ uitæ quasi tabernaculum constitues, & ita perpetuo senties; o te felicem Murete, nec iam amplius à fortuna pendentem, quæ tui similes sæpe iactat arbitrio suo. Nunc ego quidem à te fructus tuorum studiorum uberrimos, de

quibus me ſæpe prædicantem audiere multi, nõ ſolum expectabo, uerum etiam exigam. quanquam tu mea certe monita non expectabis. noui enim tuos ſenſus hac in re cum meis optime congruentes, ut eam denique eſſe uitam ducas, quæ uiuitur in ſtudiis, cetera inania, ſpecioſa multa, plerunque tamen falſa. Interim fruere tecum ipſe, & , quod aiunt, in ſinu gaude tantæ felicitatis expectatione: quam æqualem uideo fore uitæ tuæ, ipſo uiuente, qui te expectat: quem debes, uel ſi tibi Crœſi opes oſtendãtur, unum ſequi, & unum ornare tuis ſtudiis, uel potius ex ipſo tui ornandi, atque illuſtrandi capere argumentum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

LABORABAM uehementer de amico noſtro: nunc animum meum conſtituit, aliquo interdum, ut uere dicam, metu fluctuantem, epiſtola tua. atque ad metum accedebat indignatio. quid? uirtuti ne deerit ornamentum? aut etiam locus, ubi conſiſtat? tanta ne eſt temporum iniquitas, et hominum in ſuis bonis ignoratio? hæc ego quandoque mecum: nunc uacuus cura iam ſum, & ex eo, quod ſignificas, ut in exoptata fortuna triumpho. uelim igitur ei meo nomine gratuleris. Tuos uerſus, tua

fretus humanitate, iam promiſeram. eos expectabo, minima, ſi fieri poteſt, interpoſita mora. nec tu uelim me diuturna expectatione ducas. Illa ad illos, qui te nunquam amarunt, quos male ſcis audire ſuo merito, cur non transferas ad alios? equidem ſuadeo. quòd ſi tenerem ὑπόθεσιν; facile dicerem, ad quem. me à luſibus, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐρωτικῶν plane reuocat non ſolum natura mea, ſed ætas etiam, senectuti propior, quàm adoleſcentiæ. itaque, ſi quid ad me ſcribes, remoue, amabo te, omnia, quæ tamen dilexiſſe Plato uidetur, ἀφροδίσια. Intelligis, opinor, quid ſignificem: &, quod ſignifico, petere me, uel cupere etiam, ſi me putas ingenium tuum noſſe, exiſtimabis.

De beneuolentia tua, etſi nunquam dubitaui, ex te tamen ipſo ea, quæ opto, libentiſſime audio. quanquam ad ſtudium in te meum nihil ſtudij tui addit commemoratio. non enim te amare cœpi, ut ipſe me amares, ſed quòd amabilem ipſum eſſe duxi multis nominibus; quæ tibi ipſi ne exponam, non modo meus, uerum etiam tuus pudor impedit. Iactura te mouet rei familiaris in diſceſſu repentino. noli laborare: lucrum erit in damno; ſi ſpectas eum, qui te excipiet, præſtantem uirum, erga tui ſimiles optime animatum, cuius egregiam uoluntatem non diſſimilis fortuna comitatur. far

ciet igitur ille, si quid ob subitam migrationem damni facies: & , ut spero, tuum te consilium quotidie magis oblectabit. Polam uideo te abiecisse, & lætor mehercule tua caussa. ueruntamen, si quando opus erit, secessum illum non contemnes: ut habeas tu quoque, exemplo Africani, & Lælij, tuum Lucrinum, cuius in littore, neglectis regum thesauris, omni prorsus ambitione solutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare possis; eoq; lætius, si me tibi tantæ comitem uoluptatis Deus obtulerit. Verum hæc, ut quidem nostræ nunc utriusque res habent, inania: quæ tamen, si perfecte saperemus, omnium fortasse prima. Sed uides me tecum garrire? captum uoluptate sermonis, dum te quasi præsentem alloquor, & utor manu eius adolescentis, quem iure Latij donatum, Cretensibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore nostro contubernio. quod quidem studiose agit, tuo maxime exemplo incitatus. etsi non te nostra domus, sed tua te industria, tuum nobilitauit ingenium. Libri aliquando exierunt, quos ad te mitto, iuuenis optimi, & insigniter eruditi, Onuphrij Panuinij. non dubito, cum legeris, quin meum de illius præstanti uirtute testimonium confirmes. habet alia in manibus, unde fructum studiosi capere uel maximum possint. quæ ut e-

dat maturius, ocium illi exoptare, qui rerum nobilium ſcientiam appetunt, omnes debent. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam.

VIX *credas, quàm non facile mea manu litteras conficiam, & quàm facile, cum utor amanuenſi, fluat oratio. itaque ſcripſi ad Seuerum laborioſe, quod inambulans, ut antea ſolebã, minimo negocio dictaſſem. diſceſſus ille meus, magnorum index malorum, ut ab amicis tũc, falſa coniectura ductis, putabatur, familiares meos, quorũ uti opera conſueueram, Podocatharum, Faſinardum, poſtremo etiã Nicolaum Cretenſem mihi ademit. filium habeo, ſed puerum adhuc, & imbecillo corpore, & occupatum ſatis domeſtica cura. itaque poſthac, niſi quid occurrat grauius, perquam raro, & quambreuiſſime ſcribam. uenio ad litteras tuas. Reuerſus è Foro Iulii, quò exieram non tã negocii, quàm ualetudinis cauſſa, reperi librum tuum uariarum lectionum, quem apud Sixtum Medicem, communem amicum, excellentem uirum, reliqueras. noli expectare iudicium meum. malo enim te ab aliis, quid de tuis ſtudiis, quid de ingenio exiſtimem, quàm à me ipſo, cognoſcere. unum tamen illud non minus*

minus uere, quàm libenter dicam, nihil me ha ctenus in hoc genere legiſſe ornatius, nihil eru ditius. Quòd autem quibuſdam in locis & à me diſſentis, & egregiis idem laudibus me ad cæ- lum tollis: non magis amorem in me tuum, quàm doctrinam, amo: ago etiam gratias, quòd publicam utilitatem rebus omnibus an- teponas. quam ego antea conſuetudinem, ac- ceptam à patre, ſeruaui mea ſponte, & ſerua bo poſthac, tuo inuitatus exemplo, diligentius. De nummis, cum lubebit, atque adeo ut lu- bebit. urgeri enim eum, qui cum tibi uſus in- tercedat, ne ſi quidem ipſe uelis, facile permit terem. Dionyſius paulo ſerius, quàm puta- ueram, abſoluetur. moram iniecit commiſſa inter operas rixa, abſente me. neque tamen hac ſatis leuì, ſed aliis adductus cauſſis, quæ ponderis longe plus habebant, pene totum conſilium abieceram. nunc, te hortante, ac monente etiam ut celeriter, quid agam? quid autem, niſi quod ipſe cupis? quod certe mea cauſſa cupis. urgebo igitur pro uirili, nec im- penſæ parcetur, aut labori. De Gallorum Re ge, dolui ſane grauiter dolorem ueſtrum: ſed, humana quæ ſunt, humaniter ferenda. nec uo bis doctrinæ remedia, nec ea, quæ ſumuntur à rerum uſu, deeſſe poſſunt: & tu mihi miran da narraſti de Cardinalis pietate in Deum: quo ille

ille se uosq; omnes præsidio aduersus iniquitaté fortunæ praeclare tuebitur. Vale. Venetiis.

IOANNI BAPTISTAE RHAMNVSIO, X VIRVM CONSILII A SECRETIS, Venetias.

CVM *à nobilibus uiris, in hæc loca uel animi, uel negocij caussa confluentibus, dignitatem illam, quæ maxima est in nostra ciuitate, ut arcanis præesses præstantissimi X uirum Consilij, summo omnium consensu tibi esse delatam accepissem; magnopere sum lætatus, tum pro ea, quæ olim inter te, ac parentem meum mutua semper fuit beneuolentia, tum pro mea in te uetere obseruantia, orta primum à meo de tuis uirtutibus iudicio, deinde à te multis, ac uarijs, ut tempora tulerunt, erga me, meosq; officijs uehementer aucta. atque ego meam tibi pene incredibilem lætitiam, ex honore tuo susceptam, statim litteris declarassem, nisi, autumno iam exeunte, breui futurum sperassem, ut, in urbem reuersus, præsens præsenti gratularer, neque solum ex oratione, sed ex uultu, & oculis, qui sunt indices animi paulo certiores, de meo in te studio, intimoq; sensu iudicares. hac ego*

me

me non multorum dierum expectatione cum sustinerem, ecce tibi amicorum litteræ, ecce nuncij, proximis comitijs tulisse te fructum anteactæ uitæ omnis, tot peregrinationum, quas in Galliam, ad Heluetios, Romam, etiam ad hostes armis infestos reip. caussa suscepisti, tot consiliorum, quæ à te fluxerunt ad augendam, quantum in te fuit, patriæ dignitatem. cum enim longo post interuallo in eum locum redijsses, unde magistratum designatorum nomina recitantur; consurrexit senatus uniuersus, ex tuo conspectu mirifica uoluptate perfusus. quæ tum animorum omnium perspicua significatio ita te commouit, ut illico magna uis lacrymarum exciderit, intuenti beneuolentiam tuorum ciuium, quos in omni ætate dilexeras, quibus iam inde à prima adolescentia, parentis tui, summi uiri, exemplo, omnibus officiis inseruieras, nulla tibi, præterquam amoris, præmiorum spe proposita. Fuit igitur eo die mutuum, & æquale gaudium, senatus primum, ubi tuam sibi uocem, claram pariter, & suauem, in pronunciãdis magistratibus uidit esse restitutam, quam post obitum magni Cancellarij Francisci nimium sæpe desiderauerat; deinde tuum, cum illa tibi cum incredibili gaudio, ac pene cum clamoribus uniuersa consurrectio, quid de

de te tui ciues existimarent, quo te studio, qua caritate complecterentur, ostendit. enimuero lætari te puto, quod quidem iure facis, & nos te imitamur, summo dignitatis gradu, quò te tua uirtus extulit, ut arcana illa tractares, quæ ad reip. salutem, & huius magnitudinem imperii pertinent. uerum hoc sæpe uidimus aliis quoque contingere, optime scilicet de patria meritis: nec enim honor ille in quenquam, qui sese magnis in rebus non sæpe probauerit, confertur: studia uero tanta, testimonium tam illustre, consensum eiusmodi quando ulla omnino in re, uel in quenquam omnino hominem uidimus, aut audiuimus? itaque cum ad meam priorem lætitiam nihil addi posse existimassem, nunc tamen accessionem haud mediocrem noui gaudii factam esse confiteor: ut eam testari litteris, ac tibi, quoquo modo licet, indicare sim coactus. uideo enim te uno die, atque una plane hora mercedem cepisse non modo meritorum tuorum, quorum habes testem uniuersam pene ciuitatem, uerum etiam perpetuæ tuæ modestiæ, cum, amore, ac iudicio patriæ contentus, nulla unquam commoda, nullum honorem tibi esse petendum statueris; ut admiratio simul & dolor propinquos, ac familares tuos fere omnes afficeret, quòd ista dignitate, quæ

tibi

tibi nunc incredibili omnium ſtudio delata eſt, ornari antea noluiſſes. quorum te denique, ac ſimul omnium ciuium uoluntas, atque cohortatio uicit, & ad honorem exoptatus, atque accerſitus acceſſiſti, nulla uſus prenſatione, nullis precibus, tua uirtute commendatus, quæ tibi omnia omnium ſuffragia facile impetrauit. quando igitur, honore accipiendo, patriæ ſatisfeciſti; dabis eidem optanti, atque petenti, ut ad tuendam ac ſuſtentandam ſenectutem tuam quidquid curæ, quidquid potes induſtriæ conferas: ut & tu mirifico illius in te ſtudio, & illa tuo excellenti conſilio, tua rerum omnium publicarum ſcientia frui quamdiutiſſime poſſit. idem te priuatim rogant neceſſarij tui, proprie uero filius adoleſcens, in quo uidetur tua uirtus efflorescere tuaq; iam probitas, tuæ ad optimas res propenſio uoluntatis agnoſcitur. ego autem, cum nemini in te amando, colendoq; concedam, ijſdem utor precibus, ne tuam ætatem, confectam iam annis, & laboribus pro rep. ſuſceptis, rebus agendis nimium uexes. uereor enim, (ut omittam publici muneris curam) ne plus officij amicorum cauſſa, quàm ſuſtinere fortaſſe poſſis, tua tibi imponat humanitas. quòd ſi deſidiam odiſti; &, quæ alijs quies uidetur, laborumq; ac moleſtiarum quaſi portus expetitur,

eam tu ignauiam appellas: nec homini quidquam uitandũ magis existimas: habes in quo te exerceas: duo te manent, aliquot iam annis instituta, de itinerum & nauigationum diuturno ac perdifficili cursu præclara uolumina: quæ si ad primum, quod omnes accurate, nec sine tua summa laude, legunt, aliquando adiunxeris; egregiam, et maioribus nostris, multisq; ante sæculis reconditam doctrinam, præclaris imaginibus expressam, orbi terrarum patefacies, tuoq; nomini gloriam paries haud paulo maiorem, quàm quæ tibi à cunctis honoribus & magistratibus, uel magnificentissime gestis, manare unquam possit. eoq; magis in hoc studium debes incumbere, quòd omnem amœnitatem, quæ solet ad scribendum inuitare, tua tibi Rhamnusia uilla abunde suppeditat. itaque frueris eodem tempore Marsangi Musis, delicijs, ac amoribus tuis: & nobis, posterisq;, maxime uero Paulo consules filio tuo; cuius omnes egregiam indolem amamus, & exorientem uirtutem admiramur: quem à te, nisi graue sit, etiam atque etiam meo nomine cupio salutari. Vale. Ex Plebe Sacci, pridie idus Oct.

M. Antonio

M. ANTONIO NATTAE, Mantuam.

GRAVI, ac diuturna oculorum ualetudine impeditus, feci tamen, ut litteris tuis, humanissime atque elegantissime scriptis, quamprimum responderem. Ego te, Natta, ex illo tuo præclaro libro, quem de Pulchro inscripsisti, iampridem cœpi colere. mea tibi uoluntas non patuit: ceteris, quid de te sentirem, sæpe in sermonibus declaraui. Nec uero mirari satis possum, qui potueris tantos processus in philosophia facere, homo uersatus, assidueq; occupatus in tractando iure ciuili: in quo ipso te excellere, et audio de multis, et res indicat: quandoquidē certatim uiri principes te accersunt, summisq; muneribus præficiunt. Equidem, ut beneuolentiam tibi meam præsens præsenti patefaciam, cupio Mantuam excurrere: sed me deterret ualetudinis infirmitas. tametsi affirmabat is, qui mihi tuam epistolam reddidit, posse me à meis laribus Mantuam usque non incommode nauigare. itaque audebo fortasse. igniculum enim desiderij uix iam fero: &, si quid est in itinere difficultatis, homini presertim imbecillo, uincet amor in te meus. De tuo libro, quid iam expectas ut rescribam?
uides

uides ne me in ære tuo totum esse? impera mihi quod uis, & utere me quantum uis: subibo omnia, & perferam tua caussa. Meum librũ de legibus ad te mitto. iisdem typis, si tibi placuerit, utemur in tuo libro. sumptus omnino maior erit, quàm si littera minor esset: uerum hoc tui consilij, ac uoluntatis est. statue arbitratu tuo: perpende magnitudinem libri: deinde significa, quid uelis. mitto etiam aliud characteris genus, ut alterutrum deligas. utrunque enim in folij, quod aiunt, formam apte conuenit. tametsi dignitas maior est in maiore. De ratione sumptus, si numerum paginarum tui libri significaueris, & simul uersuum in unaquaque pagina, & litterarum in quolibet uersu; facile summa fiet, & ad te scribetur. Num quid præterea? hoc. de meo libro quid sentias, cupio significes. uix enim credas, quàm à iudicio tuo pendeam. Vale.

EIDEM, Mantuam.

PRAECLARE Hector ille apud Næuium: Laudari abs te pater cupio, laudato uiro. possum ego nunc idem usurpare. Video me laudari, à quo uiro? à M. Antonio Natta, in quo sunt ingenij, sunt animi, ac uirtutis ornamenta plurima. ego porro aliquid fortasse, si cum

ſi cum alijs conferar, uideri poſſim: cum uero ad te unum cogitationem conuerto, uix credas quàm mihi ipſe diſpliceam. Quare permitte mihi, ut eas laudes, quas in me contuliſti, reijciam; aut ipſe maiores in te transferam. nã mihi, utrunque noſtrum æqua lance pendere, magni negocij non eſt. ut ut eſt, amo uoluntatem tuã. ea mihi eſt, eritq; ſemper, ut debet, antiquiſſima. De aduentu meo, muto conſilium in horas ſingulas. tu me allicis, uel attrahis potius: reuocat, & retinet ualetudo. cum ad te ſpecto; nauim conſcendo, uehor, appello Mantuam, tecum ſum. ſic eſt amor, & illæ, quæ fluunt ex amore, uoluntates. rurſus, cum ad me conuertor, & meam imbecillitatem intueor; qua macie ſim, quàm tenui cute, quàm natura mollis, & procliuis ad morbos: relangueſco paululum, & quaſi nauim incitatam leuiter inhibeo. nec tamen per anni tempus hactenus quidem licuit. uides adhuc, & ſentis fortaſſe, tentari corpora frigore, leui quidem, ſed tentari tamen: uides perflari cælum uentis; rationem eſſe temporis prorſus incertam, & inconſtantem. quæ firmiores non timent; ego ualetudinarius niſi timeam, parum uidear me noſſe, parum uitæ conſulere. quod nec humanitatis eſt, nec ſatis pium: cum nos iuſſerit ille ſummus impera-

tor quasi suos milites in hac statione, donec ipse reuocauerit, permanere. Calores, ut spero, quæ mea solet esse anniuersaria medicina, me mihi restituent. itaque Iunio ineunte, aut eo certe mense te, ut spero, complectar. sin uidebo sine meo periculo fieri non posse ut in uiam me dem: docebo te litteris, quid consilij ceperim. Tuum librum tractabo qua licebit diligentia, animo certe erga te singulari. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam.

ADEO ne erraui, & lapsus sum in subducenda ratione, ut de folijs quinquaginta coniecerim, quæ nunc octuaginta fore uideo? pudet indiligentiæ meæ. uerum, ut ut est, commodo meo rem suscipere non possum: nec audeo recusare; ne mea fides in dubium apud te ueniat. itaque peto à te, ut cum tua ratione meam quoque ducas, nec exigas à me plus, quàm res & fortunæ meæ patiantur. Nam, quod ais, redituram ad me pecuniam cum fœnore, libro uendito: uidelicet communi quadam, non propria me regula metiris. non enim ego, ut alij, qui libros imprimunt, habeo statim certos homines, qui eos diuendant, & longinquas in urbes, regionesq; dissemi-

nent.

nent. uenduntur hic statim à meis omnes ita paruo pretio, ut lucri quidem minimum, sed minimo simul labore, minima molestia fiat. Meum ergo librum itidem, inquis, uendes. De doctrina libri tui, de elegantia possum ego facile iudicare: de uenditione quis præstat? an nescis, libros latinos, optimos ueteres, ita nunc iacere, ut pene sordium in genere putentur; uix iam Ciceronem ipsum, Cæsarem, Salustium legi, à multis etiã ne legi quidem, planeq; contemni? quare noli mirari me tam esse diligentem in ijs rebus, quas me docuit usus pene quotidianus, & in quibus non licet esse sine aliqua mercede negligenti. De tempore, quòd urges: facultatem imprimendi non concedunt, libro non inspecto. atque utinam, inspecto, concedant. quòd si dixi eos me faciles habere: non significaui, posse me, libris non lectis, impetrare ius imprimendi, sed consequi, statim ut legantur: quod ita multis non contigit. sæpe enim uidi, non nullorum scripta, apud eos, quorum potestatis hæc tota ratio est, per multos menses custodita, neque legi, neque reddi. Mittas igitur librum oportet uniuersum. mecum autem amice ages, pro ea, quam tu doces quotidie præclaris exemplis, æquitate. ita, si errani, non luam grauius, quàm debeo: sin error à me non est, à te uero aucti li-

bri magnitudo tota pendet; ius tuebere pro tuo instituto, & amico simul consules. Vale.

EIDEM, Mantuam.

VT *concludam paucis; quando nec mihi ad scribendum, nec tibi ad legendum ocij satis est; si librum miseris, imprimetur. nolo enim meam apud te fidem in dubium uocari: nihil est tanti. de tempore, incertum est. pendet, ut sæpe iam scripsi, hæc tota res ab aliena uoluntate. crediderim tamen, intra mensem confici & expediri rem posse, tum studio nostro, tum intercedentibus amicis, nobilibus uiris, & gratia florentibus. libro non inspecto, facultas imprimendi nunquam dabitur. scio nullam in eo labem esse, quæ legentium animos possit inficere. noui tuos sensus, mores, probitatem. quæ ego pluris in te facio, quàm eam doctrinam, qua parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. uerum mos est gerendus consuetudini. communis hæc est, non tua præcipua conditio. Ad me autem quod attinet, uoluntati tuæ, in qua uim esse cupiditatis intelligo, nulla interiecta mora satisfiet. Vale. Venetijs.*

Eidem,

EIDEM, Mantuam.

HODIE, *tribus medicis adhibitis, accurate disputatum est de meo exeundi consilio. rem probant, sed illud addunt, totam æstatem dandam esse ocio, iucunditati, exercitationibus modicis; nec redeundum in urbem ante mensem Octobrem. itaque uehementer animi pendeo: nec, quid consilij capiam, satis habeo exploratum. in hac dubitatione uenit in mentem de tuo libro: quem, si exeo, uideo fore, ut serius fortasse, quàm tua uoluntas ferret, imprimatur. quare monendum te litteris existimaui, ut aut statim eum mitteres, aut imprimendi consilium differres. Ego hic uel tua unius caussa commorabor, dum liber absoluatur. quòd si statuis de subita impressione; qua uelis forma, quo charactere, quo numero, significa. Suaderem omnino, ut aliorum opera, me absente, utereris: sed timeo mendas, & sordes; quibus inquinari, & corrumpi tua scripta per operarum incuriam, nolim. quod tu iam sensisti in libro de Pulchro; qui tractari non potuit indecentius. His litteris cupio à te primo quoque tempore responderi: ut, quod ad me ipsum attinet, certi aliquid possim statuere. meam enim uoluntatem ad tuam accommodabo. Vale.*

EIDEM, Mantuam.

LITTERIS *tuis perlectis, aggressus sum legere tuum libellum. legeram iam antea Venetijs, allatum ad me à Carreto tuo. mirifice semper placuit. genus enim scribendi non minus elegans, quàm eruditum, complexus es. Quod ad typos attinet, uideo paululum detritos esse uetustate. itaque speciem illam, quam recentes habere solent, minimam præseferunt. & compactum nimis atramentum uidetur: ex quo fit obscurum quiddam, quod legentium oculos offendat. Menda quædam deprehendi nimis fœda, nec eiusmodi, ut dissimulari possint. cuius incommodi caussam puto te non latere. sæpe enim hic, dum imprimitur, uel emendationi nemo præest, uel præesse solet homo mercenarius, & parum litteris instructus, & is, cui pecunia, quàm fama, sit antiquior. nos tamen, & quia de existimatione laboramus, & quòd te nimium diligimus, Natta, ob tuam probitatem, nimiumq; colimus ob eruditionem, enitemur, & contendemus, quantum feret acies oculorum nostrorum, ut satis in hoc genere fiat tuæ uoluntati. ad quam tu me diligentiam tacite uocas in tuis litteris. laudas enim me, & Aldi filium*

lium agnoſcere te dicis. quàm ſunt hæc acuta, quàm me pungunt, atque excitant ad omnem laudem, non modo hanc propriam typographiæ, quæ iam in noſtra familia inueterauit, & , quaſi debita, poſtulatur. Sed heus: adhuc ne tibi meus liber eſt in manibus? atqui abiectum iam à te, & latere in angulis, obductum puluere, exiſtimabam. nec tu is es, cui bonas horas male liceat perdere, homo aſſiduis curis, maximisq́; negocijs diſtrictus. itaque peto à te, hoc mihi des, ne tuum ocium à ſummis rebus ad meas ineptias conferas. ſatis iam obſeruantiæ in te meæ, ſatis humanitati tuæ dediſti. hoc ſi plus cupiam; non agam ſatis modeſte; nec te noſſe, nec me ipſe uidear. Verbum optabam in epiſtola tua de Carreti ualetudine, optimi uiri, ut uiſus ſum conijcere, tui certe ſtudioſiſſimi. nam affectum peſſime, ac pene deſperatum dixeras, cum eſſem Mantuæ. Mecum actum eſt in hac peregrinatione prorſus infeliciter. incidit in morbus tota pene familia: ſed uxor cum periculo uitæ integrum iam menſem miſerrime iacuit: nec dum uideo quid ſperem: cum iactetur acerbiſſima febre, nec habeat ſpatium ullum ſeſe colligendi. ego, cum non optime ualuerim corpore, neque nunc ualeam, quo fuerim animo, quo nunc ſim, uel me tacente potes exiſtimare.

re. fortitudinem laudo: ſed eam in me ipſo requiro. uincor enim aduerſis, nec poſſum plane, quod tu potes, à philoſophia illa uera, quam Ariſtoteles ignorauit, præſidium petere. Sed longius progredior. tuas litteras expecto. ſolatium fortaſſe aliquod in malis afferent. Vale. Aſulæ.

EIDEM, Mantuam.

MEVM in reditu conſilium hoc fuit, ut Mantuæ conſcenderem, idq́; maxime tui ſalutandi cauſſa; tum, ut, quod antea de tuo libro imprimendo inter nos conuenerat, id comprobaremus. id non licuit ob uiarum difficultatem, & frigora. ſcis enim, quàm tenui cute ſim, quàm imbecillo corpore. Caneti igitur, & meo, & meorum conſilio, tranquilla tempeſtate conſcendi: Mantuamq́; præteruectus, uiginti, opinor, miliariorum interuallo, Clodiam triduo incolumis appuli. hic me amici, & propinqui lætitia incredibili exceperunt, qui de reditu meo, ſæuiente iam hieme, pene deſperaſſent. negocia nunc repetimus: quæ cum neque pauca ſint, neque ponderis exigui; nullum tamen habeo prius, nullum antiquius eo, quod ad te pertinet. uide igitur ipſe, quid ſtatuas. nam ſi perſtas in ſententia

tia; mittendus liber eſt, ante medium Ianuarium: quo ſpatium habeamus eos alloquendi, ac rogandi, quorum iniuſſu nemo imprimit impune. urget ètiam Philippi Regis orator de libro edendo, quem ei miſit, homo, ut aiunt, græce latineq; bene ſciens, arcanorum ipſius Regis particeps, Gonzalus Perez: cui roganti per litteras ut omnino ſuus liber meis typis exeat impreſſus, & in eo ſitam ac locatam ſuæ laudis aliquam partem exiſtimanti, deeſſe non poſſum, pollicitusq; ſum: et perſoluam fidem. ſed cupio tuum librum anteire, ſi tu uis: ſin commodius uidetur, in aliud tempus differri; quamprimum litteris ſignifica. ego id unum ſpecto, tibi ut ſatisfaciam. ſi conſequor, in cælo ſum. Vale.

EIDEM, Mantuam.

NONDVM *redditus liber eſt: nec mea tamen in ea re diligentia defuit. deuorandum eſt hoc utrique noſtrum, quidquid eſt moleſtiæ. nam me quoque mora longior incipit ita grauiter afficere, uix ut feram: fero tamen, quia Nattæ negocium eſt. alioqui haſtas mehercule, ut ille inquit, abiicerem. ſed obduremus paucos præterea dies. ſi res ducetur, librum repetam, & cum pecunia tibi remittam. Ama me; & tibi*

tibi persuade, te mihi esse in animo assiduum, in oculis, in ore. Vale.

EIDEM, Mantuam.

NEQVE nihil respondebo, neque tamen id, quod tu exoptas uehementer, ego autem sic, ut tecum in cupiditate contendam. Librum habet in manibus homo eruditus egregie sacris litteris, et philosophiæ scientia excellens, Sixtus Medices: cuius omnia iudicio propter doctrinam, fidei uero ob integritatem recte committantur. is legit accurate: perscrutatur omnia: examinat, & pendit acerrime. nihil hactenus, ut sæpe iam mihi significauit, alienum à recta sententia deprehendit; tuamq; mire laudat perpetuam tam longo in opere eloquentiam, singulari doctrina coniunctam. is, quid tuo de libro sentiat, suo testimonio, ac iureiurando cum ostenderit, aggrediemur: quod abesse iam longe uix potest. Te interim rogo, optime Natta, ne quid alienæ culpæ in me transferas; nec me curare parum gnauiter existimes ea, quæ ad te pertinent; quibus mehercule afficior in utranque partem, non equidem æque ac tu, sed, uno te excepto, grauius certe, quàm ceteri. Vale. Venetijs.

EIDEM, Mantuam.

ALIQVANDO *is, qui tuum librum accurate legit, absoluit epistolam eam, qua tuis litteris respondet. de re tu iudicabis: de homine, sic habeto, uirum esse bonum, præstanti humanitate, singulari doctrina, præconem uero laudum tuarum. quare est sane, cur ei gratias agas, quòd te ornet efferatq; laudibus: quod à me iam, qui te unice diligo, tuo nomine factum est. quamprimum autem cupio à te responderi: ut, si quis remanet scrupulus, auferatur, & exeat tuus liber bono publico, tua non mediocri gloria: quod utrunque fore confido. Bonaminus neque dum uenit; nec, uenturus ne sit, aut quando sit, ex eius ad me scriptis proxime litteris licet conijcere. tu cognosces: eiq; ad me fasciculum epistolarum mearum: quas tamen, tu quoque, opinor, mecum sentis, comprimendas potius, quàm publicandas. sed efflagitantibus, presertim amicis, negari iam diutius non possunt. Vale.*

EIDEM, Mantuam.

PLVRIBVS *tecum uerbis agere non licet: ita multis distrahor curis. unum hoc: is, qui tuum*

tuum librum legit, idem tuis litteris, disertissi me scriptis, respondebit. quod ut celerrime faciat, operam do, quantum in me est. tuam caussam certe, ut mihi uidetur, præclare tueris: &, quantum tibi ex optima mente, tantum ex ingenio, & doctrina laudis accedit. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam.

PLACERE tibi argumentum de republica, & eius libri partem, epistolis meis insertam, abs te, tali uiro, tantopere laudari, uehementer gaudeo. tua uero cohortatio, ut absoluam institutum, animos illa quidem addit: sed, o mi Natta, si uideas quibus premimur & curis, & laboribus, fortasse, si modo uis me uiuere, aliter sentias. incitamur uoluntate, cōsilijs, & hortatibus amicorum, gloriæ quadam cupiditate: nec omnino diffidimus ingenio; uerum illa, qua tu excellis, quæ in tuis & dictis, & factis elucet, prudentia dissuadet. me natura pertenui finxit corpore: studiorum accessit nō mediocris labor; ex quo imbecillitas, & morbi. quid res domestica? quæ, quo est angustior, eo tuenda diligentius est. quid typographia? quam ita mihi tractandam intelligo, non ut omnia ad utilitatem, sicut multi, sed pleraque

ad meam existimationem referam, ac dignitatem. quo proposito, nihil est operæ, nihil studii recusandum: ac sæpe, ut ait poeta ille tuus, sudamus, & algemus. Amicis etiam uel salutantibus horæ dandæ sunt, uel aliquid petentibus officia tribuenda. qui si excludantur, aut reiiciantur; sane consuletur ocio meo, rebus meis, ualetudini meæ; sed ubi humanitas? quæ quàm sit hominis propria, nomen ipsum indicat. Iacent igitur inchoata, plane rudia, temere uel dissipata, uel confusa, mea scripta; quæ non nunquam, sicuti mater languentem filium, cum dolore tacitus aspicio; opem ferre, quam uidentur postulare, non queo. Quare, si quid apud te hominis tui amantissimi salus est, non debes me ad scriptionem uocare, tot assidue, tam uariis, tanti momenti occupationibus distentum. adiuua me potius consilio, si potes: aut minue molestiam consolando: opta saltem, (& hoc ipsum significa) ut hæc, quæ nunc sustineo, perferam, & is, quem uolumus, principijs exitus respondeat. id quod, nisi fauente, qui fons est omnium bonorum, Deo, sperare non licet. Consultationes tuas, si quæ nondum editæ sunt, mire aueo legere. nam, cum in ijs, quæ iam sunt editæ, præstare te omnibus, qui memoria nostra ius ciuile litteris mandarunt, cum scientia rei, tum

sermonis

ſermonis elegantia, mihi perſuadeam: intelligo poſthac tua ſcripta longe fore meliora. non ago tecũ blande: metior ueritatem ipſa re, et, ut ſentio, plane loquor. ualde, mi Natta, hoc biennio in latina lingua profeciſti: quotidieq;, ut ex epiſtolis tuis facile conijcio, ad ueterem illam eloquentiam propius accedis. itaque uidere mihi uideor, ac prorſus uideo, quantus in iure ciuili explicando, ſi ſtudium adhibueris, eſſe poſſis. quod ut facias, auctor tibi magnopere ſum; ſi modo tu in tua laude quenquam, præter te ipſum, auctorem, hortatorem ue expectas. Vale.

EIDEM, Mantuam.

LITTERAE tuæ, quas idem binas tabellarius attulit, facile tuam edendi libri, quem efflagitari iam à multis audio, non mediocrem cupiditatem declarant. nec me tamen ſtudio tibi concedere uelim exiſtimes. nam & συμπάθειαν quandam commouit iam in ſenſibus meis uirtus tua: & res ipſa, de qua tantopere laboras, commendationem habet à ſe ipſa, nec tuum officiũ apud me, aut omnino apud quenquam bona mente præditum, deſiderat. Vnde igitur, inquies, tot dierum prolatio? Equidem culpa uaco: nec in officio præſtando Sixti

nobis

nobis humanitas defuit: sed ab eius uoluntate pendemus, cui tota demandata facultas est. is cum Sixti primum, deinde etiam nostro se acquiescere testimonio confirmasset; Sixtum etiam, ut optime de Christiana doctrina sentientem, sacrarumq; litterarum disciplina perfectum, laudibus extulisset; illud adiunxit; sibi tamen esse concedendum, cui ratio temporum paulo seueriorem, quàm ipsius uoluntas ferret, personam imponeret, ut librum leuiter attingeret: quod esse perpaucorum dierum negocium pollicebatur. negandum non fuit. egimus etiam gratias, quòd ita blande peteret, ut suam obliuisci potestatem, humanitatis caussa, uideretur. Nunc tibi, mi Natta, deuoranda est hæc non multorum, ut spero, dierum mora. uides, hominum recentiorum libri, quicunque de sacris rebus loquantur, quàm diligenti hodie trutina perpendantur: uides, quàm multi, nullo personarum discrimine, in iudicium uocentur, quàm pauci mox elabantur. tolle, obsecro te, festinationem in re tanta: & habe rationem temporis: & utriusque nostrum ocio, (nam mea quoque res agitur) breui interposita mora, consule. Nam, quod iniecisti de tua laude, opinor ut quasi dormientem excitares; id mihi nouam diligentiam non attulit, potius admirationem quandam, cur

ea,

ea, quæ ad tuum decus pertinent, curari à me frigide suspiceris. Etiam appellas me ob testimonia epistolarum mearum. quasi uero ego te diligam constantiæ caussa, non iudicij. quòd si te non esse dissimilem tui putaueris; cuius etiã probitatem, doctrinam, eloquentiam assidua studia uehementer augent: me quoque, qui aliquando in te fui, eundem fore, hoc est, amore incensum, tuæq; cupidissimum gloriæ, debebis existimare. Commentarios meos quòd euoluis libenter; amice facis. si uero etiam, ut scribis, aliquid ad tuam utilitatem excerpis; magni facio industriam meam: quam tu, uir ingenio, & eruditione summus, modo non improbares, satis habebam: fructum ut ex ea caperes, uix unquam speraui. itaque scribam posthac paulo fidentius, iudicio tuo confirmatus; & auctoritatem tuam, si quis contra senserit, pro sexcentis rationibus opponam. Litteris tuis, caue putes, non esse à me responsum, quia neglexerim. obstitit occupatio: quæ diem quandoque totum eripit à mane ad uesperam. quod etiam si non scriberem, tamen opinari, tuæ prudentiæ, & humanitatis esset. Vale.

Eidem,

EIDEM, Mantuam.

AD oculorum dolores, quos diuturna consuetudine satis iam modice fero, accessit molesta febricula, periculi tamen expers, ut medicus affirmat. itaque cogor breui respondere litteris tuis, elegantissime, & humanissime scriptis. Liber statim traditus est uiro optimo, atque eruditissimo, communi amico, Sixto Medici. is, licet occupationibus districtus, tamen & mea, & tua caussa pollicitus est, operam se daturum diligenter, ut eam libri partem, quá tu addidisti, ac mutasti, quamcitissime legat. quod cum fecerit; rursus ex eius testimonio ius erit impetrandum libri diuulgandi. scis enim, quàm seuera hodie sit librorum omnium examinatio, quam sint, ubi quid scribimus, ambigua cauenda: ne qua omnino secus interpretandi, trahendiq; in deteriorem partem, occasio præbeatur. Sixtus me diligit, meaq; caussa ualde cupit, de te autem honorifice & sentit, & loquitur. itaque, quod ad ipsum attinet, nauigamus in portu. Academia tuum officium amplectitur, ac laudat; sua uero à te, singulari uiro, probari & magnifieri instituta, mirabiliter gaudet. Plura uolebam, ductus suauitate sermonis, cuius imaginem ha-

bet epiſtola: ſed interdictum eſt, non modo ne quid ſcribam mea manu, uerum etiam ne multa, niſi neceſſario, dictem. Vale.

EIDEM, Mantuam.

HABEO, *quod petieram. ſedaſti animum meũ conſolatione, conſilio iuuiſti. nihil ſapientius, nihil humanius epiſtola tua. et cum multa ſunt à te grauiſſime, atque ingenioſiſſime commemorata: tum uero mirifice ſum exemplo tuo commotus, quem ſtatuo imitari, quantum in me eſt, licet meæ probe quidem conſcius infirmitatis: cui ſi Deus aderit, quod equidem ſpero; uincemus humana omnia, & triumphabimus in aduerſis. Afferet ad te tabellarius cum his litteris indicem, quem petis, miſſum ab Academia, tui ſtudioſiſſima. tradidi enim legendam epiſtolam tuam: nec improbauit quiſquam. quid? nemo non extulit ampliſſimis laudibus. ego autem & qua ſim ex eorum iudicio affectus lætitia, & quid ipſe de tuis exiſtimem ſcriptis; quia te puto illud, uel me tacente, pro amore noſtro ſuſpicari, hoc autem ex meis ſuperioribus litteris cognouiſſe; non exponam hic pluribus uerbis. tantum agam gratias de iſta tam in me propenſa uoluntate, excellentiq; induſtria: quarum alteram longitudo*

gitudo litterarum tuarum, alteram elegantia declarat. Vale.

EIDEM, Mantuam.

BIDVVM hic futurus ſum: nec enim diutius licet per ualetudinem: nec ueniſſem leuibus de cauſſis. Liber tuus propediem prælo committetur, & diligenter emendabitur. angor equidem, quòd abeſſe cogar: quod accidit profectò non minus contra uoluntatem, quàm præter opinionem: ſed hæc in manu noſtra non ſunt. ducimur enim, uel trahimur potius fatorum ui. itaque humana omnia ferenda. quanquam non hæc tibi, quem religio probum, doctrina prudentem facit, ſed mihi ipſi, ab ijs præſidijs, quæ te muniunt, parum inſtructo, tanquam intus cano. De rebus meis, de ualetudine, de ſtudijs, exigit omnino amicitia noſtra, ut aliquid ſignificem: ſed neque nunc ſatis ocij ſuppetit: neque, ut uere dicam, libenter ſcribo, quæ tu non libenter legas. meliora tamen omnia paucis diebus fore uidebantur: itaque uberiores à me litteras expectato. Hæc dictaui propere, multis diſtrictus negocijs, animo curis impedito. Vale.

EIDEM, Mantuam.

LEGI, *quas remisisti, epistolas meas, & correxi leuiter, ut homini licet occupato. de editione, quod hortaris, ut omnes potius, quàm, ut ego statueram, unam, aut alteram: ita faciam, non spe laudis, (scriptæ sunt enim; quod res ipsa indicat, indiligenter, ac raptim) sed quia notam esse æquis & iniquis nostram amicitiam uolo: quæ me ornat iudicij tui testimonio: cum tamen ad iudicium singularis accedat humanitas. Vale. Venetijs.*

EPISTOLARVM PAVLI MANVTII LIBER IIII.

ILLVSTRI COMITI MICHAELI TVRRIANO, CENETENSI EPISCOPO, Cenetam.

ANGEBAR *animi, nec fieri quidquam posse me uno miserius opinabar: ita multa hoc anno præter expectationem, prorsus aduersa meis rationibus, obtigerant: fratris primum amantissimi, deinde filioli suauissimi interitus, uxoris morbus, inualetudo mea, rei familiaris incommoda. quàm facile, nullo pene strepitu, rerum mearum conuersus orbis est. de fratre, & filio iam fero moderatius; uel quòd, ut solet, medetur dies; uel quia, quod æterna lege Deus constituit, id abrogare uelle, non solum iniustitiæ, uerum etiam imprudentiæ uidetur esse. uxor conualuit: ego satis firmus. domestica uero damna, quæ sarciri uix unquam arbitrabar posse, facile compensat amor in me tuus; cuius mihi recordatio molestias omnes diluit; quandoquidem uis me ad omnes casus (recordor enim tua uerba) subsidium in tua benignitate maximum constitue-*

re. itaque leuatus à te grauissimis curis, premi iam onere officij me sentio: in quo sustinendo uiribus enitar cunctis & animi, & ingenij: tantum ne? immo etiam ijs, quas beneuolentia erga te nostra, & singularis addet obseruantia. quid porro tam difficile, aut tam amplum est, quod incitata studio uoluntas non assequatur? ueruntamen in hac re sentio esse haud paulo difficilius mihi satisfacere, quàm tibi. te enim nihil in conferendo beneficio spectare præter ipsam uirtutem, quæ suis gaudet ac fruitur bonis, nihil extrinsecus assumit, satis mihi multo antea persuasum est; præterea nulla re indigere, non gloria, qua iampridem abundas, non diuitijs, quas & possides iam, & contemnis. ego uero, qui & ante annos sex, quo te primum die sum allocutus, eo ipso die benignitatis tuæ præstantiam non uulgari munere sum expertus; & nunc ab eadem benignitate multo etiam maiora, te iubente, cogor expectare; prorsus ancipiti cura distrahor, qui neque gratiam tibi unquam referre, neque nuda uoluntate contentus esse possim. Succurrunt enim multa, quæ libenter cogitem: primum, humanitas tua, qua me semper complexus es; deinde liberalitas, qua subleuasti; postremo consolatio illa Christianæ pietatis, & sapientiæ plenissima, qua me quidem

dem proximo Quinctili mense, cum ab te honoris caussa Cenetam accessissem, afflictum erexisti. atque hæc quibus meis erga te officijs? nullis omnino, salutatione excepta, quæ ipsa mihi tum utilis ex prudentia, atque eruditione tua, tum etiam ex dignitate perhonorifica fuit. Quæ cum omnia colligo; eximiam istam, planeq; diuinam beneficentiam, insitam tibi, uel potius ingeneratam à natura, auctam doctrina, usu confirmatam, atque perfectam, satis admirari non possum. Et simul ad quosdam, opibus affluentes, multis imperantes nationibus, cogitationem conuertens, doleo uicem bonarum artium, quæ deserantur ab ijs, quorum patrocinio si uterentur, fructum retribuerent eum, qui est omnibus imperijs anteponendus. quid enim est immortalitate præstantius? quis autem eam, nisi beneficio litterarum, consequitur? laterent in tenebris, obruti uetustate, Cæsares, Alexandri, plane omnis antiquitas, nisi rerum præclarissime gestarum, quas cum audimus, imitandi cupiditate accendimur, testem haberemus historiam. Quo magis tibi gratulor, Antistes, et idem Princeps egregie, qui hanc ueræ laudis pene uacuam hodie possessionem tam libenter occupes, ueteremq; maiorum tuorum de omnibus bene merendi consuetudi-

nem, nulla prorſus tuarum fortunarum ratione habita, conſtantisſime retineas. Quod uero iſtam uirtutem multis præterea uirtutibus, uſu rerum maximarum, prudentia, doctrina, eloquentia, maxime uero humanitate cumulas atque exornas: iccirco & antea Romæ, atque in tuis legationibus, Eccleſiæ cauſſa ſuſceptis, magnificentiſſime geſtis, & nunc in urbe tua, quam diuino ſimul & humano iure temperas, concurſus ad te quotidie fiunt optimorum uirorum, & eorum maxime, qui aut ipſi ingenio, litteriſq; præſtant, aut ſaltem de ingeniorum litterarumq; præſtantia iudicare poſſunt. in quo ſæpe fortunam accuſo, quæ mihi facultatem ueniendi ad te, quod eram hac æſtate pollicitus, & cupio uehementer, adhuc quidem eripiat. quod cum licebit, accurram. quid enim iſta amœnitate iucundius, iſto cælo ſalubrius? quid porro ad beate uiuendum deeſſe poteſt ei, qui tecum uiuat? cuius in ædibus primum oritur ex tua diſciplina uirtus, deinde excipit uirtutem liberalitas. Hoc igitur, cum per negocia licebit: & utinam mature liceat. interim memoria tui fruar; teq;, licet hoc terrarum ſpatio diſiūctum, colam ut præſentem, nec ullum erga te, quod ab homine tui ſtudioſiſſimo poſſit expectari, aut officij genus, aut ſtudij prætermittam. Salutamus

lutamus te, quàm studiose, quamq; ex animo licet, ego, uxor, & liberi, presertim is, quem audio nunc in cunis uagientem, susceptus à te cum salutarem aquam in baptismate reciperet: cui te pro eo nomine, quod inter nos commune cœpit esse, parentis officia benigne, & pie præstaturum confidimus. Vale. Venetijs.

ANTONIO VERANTIO, EPISCOPO AGRIENSI.

CVM Andreas Duditius, tui studiosissimus, præclaræ non solum indolis, sed iam etiam uirtutis adolescens, proxime reuersus è Pannonia, tuo me nomine salutasset; atque hoc officium ijs uerbis, quæ facile tuum de me iudicium declarabant, subsecutus esset: cepi sane uoluptatem incredibilem, nec mediocres habui gratias Deo optimo Max. cui soleo, si quid optabile contigit, acceptum referre, & à quo, si quid contra, sperare meliora. nec uero tua mihi quidquam amicitia uel ad meam laudem illustrius, uel omnino amplius possum existimare; cuius audio fortunam à multis ita laudari, atque extolli, ut nemo tamen sit, quin fortunæ uirtutem anteponat. atque ego te cum ante aliquot annos, commotus fama laudum tuarum

tuarum diligere, & obseruare cœpissem; animumq; meum probare tibi litteris uehementer uellem: pudor uetuit, non omnino fortasse improbandus; meq; ab hoc deterrere consilio, & quasi reprehendere natura mea maxime semper est uisa. quid? tu ne talem uirum, grauissimarum rerum onera sustinentem, deditum studijs præstantissimarum artium, inani scriptorum genere appelles? reuocabat ratio, & habendam mihi tum dignitatis tuæ, tum modestiæ meæ rationem intelligebam. Sed profecto à rectis mentibus, non ambitione, sed officio incensis, diuina nunquam benignitas abest. qualem enim ego certe uix unquam sperare ausus essem, ea mihi nunc à te ipso oblata facultas est: cui de mittendo ad me emblemate, elegantissime, &, in quo summam laudem statuo, admodum pie conscripto, uenerit in mentem. quo sum dupliciter affectus officio, lætitia primum ex ipsa re: debet enim iucunda uehementer esse amoris, ac iudicij, à tali presertim uiro profecta, significatio: deinde molestia quadam, quòd, qui humanitate uinci non facile patiar, nunc quidem à te captus, atque oppressus, tantum in hac uirtute, qua nulla magis hominem decet, tibi concedam necesse est, quantum in aliis, quibus te Deus ornauit, & industria tua, minime

me

me paucis : quarum fama non Germaniæ, aut Pannoniæ, continentium regionum, ambitu terminatur, sed Europam, quanta quanta est, ac pene terrarum orbem iam peruolitat uniuersum. ueruntamen, si tibi, magnis locorum spatiis disiuncto, singularem animi mei ad te amandum, colendumq; propensionem ostendere minus possum; apud eos saltem, qui meam uocem audiunt, meisq; sæpe sermonibus intersunt, tuam doctrinam, eloquentiam, in primis uero puram ab omni labe religionem assidue prædicando, profecto ipse mihi aliqua ex parte satisfaciam. nec tamen ita sterilem cognouimus industriam nostram, licet mihi laudem ingenii nullam adscisco, quin ea fructum aliquem, qui ad tuum decus pertineat, nec sine tua gloria peruulgetur, aliquando ferre possit. quod aggrediar ita libenter, & ita studiose curabo, ut euentus futuri lætitiam auide præripiam, deq; eo, quod nondum præstiti, iam nunc, perinde ac si præstiterim, ipse mihi gratuler. & huius quidem ueluti prædem promissi, meæ testem uoluntatis, hanc ad te mittendam epistolam putaui. Vale. Venetiis.

ANDREAE ZEBRIDOVIO, EPISCOPO CRACOVIENSI.

VIDE, quæ sit uis etiam apud alienos ignotosq; homines ueræ solidæq; uirtutis. Aliquot abhinc annis, cum egregios uiros, qui te non de facie solum, uerum etiam è sermone assiduaq; consuetudine optime nouerant, omnia de te summa prædicantes audirem, studio tui sum incensus incredibili. nec meam deinde obseruantiam dies extinxit, aut imminuit, sed auxit potius, ad summumq; perduxit. atque equidem nihil habui antiquius, nihil expectaui magis, aut obseruaui diligentius, quàm ut hæc ad te amandum, colendumq; animi mei propensio aliquo tibi non uulgari pateret officio: sed meam expectationem fefellit euentus, nec ulla unquam satis opportuna uoluntati respondit occasio. nunc igitur, quod mihi à fortuna denegatur, statui à me ipso impetrare. Præclarum aliquid præstare, dignum uidelicet ea, quam tu sustines, persona, dignum tua uirtute, cupiebam: non licuit: at, quod licet, demus operam ut id consequamur. licet enim certe studij erga te mei significationem quandam, non expressam omnino, sed quasi leuiter adumbratam, ostendere. & è quercu etiam

quandoque exculptum placet, non modo ex ebore, simulacrum. Effigiem domi habeo parentis mei; quem tibi unum cum excellenti uiro Erasmo Roterodamo, familiari olim tuo, et in ore, et in amore esse, homo insigni eruditione, moribusq; sanctissimis, Andreas Patricius non semel affirmauit. eius exemplar, accurate exceptum, nostra etiam adiuncta imagine, ut haberes cum parente filium, uenienti ad te Patricio dedi. Putabis igitur, cum utrunque præsentem aspicies, agere utrunque tecum, maximeq; pro filio patrem intercedere, ut aditus mihi, & quasi fores aperiantur ad amicitiam tuam. quod si assequor; additum ad fortunas meas ornamenti, commodiq; plurimum existimabo. quid enim speciosius, quid ad laudem præstantius, omnino ue utilius, quàm Principum, hoc est, tui similium uirorum, frui beneuolentia? atque hoc uideo totum esse positum in humanitate tua, quam Patricius ferebat in cælum. nam ego quidem nullis plane meritis, animo tamen hactenus te colui. sed, ut spero, merita quoque accedent. conferam enim ingenium ad tuam laudem: & apparebit in tuo nomine, approbante Deo, quo nihil abnuente perficitur; opus aliquod industriæ nostræ, eiusmodi fortasse, (certe hoc enitemur)
quod

quod posteritas haud omnino contemnat. Vale. Venetijs.

PETRO MISCOVIO, SARMATARVM REGI CONSILIARIO.

AMO *ualde probitatem, &, secundum eam, eloquentiam, non quæ uerba tantum colligit, & inani uocum sonitu auribus obstrepit, sed quæ maxime rem continet, seq́; ipsa non minus grauitate sententiarum, quàm elegantia uerborum & splendore commendat. hæc te audio simul expetere, Petre Miscoui. expetere auté? immo iam esse consecutum. quibus ornamentis magnum te esse, atque illustrem apud homines uere sapientes existima, sic inquam, ut illa, quæ plerique, quasi sola bona, specie decepti admirantur, quæ ipsa quoque in te non mediocria sunt, opes, auctoritas, amicitia clarorum uirorum, addo etiam gratiam apud Regem omnium potentissimum, nullo pacto conferenda uideantur. nam hæc licet aliquando uirtutem consequantur, ut in te ipso contigit, minime tamen ipsa uirtutem indicant, neque semper ad laudabilia studia, tanquam ad caussas euenta, referuntur. qui uero pietatem, qui iustitiam colit, qui & ingenio ualet, &, quà ualet,*

let, ad res egregias, maximeq; ad instructam præclaris doctrinis eloquentiam totus incumbit: hunc uere se ipsum, quod esse difficillimum constat, ac sua bona nosse, hunc optime exercere instrumenta illa, quibus homines brutis animantibus præstant, mentem, atque rationem, hunc denique gloria dignum immortali, dignum qui feratur in oculis, ornetur laudibus, nemo omnium hominum, nisi qui hominis nomine indignus haberi uelit, unquam negabit. quod ego cum à prima pueritia, domestico patris instituto, natura etiam quasi suadente, sensissem; confirmatus postea magnopere sum clarorum uirorum exemplo: nec uenit unquam in mentem, quòd ita senserim, pœnitere: lætatus etiam ualde sum, ac lætor equidem nunc eo magis, quòd accedit ad meam sententiam iudicium tuum. in iisdem enim studiis elaboras: eædem tibi artes curæ sunt: quæq; hinc emanant laudes, eas esse ueras laudes, & earum ita semper florere gloriam existimas, ut nunquam exarescat. idem putamus, & idem uterque sequimur, optime Miscoui: sed tua clarior industria, hominis in excelso dignitatis gradu constituti; fortasse etiam felicior; quia secunda ingenium fortuna excitat, aduersa debilitat. quàm multa enim nobis obstant: quàm sæpe recta mens, optimorum consiliorum in cur

su

ſu impedita, cogitur conſiſtere. tibi uero, qui propenſam uehementer ad laudabilia quæque uoluntatem in te laudant, ijdem fluere ex uoluntate omnia confirmant, nullam aduerſari, nullam pugnare tecum ex ijs rebus, quæ ſunt inimicæ uirtuti: uerſari te aſſiduum in aula Regis, ipſi Regi carum, ſummis & infimis iucundum, apud exteras etiam gentes illuſtrem, ac perhonoratum. quæ tibi eſſe perpetua, maximeq́; propria, non ſolum cupio, communi ſtudiorum cauſſa, quorum decus tua dignitas auget; ſed facile etiam adducor, ut ſperem. quidquid enim es, à te ipſo es, & ideo tantus, quia talis: nec tu deſines unquam eſſe, qui fuiſti: nec ea, quæ uirtus conſtituit, caſus euertet. tantum igitur, quod & facis, & facere minimo negocio potes, retine conſuetudinem tuam: intuere te ipſum: uitam ante actam imitare. ſic augebis quotidie tua merita; & idem quotidie meritorum præmia tuorum ſumes à te ipſo; eritq́; uirtuti merces uirtutis uſus; quo nihil eſſe iucundius, profecto iam ſenſiſti; nihil autem ad memoriæ perpetuitatem utilius, docemur exemplis eorum, de quibus poſt tot ſæcula litteræ loquuntur. Et quoniam ſequitur, atque comitatur, ut umbra corpus, gloria uirtutem; nec te latet, præceptis imbutum antiquæ doctrinæ, improbari eos ab excellentibus in

philoſophia

philoſophia uiris, qui, præter ſua commoda, nihil ſpectent, ſeq́; ſibi tantum ipſis eſſe natos arbitrentur: non dubito, quin ſtatuas, quantumcunque uel habes iam facultatis ad bene merendum, uel in omni tua uita præclara tibi animi tui bona pepererint, non ad rei domeſticæ fructum, aut ad anguſtæ benignitatis uſum illud eſſe reuocandum, ſed eſſe totum ad alienas utilitates, maximeq́; ad artium liberalium ornamenta quamlatiſſime porrigendum, atque explicandum. quod ſi fiat, ſimul illud fieri neceſſe eſt, ut, quamplurimis in tua laude conſentientibus, par beneficentiæ celebritas nominis, & fama conſequatur. Atque ego te ita ſentire, proq́; tuis opibus iam præſtare, non inani aliqua coniectura ductus exiſtimo, aut ideo ad te ſcribo, ut in tuam gratiam blandæ orationis artificio mihi liceat irrepere: ſed credidi hominum honeſtiſſimorum ac prudentiſſimorum, iſtinc ad nos uel ſtudiorum cauſſa, uel cognoſcendæ Italiæ ſtudio commeantium, teſtimonijs, maxime uero familiari meo, nihil temere affirmanti, Andreæ Patricio: cuius eo pluris iudicium facio, quòd egregiam eius doctrinam, id quod perquam raro contigit, adæquat integritas. addebat etiam, quo ſum unice delectatus, quodq́; mihi, ut uere dicam, huius epiſtolæ cauſſam attulit, ſtudioſum te eſ-

ſe ſcriptorum meorum, & mihi aliquid, atque adeo tantum tribuere in Latina lingua, quantum optaui equidem ſemper, aſſecutum me eſſe nunquam duxi. nunc, ſi tu, iſta uir auctoritate, iſto pondere, ita de me ſentis; in dubium pene reuoco iudicium meum; nec me prorſus audeo cōtemnere, ne à te diſſentiam; enitarq́; multo etiam, quàm antea, diligentius, ut accedam proxime, ſi ulla ratione potero, quò tu me perueniſſe iam exiſtimas; ut aliquando ueritati iure des, quod fortaſſe nunc humanitati magna ex parte largiris. fateor enim, iudicij de me tui famam mihi eſſe periucundam: quid oneris tamen eadem imponat, quoq́; redigar neceſſitatis, intelligo. latere nullo modo poteſt, quem clari uiri teſtimonium indicat: nec me iam ad uigilantiam, omnium ſcientiarum parentem, laudis cupiditas magis, quàm infamiæ metus impellit. quæ licet perdifficilis, admodumq́; dura uideatur eſſe conditio: tamen, quia gratus, hoc eſt uir bonus eſſe uolo, amplector libenter officium tuum, ab excelſo quodam animo, liberaliq́; profectum: quod ſi compenſare meis officiis non potero, memoria tuebor, & proſequar etiam laudibus, quàm diu uita fruar: ut ex optima ſaltem uoluntate, qua boni, & ſapientes uiri metiri beneficia conſueuerunt, aliquam tibi relatam eſſe gratiam exiſtimes. Vale.

IO. VINCENTIO PINELLO, Patauium.

MAGNA *fuit, atque etiam nunc inter homines est de genere uitæ controuersia: cum alios ita doctrinarum cognitio delectet, ut ab agendis rebus abhorreant; alij, non sibi tantum, uerum & amicis, & patriæ, planeq; omnibus hominibus homines esse natos, existiment: ex quo sequitur, ut scientiarum studijs usum rerum anteponant. hoc discrimen, in quo ualde pro sensu partium dubia ueritas fluctuat, tu quidem, quod ad te attinet, optime Pinelle, optimisq; & eruditis uiris merito carissime, egregia quadam, uulgo non satis cognita ratione sustulisti. simul enim utrunque studium complexus est, tum earum disciplinarum, quibus exculta mens uberrimos in omni fortuna ferre fructus solet, tum iuris ciuilis, quod alienos ad usus maxime porrigitur. ardua res, & operosa: quod exemplorum declarat inopia: sed ingenio tuo nihil difficile: &, ut se præbent initia, futurum nemo dubitat, ut instituta perficias, consilijsq; tuis breui respondeat euentus. in philosophia quidem processus tuos admiramur: qui tanti sunt, ut euolare potius, quàm excurrere uidearis. quanquam cur mi-*

remur? ingenio si quis ualet, in studio fere languet. qui utrunque coniunxit, optimam quandoque disciplinam, & rectam studiorum uiam ignorat. fac in uno tamen hæc inesse omnia; quid assequetur aduersante fortuna, subsidijs destitutus ijs, quæ cum adsunt, fertur animus procliui cursu ad egregias res; sin absint, hæret in salebra, nec facile progreditur. Quæ igitur singula tanti sunt, quemuis ut possint à sperata litterarum gloria penitus auertere; hæc tibi cum suppetant uniuersa, iure istam, quam alij uix tuentur, Spartam quotidie magis illustras; neque tam nobis hoc, æqualibus tuis quòd sis uirtute maior, quàm illud, si te ipso minor esses, admirandum uideretur. In philosophia quidem cum operam studiose des M. Antonio Genuæ, cui ueterum doctrinarum arcana patent, quo nemo peritior Aristotelis interpres, nemo uir melior usquam uiuit; nihil mediocre neque nos à te expectamus, neque tu præstas. quo nomine tibi gratulor plurimum, & eo magis, quòd illius uiri uoce publice cum multis, consuetudine, ac sermonibus, quæ humanitas eius atque amor in te est, priuatim & proprie frueris. hauries enim ex eodem fonte non ea solum, quæ uel olim in Lyceo, uel etiã in Academia disputabantur, sed id, quod longe præstantius est, Christianam pietatem, à

qua

qua manat una, & in qua item una philoso-phia perficitur. Habes igitur, diuinitus oblatam, uirtutis adipiscendæ facultatem: quam te uideo arcte esse complexum, nec uereor ut dimittas, qui te ita flagrare cupiditate cognouerim, ut reuocandum potius à nimia contentione, ualetudini uix ferenda, quàm acuendum, & incitandum, intelligam. Nam, quod ad ius ciuile pertinet, ubi tu philosophiam, id est totum, scientia comprehenderis, quid in parte cognoscenda superesse negocij putas? minimũ, si sapientes uiros, & in ijs eum, quem ego omnibus iudicij laude antepono, doctorem tuum Genuam audies. quanquam sermo tuus, habitus interdum, præsente me, cum eruditis hominibus, tractasse te iam satis diligenter ea, quæ excellunt in uniuerso iure ciuili, id est ueterum iurisconsultorum præcepta, declarabat: ut uel eadem facile possis, quandocunque libuerit, recognoscere, uel, si qua restant, quasi racemos aliquos confecta uindemia colligere. non enim te arbitror studiorum tuorum elegantiã ineptissimis, planeq; barbaris quorundam scriptis inquinare uelle: quæ cum immensa sint, pleraque tamen inania, laboris, & molestiæ plurimum, utilitatis, et oblectamenti minimũ habent. Interim, ut facis, græcã cum latinis, & eloquentiam cum philosophia coniunge: ut

politioris doctrinæ copijs instructus, remissiora etiam studia colentibus aliquando satisfacias. non enim uiuimus omnes in Atticis gymnasiis: nec ubique de rerum caussis quæstio est: & quibus contemplatio naturæ uehementer placet, iisdem tamen animi caussa tanquam in hortos Musarum diuertere non iniucundum est. qua de re quia non nunquam inter nos locuti sumus, &, ut spero, breui colloquemur: nihil addam, te presertim, quod facile intellexerim, meam sententiam comprobante. cuius consilij, non dubito, quin maiorem quotidie uoluptatem capias. Ego hic, genere uitæ molestissimo, quas Pataui utiliter satis, iucunde quidem certe in libris, & in tuis tuorumq; familiarium sermonibus traducebam, horas perdo. itaque, cum primum domesticas tricas, quibus teneor inuitus, expediero, aduolabo istuc, sitiens uestræ consuetudinis; qua si frui perpetuo liceat, beatissime uiuerem. Interim amorem mihi tuum, cuius equidem memoria ualde recreor, cupio conserues, &, si tua patitur humanitas, etiam rogo. Vale, & Petrum Nunium, familiarem tuũ, cuius doctrinam, et ingenium in Lucretiana interpretatione mirum in modum probo, saluta meis uerbis. Venetijs.

Vido

VIDO PANCIROLO,
Patauium.

CVM *alia me in iſta urbe, quam tu præter ceteros tua uirtute nobilitas, & ornatiſſimorum iuuenum cœtu frequentas, oblectare uehementer ſoleant: tum nihil eſt, aut eſſe omnino poteſt, Andreæ Dudithij quotidiana conſuetudine iucundius: non ſolum, quia probitate, modeſtia, morum elegantia, omnibus denique animi bonis excellit: ſed etiam, quia paucorum annorum ſtudio, præſtantia uidelicet ingenij, quam ego ſemper amaui, conſecutus eſt, ut exquiſitam, ac uariam ſermo illius eruditionem præſeferat, ſcripta uero ad Ciceronianam eloquentiam ſic accedant, ut cum ijs, qui ſuum nomen hac laude celebrarunt, qui pauci admodū ſunt, conferri iure poſſit, æqualibus uero cunctis facile antecellat. Hunc ego tibi iuuenem, quem olim mihi adoleſcentulum uir omni laude ſummus, Reginaldus Polus Cardinalis, magnarum uirtutum indole commotus, accuratiſſime commendauit, etſi neceſſe non arbitror, commendo tamen eo ſtudio, quod quia uerbis exprimere mihi non licet, tu quoque, tantum eſſe, uelim exiſtimes, ut exprimi nullo modo poſſit. is cum antea philoſophiam, preſertim*

quæ de græcis fontibus hauritur, & humanioris doctrinæ studia diligenter, eximiaq; cum laude coluit; tum hoc tempore in cognoscendo iure ciuili totus est. qua illum cupiditate quotidie magis incendit admiratio tuæ uirtutis, quam in omni fere sermone ad cælum fert, exterisq; etiam gentibus, licet illustrem satis, ele gantissimis declarat epistolis. pertinet igitur ad humanitatem tuam, qui te tam ualde amet, tantiq; faciat, eum redamare, eiq; recon ditos illos, omnium purissimos, tuæ scientiæ fon tes aperire: pertinet etiam ad fidem, qui se to tum in tuam disciplinam tradiderit, opibus eũ impertire ingenij tui, quas ille Regum opibus & sua sponte, & meo iudicio, cui tribuere ali quid uidetur, præstantiores existimat. Hæc ad impetrandum magna sunt, presertim apud optimum uirum, quam in tuis laudibus præcipuam agnoscimus. uerum accedit amor in te meus, qui fraternam necessitudinem æquat. is te rogat, is prensat, quàm studiose, quàm blande potest, pro Duditio meo: ut eum, quem ego merito eius in oculis fero, tu, quem amici tiæ nostræ denegare nihil decet, quando nec stu dio tuo quidquã abnueret uoluntas mea, omni benignitate complectaris, planeq; in clientelam tuam, atque adeo in sinum æque ac filium meum, æque ac me ipsum recipias. quod si feceris;

ceris; obstringes tibi non uulgari beneficio iuuenem summo loco natum, dignum maioribus suis, qui Pannoniam, ut ego auguror, sua uirtute aliquando Italiam faciet; à me uero gratiam inibis eam, quæ, si quid accedere ad meam in te beneuolentiá potest, quod equidé uix arbitror, id ipsum una possit adiungere. Vale. Venetijs.

ANDREAE DVDITIO SBARDELLATO, Patauium.

O DVLCEM *reditum, o amandas litteras, quæ mihi id significant, quod, non modo spe, sed nec suspicione attigeram. sed quando te ipsum, mi Duditi, uidere, quando licebit amplecti? oculos mehercule tuos, dum hæc ad te scribo, intueor, indices probi animi tui, indices humanitatis. hoc mihi spectrum fingit amor: (quid enim aliud?) & hæc me cogitatio iucunditate perfundit incredibili: quid putas, cum erimus una, dabiturq́;, ut ille inquit, ueras audire, ac reddere uoces? nemo unquam, perinde lætatus est inuento thesauro, ut ego te reuerso. uideor enim amissum recuperasse: & plane amiseram. nam, etsi reliqueras hic memoriam tuæ suauitatis, tuiq́; ingenij: tamen, quod attinet ad aspectum, ad consuetudinem,*

ac

ac ſermonem, quibus nobis, tui amantiſſimis, nihil poteſt eſſe optatius, totus abieras. ac uerebar, ne, uel precibus tuorum uictus, uel honorum cupiditate illectus, totum te dederes aulicis muneribus, multa nobis, fortaſſe etiam litteris, ſalute dicta. nunc te tuus bonus, tuus, inquam, mihi crede, bonus genius reduxit, ſicuti malus abduxerat. quid enim ſumus, niſi adſit humanitas, & litteræ? quæ petuntur in ocio, tranquilla mente. ocii autem ubi plus, quàm in iſto ſeceſſu Patauino? nemo quenquã interpellat nolentem: inuitant ad uirtutem, ſi minus uoce, exemplo certe quamplurimi: patet aditus ad doctores in omni liberalium diſciplinarum genere præſtantes: quid præterea? cæli mira clementia: rerum, quibus alimur, ſuauitas incredibilis, & copia. Hæc tibi, optime Duditi, iure prima ſunt; iure tot montes ſuperaſti, tot flumina traieciſti, ut hæc dimiſſa ſtatim repeteres. uiues tibi, ſolutus ab omni cura: uiues Deo, contemptis diuitiis, abiecta illa gloria, quam falſa prorſus, & inanis honorum ſpecies oſtentat. quòd niſi Deo uiueres, nec tibi certe poſſes uiuere. in illo enim uno uera, ac ſolida uirtus, hæc, quam quærimus in libris, aut diſcimus ab hominibus, umbra eſt. quocirca hortor equidem te, ut libros euoluas accurate, ut magiſtris aſſidue operam

ram des: ſed minimum in utriſque pone, niſi tua ſtudia diuino cum amore coniungas. Atque hæc me ſcribentem magnopere delectant, tibi non puto fore legenti neceſſaria; ſcribo tamen, & quia te mirifice diligo, cupioq; eſſe, qualem pater filium; & quia commemoratione ipſa rei omnium optimæ, ac præclariſſimæ afficior ſic, ut nullam ex ullo ſermone, aut ex ulla cogitatione maiorem hauriam uoluptatem. nec tu debes officium meum aſpernari, aut in deteriorem partem trahere, ſi tibi, etiã rectiſſime uiuenti, (ſic enim exiſtimo, planeq; mihi perſuaſi) conſtantiam laudo. lubrica eſt enim adoleſcentiæ uia: labuntur multi, cum aliquantum iam proceſſerint: curſum uero conficit is, qui nititur optimis cogitationibus, ducemq; ſequitur eum, qui nunquam errat, communem humani generis parentem; qui tibi omnia bona pollicetur, & dabit, quæ nec ab Imperatore tuo ſperare, nec ab ullo Rege licet. De Epiſcopo Agrienſi, agnoſco tuam in me beneuolentiam: cui de emblemate gratias agam. Mariani Lezentii, iuuenis ornatiſsimi, & Andreæ Patricii, contubernalis tui, talem in me animum amplector: quos cupio à te meo nomine ſalutari, itemq; Polonos ceteros, familiares tuos, quorum nobilitas, &, ut audio, uirtus Patauinum gymnaſium illuſtrat.

illuſtrat. Vale; &, quando nos aſpectu tuo priuas, minue ſaltem litteris, non hac recentiore Italica, ſed illa uetere, omnium elegantiſsima, Romana lingua ſcriptis, deſiderium noſtrum.

EIDEM, Patauium.

OPTIME Duditi, quid tibi, obſecro, in mentem uenit? noſtra ne imagine tuum putas cubiculum ornari poſſe? pudet me ſtudij tui: & erubui, mihi crede, cum hanc partem legerem litterarum tuarum. nec tamen, quia tuam facile cupiditatem intelligo, deeſſe tibi poſſum: & cœpta res eſt, & agitur, ut uideo, ſatis diligenter: quæ cum erit abſoluta, mittetur illico ad te. ac uellem, poſſet artifex eodem penicillo animum in te meum una cum uultu exprimere: non dubitarem, quin hanc tu multo magis imaginem diligeres. non neceſſe eſt, inquies. libenter credo: &, quòd ita ſit, acceptum refero tuæ humanitatì; quæ mihi à te impetrat id, quod meritis, aut officijs conſequi nondum potui. His diebus facultatem ad te ſcribendi permoleſtæ occupationes eripuerunt. ignoſce: & puta, nunquam abduci meam ab officio uoluntatem, licet opera non extet. Heri adijt ad me contubernalis

tuus

tuus Stanislaus Fogeluetrius Cracouiensis. probum adolescentem, præditumq́; litteris, & tua plane consuetudine dignum è sermone iudicaui. amanter illum excepi, ut natura mea fert: iucunde non potui, quia ualetudo non concedit. cuius beneuolentiam si, te, ut arbitror, conciliante, sum adeptus: peto à te, mihi ut eam conserues. & omnino, quicunque à te diliguntur, eosdem mihi cupio mutua beneuolentia coniungi. Epistolam ad Episcopum Agriensem, quando interdiu ocij nihil suppetit, dictaui ante lucem amanuensi meo. eam te mitto. Signum tuum, cum legeris, imprime. De gentilibus amici tui, negocium dedi, & curabitur diligenter. Vale.

EIDEM, Patauium.

VIDEO *te in iungendis amicitijs præclarum artificem esse: uerum caue, ne quid alterutra de parte promittas, quod præstari uix possit. aut, si promittes, ipse ne spondeas; ne quando præter opinionem cogaris dependere. de me ipso loquor: quem tu si putas esse, qui non sum; quod ad me attinet, facile patior: fruatur hoc amicitia nostra priuilegio, ut inter nos omnia liceant: sed uereor, ne tua apud alios prædicatio plus nobis imponat oneris, quàm susti-*

ſuſtinere poſſimus. Patricio tuo ſcripſi, multis diſtrictus negociis: & eram animo conturbatior, accepto nuncio de fratris mei ſumma corporis, aliqua etiam mentis inualetudine. Gentiles familiaris tui latent adhuc: eruentur aliquando, ſi qui ſunt: curat enim homo tum mei cupidus, tum ad hoc diligentiæ genus uehementer aptus. De libris, putabam è ſilentio meo te coniicere nihil eſſe: ſed, quando appellas crebro, ſcies nondum neque ad Iuntas, neque ad alium quenquam perueniſſe. tu uide, cui rem commiſeris; & urge litteris, ut ſine mora mittantur. Imago coloratur, deſignatione iam perfecta. ueritatem, niſi fallor, egregie ſimulatam dices. Vale.

EIDEM, Patauium.

AMO te, quòd uerecunde petis: ſed iſtam poſthac uerecundiam abiice, obſecro, ſi quid aliquando mecum ages. neſcis, apud me quo loco ſis, aut quo ego apud te eſſe cupiam: quod ſi neſcis, aut etiam, ſi dubitas; iniuriam facis utrique noſtrum. Scripſi ad Sophianum libenter equidem tua cauſſa, ſed inuitus ea gratia, quòd laborantem, ut audio, graui morbo, uexari tuo ſtudio nollem. Equidem diſcrucior, cum ita affectum audio probum iuuenem, mi-

hi amicissimum, græcarum litterarũ scientia sine dubio singularem. sed, quia te fero in oculis, idq; mehercule tuo merito, litteras ad eum conscripsi; quas in hunc fasciculum coniectas cum legeris, si reddendas non putabis, conscindes. Ego nunc, si quid de me scire uis, iaceo, corpore satis afflictus ob capitis grauedinem, sed erectus animo propter spem, atque adeo expectationem uitæ lætioris. iam enim didici contemnere, quæ amabam antea: qua te quoque in sentẽtia cupio esse. Saluta meo nomine contubernales, & amicos tuos. Vale.

EIDEM, Patauium.

RESPONDEO serius litteris tuis, impeditus febricula, robustioribus haud ualde metuenda; sed in hac nostra corporis imbecillitate etiam ea, quæ mediocria sunt, nõ mediocriter timenda. Locum uidebis in epistola ad Patricium, ubi ea, quæ mones, interposui: de quo quid sentias, aueo scire. Gratias tibi agerem de ista uoluntate: sed hoc plane respuit amicitia nostra; nec tuum erga me officium assequi unquam possit oratio mea. meriti enim loco semper apud me fuit bene merendi cupiditas, etiam si res, quod sæpe solet accidere, nulla con sequatur. Vale.

Eidem,

EIDEM, Pataujum.

QVID tibi ego præstare possum de ijs, qui forte nulli sunt? quæsitũ est perdiligenter: nec tamen ullum omnino diligentia fructum tulit. fingere tibi eos ex argilla possumus, animare non possumus. quod si liceret, fieret, atque adeo factum iam esset. nec enim mediocre tuum esse studium intelligo: & ego, ut fatear quod res est, diligo istam in te bonitatem, qui de gentilibus amici tui, nulla tuorum commodorum spe proposita, humanitatem modo quãdam secutus, tantopere labores. certe qui honoribus, aut diuitijs, aut opinione uirtutis emineant, nulli reperiuntur. quòd si quos obscura conditio, aut fortunæ tegit humilitas: de ijs quærendum ne sit, uiderit amicus tuus: me si consulit, omittet. De pictura, lentum negocium: sed illud te non præterit, Pictoribus, atque poetis Quidlibet audẽdi semper fuit æqua potestas. ita facile mentiuntur uerbis, ut coloribus fallere consueuerunt. hic, qui rem suscepit, diu me promissis duxit, uarias nectendo caussas, ut ei culpam largirer ignauiæ. nunc imbres accusat, quòd recentes colores minime patiantur exiccari. hoc puto uerum, illa non puto, concedo tamen, ut eo utar facili, &

impetrem,

impetrem, quæ duo ſimul à nobis exoptantur, feſtinationem cum diligentia. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

Ita mihi optata contingant, ut commentariolo tuo nihil unquam legi eruditius, nihil ſanctius, aut ad retinendum Catholicæ religionis cultum accommodatius. itaque, cum in ortu Solis legere cœpiſſem, abſolui facile ante horam prandij, opera nunquam intermiſſa. ualde enim delectabar ordine, ualde etiam genere orationis tuæ. res uero ipſa ita me affecit, ut quaſi ſemina quædam ueræ pietatis, quæ fructum profecto non mediocrem aliquando ferent, in animo meo reliquiſſe uideatur. quod quanti eſſe apud me putas? quanti mehercule immenſam auri uim non æſtimo. quid enim cum æterna ſalute conferatur? quòd ſi meis apud te precibus locum aliquem relinquit humanitas tua: rogo te etiam atque etiam, ut hoc genere ſcriptorum, quo quidem ad ſtudium ſummi boni, perpetuæq; felicitatis mirifice excitor impertiri me quamſæpiſſime uelis. quod ſi feceris; addictum me tibi multis nominibus obſtringes eo beneficio, cuius delere memoriam obliuio nulla posſit. Quod me reuocas ad conſuetudinem tuam: ſtimulum ſcilicet

 currenti.

currenti. sed, mihi crede, non plane totus abs te discessi; neque te mihi prorsus eripiunt, aut eripient unquam locorum interualla. absens tecum sum, tacitus loquor, & loquentem audio. sic lenitur imagine periucunda desiderium nostrum. quod cum ita sit; opera tamen studiose dabitur, mature ut excurram quò ire necesse est, si meam fidem tueri uolo, & quò tamen, quia disiungor à te, minime libenter eo. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

CVM de tua ualetudine solicitus essem, curam auxit filioli morbus, quo etiam nunc laborat, nec satis explorata salute. me quoque leuiter febricula tentauit, qua triduo sum, sine medicorum interuentu, temperata duntaxat uictus ratione, liberatus. Nunc expediendis negocijs operam do; ut, si amicus noster, bonarum artium patronus, summum illum dignitatis apicem attigerit, quamprimum possimus accurrere. sæpe enim & litteris, & præsenti sermone, cupere se consultum rationibus meis, amantissime declarauit. mihi autem omnia sunt in eo, ut ocio litterato frui liceat, nulla rerum domesticarum cura interpellante. quod si assequimur; ualeat ambitio; uiuemus nobis,

bis, & Musis, & eo quidem animo, ut omnia referamus ad Deum, à quo uno felicitas uera pendet: quod idem tibi uideri, ex tuis litteris facile coniicio. Miro teneor desiderio ueniendi ad te: sed hanc facultatem multa eripiunt, presertim æger filius, quem tibi, & pro nostra amicitia, & pro noua coniunctione esse carissimum, plane mihi persuadeo. te quidem à morbo confirmatum si audiero, æquiore animo domestica patiar incommoda. itaque dabis hoc amori nostro, quem tua uirtus peperit, alit humanitas, atque auget, ut nostra etiam caussa tuam ualetudinem studiosissime cures. Vale. Venetijs.

EIDEM, Pataulum.

SILENTII mei caussam ex ijs litteris, quas heri ad te scripsi, quas hodie mane puto tibi esse redditas, iam cognouisti. quod nisi ita declarassem; tamen mihi dubium non est, quin tu pro singulari tua sapientia, & humanitate de mea meorumq; ualetudine coniiceres. quid enim aliud me à scribendo abduceret? quo equidem nihil facio libentius: idq; tibi, si præsenti fortasse non potui, absenti certe probabo. Tuum aduentum auide expecto: cuius mihi significatio tum eo nomine gratissima, quia te uidebo,

 debo,

debo, tum eo gratior fuit, quòd optime te ualere, etsi tu de eo nihil significes, facile tamen possum intelligere. quod si ita est, opto perpetuum esse: &, quod opto, id etiam ut sperem, facit continentia tua; quam ego in uictu (plane loquor, ut sentio) ualde sum admiratus, & conor etiam imitari. Rerum Romanarum, Pontifice mortuo, conuersus orbis est. itaque, qui decesserant, omnes ad urbem redeunt. pecuniæ pro Mecœnate illo, ut affertur ad nos, libentius, quàm pro ceteris, deponuntur: & ad eum denique, fore suspicor, ut omnium Cardinalium uoluntates inclinent. uir optimus est, egregie litteris excultus, ingenio miti, &, quod caput est, cum factiones duæ dicãtur esse, æquus in utranque. primum cõtendetur acerrime. quid mirum? Neque enim, ut ait poeta ille summus inter nostros, leuia, aut ludicra petuntur Præmia. et scis, omnes homines, quod maxime cupiunt, itidem facile adduci ut maxime sperent. ergo multis quasi aleam iacere, & fortunam placebit experiri. quid euenturum sit, & quid magis expediat, uni Deo patet. certe, nisi firmioribus, quàm antea, præsidijs muniamur; prauarum opinionum incursu uinea Domini dissipabitur. quod te quoque & suspicari, quia prudentia excellis, & metuere uehementer, quia pietatem diligis, ali-

aliquando in noſtris ſermonibus cognoui. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

CVM *de tuo reditu ex tuis, amicorumq́; litteris cognouiſſem; perfuſus uoluptate ſum prorſus incredibili. ſubuerebar enim, ne te patria tua, experta iam in magnis rebus & animi, et ingenii tui præſtantiam, abeſſe diutius minime pateretur. etiam illud occurrebat, ne te iam ſatietas Italiæ cepiſſet. multa cogitabam, ut amor eſt, quæ cupiebam eſſe falſa, & fuiſſe ualde nunc lætor. capio tamen hanc in iucunditate moleſtiam, quòd ad te quamprimum accurrere non licet. nam, ut omittam de uxore, cui deeſſe non poſſum ægrotanti; confirmare ſtudeo res domeſticas, quæ uacillant ſatis abſente me. cum enim, referre me totum ad litteras, quarum eſt mihi conſuetudo iucundiſſima, plane deliberatum ſit: prius hæc, quæ ad alendam familiam pertinent, ita conſtituam neceſſe eſt, ne quando me, quod antea ſæpe contigit; de medio ſtudiorum curſu reuocare poſſint. iam ego in meis conſiliis, optime Duditi, ambitionem cœpi excludere. uideo res humanas ſurſum deorſum ferri, nunquam conſiſtere; celeriter omnia fluere, & extingui, præ-*

ter bonam famam, ad quam omnes peruenire cupiunt, sed ignoratione uiarum plerique aberrant. non enim in opibus, aut in magistratibus, Regum ue aulis uerum decus habitat. petendum aliunde est, à rectis cogitationibus, honestis laboribus, studio, & exercitatione uirtutis. hæc mihi in animo sunt: quæ si colam arbitratu meo, multa consequar. primum, ab iis negociis, quæ mihi negocium facessunt, uacabo prorsus: deinde, (ne me putes desidiæ caussa ocium cogitare) scribam aliquid quotidie; quo nihil soleo, ubi curarum expers animus est, facere libentius: denique, etiam posteris fructum fortasse aliquem pariet industria nostra. Quid relinques, dicet aliquis, liberis tuis? Non exiguum patrimonium, imitationem mei, & aliquam, ut spero, uirtutis hereditatem, eadem scilicet, quæ reliquit mihi pater meus. Non abundabunt. Nec id postulo, nec illi, si sapient, postulabunt. modica poscit, ut honeste, id est feliciter uiuatur, hominis natura: reliqua sunt instrumenta nequitiæ. Cupio tibi, mi Duditi, qui ætatem tuam prudentia anteis, probari meum sensum: cupio meum iudicium tua sententia confirmari. quanquam quid expecto? index animi sermo est. porro in sermonibus quotidianis quid tu habes in ore, quid extollis, præter studia doctrinæ? quæ te

uideo,

uideo, cum tecum loquor, uel cum tua ſcripta lego, tractaſſe diligenter. ueruntamen hoc ipſum, quod habeo ſatis exploratum, mecum te ſentire, ſi ſignificabis, pergratum erit. Ego, niſi occupationibus premerer aſsiduis, quas animo potius, quàm corporis uiribus ſuſtineo, explerem te crebritate litterarum. uerum ne ſic quidem, pro tuis in me officiis, patiar in hoc genere prorſus abs te requiri ſtudium meum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Pataulum.

VOBISCVM ut agatur, ſcire cupio, Patauii commorantibus. nos hic languemus, afflicti caloribus perpetuis, quibus equidem grauiores non memini. uxor mea nondum ex puerperio conualuit: infans belliſsime habet, & incipit iam blandientibus arridere. quid quæris? admodum ſcitus eſt: quodq́; amare ſolemus in pueris, hilaritatis habet multum. De tuo aduentu, ſuadeo conſilium mutes, neque te iſtinc, furente Canicula, æſtu non ferendo, commoueas. faceres enim ualetudinis incommodo: ac, ſi ualetudo, ſtudia tamen tua non ferrent. uerum hoc prudentiæ tuæ totum ſit, in qua tibi neminem antepono. ego, pro mea in te ſingulari beneuolentia, non modo quid uellem, ue-

rum etiam quid sentirem, testatum esse uolui. Aristotelem cum Cicerone mitto, utrunque satis apte compactos ab artifice perito. uideo, quid agas. inanem eloquentiam contemnis; & indisertam philosophiam non amas: utranque uis coniungere, ut misceas, quod ait poeta Venusinus, utile dulci. quo minus me, eadem cogitantem, et recessum ocii caussa quærentem, reprehendere debebis. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium.

VALDE probo industriam tuam, quam ad ornandum commentario aureolum Demetrii libellum περὶ τῆς ἑρμηνείας contulisti: sed antequàm institutum absoluas, fore arbitror ut exeat is, quem Petrus Bargæus, qui Pisanum gymnasium politioris doctrinæ professione illustrat, ante aliquot menses, ut audio, confecit. itaque malim ad Diodorum latinitate donandum operam, studiumq; tuum conuertas: ne, quod aiunt, actum agas. nam Bargæo, quem tu fortasse non nosti, nec ingenio, nec doctrina, nec eloquentia quisquam præstat: quodq; paucis admodum contigit, tum oratoria, tum poetica laude pariter excellit. absit igitur omnis æmulatio ab iis, quos ego unice diligo, & à quibus unice item diligi me sentio.

Calores hic nihil remittunt: feruent omnia. quòd nisi terræ, iam perustæ, uberrimis imbribus cito malefiant; caritas multarum rerum, & morborum uis ineunte autumno uidetur impendere. Ego, ut anni tempus est, non incommode ualeo: negocia curo: ocium, & studia cogito. Kalendarium Romanum uetus, cum opinione mea de ratione ueterum dierum, & necessaria litterarum interpretatione, sæpe iam à te rogatum, quia nec ipse habebam, nec reperire facillimum fuit, mitto serius, acceptum à familiari meo, uiro probo, & erudito, Rhaphaele Cyllenio. describes, & remittes: quoniam, quæ sunt olim impressa cum Sigonii fastis, nullum ex iis iampridem uenale superest. in hoc autem, ut aliquid à me præcipuum haberes, itidem ut ego te præcipue diligo, quædam uidebis immutata, nec, opinor, improbabis. Vale. Venetiis.

KALENDARIVM VETVS ROMANVM, E MARMORE DESCRIPTVM.

A.	K. IAN. F	H.	K. FEB. N
B	F	A	N
C	C	B	N
D	C	C	N
E	NON. F	D	NON
F	F	E	N
G	C	F	N
H	C	G	N
A	AGON	H	N
B	EN	A	N
C	CAR. NP	B	N
D	C	C	N
E	EID. NP	D	EID. NP
F	EN DIES VITIOS. EX. S. C.	E	N
G	CAR	F	LVPER. NP
H	C	G	EN
A	C	H	QVIR. NP
B	C	A	C
C	C	B	C
D	C	C	C
E	C	D	FERAL. F
F	C	E	C
G	C	F	TER. NP
H	C	G	REGIF. N
A	C	H	C
B	C	A	EN
C	C	B	EQ. NP
D	C	C	C
E	F	XXIIX	
F	N		
G	C		
XXXI			

D· K. MAR. NP
E F
F C
G C
H C
A NP HOC DIE CAESAR PONT.MAX.FACTVS
B NON. F
C F
D C
E C
F C
G C
H EN
A EQ. NP
B EID. NP
C F
D LIB. NP
E C
F QVIN. N
G C
H C
A N
B TVBIL. NP
C Q. REX. C. F
D C
E C
F NP HOC DIE CAESAR ALEXAND. RECEPIT
G C
H C
A C
B C
XXXI

C. K. APR. N
D C
E C
F C
G NON. LVDI
H NP LVDI
A N LVDI
B N LVDI
C N LVDI
D N LVDI
E N CIRC.
F N LVDI CERERI
G EID. NP LVDI
H N
A FORD· NP LVDI
B N LVDI
C N LVDI
D N LVDI
E CER. N LVDI IN CIRCO
F N
G PAR. NP
H N
A VIN· NP VINALIA
B C
C ROB. NP ROBIGALIA
D F
E C
F NP LVD· FLOR.
G C LVDI
H C LVDI
XXX

A. K. MAI. N
B F COMP.
C C
D C
E C
F C
G NON N.
H F
A LEM. N
B C
C LEM. N
D NP LVD. MART. IN CIRC.
E LEM. N
F C
G EID. NP
H F
A C
B C
C C
D C
E AGON. NP
F N
G TVB. NP.
H Q. REX. C. F
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
XXXI

H. K. IVN. N
A F MART. CAR. MONET.
B C
C C
D NON.
E N
F N
G N MENTI IN CAPIT.
H VEST. NF. PR. VESTAE
A N
B MATR. N
C N
D EID. N
E N
F Q. ST. D. F
G C
H C
A C
B C
C C
D C
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D F
E C
XXX

F. K. IVL. N
G N
H N
A NP
B POPLIF. N
C N LVDI APOLLIN
D NON. N LVDI
E N LVDI
F N LVDI
G C LVDI
H C LVDI
A NP LVDI
B C LVDI IN CIRC.
C C MERK.
D EID. NP MERK.
E F MERK.
F C MERK.
G C MERK.
H LVCAR. NP.MERK.
A C LVD. VICT. CAESAR.
B LVCAR. LVDI
C C
D NEPT. LVDI
E N LVDI
F FVR. NP LVDI
G C LVDI
H C IN CIRC.
A C IN CIRC.
B C IN CIRC.
C C IN CIRC.
D C
XXXI

E. K. AVG. N
F C FER. HOC DIE C. CAESAR HISP. VICIT
G C
H C
A NON. F
B F
C C
D C
E NP HOC DIE CAESAR HISPALIM VIC.
F C
G C
H C
A EID. NP
B F
C C
D C
E PORT. NP
F C
G VIN. F. P.
H C
A CONS. NP
B EN
C VOLC. NP
D C
E OPIC. NP
F C
G VOLT. NP
H NP H.D. ARA VICTORIAE IN CVRIA DEDIC. EST
A F
B F
C C
XXXI

D. K. SEPT. N
HOC DIE FER. NEP.
E N
F NP
G C LVDI ROMANI
H NON. F LVDI
A F LVDI
B C LVDI
C C LVDI
D C LVDI
E C LVDI
F C LVDI
G N LVDI
H EID. NP
A F. F. EQVOR. PROB.
B N LVD. ROMAN.
IN CIRC.
C C IN CIRC.
D C IN CIRC.
E C IN CIRC.
F C IN CIRC.
G C MERK.
H C MERK.
A C MERK.
B NP MERK. D.
C C AVGVSTI NATALIS
LVD. CIR.
D C
E C
F C
G C
H F
A C
XXX

B. K. OCT. N
C F
D C
E C
F C
G C
H NON. F
A F
B C
C C
D MEDIT.
E AVGVST. NP
F FONT. NP
G EN
H EID. NP
A F
B C
C C
D ARM. NP
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D C LVDI VICT.
E C LVDI
F C LVDI
G C LVDI
H C LVDI
XXXI

A. K. NOVEM. N
B
C
D
E NON. F
F F LVDI
G C LVDI
H C LVDI
A C LVDI
B C LVDI
C C LVDI
D C LVDI
E EID. NP EPVL. INDICT.
F F
G C LVD. PLEB. IN CIRC.
H C IN CIRC.
A C IN CIRC.
B C MERK.
C C MERK.
D C MERK.
E C
F C
G C
H C
A C
B C
C C
D C
E F
F C
XXX

G. K. DEC. N
H
A
B
C NON. F
D
E C
F C
G C
H C
A AGON. NP
B EN
C EID. NP
D F
E CONS. NP
F C
G SAT. NP FERIAE SATVRN.
H C
A OPALI. NP
B C
C DIV. NP
D C
E LAR. NP
F C
G C
H C
A C
B C
C F
D F
E C
XXXI

DE VETERVM DIERVM RATIONE.

SI DVO *dierum in genera distribui annum oporteat, multifariam recte diuidetur, ut sic; annus constat ex diebus uel fastis, uel nefastis: aut sic; ex diebus uel fastis, uel profestis: aut sic; ex diebus uel senatorijs, uel non senatoriis: aut sic; ex diebus uel comitialibus, uel non comitialibus. harum enim quattuor diuisionum, si separatim singulæ considerentur, totum annum quælibet complectitur. nos autem, cum de diebus ea, quæ scitu digna censuimus, quæq; ad Romanæ historiæ notitiam ualde pertinent, breuiter ostendere instituerimus; ex his diuisionibus utemur ea, in qua quæ maior pars est, (duas enim partes habent singulæ) ea cum ea parte, quæ in aliis diuisionibus item maior est, comparata, uberior aliquanto esse cognoscitur. incipiemus igitur à nominatis in prima diuisione, fastis, & nefastis: quandoquidem fasti, quæ duarum primæ diuisionis partium plenior est, plures in anno sunt, quàm quæcunque pars in tribus reliquis diuisionibus latius patet, hoc est, quàm uel profesti, uel non senatorji, uel non comitiales. quòd si quis opponat, in* Kalendario *plures notatos esse dies littera* C, *quàm littera* F;

unde

unde plures significãtur dies comitiales, quàm fasti: itaque non recte me à fastis, ut à pleniore parte, exordiri: sciat non à me fastos modo uocari, quos notatos littera F uidemus, sed omnes plane, quibus fari tria uerba, do dico, addico, prætori licebat: quorum è numero comitiales erant, & ij, quos in Kalendario hæ litteræ demonstrant, EN. NP. Q. REX. C. Q. ST. D. F. P. quibus omnibus cum fari liceret; etiam si non id semper fieret; qua de caussa notati sunt alijs litteris potius, quàm F; ut indicetur, præter fari, aliquid etiam fieri licuisse: non absurde mihi facere uideor, si ad fastos littera F notatos, qui quidem uere fasti dici possunt, quòd ijs aliud prorsus nihil fiebat, quo prætor à iure dicendo impediretur, eos quoque dies aggrego, quibus, fari, semper quidem licebat, non tamen, quod liceret, fieri semper solebat. ut omnino tria essent genera, quibus de singulis agetur suo loco; primum fasti ij, quibus fari semper & liceret, & soleret; qui notantur littrea F, suntq; omnes XXXVIII. hi & proprie erant fasti, & toti: proprie, quòd per eos, nisi cum aliquis casus extra ordinem interueniret, nunquam prætor ius non dicebat; toti, quòd, fari, horis omnibus liceret. Alterum genus fuit, fasti ij, qui & ipsi proprie fasti erant, sed non

 toti;

toti; quòd ijs quidem omnibus fari, non tamen horis omnibus liceret. erant autem hi, EN. NP. F. P. EN. Q. REX. C. Q. ST. D. quas litteras infra exponemus. atque hi erant omnes LXV. Tertium genus comitiales fuere, casu fasti, non proprie: quia, cum comitia non haberentur, tunc fari solum prætor solebat. hi modo toti erant fasti, cum nulla scilicet comitia haberentur; modo ex parte, cum haberentur illa quidem, sed minime per totum diem. hi CLXXXIV. erant. nos fastos omnes uocamus, quibuscunque fari liceret, siue fasti propie, siue non proprie essent: itaque ab his profecti, paulatim progrediemur diuidendo, ut, qui nobis propositus est huius narrationis finis, eò perueniamus. Omnes igitur dies aut fasti sunt, aut nefasti: et fasti, partim festi, partim profesti. Festos plerosque partim fastos, partim nefastos fuisse, ut Quirinalia, Lupercalia, Terminalia, ex Kalendario cognoscitur. quibus enim festis diebus adscriptum est NP, ij sunt nefasti simul & fasti, nefasti priore parte, fasti posteriore. dies Feralia adscriptam habet F. qui festus proprie non fuit, sed gestandæ ad mortuos cenæ dicatus dies. quod quia non hora stata fiebat, sed ut cuique commodum erat; ideo totus dies potuit esse fastus. propterea, ut opinor, littera

F no-

F notabatur. Festis porro diebus non dubito quin omnibus haberi senatũ licuerit. cuius rei exempla sunt in antiquorum libris admodum multa. quanquam sollemne hoc non erat, ut semper diebus festis senatus haberetur; sed legitimum, ut haberi posset. sollemne autem illud, ac statum ex more maiorum, ut kalendis, nonis, idibus haberetur. itaque in Kalendario neque kalendis, neque nonis, neque idibus littera C, quæ comitiales dies significabat, per quos haberi senatus non poterat, neque diebus omnino ullis festis adhæret. Profesti dies aut fasti erant, aut nefasti. & omnibus profestis nefastis haberi senatum licebat; profestis autem fastis non plane omnibus, sed ijs tantum, qui comitiales non essent. quibus autem profestis haberi senatus poterat, iis omnino agi cum populo nó poterat. contra, quibus profestis haberi senatum non licebat, iis agi quidem cum populo licebat, nec tamen semper agebatur: cum ea res ex eorum uoluntate penderet, penes quos populi cogendi potestas esset. non enim, quod licet, id etiam necesse est. Quod autem dixi, comitialibus haberi senatum non licuisse; declarant illa uerba in epistola Ciceronis ad fratrem, quæ tertia est lib. II. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. & illa in

S.C. quod Cœlius ad Ciceronem misit, ep. fam. lib. VIII. Vtiq; eius rei caussa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent. quibus uerbis, quod extra ordinem à senatu eo S.C. decretum est, id omnino fieri solitum non esse, dilucide constat. ita senatus fastis quibusdam haberi poterat, quibusdam non poterat: siquidem comitiales inter fastos iam retulimus. nefastis autem haberi omnibus potuisse, iam diximus. Sane, qui me torqueat, nodus est, mihi quidem perdifficilis, in epistola ad Atticum lib. I. in qua, cum dixisset iam, Nam cum dies uenisset rogationi ex S.C. ferendæ; paucis post uersibus subiunxit, Senatus uocatur. quod certe mos maiorum minus ferre uidebatur. nam si rogationi ferendæ dies est, certe comitialis est: quòd si comitialis; haberi senatum prorsus non licet: cuius rei testimonio sunt ea, quæ paulo ante recitauimus & ex epistola ad fratrem uerba Ciceronis, & è S.C. nisi si factum id extra ordinē dicamus; ut Pisonis consulis iniquissimis conatibus obuiam iretur: qui cum esset lator rogationis, & eius rogationis, quam ex S.C. & de religione ferebat; idem tamen erat dissuasor. Comitialium magnus erat numerus: eosq; fuisse dies fastos, quod supra dixi, ita existimo, ut mihi uidear affirmare posse. nō enim inani quadam coniectu

ra, ſed certa in primis, ut puto, ratione com moueor. uideo enim in orationibus Ciceronis, in Piſonem, de prouincijs conſularibus, pro Sextio, mentionem fieri ea de lege, qua P. Clodius tribunus pl. ſanxit, ut omnibus diebus faſtis agi cum populo liceret. quo fit apertum, faſtis quibuſdam non id licuiſſe, quod, ut omnibus liceret, lege Clodia ſancitum eſt. quam tamen legem non fuiſſe obſeruatam, demonſtratum eſt à nobis in libro de legibus Romanis. Nec uero mirari ſatis poſſum; cum, faſtos aliquot fuiſſe comitiales, pateat; qui uenerit in mentem Macrobio, faſtis, dicere, lege agi licuiſſe, cum populo non licuiſſe; comitialibus autem utrunque licuiſſe. quorum alterum uere dictum conſtat, comitialibus, inquam, & lege agi, & cum populo licuiſſe: quia ſcilicet comitiales erant de numero faſtorum: itaque & illud, omnium faſtorum commune, habebant, ut lege agi poſſet; & hoc præterea proprium, ut etiam cum populo poſſet: alterum autem, de faſtis diebus, quibus ait lege agi licuiſſe, cum populo non licuiſſe, in prima parte uerum eſſe uideo; in ſecunda qui poſſit non eſſe falſum, haud facile reperio. qui enim faſtis agi cum populo non licet, cum comitiales omnes faſti ſint, &, comitialibus agi licuiſſe cum populo, iam oſtenderim? di-

xiſſet hoc modo: Faſtis omnibus lege agi licet, cum populo non omnibus licet: nihil erat, quod reprehenderes: ſiquidem, quod docuimus, quibuſdam faſtis agi cum populo poterat, quibuſdam non poterat: quibus poterat, eos ſi quis faſtos, aut faſtos comitiales diceret, non erraret; cum dies fuerit nullum comitialis, quin idem & faſtus: ſed comitiales potius, quàm faſti, ut à reliquis faſtis proprio nomine diſtinguerentur; & comitiales item potius, quàm faſti comitiales, breuitatis cauſſa uocabantur. Verum quia libenter, quantum in me eſt, antiquitatem ſoleo tueri; Macrobium, à quo multa didici, quaſi gratiæ referendæ loco ita conor excuſare: ut, cum faſtos nominauit, de ijs tantum intellexerit, qui faſti uulgo dicebantur, non etiam de ijs, qui etſi faſti ipſi quoque erant, comitiales tamen appellabantur. ſpectauit igitur non uerbi uim, quæ dies omnes, quibus prætor tria uerba fari poſſet, ſiue comitiales eſſent, ſiue non, complectitur; ſed conſuetudinem loquendi; quòd faſtos nominabant eos, quibus tantum lege agi poſſet; cum eos, quibus cum populo poſſet, comitiales præcipuo uocabulo mallent appellare. Quæritur hic fortaſſe: cũ comitiales omnes eſſent faſti; ijsq́; & cum populo, & lege agi poſſet; cum populo, quia comitiales; le-

ge,

ge, quia fasti; fieret ne simul utrunque. Negatur. nam etsi licebat utrunque eodem die, non tamen utrunque poterat eodem tempore. cum enim populus in forum conuenisset; quid iudicibus, aut litigantibus loci relinqueretur? porro, si uacaret locus, qui tamen posset prætor, aut iudices, in tanto strepitu, quantus coactæ in unum locum multitudinis solet esse, eorum, qui caussas agerent, orationes attentis auribus, animisq́; , ut par est, excipere? sedata mente diligenter aliquid considerantibus opus est. itaque absurdum est credere, potuisse eodem tempore & cum populo agi, & iudicijs operam dari: sicuti fastis ijs, qui comitiales non erant, eodem quidem die, non tamen eodem tempore, & lege actum, & senatum esse habitum inuenio, sic, ut lege ageretur primum, deinde senatus haberetur. quod cum ex alijs locis, tum ex III. & XII. epistola libri II. ad Quinctum fratrem intelligitur. Ergo, cum omnes comitiales essent fasti, non quia semper lege ageretur, sed quia semper liceret, si modo cum populo non ageretur; (nec enim utrunque simul fieri, iam diximus) ita concludemus: fastos, littera F in Kalendario notatos, iurisdictionem omnes habuisse; fastis, littera C. notatis, & ius dici, & agi cũ populo eodem die, non eodem tamen tempore,

 potuisse:

potuisse: ideoq; fastos eos quoque fuisse dico, non ex eo, quod fieret, sed ex eo, quod liceret. Hæc de fastis. Supersunt nefasti. His omnino neque lege agi, neque cum populo licebat. cum enim opponantur fastis, quorum è numero sunt comitiales; eo iure, quod omnes fasti, siue comitiales, siue non comitiales, habent, prorsus careant necesse est. licebat tamen per eos & caussas agi, & concionem haberi, & legem promulgari. nam neque, caussas agi, est lege agi: neque, concionem haberi, aut legem promulgari, est cum populo agi. quæ probare singula, magni negocij non est. Agitur lege, cum prætor tria uerba fatur, Do, dico, addico: qui est ultimus iudicij dies: cum uero caussis audiendis prætor operam dat, lege tunc non agitur. quare fastos esse necesse non est omnes dies, quibus aut pro reo, aut contra reum dicitur: sed, fastum eum esse unum, satis est, quo prætor, aut qui iudicio præest, cum consilio iudicum sententiam ferre debet. itaque in epistola III. *libri* II. *ad Quinctum fratrem, Ad* III. *idus, inquit, dixi pro Bestia de ambitu, apud prætorem Cn. Domitium. quem tamen diem (est autem* III. *idus Februarij) fastum non fuisse, Kalendarium indicat: notatur enim, ut nefastus, littera* N. *nec omnino de octo diebus, qui ab idibus appellantur,*

mense

mense Februario fastus ullus fuit. quod ideo placuit admoneri, ne quis argueret, uerba ueterum à me, quorundam exemplo, falsa recitari: quoniam quidem in ea, quam nominaui, ad fratrem epistola, non, Ad III. idus, sed, Ad IIII. in omnibus legitur & impressis, & manuscriptis libris. nam, siue IIII. siue III. legas; utrunque diem, & plane, ut dixi, omnes idus Februarij inter nefastos fuisse, apposita littera N significat, ultimo tamen die, hoc est idibus ipsis, excepto: qui nefastus priore, fastus posteriore parte fuit: notatur enim sic, NP. Conciones ad populum illæ quidem, nec tamen comitiali tantum die, sed et fasto, qui comitialis non esset, & nefasto pariter habebantur. nolo enim quenquam in eo falli, quia fortasse, agi ad populum, & agi cum populo, idem esse uideatur: quæ diuersa sunt. nam agebatur ad populum, cum ad populum concionem aliquis habebat: agebatur autem cum populo, cum populus aliquam rem, à tribuno pl. alio ue magistratu latam, suis suffragijs uel iubebat, uel antiquabat. quod fieri comitiali duntaxat die licebat. concionari autem omnibus æque diebus licuisse, exempla demonstrant. itaque, quoties aliquod S. C. erat factum, dimisso senatu, & S.C. ad populum recitato, magistratus aliquis,

aut etiam priuatus ſenator, concione ei à magiſtratu data, ad populum uerba faciebat. nec tamen is erat dies comitialis. nam comitialibus fieri S. C. aut omnino ſenatum haberi non potuiſſe, demonſtratum eſt. quo die igitur agi cum populo, eodem agi apud populum licebat: quo autem agi apud populum, eodem agi cum populo, non ſemper licebat. exempla ſibi quiſque notet in legendo: quod facillimum eſt: ſunt enim infinita: itaque puto me facere non inepte, quòd ijs recitandis, quæ paſſim extant, conterendum mihi eſſe tempus non exiſtimem. Supereſt de lege promulganda. id enim de tribus, quæ propoſuimus, erat tertium. Ferendæ legis, & promulgandæ non eadem ratio fuit. ferebatur die tantum comitiali, promulgabatur etiam non comitiali, ſiue faſtus, ſiue nefaſtus, eſſet. itaque C. Cato tribunus pl. rogationem de abrogando Lentulo imperio, die non comitiali promulgauit. cum enim & poſt IIII. *nonas Februarij, & ante* VIII. *idus eiuſdem menſis promulgauerit; quod ex epiſtola* III. *libri* II. *ad fratrem colligitur: comitiali die promulgare non potuit, ac ne faſto quidem. primi enim duodecim Februarij dies nefaſti omnes fuerũt. Haberi autem ſenatum per nefaſtos omnes licebat: nec per omnes tamen, ſed tantum, cum res*

poſtu-

postularet, habebatur, eorum magistratuum, quibus id iuris erat, arbitratu. ita senatus in hoc præstare populo uidebatur: quòd agi cum populo per unum modo dierum genus, hoc est per comitiales, quæ fastorum pars erat, haberi autem senatum per duo genera, hoc est & per fastos eos, qui comitiales non essent, & per nefastos omnes licebat. Erant præterea dies aliquot promiscui, qui neque fasti, neque nefasti poterant appellari, cum lege agi per eos totos neque omnino liceret, neque omnino non liceret; sed partim fasti essent, partim nefasti. horum tria erant genera. alij, prima et postrema diei parte, nefasti, media fasti: qui dicebantur intercisi, et in Kalendario his duabus litteris notantur, EN: *quod est, Endotercisi, pro intercisi. ueteres enim endo pro in usurpabant. itaque dixit Cicero lib.* II. *de legibus: Quos endo cælum merita uocauerint. Et Festus notat, Endoitium, pro initium. Varro autem lib.* III. *de re rust. Endo suam domum. Alij priore parte nefasti, posteriore fasti: qui notantur ipsi quoque duabus litteris,* NP, *sed coniunctis, hoc modo* NP: *quod ualet, Nefastus primo. cuiusmodi fuisse dies fere omnes festos, inspecto* Kalendario, *cognoscitur. Non nulli. priore parte fasti, posteriore nefasti: qui notantur sic,* F.P. *quod, Fastus primo, significat.*

ficat. quo ex genere uidemus in Kalendario Vinalia fuisse. Dies eos, qui priore parte aut fasti erant, aut nefasti, de ueteribus, quod meminerim, nemo nominat. de fastis autem media diei parte, hoc est de intercisis, Varro sic libro v de lingua latina: Intercisi dies sunt, per quos mane & uesperi est nefas, medio tempore, inter hostiam cæsam, & exta porrecta, fas: à quo, quòd fas tum intercedit, intercisi dies; aut, quòd intercisum nefas. Patet iam, his litteris, quæ sunt in Kalendario, F. N. C. FP. NP, EN, sex dierum genera significari, fastos, nefastos, comitiales, fastos primo, nefastos primo, intercisos. Quòd si cui ueniat in mentem, hac duarum litterarum connexione, NP, non significari, quod nos diximus, nefastus primo, sed potius, nefas prætori: huius opinionem argumentum primo, è coniectura, uel ex ipsa potius, ut ego sentio, ratione ductum, deinde etiam historiæ ueteris infirmat auctoritas. argumentum est hoc. Nemo, cui pauciora sufficiunt, pluribus utitur. quid opus erat, ut ij dies, quibus adscriptum uidemus NP, nefasti esse indicarentur, duas potius litteras, quàm unam, apponere? cur NP, inquam, non N? presertim cum nefasti dies omnes ita notentur, N: sicuti & fasti, eorum quasi aduersarii, una littera, F, demonstrantur.

tur. Age dicat aliquis, leue hoc esse, planeq; nugatorium argumentum. quod sane mihi uidetur contra. quid Ciceroni respondebitur? mendacij ne, & falsitatis, quasi testem corruptum, aut inscientem, arguemus? non ita, ut opinor, quisquam desipiet. Sunt igitur hæc in epistola, RII, Ciceronis uerba, libro II. ad fratrem. Cognosce nunc idus. Decimus erat Cœlio dies. Domitius ad numerum iudices nõ habuit. Quibus uerbis cum, idus Februarii, de quibus Cicero loquitur, fastum ex parte dië fuisse, satis constet: quandoquidem eo die prætor Domitius, ut de reo cognosceret, sententiamq; ferret, in forum descendit: sequitur, ut NP, quod idibus omnium mensium, exceptis Iunijs, in Kalendario adscriptum uidemus, nefastus dies omnino significari non possit. Eodem in libro altera est epistola, quæ sic incipit: Sextius noster absolutus est ad II. idus Mart. qui dies, si eo die Sextius absolutus est, certe nefastus plane non fuit. fuit autem, cum ei sit adiunctum NP, priore quidem parte nefastus, posteriore autem fastus: sicuti & idus Februarij, de quibus proxime diximus, et omnes dies, quibus in Kalendario NP appositum animaduertimus. Aggrediamur nunc, quando dierum rationem, quæq; eos litteræ significant, satis multis uerbis, atque etiam, ut

arbitramur, ſatis uere expoſuimus, alias, quæ in Kalendario ſunt, litteras, aut conciſas, eoq; obſcuriores, dictiones interpretari: ut, quos antiquitas capit, eorum commodo pro noſtra uirili parte conſulamus.

KALENDARII ROMANI
EXPLANATIO.

NON. nonæ. AGON. Agonalia. Ouidius. EN. endotercisus, pro intercisus. CAR. Carmentalia: quòd ſacra tũ, & feriæ Carmentis. Varro. EID. idus. LVPER. Lupercalia: quòd in Lupercali Luperci ſacra faciũt. Varro. QVIR. Quirinalia: à Quirino; quòd huic deo feriæ. FERAL. Feralia: ab inferis, & ferendo, quòd ferunt tum epulas ad ſepulcrum, quibus ius ibi parentare. TER. Terminalia: quòd is dies anni extremus conſtitutus. duodecimus enim menſis fuit Februarius. REGIF. Regifugium. Ouidius. quanquam eſt inter Ouidium & Kalendarium de die Regifugij controuerſia. ille enim aſſignat ei Februarij diem XXIII. in Kalendario autem uideo ad XXIIII. eſſe appoſitum. nec ſane, ſi modo Regifugij dies N fuit, uidetur eſſe potuiſſe die XXIII, hoc eſt Terminalibus; qui NP dies fuit. alioqui dies idem & NP & N fuiſſet.

EQ. *Equiria. Varro, Festus, Ouidius.* LIB. *Liberalia. Varro.* QVIN. *Quinquatrus. Varro.* TVBIL. *Tubilustrum: quòd eo die in atrio sutorio sacrorum tubæ lustrantur. Varro.* Q. REX. C. F. *quando rex comitiauit, fas. Varro, Festus.* CIRC. *Circenses.* FORD. *Fordicidia: à fordis bubus. bos forda, quæ fert in uentre, quòd ea die publice immolantur boues prægnantes in curijs. complures à fordis cædendis fordicidia dicta. Varro.* CER. *Cerealia. Varro.* PAL. *Palilia: à Pale: quòd feriæ ei deæ fiunt. Varro.* VIN. *Vinalia: à uino. Varro.* ROB. *Robigalia: dicta ab Robigo, secundum segetes. Varro.* FLOR. *Floralia. Ouidius, Plinius.* COM. *Compitalia.* LEM. *Lemuria. Varro, Ouidius.* LVD. MART. IN CIRC. *Ludi Marti in Circo. Ouidius.* MART. CAR. MONET. *Marti, Carnæ Deæ, Monetæ Iunoni. Macrobius, Ouidius.* IN CAPIT. *In Capitolio.* VEST. NF. P R. *Veste nefas Prætori.* MAT. *Matri Matutæ. Ouidius.* Q. ST. D. *Quando stercus defertur. Varro, Festus, Ouidius.* POPLIF. *Poplifugium, pro populifudium.* APOLLIN. *Apollinares.* MERK. *Merkatus.* VICT. CAESAR. *Victoriæ Cæsaris.* NEPT. *Neptunalia.*

FVR. *Furinalia*. FER. *Feralia*. HISP. *Hispaniam uicit*. PORT. *Portunalia*. VIN. FP. *Vinalia. fas Prætori. Varro, Plinius*. CONS. *Consualia. Plutarchus*. VOLC. *Volcanalia. Varro*. OPIC. *Opiconsiua. Varro*. VOLT. *Volturnalia. Varro*. H. D. ARA VICTORIAE IN CVRIA DEDIC. EST. *hoc die ara Victoriæ dedicata est*. FER. NEP. *Feriæ Neptuno*. F. EQVOR. PROB. *Feriæ equorum probandorum. Valerius Max. lib.* II. LVD. CIR. *Ludi Circenses, in Augusti die natali. Suetonius, Dio*. MEDITR. *Meditrinalia, à Meditrina dea. Varro*. AVGVST. *Augustalia*. FONT. *Fontanalia. Varro*. ARM. *Armilustrum. Varro*. EPVL. INDICT. *Epulum indictum*. LVD. PLEB. IN CIRC. *Ludi plebeij in Circo. Suetonius*. AGO. *Agonalia*. SAT. *Saturnalia. Macrobius*. OPALI. *Opalia. Varro, Macrobius*. DIV. *Diualia, Diui Iulij dies festus*. LAR. *Larentinalia. Varro, Ouidius, Plutarchus*.

ANDREAE PATRICIO, Patauium.

NAE tu rationem tui indicandi per commodam iniſti. ego enim, non cuiates homines ſint, quibus ue terris ac regionibus profecti, ſed quibus moribus, quo ingenio, qua doctrina præditi, ſoleo quærere: & , ut olim Annibal, qui hoſtem feriret, Carthaginienſem ſibi fore dicebat; ſic ego totum in una uirtute conſtituo. Epiſtola tua ita loquitur, ut nullam in te patiatur aut humanitatis, aut doctrinæ partem deſiderari. itaque ne te poſthac Sarmatam potius, quàm Romanum, dixeris. tametſi Sarmatia iam ita feritatem, ſi qua olim fuit, & quæcunque fuit, abiecit, ut ex tranſalpinis nationibus nulla neque ad litteras, neque ad benignitatem, mutuaq; officia dicatur eſſe propenſior. Italia uero, in qua uigebant olim artes bonæ, in qua ſummis ornata præmijs eloquentia primas aliquando partes obtinuit, ita ueterem illam quaſi formam uidetur amiſiſſe, uix iam ut agnoſcatur. ſimulacrum duntaxat aliquod in libris relictum eſt; cuius excellentem pulchritudinem animo intuentes admiramur, & ſtudemus imitari: præſentem effigiem oculis fruſtra quærimus. Tu autem, doctiſſime Patrici,

ſi qui nunc antiqua Italia digni reperiuntur, qui quàm pauci ſint, quaq; id accidat culpa, non dubito quin intelligas, his te ut adiungeres, præſtantiumq; uirorum numerum augeres, plane mihi, cum tua ſcripta lego, & cum eos, qui tecum uiuunt, de te loquentes audio, uideris eſſe conſecutus. quo nomine tibi gratulor plurimum, & patriæ tuæ, in quam referes gloriam, omnibus theſauris, omnibusq; omnium Regum triumphis præferendam. Ego autem, cuius amicitiam in tuis litteris blanda quadam mearum laudum commemoratione uideris aucupari, cum tua merita, quæ ego ſentio eſſe maxima, modeſte nimis diſſimulas, & extenuas, mea uero nimis liberaliter amplificas, atque extollis, niſi te tam noſtri amantem redamem, niſi multis ornatum uirtutibus omni ſtudio colam, quis me ſit inhumanior? quis iudicij magis, aut etiam rationis expers? equidem, quid de te ſentiam, quantiq; apud me ſis, officijs conabor oſtendere: ſin, ut mea tenuitas eſt, hoc præſtare non potero; tu tamen, ut ſpero, de mea uoluntate tibi perſuadebis id, quod cupere uideris, te mihi eſſe, ac ſemper fore cariſſimum. in quo profecto, niſi ego meam in amicitijs diligentiſſime tuendis conſuetudinem dediſcam, tua te nunquam fallet opinio. Vale.

Eidem,

EIDEM, Patauium.

O PRAECLARAM ὑπόθεσιν, nec uero tuam humilem, aut obſcuram orationem, ſed ere ctam pijs affectibus, mirificeq́; ſententijs, ac uerbis illuſtratam. nunc demum te, Patrici, uere eum, qui diceris, agnoſco, hoc eſt à plebe ſeiunctum, quæ libenter oculos ad terrena demittit, nihil altum, nihil homine dignum ſuſpi cit. nam certe reliqua ſtudia nituntur opinione potius, quàm re, ſpeciem quandam inanem, ſolidi nihil habent: hæc uero, quæ te uideo arcte eſſe cõplexum, nec, puto, unquam dimit tes, æternam non modo famam, ſed ſalutem quoque pariunt. Agnoſco in tuis inſtitutis præclaram conſuetudinem, egregiaq́; ſtudia, nun quam ſatis laudati, Cracouienſis Epiſcopi, An dreæ Zebridouij: cuius ex perpetuo multorum annorum conuictu, quotidianis ſermonibus, conſilijs, probitate, doctrina, quaſi diuinis legibus, formaſti animum tuum, atque excitaſti ad excellentem rerum æternarum cupiditatem; ut facile conſtet, cum tua te ad uerum decus natura duceret, doctiſſimi tamen ac ſan ctiſſimi uiri exemplo uehementer eſſe incitatũ. Equidem, ut tibi uehementer gratulor, cuius omnis in amore Dei defixa cogitatio ſit: ita,

cum in eos intueor, qui, falſa rerum imagine decepti, toto pectore contendunt ad ea comparanda, quæ ſæpe moleſta poſſidentibus, interdum etiam pernicioſa ſunt; miſereor, & ingemiſco. quòd utinam induſtriam aliquando meam, &, ſi quod in me eſt, ingenium ſimili in argumento liceat exercere. nam nunc quidem uoluntas, optima ſpectans, & in quam debet partem propenſa, multis tamen impedita rebus languet. ſed ſperemus. ſic enim nihil difficile, ſi conſenſerit Deus; ut nihil facile, ſi abnuerit. is porro, cum abeſſe putatur longius, & deſtituiſſe nos in medijs calamitatibus, tum adeſt proximus inſcientibus, & ereptos ex miſerrimo ſtatu collocat in ſolio regum. Hæc ego ſæpe mecum ſolatij cauſſa, quo ſæpe indigeo: & capio uoluptatem, quòd epiſtolæ quaſi allocutio tulit, ut eadem tecum. Remitto orationē. lege amicis tuis, & quàm potes multis communica; ut recte ſentientes confirmentur; ſi qui autem ab optima cauſſa deſciuerunt, ad ſanitatem traducantur. Vale, & Andream Duditium, contubernalem tuum, cuius ingenium, & doctrinam quotidie pluris facio, meo nomine ſaluere iubeas.

GILBERTO COGNATO, Patauium.

AMO ueritatem, deinde me ipsum. illam spectare ante omnia soleo, mihi autem libenter quidem, quatenus tamen liceat, indulgere. itaque nec accipere debeo, quas in me laudes cõtulisti, nec, ut ingenue confitear, reijcere plane possum. nam bonis uiris, artiumq; liberalium scientia claris, equidem placere uelim, cum eo tamen, ut nolim quenquam nimis esse in mea laude liberalem. tu autem in tuis litteris ea mihi tribuis, quæ non modo si agnoscam, sed propemodum si optem, modeste parum agere mihi uidear. At Muretus ita sentit. Vtinam quidem: sed officium potius, quàm sententiam, esse puto. quis enim me minus ignorat? qui, quàm diu Venetijs fuit, uel mecum habitauerit, uel mea consuetudine frequenter admodum sit usus. nec is est, quem iudicium fallat, presertim in litteris, quas tractat assidue, nouit egregie: uerum ei facile persuadet humanitas, ut iudicium amicitiæ largiatur. sed siue te Mureti oratio, tam honorificam de me opinionem ut susciperes, adduxit; siue mihi hoc abs te, ut tu scribis, mea studia, ut ego sentio, tua bonitas impetrat: persuade tibi, non exi-

guum me ſtatuere ornamẽtum in amicitia tua: cum & ipſe poſſideas illas uirtutes, quarum fama beneuolentiam conciliat, nomenq; noſtrũ, ab interitu uindicatum, cum æternitate coniungit; & principum uirorum, doctrinaq; præſtantium floreas amicitias; quodq; me non leuiter mouet, in Roterodami, eruditiſſimi hominis, ac de litteris optime meriti, contubernio per aliquot annos uixeris. ac uellem mihi parem uoluntati ſuppetere facultatem. fructum ferres haud mediocrem ſtudij in me tui: obſeruantiæ uero in te meæ, quam tua uirtus peperit, ſatis eſſet illuſtris, ac minime dubia ſignificatio. quod ipſum tamen, ut ut eſt, fortaſſe conſequar. nam & ſtudio nitar: & ad perficiendi ſpem plurimum quidem, uelle optima, ſolet afferre. Vale.

DIONYSIO LAMBINO, Patauium.

NEQVE negare audeo tibi, homini eruditiſſimo, cuius ego plurimi ſemper amicitiam feci; neque, ſi pollicear, præſtare poſſim id, quod à me petis. premor enim domeſticis oneribus, & typographiæ cura, ſic mehercule, uix ut ſuſtineam. uacuæ tantum ab opere mihi relinquuntur

quuntur horæ uespertinæ: sed eo tempore, tum defatigatus laboribus, ac fractus, quietem quæro necessariam; tum uero succedit oculorum dolor, isq; ita grauis, ut non modo legere, aut commentari, sed nec domesticos audire sine magna molestia possim. ita nobis traducitur dies, atque adeo noctis maior pene pars. non enim prius hac leuamur capitis grauedine, quàm Sol, medio iam Antipodum orbe decurso, incipit ad nos recurrere: & in ortu suo demum ualetudinem mihi, alacritatemq; restituit. quòd si respirare aliquando licebit; aures tibi meæ patebunt, nō in horas modo, sed integros etiā dies. quid enim mihi iucundius, quid etiā utilius, quàm tecum de litteris agere, tuaq; maxime tractare scripta; de quibus quid existimem, Muretus noster testis est. nam cum ad me, octauo, opinor, abhinc anno, in Iudecæ suburbano habitantem, ignotum antea de facie, uoluntario adductus officio adijsses; humanitatem simul & doctrinam tuam eadem hora perspexi. tunc ego te cœpi & diligere, & prædicare: nec desinam utrunque facere, quàm diuturna mihi dabitur usura uitæ: quandoquidem nec tu desines esse tui similis, id est, cum optimus uir, officioq; excellens, tum uero tantus in uirtute, quantum cum egregia natura singularis industria potuit effi-
 cere.

cere. Interim peto à te, meis ut occupationibus ignoſcas, & uoluntatem in te propenſam, licet abſit res, tamen ames. Vale.

PETRO *
Patauium.

NIHIL mihi pro mea in te beneuolentia, meoq; de te iudicio potuit accidere, quod minus uellem, aut quod minus opinarer, quàm id, quod proximis diebus audiui, cum diceret neſcio quis, non te perinde, ut ſolebas, in optimarum artium cupiditate uerſari, ſed languere quotidie magis; adeoq; præclara illa principia, quæ, me quidem ſæpe, & multum cohortante, ac monente, poſueras, eſſe labefactata, nihil ut à te eximium, nihil, quod uulgare non ſit, expectari poſſe uideatur. equidem neque plane credidi, quod à tua conſuetudine tam ualde diſſentiret: neque tamen plane non eſſe credendum id exiſtimaui, quod ut accidere poſſit, cum in ætatem tuam intueor, ueriſimile mihi ſit. quòd ſi contra, quàm ego cupio, factum eſt, ut paululum te à uirtute diſiunxeris, & in dubia, ac perdifficili iuuentutis uia quiddam offenderis; agnoſce tuam culpam, & corrige, dum licet. non enim, quæ dies confirmauit, facile mutantur.

tantur. Et habes, qui te suo excitet ad uirtutem exemplo, æqualem tuum, exquisiti adolescentem ingenij, Antonium Lauretanum, Abbatem designatum; quem debes, cum nobilitate pares, nec naturæ, fortunæq; bonis dissimiles admodum sitis, æquare etiam, aut imitari saltem in studijs artium optimarum. Sin autem est, ut uolumus; & ista, quæ de te rumor dissipauit, inania sunt: noli laborare, quid alij loquantur; cogita, quid ipsa facias; et à te ipso pende. magna solet esse iucunditas, quæ manat ex optima conscientia. hac tu fruere, & perge, ut cœpisti, in studijs liberalium disciplinarum: quarum est cum possessio uitæ æqualis, tum fructus eiusmodi, ut etiam ad posteros pertineat. Vale.

ROMVLO CERVINO,
Patauium.

ITA N' *ego tibi ex animo effluxi, ut unam tribus mensibus epistolam ad me dederis? occupatus, inquis, sum. quo in genere? nempe in litteris. num igitur tibi à litteris animum uideris abducere, cum epistolam texis? mihi quidem nunquam minus. quin hoc ipsum, quod ego nunc in te desidero, si contemnis; id est si ita legis, ut nunquam scribere animum inducas:*

litteræ

litteræ iacebunt. quòd si me à principio rectissime monenté audire uoluisses; teq; si non quotidie, saltem alternis diebus scriptioni dedisses: Dij immortales, quos tu nunc fructus ederes, quàm præstantes, quá uberes, quàm & te ipso dignos, et fratre tuo, in omni genere laudis excellentissimo? nunc quos progressus hac in re fecisti, non ego quidem illos, quasi tardioris ingenij, reprehendo, neque reprehendere quisquam potest: sed tamen illud, quod ego à te olim expectaui, maius aliquanto fuit, quàm hoc, quod tu nunc præstas. Neque uero id, quò te iampridem sumus hortati, & quò breui esse peruenturum credidimus, eiusmodi est, ut facile quiuis posse consequi uideatur: sed cogita præclarum fere nihil esse, quod idem difficile non sit: & tamen difficultates omnes ea, quæ in præstantibus ingenijs facile existit, gloriæ cupiditas uincit. cuius rei noli exempla petere ab antiquitate: aspice fratrem tuũ; qui, ut Antimacho poetæ Plato, sic tibi omnium instar esse potest. nunquid igitur illum existimas tantos labores aut suscepturum fuisse, aut, cum suscepisset, ferre potuisse, nisi ueræ laudis eum spes aliqua identidem quasi alleuasset? quam quidem spem dum sequitur, uides quò peruenerit. gradum tenet dignitatis, qui est à summo proximus: & de summo quid

homines

homines augurentur, intelligis. Perge, mi Romule, iisdem itineribus ad decus. magna sunt bene agentibus præmia constituta. quam tu facultatem quando habes maximam, noli contemnere; ne paulo post, amissam, frustra queraris. hæc enim, quæ nunc habemus, quis scit, quàm diu simus habituri? uides, ut auolent horæ, quæq; nobis commoda præterlabentes auferant. Itaque opportunitates, dum adsunt, ita debemus, amplecti, quasi non eædem semper affuturæ sint. qua in sententia te quoque existimo esse, cupio quidem certe; ut cum expectationi de te concitatæ, tum fratris tui, summi uiri, laudibus aliquando respondeas. quod facile consequeris, si te ipse colliges, & , quo consilio Patauium accesseris, quam urbem scis habitam semper esse doctrinæ domicilium, assidue cogitabis. & quanquam non dubito, quin memoria bona sis: tamen, quoniam hæc posterior epistola tua, quam ad me XV. *kal. misisti, cui ego* XIIII. *respondi, non tam est luculenter scripta, quàm uellem, uel potius multo minus, quàm uellem; uereor, ne tibi illa, quæ ego tecum olim de latinæ linguæ obseruatione sum locutus, quæq; ipse mihi te esse facturum pollicitus es, penitus exciderint: quæ, si putas è re tua esse, ut à me iterentur; excurre ad nos, & hoc quidem*

dem animo, ut, quàm diu Venetijs futurus es, (cupio autem, ut diutissime uelis) apud me diuerseris. Ac noli uereri, ne ego te Patauium crudiorem remittam. non ita de nostris hospitibus male meremur. Cenæ erunt, quæ te lautitia delectare, non quæ copia possint offendere: quæ quidem in primis sermone bono, & perfamiliari condientur. quod tu quanti facias, ignoro: ego quidem huic iucunditati nullam antepono. Vale.

VINCENTIO GILIANO, Venetias.

QVAM *multa non modo contra uoluntatem, uerum etiam præter opinionem homini contingunt. nunquam putaui fore, ut humanitatem tuam requirerem. adeo mihi & multa, & perillustria studij erga me tui dederas argumenta. nunc, alijs me quotidie salutantibus, aut certe consolatorias in meo casu, opemq; pollicentes litteras mittentibus, ipse tamen neque scribis quidquam, neque mecum haben di sermonis facultatem quæris. quod uiris nobilissimis concessi, tibi, pro multis ingenij tui suauitatibus, proq; nostra non nuper instituta, sed iam inueterata necessitudine nunquam denegassem. Optaui, inquies; sed optanti pu-*

dor obstitit. Agnosco modestiam tuam, nec mediocriter probo: ueruntamen decet aliqua ortam à uirtute amicitiam confidentia. Erant autem, cur me conuentum cuperes, caussæ minime uulgares; primum Iasonis mei de Nores, uiri omnium, quos ego in uita nouerim, optimi, atque humanissimi, reditus in hanc urbem, deinde Dauilæ nostri, quem ego quanti faciam, & tu, & omnes pene iam norunt, ægrotatio: quæ cum hesterno die cognouerim; cupio tamen certius abs te aliquid significari. uarie enim afficior, & amicissimi hominis aduentu; cuius in consuetudine plurimam mihi statuo iucunditatem; & eius uiri morbo, cui debere omnia uideor, quia, quod in ipso fuit, operam dedit, ut me sibi non exiguo propinquitatis uinculo in perpetuum obstringeret. neque enim, licet mutuam utriusque uoluntatem frustrata fortuna sit, iccirco tantam in me beneuolentiæ significationẽ parui pendendam existimo. animus mihi pro re erit: meq; ille sui memorem beneficij (sic enim appellare debeo) aliquando sentiet. Hæc sunt, mi Vincenti, cur te uelim. accedit illud. Affines suos Cardinalis Carpensis, qui de studijs meis non pessime existimat, cupit elegantibus litteris expoliri. opima conditio, nec minus honorifica. itaque statim de te cogitaui; quem excul-

tum

tũ liberali doctrina, moribus emẽdatis, comẽ, & facilem in conuictu cognoui. nec tamen audeo ſperare. urbis enim Venetæ tranquillitatẽ nimis amas, & ocio libenter frueris erudito. ſed ſi à te non impetro; odorare ſaltem, & indaga, ſi quem eo loco dignum alicunde licet eruere. inibit à Cardinali gratia non uulgaris: de quo tibi hoc affirmo, patronum eſſe bonarum artium his perditis temporibus prope ſingularem: qui ſi, ut augurantur plurimi, ad illa ſumma peruenerit; redibunt, mihi crede, aurea tempora, & debita litteris præmia perſoluentur. Vale.

FRANCISCO MORANDO, Veronam.

ITA ualeam, itaq; tecum uiuam, quod utrunque pariter exopto, ut cydonite tua nihil hactenus guſtaui ſuauius, uerſibus autem, quos una miſiſti, nihil unquam legi purius, nihil ornatius. quare gratiam habeo tibi quidem, ut debeo, maximam, aliquam tamen etiam imperito artifici ſuperioris anni, cuius culpam, de qua tecum eram queſtus, lucro meo non mediocri tua compenſauit humanitas. quòd ſi artifex idem eſt, quemadmodum uerba tua ſignificant: non ab eius ingenio, ſed ab

a more

amore in me tuo nouum genus artificij, noua fluxit industria. itaque magnam ad officia erga me tua quotidie fieri accessionem intelligo. ex quo uoluptatem equidem capio tantam, quantam eius, qui doctrina, ingenio, omni denique laude libero homine digna excellat, perspecta beneuolentia afferre maximam potest: ueruntamē, quia me prorsus omnis in summa remunerandi uoluntate facultas deficit, angor non nunquam intimis sensibus, & iniucunde uiuo. sed neque futurum despero, ut, quo in te sum animo, re ipsa aliquando perspicias: &, si parum optatis meis, ut fere consueuit, fortuna responderit, memoria saltem, perpetuoq; erga te studio, non officijs modo erga me tuis, sed uirtutibus etiam eximijs debito, cumulate mihi satisfaciam. De tua ualetudine, quæ mihi perinde ac mea curæ est, à patre tuo, prudenti uiro, quæ cupiebam, fere cognoui: de studijs ex te ipso, id est ex litteris tuis, quarum elegantia mirifice delector, aliquid cupio scire. Orationem in funere habitam doctissimi, ac nobilissimi hominis, Ludouici Nogarolæ, cuius obitu non mediocriter dolui, audio laudari. sunt etiam, qui tuam existiment. quod libenter credo. sic enim faueo tuæ gloriæ, ut fratribus fortasse tuis, præterea quidem concedam nemini. Vale.

Læuino

LAEVINO TORRENTIO, Leodium.

PVTO *tibi molestum iam esse silentium meum: at mihi silentij caussa longe molestior. nam toto fere biennio neque corpori ualetudo, nec animo quies contigit. ita, qui absentes amicos litteris saltem colere consueui, iucundissimam mihi consuetudinem intermittere, et in officij cursu languere sum coactus. quod si secus existimas; nec tibi mea fidem facit affirmatio: testes habeo studij erga te mei non equidem ualde locupletes, sed eos tamen, quibus tu libenter credas, probos uiros, communes amicos: à quibus & quæsitum est aliquando, me mandante, de tuo statu; &, cum id, quod auebam maxime, cognouissem, esse te in oculis Leodiensi Episcopo optimo, eidemq; Principi eximio, auctum esse commodis, ornatum dignitate; factum est, quod ignorare te arbitror, ut leuationem malorum meorũ in tuis bonis nõ mediocrem inuenerim. Atque equidem reuocare me ad institutũ meũ, et aliquid ad te scribere cogitabam, cum tuæ me litteræ oppresserunt, quibus commendas mihi modestissimos, & summæ spei adolescentes, Ioannis Cauchi filios, doctissimi & ingeniosissimi*

niosissimi hominis, ut equidem sentio, tuo primum testimonio, deinde scriptis illius; quæ qui legerit, nullius præterea testimonium requirat. quo libentius operam meam filijs eius & pollicitus sum, & detuli. qui cum ad me adeunt, te simul intueor, & impellor magis ad omnem humanitatem memoria tui: nec potest esse quidquam iucundius, quàm ut eorum studijs, commodisq; seruiam: &, si præstabo aliquid, ita lætabor, quasi beneficium acceperim in officio meo. Erat in ijsdem litteris tacita quædam admonitio promissorum meorum: quæ si non persoluo; mihi crede, tanti uiri uirtute, tanti Principis dignitate deterreor. nam, ut egregium aliquid conemur, consequi tamen neque per ingenij nostri tenuitatem, neque per fortunam licet. hanc excusationem probari à te cupio, nec omnino despero: sin urgere pergis, auctore te aggrediar, utcunque cadat. potest enim fieri, ut, quemadmodum multa, contra quàm speramus, item hoc fortasse, contra quàm timemus, eueniat. quòd si quid offenderimus; primum, illud fore non dubito, tua nos ut subleuet auctoritas; deinde, te ipso culpæ socio feram leuius. hæc mihi cautio placet, utinam tibi; sed, si mihi in amore respondes, tibi quoque: de quo tuas litteras expecto. Vale. Venetijs.

LAVRENTIO GAMBARAE, Patauium.

BASILII Zanchi, poetæ ſummi, hominisq́; non uulgariter eruditi, miſerabilis, & indignißimus interitus hilaritatem mihi prorſus omnem eripuit. quem enim donare ſummis præmijs ob excellentem uirtutem, decorare honoribus ob ſingularem integritatem, atque innocentiam æquum fuit, eum tam ignominioſe uexatum, tam acerbe, tam crudeliter extinctum, quis non ferat iniquißime? equidem, ut audiui, etiam dolore tuo maximopere dolui. nam & uixiſtis una ſemper coniunctißime, alter alteri egregie carus: et fuit uterque ueſtrum ad poeticam facultatem natura propenſus, ac mire factus, ingenio uero ita pares, ut, cum nemo tam bonus poeta ſit, quin uobis primas in componendis uerſibus partes tribuat, quam confeßionem etiam ab inuitis exprimit poematum comparatio, uter tamen utri præſtet, nondum ſatis iudicare quiſquam poßit. magnam igitur, planeq́; fraternam inter uos tum ingeniorum ſimilitudo, tum ſtudiorum communio beneuolentiam excitarat: nec dubito, quin te, licet humanæ conditionis minime rudem, obitus eius ualde perturbarit, ani-

animumq́; tuum ita deiecerit, ut extolli fortasse ad æquitatem neque celeriter, neque facile possit. quo grauius morte illius afficior: &, ut omnia mente peruestigem, nullam tamen inire doloris alleuandi rationem queo. unica, opinor, illa consolatio superest, quam tibi quoque fore gratissimam scio, ut, si conuictu perpetuo priuamur, tamen inter nos ita crebro colloquamur, ut hanc mæroris acerbitatem, qua pariter affligimur, quotidanæ consuetudinis, mutuæq́; beneuolentiæ suauitate leniamusq́; quod ut quammaturrime cõsequamur, tu pro tua, ego pro mea parte diligenter operam dabo. Vale. Venetijs.

NICOLAO NATHANAELO, Venetias.

PERCVLERAT me grauiter acerbus ille nuncius de naui à piratis abducta, qua uehebatur in Cretam exquisita, multorumq́; nummorum bibliotheca parentis tui: cum ex eo casu iacturæ plurimum tulisse res & fortunas uestras intelligerem. nunc me prorsus ab eo mærore, quem mihi uestra calamitas attulerat, ad lætitiam incredibilem reuocarunt litteræ tuæ. scribis, enim erudiendi curã, adolescentis nobilissimi, Aloysii Mocenici, tibi esse de

mandatam. in quo ſane, pro ea qua te ſum complexus beneuolentia, multis nominibus tibi gratulor: primum, quòd eum, qui facile poſſit illuſtrare diſciplinam tuam, excellentis ingenij adoleſcentem, mirifica, ut audio, uirtutis indole præditum, ſapientiorem etiam, quàm ætas ferat, nactus ſis: deinde, quòd ab eius patre, Leonardo Mocenico, Equite clariſſimo, quo nullum in hac urbe uel prudentiæ, uel liberalitatis, uel omnium denique uirtutum, quæ nobilem uirum deceant, exemplum habemus illuſtrius, fructum diligentiæ tuæ minime uulgarem potes expectare: poſtremo, quòd in ea domo uiues, in qua omnia, uetere maiorum norma, ad honeſtum, & ad dignitatem referuntur, quò præſtantes & uſu magnarũ rerum, & doctrina uiri quotidie confluunt, unde prudentiam, unde optime uiuendi rationem petes. Perſequi omnia, quæ tibi diuina benignitas obtulit, difficile eſt: ſed mihi crede, qué tua cauſſa uelle, tuisq; fauere commodis non ignoras, nihil iſto munere ne fingi quidem à te potuit aut fortunis tuis utilius, aut ſtudijs accommodatius. itaque, ſi me audies, omnia, quæ fruſtra ſæpe expetuntur, bona in una Leonardi Mocenici beneuolentia conſtitues: cuius tibi comparandæ caue tempus amittas: confer huc omnem induſtriam, ut eius filium,

tuæ diligentiæ commissum, in quo pater tali filio iure fixit omnes curas, ita instituas, atque excolas, ut eam laudem, ad quam natus præcipue uidetur, adiuuante illius ingenium studio tuo, breui consequatur. habet autem hoc uirtus, ut, à quibus illam accepimus, eos in omni uita diligere cogamur: et est optandum, ut ab ijs maxime diligamur, qui non opibus modo ualeant, sed ad benignitatem etiam natura propendeant. quæ si ulla in ciuitate, profecto in hac nostra, si in ulla familia, in ea potissimum, & in eo uiro, cui tuam in re præclara operam addixisti, summa esse cognosces. Vide igitur, quid susceperis, cuius familiæ gloriæ seruias, quid fides, quid existimatio tua, quid honor etiam meus quodam modo postulet: qui tibi sæpe, nec tamen gratiæ caussa, sed adductus iudicio, testimonium impertiui probitatis, & scientiæ non modo græcæ, uerum etiam latinæ linguæ: quarum alteram magistro patre tuo, Ioanne Nathanaelo, sacrarum litterarum peritia, uitæq; innocentia cum antiqua illa Græcia, quam nunquã fama deseret, conferendo, alteram non nihil fortasse è sermonibus nostris, uerum è studio tuo, tuisq; uigilijs maxime cognouisti. Hæc si tibi omnia, ut spero, ante oculos pones; uinces te ipsum in diligentia; operamq; dabis, ut in familia no-

bilissima, cuius patrocinio nullum certius ad eas temporum procellas, quæ humanæ uitæ impendent, perfugium reperies, egregium uirtutis & industriæ tuæ monimentum relinquas. Vale.

*

FALSVS *hic etiam de Rainutij Farnesii Cardinalis obitu dissipatus rumor erat: quo sum grauissime commotus. nam in illo uiro, qui se iam inde à puero ad exemplum aui sui, Pauli* III. *Pontificis omnium sapientissimi, totum finxit, non adumbrata, ut in multis, sed expressa signa uirtutis elucent: & nunc, ut audio, suas omnes in Christianæ pietatis cultu defixit. quo mihi erat, bonisq; omnibus acerbior illa fama, quæ, multorum sermone, de immaturo, & inopinato illius interitu percrebuerat. angebar etiam fratris eius, eximij uiri, Alexandri Cardinalis nomine: cui multis iam annis eam uiam ingresso, quæ ducit ad uerum decus, artiumq; optimarum studia suis opibus hac ætate præter ceteros fouenti, tantum eripi præsidium, tantum auferri domesticæ laudis, magnopere dolendum uidebatur. Gratulor igitur, illo incolumi, liberalibus disciplinis; gratulor omnibus, qui uirtutem, & probitatem*

tem prima ducunt; præcipue uero tibi; quem & Alexandri Farnesii Cardinalis ualde studio sum, & erga tui similes, hoc est erga eos, quibus illa, unde manat honestum, sola placent, præclare animatum cognoui. refrixit iam, uel plane extinctus euanuit peruulgatus ille rumor; uiuit, & ualet, cui lacrymas tanquam mortuo dedimus; quem, si fieri posset, immortalem esse omnes cuperent. Te quoque bene firmum esse, & ex illo ualetudinis incommodo emersisse, represso iam sanguine, qui tibi ex oculo dextro multus effluxerat, mirabiliter gaudeo. de quo mihi cum narraret familiaris tuus, prima statim auditione sum percussus: postea, cum idem reliqua persequeretur, animũ recepi, & ab omni metu, curaq; respiraui. huius morbi caussam non dubito quin medici, quos habes istic scientia instructissimos, usu peritissimos, in studia conferant. quod si ita est: remoue, obsecro te, libros omnes ab oculis tuis. nam, donec eos uideris, certo scio, quod mihi sæpe contigit ægrotanti, temperare tibi non poteris. Vale.

EIDEM.

NARRO tibi; iam non amo uerecundiam. cum enim mihi potius nihil esset, quàm ut filium

meum (libet enim de mare ominari) ad ſacram baptiſmatis aquam ſuſciperes: tamen, dum obſequor pudori meo, nec te, talem uirum, maximarum rerum occupatione diſtentum, appellare audeo, commiſi imprudens, ut officij laudem præriperes. in quo ſane & peccaſſe me, & luere merito peccati pœnam confiteor. quid enim mihi non permiſit, quid iam elargita non eſt humanitas tua? quam à me alijs prædicatam ignorare ipſe fortaſſe tibi ſum uiſus. ualde tamen recreor ſignificatione amoris tui; & noſtram amicitiam, quam ſtudiorum ſimilitudo peperit, hoc etiam affinitatis quaſi uinculo aſtringi, uehementer lætor. nam & res ipſa eiuſmodi eſt, ut beneuolentiam utrinque augeat: & mihi, ad hominum opiniones, accidere ſpecioſius, aut honorificentius nihil poteſt. totus igitur in ære tuo ſum. ita de me meritus es, ita quotidie mereris. quòd ſi tibi pateret animus meus: profecto non locari peſsime tuam gratiam intelligeres: quam ſi nó poſſumus remunerando,(nec enim aut fortuna tua patitur, aut uoluntas expectat) prædicando ſaltem illuſtrabimus. mihi certe ipſa memoria, perpetuoq; erga te ſtudio ſatisfaciam. De reditu meo uerbum ſcilicet expectas: iam diſcedo. itaque per aliquot dies litteræ ceſſabunt. Amanuenſem tuum amo plurimum. uideor
enim

enim mihi manum agnouiſſe optimi, atque honeſtisſimi adoleſcentis, Franciſci Secundi: cui de tua conſuetudine etiam atque etiam gratulor. nam inuidiæ locum amor non relinquit. Vale. Venetijs.

FRANCISCO SEVERO ARGENTENSI, Ferrariam.

ET ME laudas in epiſtola tua, nec mediocriter quidem: & meam amicitiam, quæ tua humanitas eſt, ualde uideris expetere. Ego autẽ, etſi me delectat, ut ait ille, laudari à laudato uiro, tamen ea, quæ mihi tribuis, cum eſſe uerisſima cupiam, non agnoſco. dilexi equidem adoleſcens ueterem eloquentiam: nec uoluntatem ætas, ſtudium occupatio, ſæpe etiam ualetudo minuit: ſed, excellere in re omnium, ut ego ſentio, præſtantisſima, cuius negocij ſit, cuius ingenij, non modo experiens ipſe intelligo, uerum etiam ex inani multorum induſtria conijcio. non enim, qui ſeuerior in me ipſo ſim, nec mihi amicior, quàm ueritati, alijs blandiri gratiæ cauſſa debeo. unum hoc in nobis fortaſſe iure laudes: ſi modo laude dignum eſt: equidem, quaſi aliquid ſit, interdum mihi gratulor: quòd, & quales olim fuerint ij, quos in

in oratione latina cupimus imitari, quibus ingenijs, qua doctrina, qua etiam exercitatione præditi, & quis ego sim, uel potius, qui hodie simus omnes, facile possum existimare. Quocirca, si uetera spectas, mutes licet sententiam de me tuam. floruit antiquitas eloquentiæ gloria: nos iacemus. sin hæc recentia tibi proponis: non omnino me, quantum in hoc studio profecerim, pœnitebit: nec tamen tibi assentiar, ut me omnibus latine scribendi facultate confitear antecellere. possum aliquid, uel etiam multa in alijs desiderare, neminem in hoc genere laudis eximium ducere: (est enim hæc fortasse non ingeniorum culpa, sed temporum) non ideo tamen sequitur, ut insolenter arripiam, & induam ipse, quæ alijs tanquam spolia detraxerim. ut in musicis, artem ipsam exercere, non facillimum est: artificem autem peritum ab inscio distinguere, tacito aurium sensu plerique omnes solent. item ego, quam legendis assidue, ac perattente hominum eloquentissimorum libris conceptam in animo recte scribendi formam intueor, eam exprimere, & assequi scribendo nunc quidem nullo modo possum, ac uereor etiam, ut unquam possim. uerum enimuero, quod à sapientibus uiris proditum legimus, nunquam male ponitur industria præstantibus in rebus. laudatur enim uel

sine

ſine re uoluntas. qua ego interdum ſpe incitor ad ſtudia. et, ſi nihil aliud, tu me certe, Seuere optime, atque eruditisſime, hoc ipſo, quòd tanto pere laudas, ad laudem uehementer impelleres. magni enim facere uideris Romani ſermonis elegãtiam: et, quod tibi leue non eſt, eximiarũ artium ſcientia inſtructiſſimo, id à me nequaquam eſſe contemnendum intelligo. Accedit illud, quòd epiſtola tua ita loquitur ornate, ut à rhetore, non à medico, quem te eſſe profiteris, & quem præſtas egregie, ſcripta uideatur. quod indicat ingenij tui præſtantiam. cum enim, ut audio, philoſophiam ſis uniuerſam animo complexus; præcipue uero medicinam tractes, & ita tractes, ut cum pauciſſimis excellas: ualde ſum miratus, unde iſtam latinæ orationis tam concinnam, tam uberem, tam illuſtrem facultatem ſis conſecutus. Quare, quo tu nomine ſubuereri uiſus es, ne ego tuam ad me amandum ualde propenſam uoluntatem parum libenter exciperem; cum eloquentiam tuá uerbis diſſimules, re ipſa oſtendas: eo ipſo nomine ſic incenſus ſum ſtudio tui, ut ad meam inſtituendæ tecum amicitiæ cupiditatem accedere nihil posſit. Quod autem negas eſſe quidquam ad amorem conciliandum amore ipſo efficacius: ita tecum ſentio, ſi uirtus cum amore coniungatur: ſin eum, qui diligit, nihil, præ-

ter nudam uoluntatem, commendet, non probitas morum, non doctrina, non ars aliqua liberalior: ualde uidero. sed istuc quidem tua minime refert. quis enim te uel non amantem amare nolit, quem esse tam amabilem, litteris, humanitate, integritate, sentiat? sed uidelicet Socratice mecum agis: ironia te delectat: cum in eo ipso, quod tibi detrahis, tua te refellat oratio. Ego tuum erga me animum pari animo complector, & fouebo officijs, quantũ in me erit: neque me patiar, cum reliqua apud te omnia superiora esse concedam, etiam humanitate uinci. Vale, & Ioanni Baptistæ Pigno, homini in primis erudito, & ingenioso, cuius de imitatione poetica egregios libros auide expecto, salutem meis uerbis. Venetijs.

MARIO CORRADO, Brundusium.

MVLTIS iam mensibus nihil ad te litterarum dedi: nec mihi tamen uenit in mentem subuereri, ne quam tibi nostra indignam amicitia suspicionem silentij mei diuturnitas attulerit. mihi quidem nihil scito esse iucundius epistolis tuis: quas cum lego, delector mirifice amore in me tuo, delector etiam ingenio, et scribendi elegantia, in qua tibi (non loquor εἰρωνευόμενος) pau-

paucissimos comparo, antepono neminem. atque equidem, si per utriusque fortunam liceret, nihil malim, quàm assidue tecum esse, totosq; dies in tuo sermone consumere. quod tamẽ quin aliquando sit futurum, cum in tuas litteras intueor, imaginem animi tui non nullam ostendentes, prorsus non despero. Ego satis diu feriatis à studijs sum, inuitus, sed quis necessitati non pareat? nam quæ me caussæ non modo libros, sed patriam quoque relinquere coegerint; aut habes fortasse iam cognitum, litteris edoctus familiarium tuorum, qui adire interdum ad me officij caussa solent; aut, si ignoras, quid ego tibi exponam, cui si quid à me accidat iniucundum, dupliciter angar, incommodo meo, molestia tua? Nunc id commentor, ut certam aliquando rationem ineam ocij constituendi, et uiuam humaniter: quod te quoque uideo cogitare, &, si uolueris, assequere. Bouios fratres, tua prædicatione commotus, amo uehementer, & obseruo. qui si mihi, ut significas, aliquid tribuunt: est, quod gaudeam, placere me præstantibus uiris, quorum in iudicio, & beneuolentia ornamenti, & commodi mihi sita tuo plurimum. tu uelim, quod ad amorem, studiumq; attinet, de me illis omnia promittas: ego, quæ promiseris, præstabo. fructum etiam fortasse aliquem degustabunt studiorum nostro

rum

rum liceat modo esse ociosis; id quod agimus, & futurum speramus. Vale.

PETRO CELSO, Vicetiam.

VNA, eademq; manus uulnus, opemq; tulit. plane enim mihi uideor, quod de Achillis hasta in Telephi uulnere traditum est à poetis, idē ad tuas epistolas posse conuertere. affeceras me grauiter, nunc idem recreas, & abstergis omnem molestiam iucundissimis litteris, in quibus elucet humanitas tua, quam obscurauerat paululum animi tui subita commotio, indigna certe meis in te neque paucis, neque uulgaribus officijs, quorum testes apud me custodiuntur litteræ tuæ. itaque rediisse te ad eam comitatem, quæ cum tua natura, & cum ijs studijs, in quibus totos dies eximia cum laude uersaris, magnopere congruit, ita lætor, ut nihil unquam senserim hac uoluptate iucundius. quòd si tibi meum ingenium aliquod mensium consuetudine satis exploratum non est: non dubito, quin absens intelligas, & eo cernas illustrius, quo longiora nos terrarum interualla disiungent. non enim in te fortunam diligo, quam soleo contemnere, sed quia fortunam tuam uirtute superas: contra quàm multi;

multi; quorum oculos auri, argentiq; splendor ita præstringit, ut pulchritudinem uirtutis intueri nullo pacto possint. quo equidem sensu, ac iudicio meo delector multo magis, quàm Ciceroniana illa eloquentia, quam tu mihi, ioco fortasse, obiecisti: cum tamen, tibi quoque eam minime displicere, tuorum scriptorum elegantia significet. De discessu tuo, quanquam ad tuam uoluntatem accommodare consilia mea minime liceat, cupio tamen mihi tempus definiri. Vale.

SAMBVCO SVO, Patauium.

NON *mediocre amoris argumentum, quòd de filiolo gratularis, & sperare te significas, ut patri etiam orationis latinæ facultate antecellat. quid? ergo ille tibi magnum uidebitur præstare, si opinione, & fama nos anteierit eloquentiæ? ego illi, qua primum hora editum in lucem uidi, bonam mentem precatus à Deo sum. hoc nobis debet esse antiquissimum; & hoc ei si contigerit, reliqua iure contemnet, aut, si uoluerit, facile consequetur. mea uero studia si imitabitur, quæ certe, quod fateri sine arrogantia possum, ad honestum referuntur: aditus ad laudem difficiles non habebit*

bebit; quò mihi studiose contendenti fortuna semper nescio quo meo fato uiam interclusit. ueruntamen, mi Sambuce, cum tua, tuiq; similium fruar beneuolentia, quid desiderem? quid potest esse amicitia iucundius? quid etiam fructuosius? cum et amant inter se boni uiri; et est inter eos quasi certamen amoris, & officij. equidem, de te quid sentiá, si ad te ipsum scribá, certo scio, qui tuus pudor est, legeres inuitus. testem tibi do iudicij mei grauem adolescentem, (& adde, si quid uis: nihil enim tribues immerenti) Andream Duditium: quem cognoui tuis laudibus, me narrante, etiam atque etiam lætari. quòd si tenerem artem eloquentiæ, sicuti tu in epistola tua, amore potius in me, quàm iudicio, effusus, existimas: sane coloribus egregijs imaginem tuarum uirtutum exprimerem: uoluntatem uero illam, & præclaros conatus ad augendas fortunas nostras, de quibus postridie, quàm à uobis discessi, quiddam in sermone Duditius significauit, me hercule sic ornarem, ut nihil esse posset illustrius. de quo quia tam amanter cogitasti, gratias agerem; &, ut perpetuo cogitares, atque ageres, cohortarer; si hoc humanitas tua, illud amicitia nostra pateretur. ut ut autem res ceciderit; (à te enim principia sunt; exitum præstare non potes) partes meæ non

requirentur.

requirentur. prosequar enim uel beneficium laude, uel animum certe tuum memoria sempiterna. Vale. Venetijs.

EIDEM, Patauium.

EGO uero, accepto nuncio de obitu filioli mei, ita sum perturbatus, ut me tamen hominem esse meminerim, & illum in hanc uitam, tanquam in hospitium, ita esse ingressum, ut acci tu summi Dei, æternum illud cæleste domicilium petiturus, aliquando discederet. quòd si me casus iste nec opinatus ita perculisset, ut omnino iacerem: excitarer tamen prudentia litterarum tuarum, in quibus de luctu minuendo disputas egregie, tuamq; declaras tum homine Christiano dignam bonitatem, tum erga me beneuolentiam singularem. uerum ego, optime Sambuce, multis iam infortunijs hoc sum assecutus, ut fortunam ipsam didicerim contemnere: quæ mihi, ut eripiat reliqua, nunquam adimet ea, quæ nec ipsa dedit, nec dare cuiquam potest, rectam mentem, optima studia, pietatem in Deum. Præclare actum opinor cum filio meo. fruitur con spectu, & consuetudine cælestium animorum: non angitur curis: non spe ducitur: nihil timet aduersum. at nos, qui dicimur uiuere,

quibus hac falsæ lucis usura nihil est carius, quàm multa exercent? quid laboramus, quid cupimus, quod etiam si contingat, animus acquiescat? itaque uere sapientes homines, non ut diu, sed ut recte, & cum uirtute uiuerent, optare soliti sunt. quod equidem conor, &, ut spero, consequar. nihil enim magis cogito, nihil specto, quàm ut seruiam studijs meis, & ita uiuam, ut uitæ rationem Deo simul & hominibus aliquando possim reddere. Quare cum me uocas ad scribendum, confirmantur consilia mea iudicio tuo. ac tu quidem in hoc officio cohortandi facis idem, quod multi: quibus facile possem satisfacere, si per domestica negocia liceret. sed, obsecro, nolite ex ocio uestro meum spectare. uobis enim certa, & expedita sunt omnia: mihi unicum est uectigal industria mea: qua liberos alere, tueri familiam cogor. &, si negligam, deseretur humanitas: sin, ut debeo, diligenter curem, iacere studia necesse est, quæ solutum curis omnibus animum postulant. At inquies: ipsa tibi studia fructum ferent. Cane alijs cantilenam istam, mores, ac tépora ignorantibus: mihi non persuadebis experto. uetus illa principum uirorum benignitas exaruit. inania plerique sequuntur, nihil solidum amant, nihil magnificum, nihil illustre. Vides

des alios, quaſi perdendis tantum frugibus nati ſint, immanibus epularum ſumptibus opes exhaurire: alios, quaſi etiam homines ipſos, non modo fruges, perdere pulchrum ſit, theſauros effundere, collectos acerbiſſime, in ea bella, quæ uaſtitatem agris, urbibus incendia, humano generi, aliena ſtultitia miſerrimo, cladem, & exitium importent. Muſæ interim ubique locorum algent, neglectæ ab ijs, qui fouere eas ut maxime poterant, ita maxime debebant. Etiam illud indignum, quòd exiſtunt, qui ſpecie liberalitatis gloriolam aucupentur: & eam uirtutem, à qua longiſsime abſunt, quam oderunt cane peius, & angue, quaſi familiarem ſuam ſic in ore habeant, ut amare uideantur. exemplum recens in manibus eſt, hominis, ut à multis accepi, nobiliſſimi: qui mihi &, obſignata charta, quid ultro promiſerit, & poſtea, cultus à me diligenter omni genere officij, qualem exitu ſe præbuerit, non ignoras. Hoc fere morbo laborant multi, eoq́; grauius, quo minus eorum dignitas, & amplitudo fert. unum, aut alterum, ſed unum in primis animo excellere, & perſonam Principis egregie ſuſtinere audio, ſummi filium Imperatoris, ipſum orbis terræ imperio digniſſimum, Maximilianum Regem: quem de ornandis liberalibus diſciplinis cogi-

tare, cum eas optime calleat, minime miror. itaque factum à me non insipienter puto, qui de mittendo ad eum libro nostro, te quidem approbante, nec mediocriter adhortante, consilium ceperim. quod ille si cognouerit; & si me apud eum testimonio tuarum litterarum in ali qua gratia posueris; magnopere lætabor: idq; si à te impetro; & debere me tua caussa plurimum arbitrabor; &, ubi res exigat, studiosissime præstabo. Vale. Venetijs.

GASPARO CONTARENO, CARDINALI, Romam.

CVM neque haberem, quod tua magnopere interesset à me scribi; et te scirem summis occupationibus assidue esse districtum: tamen faciendum mihi putaui, ut aliquid omnino ad te litterarum darem. ad meum enim officium ualde pertinet, te, de nobis optime meritum, intelligere, & quo te studio colam, & qua tuorum in me meritorum memoriam religione conseruem. quod, ut spero, consequar litterarum bono. nam, ut remunerare unquam possim, sperare uix audeo: ita multa sunt, quæ ad me iuuandum officia sunt à te profecta. ut enim omittam, quàm honorifice de parente meo & lo

qui, & sentire solitus sis, cum ita dicas, tibi nullius olim iucundiorem consuetudinem fuisse, nullius cariorem nunc esse memoriam: ut igitur hoc omittam, quod in summi beneficij loco soleo ponere: quanti illud apud me debet esse ponderis, quòd olim me adolescentem uir clarissimus, non tu quidem sopitum, sed tardiorem fortasse, quàm oporteret, ad studium summæ laudis excitasti. cuius temporis recordatio mirifice me delectat. sic enim argumentor: te, cuius iudicium est acerrimum, nunquam me ad uirtutem fuisse cohortaturũ, si te frustra id facere existimasses. tantum autem uirum, quantus ipse omnium consensu gentium & es, & haberis, de nobis non pessime sperare, mihi periucundum est cogitanti, apud alios, si qui audient, etiam honorificum. Quare nunc quidem id, quod mihi pro tua summa humanitate facillimum est, ago, ut, quem pro tot ac tantis officijs animum debeo, eum me præstare tibi persuadeam. quòd si per eam uiam, qua ad præstantissimarum artium cognitionem iter est, tantum procedam, quantũ profecto, nisi me aliqua res impedierit, procedam: næ illud etiam aliquando efficiam, ut, te de nobis esse bene meritum, magnopere læteris. Te interim si rogem, ut, quemadmodum instituisti, me diligas, faciam imprudenter.

neque enim dubitandum eſt, quin tu uelis in eadem erga me uoluntate, cum humanitatis, tum conſtantiæ cauſſa, permanere. magis illud mihi eſt elaborandum, ut omnes res, quæ ad te colendum pertinent, ſtudioſe faciam. quarum ſi ullam ſciens prætermiſero, nefarie me peccaſſe confitebor. Vale. Venetijs.

BENEDICTO ACCOLTO, CARDINALI, Ferrariam.

CVM *primum Venetias reuerti, & ſi eram & feſſus aliquantum de uia, & eo morbo, qui me Ferrariæ ſatis grauiter afflixit, nondum plane leuatus: tamen magnitudo meæ in te obſeruantiæ, tuæq; in me beneuolentiæ recordatio me adduxere, ut ad te ſcriberem. quo genere officij quàm mihi ſæpe apud te ſit utendum, intelligo. nam cum eo ipſo die, quo mihi aditus ad amicitiam tuam patuit, de meis commodis & ornamentis non cogitare ſolum, ſed agere etiam cœperis: omnino, ſi uelim, id quod maxime uelle debeo, quibus me ſtudijs à pueritia dedidi, ijs haberi non indignus, diligenter ineunda mihi ratio eſt, ut iſtam tuam ad me augendum tam propenſam uoluntatem plurimi apud me & eſſe, & ſemper fore ſignificem.*

id hoc tempore, nisi litteris mittendis, qua re alia consequar, non uideo. facultatem maiorem si unquam nactus ero, arctissime complectar, neque dimittam prius, quàm id tibi saltem aliqua ex parte persoluam, quod interea à me deberi non solum non dissimulo, sed etiã apud omnes libentissime prædico. Quid enim mihi esse potest, non dicam honestius, sed gloriosius, quàm te, uirum omni genere uirtutis excellentem, summa dignitate præditum, acerrimi in cognoscendis hominibus iudicij, nullum officij genus, aut studij, quod quidem ad meam siue utilitatem, siue laudem pertineat, prætermittere? mehercule nulla res fuit, quæ nos ad probitatis, & doctrinæ opinionem commendare magis posset. itaque, quod antea faciebam domestico tantum exemplo commotus, ut per eam uiam, quam mihi pater meus tritam reliquisset, expedito cursu ad summam laudem, gloriamq; contenderem; id multo acrius facio nunc, iudicio de me incitatus tuo. cui uereor equidem ut respondere possim: & est sane difficillimum: sed tamen, quoniam ita tempus omne meum traduco, ut, quantum ualetudinis ratio patitur, in litteris uerser, et, quasi diuturnam sitim explere cupiens, iisdem è fontibus, unde illa fluxerunt, quæ sunt laudũ tuarum maxima, diligenter hauriam: non de-

ſpero fore, ut & homines officia tua bene poſita exiſtiment, & tu, qui tibi à me fructus debentur, eos non contemnendos aliquando percipias. cuius rei maturitas dum ueniat, eſt interea mei officij, tui memoriam ſumma cum beneuolentia ſanctiſſime, ac religioſiſſime colere: tuæ uero humanitatis, eam uoluntatem, quam ad me iuuandum tua ſponte contuliſti, perpetuo retinere. quorum alterum ego quàm potero diligentiſſime faciam: alterum tu ut facias, propter incredibilem naturæ tuæ benignitatem, ne admonendus quidem es. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam.

SVMMO ſtudio maturabam Ciceronis editionem. omnino id erat cauſſæ, cur ego rarius, quàm debeo, ad te ſcriberem. ſed mehercule nec res erat, de qua poſſem ſcribere. de publicis enim non licebat: de priuatis autem quid eſt, quod delectare te poſſit? grauibus morbis, annona, & bello, uniuerſa fere ciuitas affecta contabeſcit. in his malis pacem omnes, tanquam unicum remedium, expetebant: quæ ſi daretur, amiſſas uires recuperare difficile non erat. Arbitrabar, cum Ciceronis epiſtolas emiſiſſem, fore, ut Ferrariam poſſem excurrere.

re. id ego, primum, honoris caussa ut te uiserem, optabam; deinde, ut tuis doctissimis sermonibus fruerer, quantum per humanitatem tuam liceret, per quam certe licuisset plurimum. noui enim, quæ tua sit cum facilitas, tum in me beneuolentia. sed nostræ uoluntates, ut nauigandi cursus, quandoque commutentur, necesse est, nisi fortunarum nostrarum fieri naufragium uelimus. itaque, ut exirem, meas res cum uidi non ferre, mutaui rationem; &, quanquam eram occupatus, tamen feci, ut hanc epistolam mitterem, quæ te, meam uicem, quasi salutaret. ea ne hoc officium loco non præstaret, ad Octauium nostrum, ijs litteris, quas ad ipsum dedi, alligatam misi, qui tibi redderet, cum uacuus esses. quod ille, qui & commodissimus, & prudentissimus est, non uereor quin effecerit. De meis rebus si quid audire uis: ut in aduersis, pessime non habent: haberent optime, si pietas esset in ijs, in quibus maxima, si quid merita ualent, esse debebat. Vale. Venetijs.

EIDEM, Ferrariam.

SVMMA *tua facit humanitas, ut, etsi me argumentum deficiat, litteras tamen ad te mittere ne dubitem. non enim uereor, eæ ne tibi mo*

lestæ

lectæ ſint. quin ita te interpretaturum confido, ut hoc meum ſtudium exiſtimes eſſe non obſcurum ſignum pietatis in te meæ. cui quidem pietati, quod uix fieri poſſe credebam, magna ſane acceſſio facta eſt lectione tuarum litterarũ. nam, cum antea pro tuis maximis & ſingularibus erga me ſtudijs effeciſſes, ut plus, quàm tibi, deberem nemini: nunc propemodum es conſecutus, ut ipſi tibi plus, quàm debeo, debere non poſſim. quanti enim illud, quo epistolam clauſiſti, apud me eſſe putas? te non dubitare, quin ego, omnesq; mei, quanti amorem in te meum, atque doctrinam facias, aliquando ſimus intellecturi. ego uero iam intelligo; neque quiſquam eſt meorum, qui aliter ſentiat. ſed de amore quod ſcribis, uere tu quidem facis. eſt enim is certe ſumma cum obſeruantia ſingularis. de doctrina autem, neque prorſus aſſentior, ne me ipſe, qua in re minime debeo, nimium uidear amare: neque ualde repugno, ne, quod eſt in me honorificum, ſtulte reijciam. ut ut tamen eſt; ſiue tu amoris, & humanitatis abundantia, quod interdum adducor ut credam; ſiue iudicio, quod mihi perſuaderi libenter patior; ſiue utraque re permotus, tantum mihi tribuiſti, quantum ego poſtulare ſine rubore non auſim: maximas tibi gratias habeã, neceſſe eſt; quòd ad eius ipſius, quam in me eſ-

ſe

se dicis, doctrinæ studium, quò antea naturæ inclinatione propendebam, uehementer me impulisti. ita enim usu fere uenire solet, ut, quæ laudes à tui similibus, id est ab ijs, qui ipsi in laude uiuunt, proficiscuntur, eæ nos, uel si simus hebetiores, in primis acuant, & quasi necessitatem quandam imponant, ut, quales esse dicimur, tales aliquando studeamus esse. quod ego, quantum possum, do operam ut consequar. à quo studio cur me ulla res debeat abducere, non uideo; cum tu, istis opibus, ista amplitudine uir, litterato ocio nihil anteponas. temporibus enim turbulentissimis, dum plerique fere ambitionum fluctibus iactati, optare magis, quàm sperare, tranquillitatem animi possunt; securus in portu te oblectas; uiuisq; iucundissime in tuis perennibus optimarum artium studijs: in quibus totos dies ita ponis, quasi tibi eæ res, quibus abundas, & quarum spe tu alios excitare ad laudem potes, præmio sint futuræ. Quod cum ita sit; & cum ego hoc animo sim, ut antiquius tuo commodo nihil habeam: noli credere, me, cum ad te scribo, tuarum litterarum expectatione id facere: quæ etsi me incredibiliter delectant, textæ uerbis elegantissimis, plenissimæq; amoris, & suauitatis: tamen ego te mea caussa à grauissimis studijs ad nugas auocari nolo. satis me habere abs

abs te putabo, si & meas tibi esse redditas, & tibi, ut cupimus, esse intellexero. utrunque Octauius noster, quòd & tui studiosissimus est, & nostri amantissimus, cum libenter, tum diligenter efficiet. Vale. Venetijs.

IACOBO GRIFOLO, Romam.

QVOD tu, homo occupatus, prior ad me litteras misisti; hoc sane es assecutus, ut officij plus apud te residere confitear; illud assequi nequaquam potuisti, ut amoris plus, quàm in me est, in te esse concedam. atque ego ne in officio quidem passus essem ut anteuerteres, nisi me scribere cupientem non occupatio mea, quæ tamen summa est, sed cura tuorum mandatorum impedisset. Scis, ante quàm discederes, qua de re sermonem inter nos habuimus; cum tu, ut eam susciperem, à me petens, ostendisti quantum & fidei, & diligentiæ tribueres meæ. in quo ego, opinionem tuam ne fallerem, operam dabam. itaque, te profecto, cum intelligerem quantum damni fecissem, adempta mihi tuæ consuetudinis usura; cumq; id omnino litteris mittendis resarcire uellem; tamen diem è die expectans, ut aliquid ad te de tuo negocio, cuiusmodi tu uelles, possem scribere, in maximo

mo desiderio me sustinebam. nunc, quoniam eius rei ne uestigium quidem apparet in epistola tua; siue quòd, à quo tempore discessisti, ut illud consilium abijceres, rationes tuæ tulerũt; siue quòd, eodem animo cum esses, committere tamen litteris nihil uoluisti, quod elatum nocere tibi posset: puto me non incommode esse facturum, si, quam tu rem in tuis litteris intactam omisisti, ego item in meis silentio prætermittam. Quòd scire uis, rerum mearum status hoc tempore qui sit: ne te multis morer, is est, quem reliquisti, paulo etiam melior, quàm reliquisti. nam & domestica quædam sanauimus: & eum, de cuius acerbitate queri solebam, ita facilitate quadam nostra, atque obsequio mitigauimus, ut pene dulcis esse uideatur. De Ciceronis editione, hoc de me spondeas, atque etiam in te recipias licet, ut diligentia confirmes me non esse usurum multo minore, quàm qui in hoc genere laudantur. hactenus confido fore ut præstem, & præstabo certe, nihil ultra. mihi enim tantum non arrogo, neque arrogare debeo, ut, quemadmodum scribis, eas sordes, quibus ueterum scripta sunt fœdata, putem omnes eluere me posse. magni id esset ingenij, magni iudicij: quibus ego rebus & indigeo, &, si abundem, sine libris tamen antiquis nihil audeam. qui mihi sunt

omnino

omnino multi, ſed neque quot uellem, neque cuiuſmodi. coniecturæ autem, intellexi, & didici, quàm ſæpe ſint fallaces. neque bonos libros ulla magis labes inquinauit. quibus nunc in ueterem ſplendorem, atque integritatem reſtituendis, plurimum mihi eſt negocij, & erit, ut puto, poſt me multis: ut inde laudis materies deeſſe nunquam poſſit. Te rogo, ut, antiquiorem librum ſicubi iſtic eſſe reſciueris, ſi prece ipſe, aut pretio non potes, aliorum auferas gratia. Litteras autem, quàm ualde me amas, tam ſæpe mittes. nam & ocij puto te habere, quantum uelis; & argumentum Romæ uiuenti deeſſe non poteſt. mihi utrunque minus eſt. magnis enim diſtrictus occupationibus, temporis ad ſcribendum non habeo ſatis: argumentum autem unde ſumam, cum omnium, qui hic ſumus, ea ratio ſit, ut, rerum nouarum ſi quid alicunde ad nos affluxit, de eo nec ſcribere, nec loqui ſine graui periculo poſſimus? Relinquitur, ut priuatis de rebus poſſim ſcribere. ſed hoc quoque genus uereor ne me deficiat. raro enim ſolet accidere, quod ſcriptione dignum ſit. Quapropter, quoties ita eueniet, ut à negocijs liceat diſcedere; properabo ſtatim ad epiſtolas. quòd eo libentius faciam, ſi tu mihi ſententiam ſcribendi aliquam dabis: ſin minus, inanes tamen potius, quàm nullas, mittam. Vale. Venetijs.

ANNIBALI CRVCEIO, Mediolanum.

AMORIS in Octauianum Ferrariū mei causſæ ſunt ueteres ſane multæ, eæq; non leues, ſed recens hæc eſt grauisſima, quòd eius opera uideo factum eſſe, ut tu me amares. quod ego, non poſſum ſatis explicare, quanti faciam. certe optatius nihil, ac ne utilius quidem potuit accidere. nam me moleſtæ quædam cogitationes exercebant. eæ fecerant, ut ſubtriſtis eſſem. hoc malum Ferrarij litteræ ſanarunt. eas enim legens, cum ueniſſem ad eum locum, ubi ille, quàm tu me diligas, quamq; diligi à me cupias, diligenter & officioſe narrat: ſenſi mihi quiddam inſtillari, quo plane ſum exhilaratus. adeo tui ſimilium amicitijs augeri gratum eſt. in qua commoditate incommodum tamen illud ineſt, quòd mihi ualde ſentio eſſe laborandum, ut beneuolentia, & opinione de me tua non indignum me præſtem. quod utinam posſim efficere: conabor certe: ac ne deſpero quidem fore, ut efficiam: modo, quod tu iudicium de me habes, id eiuſmodi ne ſit, ut ego ei reſpondere nullo pacto posſim. nam mihi interdum uenit in mentem uereri, ne tu me, Ferrarij prædicatione commotus, eum exiſtimes eſſe,

qui non ſum. mendax, mi Crucei, amor eſt; noſq́; ſæpiſsime ita ſolet afficere, ut in ſermone, prout amicorum è re eſt, & affingere falſa, & detrahere uera, religio non ſit. quare Ferrarium, cum de me loquitur, non eſt quod audias. amore uictus, cui repugnare iudicio non uult, ea dicit, quæ fortaſſe non ſentit. At idem de tua uirtute multa in ſuis litteris. habes igitur, dices, ei fidem, cui haberi à me non uis? habeo, et quidem maximam. mittit enim ingenij tui monimenta, quæ mihi de tuis laudibus, ut ille ſcribit, ita eſſe probant. Memorem igitur interea me uelim exiſtimes humanitatis tuæ. gratum cognoſces, cum facultas erit. ac uideo me tua cauſſa non eas res præſtare poſſe, quas uellem; ſed quas poſſum, ita uolo, ut omnes, ſine ulla exceptione, libenter ad te deferam. licet iis arbitratu utaris, atque etiam abutaris tuo. Vale. Venetiis.

ANTONIO MERLO, Vicetiam.

EGO *quoque quiddam inaudieram ſuperioribus diebus, ſed contempſi. nunc me mouet quod audies. Artibus effectum eſt neſcio quorum, (de Petro noſtro certe uix opinor: uix? autem? prorſus non opinor) ut hic rumor ſer-*

pat

pat longius. primum hæc uulgo iactata: ferebam: post etiam ad Cardinalis aures peruenerunt: quod mihi accidit molestissimum: nec dubito, quin is iam non idem sit. quòd si ille eadem cum Episcopo, cuius ingenium præclare noui, communicauerit: actum est. Me quidem et illa angit cura, quòd uereor ne fama diffluat, & Perusina conditio, satis opima, satis honorifica, fortasse in dubium uocetur. Cornelius diligenter, ut uideo, fide certe, & amore singulari. In hac sum sententia: si spes non dubia, ut urgeamus: sin, desistamus ab incepto: ne cupiditatem nostram sine fructu, forte etiam cum aliqua mercede, prodamus. Mitto ad te Gratij poema de uenatione, paulo durius, nec omnino cum Petri Bargei carmine conferendum, qui hoc argumentum tribus libris non minus eleganter, quàm copiose persecutus est. Vale. Venetiis.

MICHAELI SOPHIANO,
Patauium.

SI nostræ necessitudinis initia repetas; nemo, opinor, istic est, qui mihi uetustate præstet. sin apud te uetustas pondus non habet; ipsam per se beneuolentiam pendis: ne sic quidem iure mihi quenquam antepones. Ego te primum,

*mum, cum abeſſes, memoria colui diligentiſſi-
me, tuumq; nomen crebris uſurpatum ſermo-
nibus ornaui laudibus, quantum in me fuit:
deinde, cum de auunculo tuo, uiro optimo,
tuiq; amantiſſimo, miſerrimam in ſeruitutem
à barbaris gentibus abrepto cognouiſſem, inge
mui ſæpe tua cauſſa, quem orbatum domeſti-
co præſidio, maximas in difficultates imme-
rentem fortuna coniceret. poſtremo, cum Pa
tauium te aliquando retuliſſes, ualetudine ita
perdita, ut humana uix ope reſtitui poſſe uide
retur; quàm id moleſte, quàm acerbe tulerim,
teſtes ſunt communes amici, quibus et pericu
lum tuum, & eodem tempore dolorem meum
dolori fuiſſe certo ſcio. Veni Patauiũ aliquan
to poſt: uidi te quẽ optabam potius quàm ſpe-
rabam, habitu corporis non illo quidẽ optimo,
eo tamen, qui uitæ ſpem minime dubiam affer
ret. deinde quotidie meliora, accedente ad reme
dia medicorũ temperantia tua: quam ita lau
dant omnes, ut in ſtudijs tamen paululum eam
deſiderent. quo de genere præcipere quidquam
difficile eſt, preſertim mihi; qui cum ab eadem
culpa longe non abſim, tum etiam, niſi prio-
res tibi partes in prudentia concedam, ignora-
re ſcilicet uidear utrunque noſtrum. uerunta-
men, cum te penitus philoſophiæ dedideris, ut
eius præſidio fortunæ tela depelleres; debes*

eam

eam ſequi ducem in actionibus tuis. quod ſi feceris; extrema uitabis, et omnem in medio laudem conſtitues. At mediocritatem mens in ſuo munere non amat: progreditur enim meditando, & quo longius, eo iucundius. Vere: ſed immoderatis rebus natura frangitur: & quanquam corpori mens dignitate præſtat, utriuſque tamen incolumitas ab utriuſque pendet officio. ut herus imperat ſeruis, nec tamen eos negligit, ſed conſulit, quatenus liceat, commodis eorum: idq; facit etiam ſua cauſſa: tam diu enim herus eſt, quàm diu habet quibus imperet. ſic mens rationem corporis habeat aliquam, oportet. nam ſi negligat eam ſedem, in qua ſummus opifex illam conſtituit; primum faciet iniuſte; deinde, corporis compagine, qua ipſa includitur, breui diſſoluta, uſum tractandæ quærendæq; uirtutis amittet. quod cum accurate uitandum omnibus eſt, tum ijs maxime, quorum & infirma ualetudo requietem quærit, & ita uiget induſtria, ut mediocri etiam labore non mediocrem ipſis gloriam, ceteris utilitatem afferre poſſit. Cui porro ignota eſt uel ingenij tui, uel memoriæ præſtantia? quibus, non modo ut emineres in græca lingua, id quod omnes fatentur, ſed ut, quacunque re propoſita, peritiſſime diſputes, facile conſecutus es. itaque iure expetitur à no

bilißimis uiris amicitia, & consuetudo tua: iure te diligunt ac laudant quicunque in Patauino gymnasio doctrinis liberalibus excellunt. quorum tu uirtute frueris, & illi uicissem tua, si ualebis: &, ut ualeas, in te ipso magna ex parte situm iudicamus. obsequere igitur in tua salute multorum studijs: parce ualetudini satis imbecillæ: &, quod libenter facis, da operam simul ut diutißime facias. ita gloriam tuam, lætitiam nostram, dignitatem etiam litterarum augebis; quibus ornamenti plurimum è tuis aliquando scriptis, si ualueris, accedet. Vale. Venetijs.

IO. BAPTISTAE PIGNAE, Ferrariam.

ALFONSO *Duce creato, gratulatus Ferrariæ sum: quæ tum ex noui Principis eximia uirtute fructus capiet egregios; tum ipsa quòque ad omnem uirtutem, eius, à quo regitur, exemplum secuta, diligentius incumbet. mores enim ciuitatis ex Principis moribus effinguntur, &, ut ait Plato, quæ apud eos, qui dominantur, studia uigent, eadem reliqui ciues amplectuntur, & colunt. Ergo florebunt in uestra ciuitate liberales disciplinæ, ac debita iampridem ingenuis artibus præmia persoluentur.*

uentur. quod equidem tua potiſſimum cauſſa, doctiſſime Pigna, magnopere gaudeo. nec enim dubitat quiſquam, aut dubitari omnino poteſt, quin, quantum ingenio, eruditione, iudicio, quantum etiam conſilio uales, tantundem apud ſapientiſſimum, optimumq; Principem & auctoritate ualeas, & gratia. quòd ſi, quam hactenus in cognoſcenda, eandem poſthac in ornanda uirtute induſtriam locabis: quis te uno felicior, quis omni laude præſtantior? quod ut facias, ne monendus quidem es. nec enim te diſſimilem eſſe tui uel natura tua, uel conſuetudo, uel ſtudia patiuntur. hoc igitur tecum agendum non eſt. illa me potius, ut uere dicam, & ſimul omnes, qui te diligunt, cura ſolicitat, ne te nobis eripiant prorſus aulica negocia, ſic, ut, iјs diſciplinis, quarum uſus æternum decus parit, ſalute dicta, iacere patiaris ea, quæ multis ante menſibus inſtituta ſi quando perficies, maiorem in modum & poſteris, & gloriæ tuæ ſcruies. quàm multos enim egiſſe mecum diligenter exiſtimas, ut hortarer te ad abſoluendam poeticæ imitationis artem, aut, ſi abſolutam habes, continuo diuulgandam? quibus ut aliquando ſatisfacias, & ſi languere te in tua laude uix opinor, tamen peto abs te, quantum humanitas tua permittit. nec tamen, etiam ſi

tua res non ageretur, amicitiam nostram, quam ego sanctissime semper colui, nihil à te impetraturam confiderem. equidem nihil ei denegarem: idq; te, quod tamen secundis rebus, ac sine molestia tua fiat, cupio experiri. Ego me ad litteras, à quibus inuitus discesseram, reuocare cœpi, adeptus usum oculorum, quem antea desperabam, diuina primum ope, in qua statuere omnia consueui, deinde Gabrielis Faloppij scientia singulari: cui uiro, quanti hanc lucis usuram, id est quanti uitam facio, quanti etiam præclara litterarum studia mihi sunt, quibus uix ipsa uita pluris est, uni plane totum acceptum refero. siquidem eius doctrina, humanitas, exquisita cura pristinam mihi ualetudinem, omnino profligatam, ac perditam, conspectum liberorum meorum, amicorum colloquia, librorum suauitatem restituit: ut, si quem optimis artibus industria nostra fructum feret, ei gratiæ debeantur, cuius ope, ac studio factum est, ut intermissam diuturno, ac perdifficili morbo posteritatis adiuuandæ consuetudinem aliquando repeterem. Tu mihi de tuo statu, maximeq; de Alphonsi Ducis conatibus egregijs ad honestandam uirtutem, de quibus fama iam percrebuit, si quid significaueris; argumentum erit amoris in me tui, quo lætari uehemẽter soleo. Vale. Venetijs.

Sambuco

SAMBVCO SVO, Patauium.

QVOD fratrem tuum Georgium, florenti adhuc ætate extinctum, immoderate luges; ignosco mærori tuo, nec tamen laudem tribuo. dolere enim fratris interitu, & eius fratris, quo nemo amabilior, nemo fuerit uirtute præstantior, hominis est: modum autem dolori nullum constituere, nunquam lacrymis abstinere, nunquam ex animo mæstitiam pellere, Sambuci non est. Periјt frater: iure commoueris: ægre enim diuellimur à natura coniuncti: quod ego quoque sum expertus. Periјt is, qui familiam uestram, qui patriam, qui prouinciam uniuersam ornare uehementer suis laudibus, & illustrare poterat. hoc quidem expectandum ab eius uirtute fuit: sed magnam habet Fortuna uim: ea sæpe, nobis ad eximiam laudem contendentibus, transuersa incurrit; sæpe nostra studia debilitat, sæpe moratur industriam. quo de genere quid ego te doceam, doctissimum uirum, cui prope infinitam exemplorum uim uel græca monimenta, uel etiam latina suppeditant? florem igitur uirtutis amemus: erepto ante maturitatem fructu, quando hoc singulare non est, sed

commune cum multis, modice feramus. Quid, si ne dolendum quidem est? omitto enim historias: ad philosophiam te uoco. Quid igitur illa præcipit? si quid casus afferat, leniter accipiendum: nec enim, ut aliter accidat, in nobis est: si quid culpa contractum, angi æquum esse: certe enim, qui ad præclare agendum nati simus, ideoq; mente, & ratione, præter ceteras animantes, instructi, tantis bonis abuti, & quasi à natura desciscere turpissimum est. An tu igitur, mori, quasi aliquid turpe, reprehendes? quòd si non turpe, nec dolendum. nisi si quis ita uixerit, ut nihil unquam homine dignum præstiterit. quod abest longissime à fratre tuo: qui probitate, ingenio, studijs artium optimarum, prudentia etiam adolescens ita excelluit, ut eum Pannonia pene cuncta uiuentem unice dilexerit, mortuum laudibus, & memoria prosequatur. Quæ cum tibi ueniunt in mentem; iniquus profecto nimis in te ipsum es, nisi luctum minuis, & ex animo dolorem penitus euellis. Quin te decuit maxime, qui totos dies ponas in ijs libris, unde uitæ moderatio, unde animi tranquillitas petitur, ad propinquos, ad amicos in Pannoniam eiusmodi litteras mittere, in quibus illi sitam esse non minimam sui doloris medicinam intelligerent. nam uir eximius, Nicolaus

colaus Olahus, Archiepiſcopus Strigonienſis, qui Georgium Bona, & quia ſorore ſua natus erat, & quòd in eo ſumma uirtus enituit, in oculis geſtabat, non dubito quin tanti uulneris remedia ſumat à ſe ipſo: quem nòn modo ætas, & uſus maximarum rerum erudierit, uerum etiam prudentia quædam naturalis, quæ plane uincit omnem artem, nunquam à conſtantia diſcedere patiatur. Nec tamen uereor, ut, qui mihi paucis ante menſibus in filioli mei obitu conſolationem adhibueris, idem tibi in tuo caſu mederi aliquando non facile poſſis. quod ſi facies; fructus apparebit ſtudiorum tuorum; & Georgij fratrem agnoſcemus; cuius ingenium, ac mirificam prudentiam oratio illa, luculenter in primis à te ſcripta, declarat. Vale. Venetijs.

ANDREAE DVDITIO, Patauium.

PERCVSSISTI me de Mariano Lezentio: quid ais? optimus adoleſcens, maiorum nobilitate, ſua uirtute clarus, omnibus animi, corporis, fortunæ bonis ornatus, ereptus repente nobis eſt? o miſeram humanæ uitæ conditionem. quid ames, cum omnia fluere, ac labi, nihil intra orbem Lunæ firmum eſſe, nihil idẽ

à mane ad uesperam, quotidie cernas? quæ te arbitrabar antea cognouisse in sermonibus Reginaldi Poli Cardinalis, & Aloysii Prioli, quibus probiores, aut sapientiores uiros non modo nostra, sed nec superior ætas tulit: nūc, quando te biduum scribis lacrymando consumpsisse, profecto tibi exciderunt illa præclara de contemptu mortis, quibus in illo diuino contubernio, in illo plane cælestium animorum cœtu aures tuæ sæpissime personabant. Quòd si, quid doleas, cogitabis, aut quid dolendo proficias: non dubito, quin istum luctum abstergas, & Lezentio nostro etiam gratuleris, quòd, inspecto Hierosolymæ summi Dei monimento, quò illum, dissuadentibus amicis, pietas, & religio duxerat, statim ad eiusdem Dei conspectum, præditus optima mente, purus ab omni labe, in cælum euolarit. quod qui optant, sapientes, qui adipiscuntur, felices iure ducuntur. Hæc tibi à me pauca pro nostra necessitudine consolationis loco dicta si attendes, uim habere maximam senties, & eam dolori tuo medicinam, quam dies aliquando afferet, ratione repræsentabis. quod cum omnes deceat, tum uero ab excultis doctrina uiris, quem te ad numerum aggregamus, præcipue postulatur. Vale. Venetijs.

Laurentio

LAVRENTIO GAMBARAE, Ciliuerge.

CILIVERGE *nunquam uideram, amabam tamen, amœnitate ſua iucundiſſimum, domino honeſtiſſimum, Lanterio Appiano, præſtanti uiro non humanitate minus, quàm eloquentia: nunc & elegantiam uillæ, ut in tabula pictam, in tuis uerſibus uidi; & mehercule non mediocri eius uiſendæ, atque etiam tecum fruendæ ſtudio ſum incenſus. quod ſi quando contigerit, digito cælum attingam. quid enim iſto ocio beatius? quæ ſpecies urbis, quæ dignitas cum iſta ruſticatione, cum iſta ſurgentium uirgultorum ſiluula conferri poſſit? equidem, cum te mihi ante oculos pono, modo inter anguſtis diſtincta ſemitis fruteta declini colle ſpatiantem, modo arborum proceritatem, atque ordinem in uiridario mirantem, eadem pene uoluptate abſens tecum fruor. coniungit enim animos noſtros mutua beneuolentia; nec eſt aut tibi quidquam ſine me, aut mihi ſine te iucundum. gratulor tamen tibi potius, quàm mihi; & iſtos Ciliuergenſes dies ita multorum annorum inſtar eſſe puto, ſi modo nec ocioſus in ocio, nec in ſolitudine ſolus es. id autem qua ratione conſequi poſſis, opinor me tacente intelligis.*

telligis. Patauij dum eras, habebas in manibus egregium illud poema de nouis insulis à Columbo inuentis: cuius ego cum exordium, multis præsentibus, legissem, admiratus grauitatem, & elegantiam carminis, exclamaui, Cedite Romani. in quo, hactenus, qui à me dissentiret, inueni neminem. quo magis te hortor, quanquam, ut spero, currentem, ut approperes, habeasq; rationem non expectationis modo nostræ, uerum etiam gloriæ tuæ, cuius habes à natura præclarum seminarium, quod etiam studio excolis, ingenium tuum. Vrge igitur, nec institutum dimitte: quodq; hactenus humanissime fecisti, in eo perge, ut nostrum tui absentis desideriũ litteris aliquando lenias. Vale. Patauij.

LAZARO BONAMICO, Patauium.

Ego uero & audiui de tuo casu, & tuam uicem mirifice, neque minus publicá dolui: ueritus enim sum, ne tecum simul litteræ concidissent. nunc, quando te iam ambulare scribis, ita tamen, ut Scipione utaris; gaudeo, eoq; magis, quòd in ista ætate morbi diuturnitatem pertimueram. sed quia non plane animum meum liberas, à cura, cum pristinas

uires nondum recuperaueris: rogo te, Bonamice, quanti optima ſtudia facis, quæ tibi facienda ſunt plurimi; quandoquidem ab ijs tuæ laudes emanarunt; tantam adhibe in te curando diligentiam. uides enim, neminem fere eſſe, qui, ſi quid tibi acciderit humanitus, rudem barbariem à latinæ linguæ finibus arcere poſſit. Plautum, quem à me petis, dabo operam ut cum his ad te litteris mittam: ſed, ut eum in multiplici meorum librorum congerie ſtatim reperiam, ſperare uix audeo. Ego, ut ſcis, hanc ſatis grauem prouinciam ſuſcepi. tenui conditione, inquies. fateor, ſed ne tua quidem, ſi tuarum uirtutum merita ſpectentur, ſatis opima. quid agas? his temporibus anguſte uirtus habitat. bene tamen de ſuis ciuibus mereri, præclarum eſt. Vale. Venetijs.

GVLIELMO PACCIO, Patauium.

SILENTII mei, quo tecum diu ſatis uſus ſum, non exponam hic tibi cauſſam pluribus uerbis: ne, ſi id faciam, uidear & tibi ipſi, qui nihil hactenus ad me ſcripſiſti, eandem quaſi legem imponere. itaque hanc partem prætermittam; in qua ſi peccatum eſt, utriuſque certe eſt. ego autem ſpero me poſthac & bene-

beneuolentiam tibi meam, & diligentiam hoc genere officij probaturum: modo ne litteras elegantes, quales uidelicet Patauij, à summis ingenijs elaboratæ, tibi ostenduntur, à me expectes. ita scribam, non modo ut quod in mentem, sed plane quidquid in buccam uenerit, in epistolam conijciam. non enim is sum, qui unumquodque uerbum ad trutinam, ut dicitur, reuocare uel soleam, uel possim. aliorum ista superstitio sit, mea quidem non erit, presertim in epistolis: quæ si, ut ait ille, nihil habent simile neque iudicio, neque concioni; quid refert, utrum dichoræo conclusus, an aliter, uerborum ambitus insistat? Splendidior, inquiunt, nec paulo aptior ad mouendum, si numerosius desinat, oratio uidetur. Recte: nec ego secus existimo: uerum, quem tu tanti facis, eum ego magistrum sequor. quid igitur ille? EPISTOLAE NOSTRAE DEBENT INTERDVM ALVCINARI. nempe, quòd ijs negligentia quædam, cum ad familiares scribitur, etiam ornamento sit. Ita igitur tecum agam, ut si essemus una: et, quémadmodum præsentes quacunque de re sermones familiariter serere solemus; sic in scribendo, nulla certa proposita sententia, libertatem illam, & quasi negligentiam imitabor. quod si reprehenderis, tacitum non feres. præstat enim

enim male ſcribere, quàm omnino, quod à te fieri uideo, nihil ſcribere: cum hoc uoluntatis fortaſſe uitium ſit, illud ingenij, quod ipſi nobis fingere non poſſumus. Vale. Venetijs, M.D.XXXIII, Kal. Quinct. qui mihi primus dies eſt anni XXI.

PAVLO MAGNVLO, Patauium.

CVM me uides præter inſtitutum meum litteras ad te non tam ſæpe, quàm ſolebam, mittere; nimirum, etiam me tacente, quàm ſim occupatus, intelligis. Ternas te dediſſe ſcribis. omnes accepi: nihil amabilius: his autem recentioribus etiam nihil elegantius. ſic enim cenſeo, recte eum, & latine ſcribere, non qui pauca multis uerbis, ſed qui multa paucis. quo ego in genere aliquando poſſe cupio, tu, ut uideo, iam potes. tribus enim uerſiculis quid nõ complecteris? tuam narras in ſcribendo diligentiam, meam obiurgas negligentiam: de meorum librorum inſtauratione tecte me admones, de tuorum uenditione aperte. denique ocioſi nihil eſt: ſententiæ numero prope, quot uerba: ut mihi, quemadmodum promiſeras, argumentum ſatis ſuperq; dederis. Sed meæ ceſſationis cauſſam, ut dixi, conijcis ipſe per

te.

te. libros autem meos, prope adeſt, cum editurus ſim. de tuis egi diligenter, & ago. ſi quæris, quid profecerim: nihil adhuc: ſed ſpem non abieci. quanquam incredibile eſt, quàm difficile ſit ab iſtis pecuniam exprimere. quem euentum res habitura ſit, ignoro: à me nihil omittitur, quo minus & ex ſententia conficiatur, & quamcitiſſime. *Vale. Venetijs.*

EIDEM, Patauium.

PVTASTI fore, ut ego te abeuntem litteris proſequerer? non tu id quidem unquam. conuenerat enim, ut argumentum à te expectaré. argumentum igitur poteſt expectare meus in te amor? quo nihil uberius nec eſt, nec unquam fuit. itaque ſtatim, ubi tu profectus es, cum me repentina quædam uoluntas excitaſſet, arripui calamum, neque ſum ueritus, ut me ſcribentem ſententia deficeret. hui, quàm multa iam nunc mihi ueniunt in mẽtem. ſunt, quæ poſſim ſcribere, leuitates amatoriæ. quorum, inquis? mecum habebo: neque tibi, neque cuidam edam. uolo enim parcere amicitiæ, qua mihi ſunt coniuncti, qui tam ſuauiter, ut ipſi putant, uiuunt, ut ego ſentio, delirant. ſunt item σκιαμαχίαι quædam, & militaria munera populo data, taurorum uenationes,

nationes, ſaltatorum luſus, perſonatorum ineptiæ. quid quæris? ſexcenta: quæ mihi & beneuolentia noſtra ſuppeditat, & familiaritas permittit ut ſcribam. quia tamen leuiora ſunt, omitto, ne grauem philoſophum offendam. Porro, de meis rebus quod expectes, nihil eſt. mutationem nullam fecerunt à diſceſſu tuo. De te, quæ ſcire uelim, hæc ſunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri ſcilicet, acceperint, num eo ipſo die ad eorum conſuetudinem te dederis; an potius, dum hæ bacchationes deferueſcant, in hortis cum Epicuro, quàm in gymnaſio cum Ariſtotele, uelis uiuere. Et, cum hæc ſcripſeris, adde uerbum, ſi me amas, de pugiunculo illo tuo: quo ego te impeditum, & alligatum enſe cum uidi diſcedere, non tenui riſum. ac uolui pungere te dicto; ſed ueritus ſum, ne tu ruſtice me gladio. Epiſtolam habes iocationis plenam: qua te eſſe delectatum cognouero, ſi miſeris ipſe pleniorem. Vale.

PAVLO MAGNVLO,
Patauium.

NON *facile dixerim, plus ne uoluptatis, an doloris ex epiſtola tua ſuſceperim. eſt enim mihi gratiſſimum, cum & me à te amari, & te amore in te meo delectari perſpicio. ex quo fit,*

ut litteras tuas, beneuolentiæ plenissimas, & officij, iucundissime legam. Cum uero te uel angi uideo, uel aliquid triste cogitare; sic afficior, ut acerbissime uiuam. sed utinam, quanti ego consilium tuum semper feci, tanti item ipse meum fecisses. profecto in has molestias, in quibus hodie uersaris, non incidisses. At, inquies, illa perpeti, malum erat. Malum, nisi, istos ferre, longe peius sit: quorum quidem iniurias tum ex eorum, qui istinc ueniunt, sermonibus, tum ex litteris tuis facile cognoui. Quæ quo magis intolerabilia sunt, eo clarius tuæ prudentiæ lumen ostendas oportet: neque committas, ut inuidorum, maleuolorumq; peruersitas plus apud te, quàm existimationis tuæ ratio, ualuisse uideatur. Quanquam ego, cum hæc scribebam, satis intelligebam, quis ad quem: sed amorem meum, qui tibi præsenti perspectissimus fuisset, etiam apud absenté, quoquo modo licuit, testatum esse cupiebam. Atque hoc loco mihi ueniunt in mentem, quæ tibi proficiscenti futura prædixerim. quæ ego, non aliquam somniorum imaginem, aut alitis cantum secutus, augurabar: sed, quòd istiusmodi hominum naturæ plus etiam, quàm uellem, exploratæ mihi erant, iccirco, ne illa acciderent, quæ nunc euenisse audio, timebam. Sed uteris, ut spero, fortitudine animi tui: &, quæ

quæ iniqui ad ignominiam tuam comminiſcuntur, ita feres, ut non ſolum in uetere optimorum ſtudiorum curſu, fractus animo, ne conſiſtas, ſed uehementius etiam ueræ gloriæ cupiditate incitatus, propoſitum tibi decus aſſequare. Me in omni fortuna tui amantiſſimum, tuæq; laudis fautorem, atque adeo, quantum in me erit, amplificatorem habebis. Vale. Venetijs.

SEBASTIANO LEONI CORDVBENSI, Romam.

ROMAE te nunc eſſe, in ea urbe, ubi multorũ amorem, ac ſtudium tua tibi iam antea uirtus peperit, tantum abeſt, ut doleam, ut etiam ſumme gratuler. nec enim dubito, quin ſedem ſtudijs tuis non modo commodam, uerum etiam honorificam, adnitentibus amicis tuis, facillime conſequaris. Me quoque, ut ille inquit, mirum deſiderium tenet urbis: uerum aduerſantur multa: quæ ſi Deus aliquando ſuſtulerit, accurram ſtatim ad uos, ea ſpe, ut in ueſtra beneuolentia, in conſuetudine, ac ſermone conquieſcam. Saluta interim amicos, Octauium noſtrum, Sirletum, Gillium, Phaernum. nam Epiſcopum Allifanum abeſſe audio. Nicolaus Nathanaelus, egregie moratus adoleſcens, ma

gnos in latinis litteris processus à discessu tuo fecit. is cum mihi per se carus est, tum eo magis, quòd de te sæpe loquitur amantissime, tuamq; erga se, patremq; suum, insigni probitate, atque doctrina uirum, perpetuam benignitatem sic in ore habet, ut eius memoriam nunquam sinat intermitti. Vale.

SCRIPSIT HANC ROGATVS AB AMICO.

CVM in summis molestijs, quibus me fortasse immerentem fortuna uexat, quæ quidem tibi satis notæ sunt, unicum mihi solatium fuerit beneuolentia tua, quam opinabar me singulari quadam ac perpetua erga te obseruantia, & studio quodam incredibili consecutum: eo me solatio magna ex parte priuatum esse, ex eo sermone, quem habuit mecum proxime Drusus tuus, uehementer doleo. quod quidem eo patior acerbius, quia, si posset augeri amor in me tuus, augeri potius debere pro mea in te egregia uoluntate, maximisq; studijs, existimabam. quid enim, à quo primum tempore aditus mihi patuit ad amicitiam tuam, de te senserim, ipse mihi optime sum conscius: quid uero prædicauerim, testes habeo, non leuissimos homines, sed præstantes uiros, eosq; minime

me paucos, quorum auctoritas, & probata uita uel sine iureiurando facile fidem facere possit. quæ cum recordor, magnam ex officio meo uoluptatem capio: propterea quòd nihil unquã mihi grati animi memoria iucundius nec est, nec unquam erit. et quanquam animum tuum non nihil immutatum Drusi uerba significabant; cum ego perpetuitatem amoris tui expectauerim; eamq; tanti fecerim, ut ex omnibus rebus humanis nihil pene pluris æstimauerim: tamen, non ut animatus nunc in me sis, sed ut antea fueris, in omni mea uita iucundissime cogitabo; quæq; in amicitia colenda à doctissimis uiris constantiæ tributa laus est, eam ut omnino consequar, enitar quantum in me erit: non quòd tua uirtus cuiusquam hominis laudationem, uel tua fortuna cuiusquam opes, aut merita desideret: sed profecto apud sapientissimos homines, quem ego te in numerum refero, significatio bonæ uoluntatis, etiam si merita non habet, pro meritis tamen est. Te uero, Principem egregium, omniumq; uirtutũ apud omnes homines, maximeq; apud omnes Principes opinione florentem, præterea ista ornatum dignitate, quæ ad omnem laudem tacita quadam cohortatione uidetur impellere, figmentis commoueri hominum improbissimorũ, & alienis fortasse bonis inuidentium, prorsus

æquum non eſt. Quid enim? an ego tam prauus eſſe poſſim, ut optimo uiro coner unquam in ſermone detrahere? an tam ſtultus, ut, qui mihi multis rebus prodeſſe, multis etiam obeſſe poſſit, eum indigniſſimis laceſſam iniurijs? an tam ingratus, ut, cuius erga me ſummam humanitatem, ac benignitatem ſenſerim, de eo quidquam cogitem, aut etiam loquar iniquius? Quid honor meus? an apud me nullius eſt ponderis? ille uero mihi uel ipſa uita carior hactenus fuit, eritq; in poſterum. ita ſum à puero educatus, ita natus: ita etiam didici ab exemplis maiorum meorum. an igitur honor meus tantam ferre poſſet inconſtantiam? ille certe cum omnes maculas, tum hanc, quæ turpiſſima eſt, leuitatis, & intemperantiæ, reſpuit, ac reformidat. Quare, ſi peccarem in te, magne Princeps, ſimul in me ipſum peccarem. quorum alterum ab officio meo, alterum à uolũtate nimis abhorreret. Quod igitur neque committere debeo, neque poſſum; id mirarer equidem à te credi; ſi plane, quæ ad me delata ſunt, uera omnia putarem. ſed primum haud libenter id credo, quod iniucunditatem, ac ſolicitudinem affert animo meo: deinde, quod indignum uidetur bonitate tua, quam ego, ut maxime omnium habeo cognitam, ita maxime omnium efferre laudibus ubique ſoleo:

po-

postremo, quod cum ipsa ueritate pugnat. Quod autem, quiddam etiam de liberalitate mea gloriose à me iactatum, comminiscuntur: impudens mendacium est, ac, ne aliis utar argumentis, te ipso teste falsum. nam, fuisse me tui perstudiosum, omnia tibi, tuisq́;, quæ potuerim, obsequia, atque officia præstitisse, uere dixeris, & multi sciunt: quo tamen ipse nomine gloriari non soleo; contentus ipsa re sum: uerum, fuisse me, cui multa desunt, in te, qui cunctis rebus abundas, liberalem, & de meis riuulis pene aridis affluxisse aliquid ad tuos uberrimos fontes, certe nemo dixerit; nec, si quis diceret, ego agnoscerem. Hoc igitur uno, quod inanissimum esse constat, reliqua, mihi obiecta, refelluntur. patent insidiæ maleuolorum: infirmatur, ut sæpe solet, à se ipsa, & suo quasi gladio iugulatur improbitas. itaque recreor paululum in acerbissima molestia: ut etiam hoc sperem, si qua uoluntatis tuæ facta mutatio sit, quod quia meritus minime sum, ideo minime possum credere, me tamen ab humanitate tua facile impetraturum, ut te mihi totum restituas. nec enim decet, apud talem uirum, tantumq́; Principem, natura bonum, iudicio, & consuetudine optimum, consiliis & artibus locum esse hominum perditorum. quam mihi spem ut confirment litteræ

tuæ

tuæ, peto à te pro mea peruetere non solum erga te, uerum etiam erga tuos omnes obseruantia. idq́; à te tua, tuæq́; familiæ summa dignitas postulat. Vale.

PAVLI MANVTII PRAEFATIONES, QVIBVS LIBRI, AD ILLVSTRES VIROS, AVT AD AMICOS MISSI, COMMENDANTVR.

AD MATTHAEVM SENAREGAM, Ambrosii filium, in epistolas Ciceronis, quæ familiares appellantur, præfatio.

TVO ne, *Matthæe Senarega, an meo dicam felici contigisse fato, ut, relicto Louaniensi celeberrimo gymnasio, quò, tanquam ad mercatum bonarum artium, uirtutis & eloquentiæ comparandæ caussa concesseras, Venetias te hoc potissimum nomine contuleris, quòd nostri, ut ipse dicere solitus es, uidendi & cognoscendi mira quædam te cupiditas incẽderat? tu quidem, si tuum sensum explorem, uis me hoc tribuere fortunæ tuæ. nam, quòd ita euenerit, non modo ut ad amicitiam & consuetudinem, uerum etiam ut ad conuictum, & contubernium meum tibi aditus patuerit; in eo, quasi tibi quiddam expetendum contigerit, plurimum ipse tibi solitus es gratulari. de quo, nõ est meum statuere, uere ne sentias, an secus.*

at illud meum eſt, paucis oſtendere, cur tu contra mihi cariſſimus, iucundiſſimusq́; ſis, &, quòd nunc in meis ædibus mecum habites, mecũq́; uiuas, in eo ego quoque meæ felicitatis aliquid agnoſcam. nam ſi tu ita de me ſentis honorifice, quòd iudicio mouearis: æquum eſt mihi à te concedi, ut ego de te non minus uere, quàm tu de me, iudicare poſſim. ſin iſtam tibi de me opinionem peperit humanitas: me quoque non ſolum natura, ſed ipſa iam ratio docuit, præclarum eſſe humanitate excellere. itaque do me libenter in eam partem, ut homines officijs colam, laudibus exornem, re, ſi opus eſt, pro mea tenuitate ſuſtentem. Sed mehercule ego de te, mi Matthæe, à uero animi mei ſenſu iudico: nihil me gratia, nihil afficit ambitio. Primum, cum aliquoties mei ſalutandi cauſſa domum meam ueniſſes, pellexiſti me in amorem tui, comitate morum, & lenitate ſermonis: deinde, quod iam non tibi modo, uerum & alijs petentibus negaueram, atque excluſeram, ut ego te domo reciperem, eloquentiæq́; ſtudijs erudirem, multis precibus uſus peruiciſti. Nec mihi tamen, quòd tibi, meorum ſermonum cupiditate flagranti, meamq́; domeſticam conſuetudinem petenti, ſatisfecerim, adhuc uenit in mentem pœnitere: quin, quo plus ad noſtrũ conuictum accedit temporis, eo maiorem è tuis mori-

moribus, tuisq; studijs haurio suauitatem. non enim tam hoc in te laudo, quod certe in adolescente summa laude dignum est, quòd à studio doctrinæ non te suis illecebris uoluptas, non cō modum, non ipsa ualetudinis ratio deducit; quàm illud & admiror, & prædicare satis pro dignitate non possum, quòd in tuis cogitationibus hæc tibi prima est, & antiquissima, ut Deum optimum maximum, à quo uno, quæ uere bona sunt, emanant omnia, humanis rebus, quæ fluxæ nimis, infirmæq; sunt, omnibus anteponas. Perge adolescens optime in hoc præclaro diuinoq; sensu. hæc est omnium rerum una nobilissima, una, mihi crede, quæ omniū philosophorum scientias, una, quæ omnium Regum opes facile uincat. quare tu quidem oblecta te, quod facis, eloquentiæ studio; in qua, quo modo principia se dant, futurum auguror ut breui superiorem neminem, aliquando ne parem quidem habeas. sed illud stet in primis, neque unquam excidat, omnium uirtutum pietatem in Deum esse fundamentum. ac uide, quot inde tibi bona fluant. Primum, tuæ saluti consulueris egregie. animi salutem appello, non corporis. decet enim nos æternam potius illam uitam, omni felicitate circumfluentem, quàm hanc, quæ temporum spatijs definitur, miserijs nunquam uacantem, cogitare. dein-

de, patrem tuum, qui, ut audio de multis, atque etiam de te ipso, humanam prudentiam præ diuina religione nihil esse putat, incredibili uoluptate lætitiaq; perfundes. cui quantum debeas, non ex eo solum intellige, quòd pater est; sed quòd is pater, qui te filium uult esse inter tuos ciues omni re florentem, atque honoratum; qui te consilijs à puero sapientissimis erudiuit; qui te suo exemplo, suis optimis institutis, ac factis ad laudem quotidie uocat. tali patri, tam probo, tam tui amanti, tam libenter suas omnes curas in te consumenti, curare debes, ut id, quod reliquum est uitæ, per te sit iucundissimum. quod ita consequeris, si statueris, quibus artibus ideo nunc operam das, ut aliquando ceteris hominibus elegantia sermonis, & scientia rerum antecellas, earum artium infirmam esse gloriam, nisi perpetuo erga summum Deum amore studioq; fulciatur. mihi quidem, cui tu carissimus esse aut uis, aut certe ita uideris uelle, ut mihi persuadeas, magis ulla re placere non poteris, quàm si te in eo, quod instituisti, uitæ innocenter & cum uirtute degendæ studio constantem, tibiq; simillimum uidero. Et, ut iam nunc intelligas, quos in animis hominum amoris igniculos uera uirtus accendat; scis quinctum abhinc mensem mihi tecum nihil fuisse, te mihi nunquam uisum,
ignotam

ignotam mihi tuam faciem, obſcurum nomen. nunc, apud me quo loco ſis, intelligere te puto. paucisſimis diebus ex conuictu conſuetudo, ex conſuetudine amor, ex amore familiaritas exorta. itaque tecum & ſæpisſime ſum, quod ſub iiſdem tectis neceſſe eſt; & admodum iucũde, quod ea, quæ in tuis moribus elucet, probitate conſequeris. Et quoniam is ego ſum, qui, quò me uoluntas ducat à ratione profecta, cò libenter ſequar; gesſi morem animo meo, tacite hortanti, ut hanc meam ad te amandum propenſionem non modo tibi, ſed, quatenus ego posſim, reliquis etiam hominibus illuſtri aliquo officio ac munere declararem. cumq; tuliſſet caſus, ut hoc tempore Ciceronis epiſtolæ familiares, eæ, quas tu iam legendo & peruolutando triuiſti, denuo typis, ut nunc loquimur, eſſent imprimendæ: peropportuna ad id, quod uolebam, uiſa res eſt. nam, hunc librum ſi cum tui nominis inſcriptione publicarem, putaui me facere quiddam, quod utrique noſtrũ æque conueniret: tibi, quia ex his primum Ciceronis epiſtolis ad latinæ orationis elegãtiam informamur, ex his primus eloquentiæ quaſi ſuccus, qui qualis initio fuerit, permagni intereſt, ebibitur: mihi, quia, cum hic liber omnium fere uerſetur inter manus, circumferet, id quod ego cupio, tuum nomen, & meũ

de te iudicium, meamq; spem quamplurimis ostendet. quorum alterum est eiusmodi, ut ego tibi nunc ex æqualibus tuis neminem in ullo genere laudis anteponam: altera, cum ætate processeris, ea mihi de te pollicetur, quæ si euenerint, (omnium autem rerum euentus in Deo positus est) uir eris inter uiros maximus, & habebit à te familia tua memoriam nominis sempiternam, patria uero exemplum in ciuitate uirtutis excolendæ præclarissimum.

AD CAROLVM PISAVRIVM, Leonardi filium, in epistolas Ciceronis ad Atticum præfatio.

BENEFICIORVM, Carole Pisauri, non eadem omnium est ratio. multi, quid detur, spectare solent, sua quidque magnitudine metiuntur, nihil attendunt præterea: ego potius, quibus de caussis, & à quo homine detur, animaduerto; ac, si quid in aliquem, aut in me ipsum collatum est gratiæ, tanti soleo æstimare, quanti uidetur is, qui contulit, æstimandus. hinc fit, ut, quæ à patre tuo, uiro sapientissimo, & cum alijs laudibus ornato, tum uero omnium, quos ego in uita nouerim, humanissimo, quæ item à patruo, qui nuper magno bonorum omnium mærore mortuus est, Ioanne

ne Maria, Paphi Episcopo, excellenti non minus doctrina, quàm bonitate, prædito, diuersis temporibus in me profecta sunt officia, ea quanquam summa non fuerint, (neque enim tulit occasio, neque rationes meæ postularunt) pro summis tamen acceperim, & earum rerum loco duxerim, quas qui possident, beati existimantur. fons enim ille, unde manarunt, amor fuit, & cum amore iudicium, quod uterque de me habuit: quod equidem, si potero, tuebor officijs: studio certe, omniq; prorsus cura, atque industria bonum uirum, meritorumq; memorem præstabo. quòd si liceret ingenium cum uoluntate coniungere; ut alterum alteri responderet, & cupiditati uires æquarentur: illustrarem beneficia uestra; ac fortasse efficerem, ut gratia mihi à uobis aliqua deberetur, gratiam persoluenti. uerum ut, hoc quidem ab infirmitate mea sperari minime posse, non solum intelligo, uerum etiam ingenue confiteor: sic illud facile polliceor, uereq; affirmo; si quid aut iam est in me facultatis, aut erit aliquando, ijs, in quibus assidue uersor, studiis partum, & uigiliis, uelle me id in omni mea uita, quantumcunque erit, seruire totum uestræ laudi, tuæ presertim; quæ cum à meis præceptis, et consiliis originem duxerit, exornabo eam, tanquam opus meum, quibus pote

ro artibus, qua licebit industria; florentemq; pulcherrimis uirtutibus alumnum disciplinæ meæ cum inspiciam, gratulabor utrique nostrũ pariter, fructumq; amoris & studii ueteris in te mei ex tua gloria uberrimum capiam. Ac tu quidem, mi Carole, cum tibi nasci contigerit ex ea familia, in qua semper uerus honor, & splendor uirtutis enituit, nihil debes humile cogitare, nihil angustum, nihil obscurum, aut inane. excelsa petat animus tuus, ampla, illustria, plena dignitatis, & gloriæ. quò te semper à tua prima pueritia mea uox incitauit; quò pater tuus, cuius ad te cogitationes curæq; referuntur omnes, assidue cohortatur; quò denique te uocant maiorum tuorum exempla; quorum nomina nulla dies extinguet, nulla obscurabit obliuio. non enim, si præstiteris ea, quæ te à expectantur, quæ maxima sunt, nouum in tuam familiam decus inferes: antiqua renouabis, præclaramq; consuetudinem retinebis in tua domo laudis expetendæ, exercendarumq; artium optimarum: quibus instructos, utiles fuisse patriæ ciues, sibi & familiæ gloriosos, de tua gente multos, si annales euolueris, inuenies. Verum, quando te sacris addixisti, & illud uitæ genus complexus es, quod est totum in laudabili ratione, totum in præclaris cogitationibus & factis

constitutum; non te libera uoluntas, ut alios, ad honestum rectumq; ducit; sed, quo te primum die ad religionem contulisti, eodem die legem ipse tibi imposuisti perpetuæ continentiæ; exclusisti rerum inanium cupiditatem; uelle ad solidam laudem omnia referre, uelle summi Dei gloriam in omni uita, id est tuam salutem, spectare professus es. Quare non tibi monitores, quorum te moueat oratio, expectandi: ipse te excita, ipse acue, & impelle. multæ sunt propositæ adolescentibus uiæ, fallaces, obliquæ, insidiosæ, oculis iucundæ, specie quadam obiecta uoluptatis: in quibus errare quotidie uides, & labi, ducem sequentes libidinem, non rationem, de tuis æqualibus quamplurimos. tu uiam uirtutis ingredere, simplicem, rectam, apertam, principio fortasse difficilem, atque asperam, exitu certe salutarem, & gloriosam. hanc, inquam, uiam, signatam, & impressam uestigijs proborum sanctorumq; uirorum, si uis ipse tibi carus esse, si uis ipse tibi recte consulere, unam ingredere: aut, si ingressus iam es, curre per eam celeri gradu ad ea, quæ te manent, præmia immortalitatis. Hæc ego, pro meo in te amore singulari, uetereq; erga parentem tuum studio, scriptis tecum ago, quæ sermonibus & libentius agerem, & sæpius, si liceret.

sed,

ſed, quando te Patauij tua ſtudia, à quibus abduci non debes, me Venetijs mearum rerum ratio, & ualetudinis detinet infirmitas: proficiſcetur ad te mea uox, his cõſignata litteris: quæ tecum erit perpetuo, ubicunque fueris, te proſequetur, quocunque ieris. nec uero dubitaui, quin ea tibi paulo gratior eſſet futura, coniuncta cum Ciceronis uoce, id eſt cum ijs epiſtolis, in quibus cum Attico, familiari ſuo, non minus grauiter, & ſapienter, quàm eleganter, & ſplendide loquitur. fructum, ut ſpero, capies ex utraque non uulgarem. ego enim, ut uelis optima, te hortor: Cicero uolentem adiuuat: ornat enim eloquentia, conſilijs inſtruit ſapientiſſimis. nam diſputat ſæpe in his epiſtolarum libris, ſermone perquam eleganti, de ſtatu reip. de uitijs principum, unde fluunt exitia ciuitatum, de uiciſſitudine fortunæ. qui tibi erit, accurate legenti, ſapientiæ fons uberrimus. A me uero munuſculum hoc habebis, meæ in te uoluntatis & ſtudij argumentum. exiguum, inquies. fateor: ſed uelim ſpectes animum, non rem: quam tamen ne ipſam quidem debes contemnere: ſiquidem eiuſmodi eſt, ut tuas, tuorumq; laudes, à me, non expreſſas, ſed tanquam tenui penicillo deſignatas, ſimul cum beneuolentia mea cunctis gentibus patefaciat.

Ad

AD BENEDICTVM ACcoltum, Rauennæ Cardinalem, in orationum Ciceronis partem primam præfatio.

MAXIME esset optandum, Accolte clarissime, ut, quæ olim à doctissimis uiris magno labore, magnisq; uigilijs sunt elucubrata, ea nostram ad ætatem peruenire omnia potuissent. artium plurimarum scientia, quarum adiumento ad uitam recte instituendam indigemus, non desideraretur. uerum ita casu nescio quo accidit, ut ex ijs scriptis, quæ ueteres illi, homines sapientissimi, reliquerunt, non solum multa prorsus interierint, sed etiam, quæ in hanc diem seruata sunt, ita deprauata, ita mutila legantur, ut sæpissime uix, aut ne uix quidem intelligi possint. hoc incommodum pater olim meus magna ex parte sustulit. cuius industria multos excitauit, ut eandem rem aggressi, iacentem litterarum laudem pro suis quisque uiribus subleuaret. quod si alij fecerunt, tantum æmulatione gloriæ permoti: cerre, cur ego id faciam, hoc plus habeo caussæ, quòd, cum pater studiosis id, quod in hoc genere promiserat, morte præuentus præstare non potuerit, hoc me nomine ita appellant, quasi

quaſi ad filios ſoleat non paternæ ſolum rei, ſed uoluntatis etiam hereditas peruenire. hæc me, ut debet, opinio multum mouet, ſed auctoritas tua plurimum: quam ego tanti ſoleo facere, ut, quamcunque tu probas rationem, ea demum & utilis mihi, & honeſta uideatur eſſe. tu igitur cum ad hoc poſteritatis adiuuandæ ſtudium nos & uehementer, & ſæpe ſis cohortatus; effeciſti, ut in eam rem tanto alacrius incumbamus, quanto pluris apud me tua, quàm reliquorum omnium, conſilia ſunt. quòd ſi labore, ſtudio, diligentia profici hoc genere quidquam poteſt, ut certe poteſt: magnopere ſpero fore, ut neque te officij tui in me admonendo, neque liberalitatis in adiuuando pœniteat. cuius rei quaſi ſpecimen erit hæc prima Ciceronis orationum pars; quam ex ueterum exemplarium collatione diligenter emendatam, in manus hominum ſub tuo nomine emittimus. nam cum uſu, & conſuetudine ita comparatum ſit, ut, quibus rebus principes uiri delectentur, in ijs rebus multi ſuum ſtudium probare uelint; ex quo fit, ut ab alijs canes, ab alijs equos, aut aues nobiles dono dari uideamus: commode me facturum exiſtimaui, ſi quid ego eius generis ad te mitterem, quod omnibus te præferre uoluptatibus intellexiſſem. ſoles enim quotidie fere à grauiſſi-

uissimarum artium tractatione, in hæc studia, quæ sibi ab humanitate nomen asciuerunt, quasi in hortum amœnissimum diuertere: ubi te modo oratorum, & poetarum flores, modo dulcium amicorum colloquia mirifice delectant: ut præter id temporis, quod ualetudini dare soles, quod sane pusillum est, hora nulla sit, quam non in litteris, & cum uirtute traducas. quam tuæ uitæ rationem qui ignorant, mirantur scilicet, unde illa tibi in aduersis rebus fortitudo tanta, unde animi robur illud inuicti, quod ne illa quidem ipsa, quæ in rebus humanis Fortuna dominatur, ullo pacto poterit infringere; contra cuius uim duplici te præsidio munieris, artium maximarum cognitione, & mentis optimæ conscientia. hæc est aliarum uirtutum, quæ in te sunt multæ, quasi princeps, & regina quædam; ut in alijs neminem tibi anteponere, in hac ne conferre quidem possim. Nam de prudentia, de pietate, de iustitia, ne uidear assentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem; quæ tamen ita nota est, ut non, qui eam laudet, assentator, sed, qui non laudet, maleuolus existimetur. cum enim hæc dandi beneficij ratio eiusmodi sit, ut nulla certior ad laudem, nulla item magis lubrica uideatur uia; propterea quòd in beneficijs collocandis plerique for-

tunam

tunam hominum ſpectare ſolent, ut eandem gratiam, aut etiam cum fœnore recipiant: non eſt, quòd in hoc te labi quiſquam arbitretur; cum & rariſſime contingat, cuiuſquam opera ut egere uidearis, & tu tamen quamplurimis, ob eximiam naturæ tuæ liberalitatem, atque amplitudinem, benigne facere & ſoleas, & poſſis. et cum de omnibus ad bene merendum natura es maxime propenſus: tum uero ipſa te ratio atque doctrina ita conformauit, ut ad eos honeſtandos, qui ſe ijs artibus, in quibus ipſe excellis, dedidere, tuum ſoleas ſtudium libentiſſime conferre. quæ quidem humanitas et beneficentia tua non ſane uideo qui poſſit in ullo maior eſſe, quàm in me tuendo fuit. quæ eſt enim à te res, quæ ad meum commodum attineret, prætermiſſa? quis diligentius eſt adhortatus, ut hanc reſtituendæ antiquitatis laudem, qua pater meus olim excelluit, pene afflictam excitarem? quis eam ipſam ad rem perficiendam plura contulit? cum etiam magnis Principibus, tui ſimillimis, ita me commendaris, ut, iudicij tui teſtimonio permoti, non minimis ad ſe præmijs euocarint. Quæ cum recordor, etſi me ipſum probe noui, tamen interdum mihi aſſentor, & mihi aliquid uideor eſſe, quòd à te ſim ornatus. hæc me inanis ambitio ita delectat, ut illum do

lorem,

lorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si non tollat, minuat quidem certe. quanquam tu is es, qui te satis superq; remuneratum existimas, si modo id, quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri. quo in officio præstando, noli credere quenquam esse, qui me uincat. & huius quidem rei confido fore ut aliquando eiusmodi à me signa dentur, quæ nullum cuiquam de mea in te uoluntate dubitandi locum relinquant: nunc earum rerum, quas ipsi quidem hoc tempore possumus, maxima, primum, ut dixi, Ciceronis orationum uolumen in tuo nomine apparebit. omnino neque amplitudine tua, neque ijs officijs, quæ in me contulisti, digna res uidetur: sed, ut spero, muneris nostri tenuitatem humanitatis tuæ magnitudo subleuabit.

AD GVLIELMVM BELLAium Langeum, apud subalpinas gentes pro Rege, in orationum Ciceronis partem secundam præfatio.

MAGNI *refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur; & ad omnes res non paruum habere momentum solet occasio quædam,*

&

& commoditas, qua uti dicuntur ij, qui nihil, nisi loco, facere consueuerunt. nam quemadmodum pictorum tabulæ certo loco positæ delectant; eædemq; minus bono lumine constitutæ, non item eorum, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostræ, mirum est, quantum opportunitate commendentur: ut interdum plus in tempore, quàm in ipsa re, positum esse uideatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum ueritus, quin tibi, in ijs rebus uel maxime occupato, quas Rex Christianissimus, & post hominum memoriam maximus tuæ fidei diligentiæq; mandauit, hoc ipsum, quod nunc à me proficiscitur, officium futurum esset uel iucundissimum. nam etsi magna tibi est grauissimorum negociorum imposita moles; quam tu summa tua cum laude, & omniũ pene gentium admiratione sustines: tamen in ipsa illa occupatione ita te litterarum tractatio delectat, ut & legas cum uoluptate, quæ alij scripta reliquerunt, et scribas ipse, quæ à posteris cum admiratione perpetuo legentur. ex quo illud consequeris, ut non modo Regis uoluntati seruias, quod est summa laude dignum; sed etiam posteritati consulas, quo laudabilius esse nihil potest. itaque tantum abest, ut à maioribus tuis, omni decore affluentibus, ad te ornandum quidquam haurias, ut etiam in

te ſit, quod ad illos redundet. nam ſi tibi aliun de petenda ſit laus; unde plura ſuppetant ornamenta, quàm à fratribus tuis, maximeq; ab eo, qui à Paulo III. ita eſt in Cardinaliũ collegium cooptatus, ut ei ſummus Pontifex ampliſſimam dignitatem non quaſi optatam conceſſiſſe, ſed quaſi debitam perſoluiſſe uideatur? cui quidem uiro cum ad ſummam gloriam nihil deſit; cumq; item tibi eæ res abunde adſint, quibus homines hominibus antecellere uidentur: tamen fit ueſtra bonitate, & ſapientia, ut uiciſſim & tu in illius dignitate, atque amplitudine, & ille in ingenio, atque in uirtute conquieſcat tua. uterque uero magna agud Regem prudentiſſimum, & ſummo iudicio præditum auctoritate, magno eſtis apud omnes nomine, & gloria. nam tu quidem, quis eſt tam longinquus, cui notiſſimus non ſis? non ex præſenti corporis forma, (quanquam multas prouincias Regis legatus obiiſti) ſed ex imagine ingenij tui; quam ueriſſimis eloquẽtiæ coloribus expreſſam in tuis ſcriptis licet intueri. in hac cum et naturæ tuæ bonitas, & uirtutis eximia præſtantia cernatur: ſequitur, ut, ex ea qui te norunt, iidem ament. quorum ego in numero cum ita eſſem, ut nemini concederem: tamen non eſt credibile, quantum ad illam ipſam animi er-

ga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerii, oratoris in hac urbe regii, homini præstantissimi, prædicatio. cuius multi, & egregii de tua laude sermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros è manibus dimittere non soles, alteram partem cum tui nominis inscriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operæ, studiiq; posuerim, mihi ipse sum testis; quantum autem profecerim, & tu, & alii iudicabunt. tibi quidem, si consequar, ut nostra diligentia probetur; sane meos labores non exiguo compensatos esse fructu existimabo.

AD ALEXANDRVM CAEsarinum Cardinalem in orationum Ciceronis partem tertiam præfatio.

BENE *mereri de litteris, etiam si utilitas præterea consequatur nulla, tamen præclarum in primis, atque egregium esse semper duxi. quanquam utilitatem spectare si uolumus, ea demum summa est, quæ ex hoc genere percipitur. fructus enim in posteritatis memoria, & prædicatione positus est, quem nemo unquam sapiens non præstantissimum esse iudicauit. sed*

hæc bene merendi ratio duplex uidetur esse. nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios uel cohortatione, uel præmio, ut scriberent, impulerunt, litteris opem tulisse existimantur. quæ duæ res eiusmodi sunt, ut, qui alterutram commode faciat, ei scilicet à studiosis omnibus gratiæ sint agendæ; qui utranque, ne haberi quidem satis possint. Atque hanc laudem, ne apud ueteres quidem sæpe accidit, ut unus consequeretur: propterea quòd qui ea uirtute, atque fortuna fuerunt, ut & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, ut idem facerent, multos adducere; alterum facile fecerunt, ut eos, qui doctrina, & eloquentia ualerent, ad iuuanda litterarum studia excitarent; alterum facere, ut ipsi monimentum aliquod industriæ suæ relinquerent, propter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod item nostris temporibus usu uidemus euenire. nam neque multi sunt, qui præstare utrunque possint: &, qui possunt, ijs fere, cum uelint, non conceditur. cuius generis exemplum; ne id, quod adest, aliunde quæramus; concede quæso Cæsarine præstantissime, ut à te sumam; & sine me hoc impetrare à modestia tua, ut ea, quæ sentio, de te dicam. certe enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut sacrarum litterarum cognitionem

ſit conſecutus, neminem eſſe conſtat. neque tamen hæc ſtudia, quæ humaniora appellantur, quæ nos hactenus ſecuti ſumus, cótempſiſti; in quibus etiam diligenter uerſatus es, ut illa ſuperiora, quæ quibuſdam ipſa per ſe nimis horrida uidentur, eloquentiæ pigmentis, cum uelles, atque etiam quantum uelles, illuſtrare poſſes. eſt igitur in te ipſo, unde poſteritas adiuuetur. nec, ut arbitror, uoluntas deeſt: ſed ocium eripiunt maximarum rerum occupationes. nam quia tua uirtus non humili, neque obſcuro loco latet, ſed quaſi in ſpecula quadam excelſa, atque illuſtri poſita eſt, unde opem oſtentare bonis omnibus uidetur; iccirco homines accurrunt ad te, uel ut conſilium, uel etiã ut auxilium petant. itaque negocijs à litterarum tractatione diſtractus, ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari poſſe dixi, alteram inuitus omittis, cum ipſe nihil ſcribas; alteram ſtudioſe amplecteris, cum ijs, quos induſtria uides excellere, nulla re deſis. quamobrem Hieronymus Ferrarius, qui ſe iampridem tibi addixit, homo & ingenij, et iudicij laude præſtantisſimus, cum alia, quæ à te habet, prædicare ſolitus eſt, tum illud uel maxime, quòd domi tuæ uiuens, te permittente, atque adeo libente, totum diem in litteris ponit, & ocio fruitur tanto, quantum
deſerta

deſerta in regione uix eſſet. cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur, qui certe maximi ſunt, iÿ ſane tuæ liberalitati referuntur accepti. à te habemus, quæ Ferrarius in ueterum ſcriptis uel correctione reſtituit, uel explicatione illuſtrat. à te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas, atque optimas ad me miſit, quæ iam iamq; edentur, à te inquam omnes ſunt. itaque etiam eas ipſas orationes, ut à Ferrario, id eſt à te, reſtitutas, & quæ præterea in hoc tertio uolumine continentur, in quibus ipſi, quæ male affecta erant, multa ſanauimus, tibi inſcriptas, atque dicatas emittimus; ut, quod beneficium habemus maximum, eius beneficiÿ auctorem agnoſcamus, & huic libro ſummum ornamentum, Cæſarini nomen, apponatur. quare etiam id, quod iampridem optaui, fortaſſe conſequar, ut, quàm præclare ego de te ſentiam, cum intelligas, tu me eum exiſtimes, quo in amicitiam, uel potius in clientelam tuam accepto, non peſſime ſenſiſſe uidearis.

AD IOANNEM MONLVCIum, Christianissimi Regis consiliarium, eiusdemq; apud Venetam rempublicam oratorem, in Ciceronis oratorios libros præfatio.

QVOD *te non fugit, Monluci sapientissime, præstare omnes ceteris hominibus, sed alius alia re uult. non enim uniusmodi sunt nostræ uoluntates; sed, quoniam ex animo, qui uarie afficitur, tanquam ex typo effinguntur, ipsæ quoque uariæ sint, & multiformes necesse est. ergo non eadem omnibus prima sunt. Quoniam uero ex ijs, quæ appetuntur, necesse est aliquid excellat, ut de multis optabilibus unũ optabile maxime sit: quid sit id, quod ego ceteris præstare putem, si de me quæratur; dicam, id, quod qui assequuntur, eorum in potestate sensus omnium, animiq; sunt. id autem sine dubio eloquentia est: quæ tantum possidet dignitatis, ut infra uel eorum fortunæ, quorum imperium prouinciæ nutumq; sequuntur, me quidem iudice constituantur: cum ita accidat, ut ab hac quamcunque in partem uolentes ducamur, illis inuiti sæpe pareamus. Sed* quo-

quoniā, quo loco posita laus est, eum locum maximis difficultatibus natura circumsepsit, ut per ueniendi facultatem paucissimis relinqueret: non est, quare nobis in mentem ueniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectæ fuerit species eloquentiæ. illud uideo, cum in hanc cogitationem mentis aciem intendi, bene dicendi gloriam duabus rebus ali maxime, ocio, & libertate. itaque in urbe Roma, quæ bonorum oratorum quasi fœcunda genitrix partus edidit uberrimos, neque ante secundum Punicum bellum, neque post Cæsaris dominationem magnopere fuit, quod in hoc genere probares. Annibale uicto, hostis Italiæ terribilis nemo fuit. tum in urbe securitas, tum summa tranquillitas orta: tum seditiosorum hominum ingenia popularibus concionibus acuit ambitio. conciones inquam eloquentiam pepererunt: nisi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor autem sic, & per hos quasi gradus interrogationis ascendo. Eloquentiæ quod summum fuit propositum præmium? consulatus: qui summus honor fuit. consulatum quis mandauit? populus. populum quis tenuit? concionator optimus. ergo à concionibus extitit orator. idemq;, sublatis concionibus, nullus fuit. cum enim ciuilibus armis oppressa respublica iaceret; uetus consue-

tudo perijsset; à populo, cuius potestas uniuersi translata ad unum esset, non iam magistratus, non præfecturæ peterentur: eloquentiæ, quæ populi gratiam honorum spe quæsierat, inanis omnis & superuacanea fuit exercitatio. sic oratoria facultas, summorum hominum studijs exercitationibusq; culta, cum à duobus Gracchis ad C. Cæsaris ætatem, hoc est per annos centum fere ita uiguisset, ut nihil unquam fuerit illustrius; non effugit rerum humanarum commune fatum: quas ubi ad summum siue industria, siue natura perduxit, retro fere præcipiti lapsu reuoluuntur. Imperatores deinde multi rem Romanam exceperunt: quorum ætatibus uestigium ueteris eloquentiæ nullum agnosceres. quid post? multo minus. nam, imperij sede in Græciam translata, crebræ uastationes Italiæ consecutæ; cum influentes barbararum nationum copias reprimeret nemo. tum non eloquentia modo, sed ipsa pene litterarum memoria funditus deleta, nec suus est bonis disciplinis honor, nisi multis post sæculis, restitutus. patrum denique, aut auorum nostrorum memoria, cum exteros mores Italici cæli temperies aliquando ad humanitatem deduxisset, paululum oculos litteræ sustulerunt. doctrina primum, serius enituit eloquentia: nec mirum: doctrinam

enim ſine eloquentia laudamus; eloquentem ſine doctrina recte intelligens nemo duxit. nunc in oratorum nomine, quod eximium ſemper fuit, nihilo minor, atque haud ſcio an etiam maior, quàm priſcis illis temporibus, dignitas, & amplitudo eſt. mittuntur à Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuitates, qui non de ſtillicidijs agant, non de iure fundi; quarum rerum controuerſias qui perite, & copioſe diſceptarunt, ſcimus olim habitos eſſe eloquentes; ſed ea tractent, quæ prudenter diſputata, ocium gentibus conſtituere, dignitatem imperij conſeruare, terminos proferre poſſunt. hoc qui præſtat, eum ego ueteribus oratoribus non comparo ſolum, ſed etiam antepono. illi cauſſas agebant primum apud iudices ſorte ductos, deinde apud eos iudices, quibus de aliena re, non de ſua iudicantibus perſuadere orator ſiue hoc, ſiue illud haud magno negocio poſſet. nunc agitur in conſilio lectiſſimorum uirorum: agitur ijs de rebus, unde ad eos ipſos, qui iudicant, maximum poteſt ſiue emolumentum, ſiue damnum redundare; cum & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil eſt, priuata cuiuſque contineatur. his probare quæ uelis, eo maioris ingenij uidetur eſſe, quo difficilius ab artificio capitur prudentia. itaque, cum hoc multi

ti uoluerint, magnum decus, atque ornamentum est eorum, quibus contigit, ut possent; qui sane pauci sunt: maximum uero, si cui tantum aut natura dedit, aut exercitatio doctrinæ, ut inter hos ipsos emineret. qualem si quis te iudicet Monluci clarissime, hunc ego recte iudicare mihi persuadeam. nam si consideremus, primũ à quo missus orator sis, deinde ad quos, tum quibus de rebus missus: ita reperiemus, missum ab eo Rege, qui omnes Reges sapientia uicerit, quoniam quidem omnium unus, quid contra Fortunam uirtus posset, maxime declarauit: ad eam rempublicam, quæ nisi sapientissimorum ciuium copia floreret, semperq; floruisset, profecto neque tanta nunc esset, cum olim minima fuerit; neque tam diu staret, cum ceteræ respublicæ suorum ciuium temeritate cõciderint: ijs autem de rebus esse missum, quarum quæ magnitudo sit, ex eorum, ad quos pertinent, opibus apparet; quæ tantæ sunt, ut paucorum imperijs distributus terrarum orbis teneatur. Et cum hæc legatio tibi perhonorifica fuit; tum illud ad tui nominis celebritatem longe maximum accessit; quòd, cum à Principe Turcarum Solymano pacem defessa bellis Europa peroptaret, eaq; sine Christianissimi Regis intercessione desperaretur; unus electus qui tantum muneris obires, acceptis à Rege mandatis, æstate media, summis caloribus in

Græciam nauigaſti. pacem ut componeres, optabatur: compoſuiſti: hieme ſumma, difficillimis itineribus, per diſpoſitos equos in Galliã recurriſti. Exceptus alia cura, cum de ſedandis inter Regem tuum, Regemq; Britãnum magni momenti controuerſiis ageretur, præfuiſti. te conſulente, agente, ultro citroq; curſante, abiectis armis pax inter eos firmiſſimo fœdere conſtituta. Habes hoc omnino Monluci, non dico à Fortuna, quam caſus & temeritas regit, ſed à te ipſo, qui ad conſilium & rationem omnia refers, ut in tuis actionibus felix uſquequaque ſis. nimirum ſors, quam in rebus humanis dominari quidam ſunt opinati, non omnium eſt æque communis; ſed ipſa ſibi uirtus propriam fortunam architectatur. non erras, quia non eſt errare ſapientis: & quia ſapienter agis, omnia procedunt. bonus etiam orator es, quia bonus uir: ingenium enim probitas commendat; nec minus mouet is, qui dicit, quàm ea, quæ dicuntur. Quòd niſi latinum ſermonẽ in Italia peregrinitas immutaſſet; næ tu nobis longo interuallo & Craſſos, & Antonios retuliſſes. ſed quoniam ea lingua utimur, quam multis coeuntibus linguis generatam corrupta conſuetudo peperit: ueteribus Romanis oratione diſſimilis, ingenio ſimillimus, non tu quidem loqueris ut illi, ſed ut illi tamen & ſapis,

&

& persuades. Quare non fuit ab re, cum ego eos libros, in quibus perfecti formam oratoris à Cicerone uidemus expressam, mendis antea deformatos, nunc mea correctione expolitos emitterem; non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere; ut, quæ de perfecto oratore traduntur, ea perfecti item oratoris titulo cohonestarentur. hoc cum ita existimassem, quia uidebatur esse aptissimum, feci, & feci eo libentius, quòd, cum tu mihi & multa iam summæ humanitatis officia tribuisses, & is esses, qui tribuere etiam maiora posses; ego, nisi aliquid, presertim ubi daretur occasio, retribuerem, uerebar ne, ex duobus maxime insignibus uitijs, alterutrius infamiam non effugerem, ut uel ea uiderer, quæ à te accepissem, minus meminisse, quod à consuetudine naturaq́; mea alienissimum est; uel ea, quæ sperari possent, negligere; quod quia superbi esset, abest non modo à fortuna mea, sed etiam à uoluntate plurimum.

AD BENEDICTVM RHAMBERTUM, in Ciceronis libros de officiis præfatio.

NON ignoras, Benedicte Rhamberte, sensuum esse quãdam in hominibus similitudinem; quæ cum

cum in consuetudine cognita est, efficitur, ut, inter quos id accidit, amor exoriatur. ab hoc quasi fonte multorum amicitiæ manarũt. multos etiam beneficium cum obligasset; cumq; id, quod acceperant, memoria conseruatum grate animo redderent; idq; uterque fieri ob ingenij bonitatem, & uoluntatis erga se propensionem existimaret: statim est illam opinionem beneuolentia consecuta. itaque duæ caussæ sunt, quamobrem homines ament inter se: sed hæc posterior, quæ à rebus externis originem ducit, cum illa superiore, quæ à natura proficiscitur, nullo pacto uidetur esse comparanda. illa enim primum habet eam suauitatem, qua, ut opinor, & certe nulla maior est, cum eos, quibus utimur, & ijsdem rebus quibus nos, & æque atque nos affici sentimus: deinde, etiam qui in dando & accipiendo beneficio fructus est, eo non eget. nam si hæc actio bene merendi interdum est, & esse potest in ijs, qui uoluntate non admodum coniuncti sunt, quanto facilius existet apud eos, quorum animi ita consentiunt, ut, quasi natura hortante, easdem res appetere, ab ijsdem fugere uideantur? at uero qui officiorum cõmoditatibus adducti in amicitiam coierunt; etiam si alter alterum initio summe diligat; tamen, si quando accidet, id quod accidere sæpe solet, ut ea, qua

qua diligere cœperunt, cauſſa tollatur; certe eorum animi pedetentim in amore langueſcẽt. quo in genere animaduertis Rhamberte quàm multi quotidie labantur. de quibus, facile eſt intelligere, quid ſentias, cum ab eorum inſtituto tua ratio tam uehementer abhorreat. probe enim te, quæ noſtra debeat eſſe in iungendis amicitijs cautio, quæ in iiſdem colendis religio, quod item in omni uita præſtandum officium ſit, horum librorum, quos nunc tibi inſcriptos ad te mittimus, lectio erudiuit. ſenſi in me ipſo; quem ab opibus non magnopere firmum, aut ne firmum quidem, tamen octauum abhinc annum tanto ſtudio es complexus, quantum, qui ab omni re paratiſſimus ſit, remunerando compenſare uix poſſit. cumq; rerum mearum ſtatus, ut ſunt humana, interdum mutaretur; memoria teneo, te, nunquam immutatum, eandem ſemper cum mihi, tum fratribus meis uoluntatem, ac beneuolentiam præſtitiſſe. cum uero maior aliquanto inter nos cõſuetudo eſſe cœpiſſet; quod quidem eſt factum, poſtea quàm te in noſtram uicinitatem contuliſti: facile ſentio, ad meam uitam recte conformandam quanto mihi obſeruatio tuorum morum fuerit adiumento. collocutiones uero de litteris noſtræ quid non dicam delectationis, ſed utilitatis habuerunt? equidem, ſi liceret, to-

tos

tos dies uellem tecum ponere. quarum enim ego rerum cognitione delector, earum in omni genere quæ tui ſit iudicij ſubtilitas, intelligo. ſed hanc latine ſcribendi rationem, in qua multi nunc uolunt excellere, pauciſſimi poſſunt, eam uero ſic tenes, ut tuis ſcriptis mihi quidẽ purius nihil eſſe uideatur. quod eo mirandum eſt magis, quia tu non, ut alij, diuturno, atque aſſiduo librorum uſu, ſed temporum ſtudio ſubſeciuorum, hoc ut poſſes, conſecutus es. nam ut omittam, quòd tibi, cuius fidei atque prudentiæ Veneti ſenatus arcana creduntur, ocium non ſæpe contingit: ecqui dies eſt, quo non ex amicis tuis aut conſilio tibi aliquis, aut opera, aut etiam re ſit adiuuandus? qua in conſuetudine retinenda nimium diligens eſſe dum uis, accidit ſæpe, ut tuum potius ipſe commodum, quàm officij colendi facultatem prætermittas. quo ego me aptius facere ſum arbitratus, ſi hæc opuſcula, in quibus maxime de officio præcepta traduntur, ad te, quem cognoui eſſe omnium officioſiſſimum, mitterem. genus hoc Rhamberte quoddam eſt, quo ego eos, qui de me bene meriti ſunt, remunerari ſoleo. perpende rem, nulla uidebitur: animum reſpice, gratiſſimum dices.

Ad

AD DIEGVM HVRTADVM de Mendoza, Caroli Cæsaris à consilio, & eiusdem apud Venetam remp. oratori, in philosophiæ Ciceronis primam partem præfatio.

SVPERIORIBVS *diebus, cum domum tuam uenissem, ut Benedictum Accoltum, qui apud te diuersabatur, honoris caussa uiserem, quem ego hominem, non tam quia Cardinalis est, quàm quia Cardinalatu dignissimus, uehementer obseruo: casu accidit, cum ego adessem, ut inter uos sermo oriretur ijs de rebus, quæ ab antiquis ignoratæ, nostra patrumq; memoria non solum inuentæ sunt, sed ad summam etiam elegantiam perpolitæ. cuius generis cum Accoltus ita multa commemorasset, ut mihi quidem, credo item alijs qui aderant, facile probaret ueterum solertiæ nostrorum hominum industriam antecellere: suggessisti tu, ne de philosophia quidem, in qua tantopere antiquitatem admiraremur, tibi uideri esse dubitandum, quin ea posset etiam nunc expoliri, atque ornari, si modo, quam quisque linguam à parentibus, atque à nutri-*

cibus

cibus traditam cum lacte simul hausisset, in ea uellet scribere: nunc usu euenire, ut, externo sermone addiscendo, totam ætatem consumamus: quòd si nos à pueritia disciplinarum cognitioni totos dederemus; non esse desperandum, quin & Platones, & Aristoteles aliquando possent existere: non enim & cælum hoc, unde spiritum ducimus, idem est, quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem esse possunt. praua consuetudo naturam peruertit. quæ, tanquam ager, si colitur, fructus edit uberrimos: si negligitur, exarescit. annos triginta ponimus in uerbis percipiendis: quantulum spatij restat, ut res ipsas consideremus? licet ad antiquitatem animum referre: num aut Græci illi philosophi, quorum nomen celeberrimum est, ea, quæ ab Aegyptijs acceperant, Aegyptio potius, quàm patrio sermone scripta reliquerunt; aut nostri aliena lingua, non domestica sunt usi, cum ea, quæ uel de Græcis sumpserant, uel ipsi pepererant, in usum posteritatis explicarent? constat, apud omnes gentes, qui suas cogitationes litteris mandare uoluerũt, eos fere ijs esse uerbis usos, quorum significationem matris in gremio cognouissent. quod item nostra ætate si fieret, facile contingeret quod tu opinaris Hurtade clarissime, ut in philosophia ueterum inuentis

non nihil, uel etiam non parum addi posset: neque enim eos, qui fuerunt, usque eò cogitatione, ingenioq; processisse existimandum est, ut ijs, qui futuri sunt, quod præterea cognoscerent, nihil reliquerint. multa latent adhuc, retrusa, atque abdita in immensitate naturæ: quæ eliciet, & euocabit in lucem, si quis inuestigandis rationibus, & perscrutandis rerum caussis ab ineunte ætate suum studium dederit. quod ab ijs fieri commode non potest; uel potius nullo modo potest, quibus non ea lingua, in qua alti & educati sunt, sed ea, qua ueteres utebantur, scribere consilium est. quorum tu si probares institutum, quotusquisque tecum esset in eo laudis genere conferendus? tenes enim perfecte Latinam linguam, tenes Græcam, Arabicam, alias præterea. scribis tamen ut in patria tua loquuntur: in quo uideo quid spectes. quod pater tuus egit, ut optime de Hispania mereretur; id tu alia quadam ratione consequi uis. ille enim, cũ annum ageret uixdum quintum & decimum, qua ætate milites in exercitu pauci solent esse, omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Bæthicæ regem bis acie fusum regno exuit, &, quæcunque in eius ditione fuerant, catholici regis imperio potestatiq; subiecit. aliam tu ornandæ, atque amplificandæ patriæ

tuæ rationem iniuisti. profers enim, quantum in te est, Hispanicæ linguæ terminos; &, ut ea non solum uerbis, & nominibus, sed etiam rebus & scientijs per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrinaq; consequeris. quod nescio an omnibus patris tui uictorijs, atque triumphis sit anteponendum. nam etsi populos bello superare, & imperium augere præclarum est: tamen mihi cum animo meo consideranti multo melior uidetur esse conditio litterarum, quàm regnorum. hæc enim in unius hominis fortuna posita sunt, & unius sæpe culpa extinguuntur: illæ uiuunt, & uigent quotidie magis, neque ulla temporis circumscriptione terminantur. itaque magni & excellentes uiri, qui bellicæ laudis gloria florerent, cum earum rerum, quas gessissent, memoriam non satis fore diuturnam sperarent, nisi ab hominibus ingenio præditis celebrarentur; eos, qui id præstare possent, summo in honore semper habuerunt. quo mihi illorum laus uidetur esse illustrior, qui & res præclaras manu gerere, &, quæ gesserunt, litteris custodire ipsi possunt. quo in numero fuit soror illa tua præstantissima femina: cuius militaria facinora cum audimus, cuiuis eam nostræ ætatis uiro animi magnitudine comparamus: cum autem ea, quæ scripsit, legimus, uel antiquis scri-

 ptoribus

ptoribus ingenij præstantia simillimam iudicamus. huiusmodi cum in tua familia mulieres existant, de uiris quæ sunt speranda? quanquam fratres omnes tui, tuq; in primis, ea, quæ sperabantur, iam præstitistis. itaque Carolus Imperator Augustissimus uestra potissimum uirtute, uestraq; fide nititur. nam fratrem tuum, Marchionem de Mondesar, qui ceteros ætate anteit, cum alijs in rebus, tum in uictoria Tunetana, equitibus leuis armaturæ & classi maximæ præpositum, magno suis rebus sensit esse adiumento: alterum autem, Episcopatu Iaenensi ornatum, summe propter eruditionem, & prudentiam diligit: tertium Indicis prouincijs pro Rege, quartum Hispanicis triremibus præfecit: te primum sibi uoluit esse in consilio: deinde, cum difficultatem quandam temporum pene fatalem impendere, & ea, quæ cogitabat, sine summa prudentia non esse tractanda intelligeret, unum è maximo numero delegit, qui apud Venetam remp. id muneris orator sustineres: quo in munere clarior in dies significatio tuæ uirtutis elucet. nam ad usum rerum, quo uales plurimum, addis doctrinæ cognitionem: quam à libris petitam, grauiore in caussa consilium capere si uis, explicas, ut, proposito præteritarum rerum exitu, cautior præsentium sit deliberatio. quod

quoniam maxime præstant historia & philoso phia: tu quidem uehementer utriusque studio teneris; sed nescio quo pacto magis te philosophia delectat; credo quòd pluris apud te est excogitare quæ nemo uiderit, quàm imitari quæ alii fecerint. Quo in genere cum nullius ope uidearis indigere, quippe qui ita abundes ingenio, ut, quocunque te applicueris, excellas: tamen uide, quid egerim: iniui rationem, ut iuuare te possem. nam hos Ciceronis de philosophia libros cum uetustis exemplaribus contuli, & emendatos ad te misi; ut tibi quasi facilior & expeditior legendi cursus esset. sæpe enim ex te audiui, cum diceres, antiquorum in scriptis ita multa esse corrupta, ut in eorũ, qui legerent, animos permixte falsa cum ueris influerent: cui malo si quis mederetur, eum te existimare à studiosis omnibus, sed à te ipso certe maximam esse gratiam initurum. quæ me uox non cohortata est, sed impulit, ut id facerem, quod fecisse me uides. Ac fieri tamen potest, ut meo te studio, et diligentia nihil inuenerim, & ea, quæ ego nunc in his libris restituta, in tuo nomine emitto, iam pridem ipse habeas omnia, domi tuæ nata, & à te ipso quæsita: sed ego ita sum ratiocinatus: cum tu à philosophis didiceris, non in reges solum & principes, qui summam iuuandi facultatem habeãt,

ſed in tenuiores etiam liberalitatis nomen poſſe cadere, quòd bene mereri, etiam ſi non poſſunt, tamen & cupiant, & præclarum exiſtiment; eadem ratione fore, ut, quòd ego te iuuare uoluerim, pro eo id accipias, quaſi maxime iuuerim.

AD MARCELLVM CERVINUM, Sanctæ Crucis Cardinalem, in alteram Ciceronis philoſophiæ partem præfatio.

EST genus hominum, qui ita ſentiunt: philoſophari, aut totum nihil eſſe, aut non eorum eſſe, qui rerum agendarum in ſtudio uerſantur. quorum in altero mihi uidentur, cum homines ſint, beſtiarum conſuetudinem imitari; quæ tantum ea, quæ pedibus teruntur, quæq; adſunt, intuentur, nihil altum ſuſpiciunt, nihil longinquum cogitant: in altero res à natura copulatas uelle ſeiungere. nam qui ab actione rerum philoſophiam excludit, is, quantum in ſe ipſo eſt, corporis & animi ſocietatem dirimit; cum & corpus regimine animi, & animus miniſterio corporis indigeat. Sed proferunt multos, quibus ignoratio philoſophiæ non obſtitit, quo minus ea, quæ uolebant, rectiſſime perficerent. quaſi uero ſit eadem rerum omnium

nium natura, & , quod uni aliqua in caussa contigerit, id cuilibet omnibus in caussis posse contingere credibile sit. naufragium facit natationis ignarus; arripit tabulam, & amplexu tenens, ad litus incolumis à fluctibus appellitur: num iccirco natandi peritiam negemus esse utilem, quòd, sine ea qui fuit, è periculo tempestatis euaserit? incidit aliquis in febrem; non curatur, & conualescit: tollemus igitur medicinam, quoniam sunt qui sine eius ope sanentur? nihil minus: nisi si ea, quæ in casu sita sunt, anteponimus ijs, quæ ratio gubernat. quod idem de philosophia dicendum est. nam ut illud demus, sine ea multos esse laudem consecutos: non & hoc dabimus, fore, ut sine eadem consequi omnes possint. non eiusdem semper generis agendæ sunt res. est, ubi prudentia uel mediocris abunde satisfaciat: est item, ubi mentis altior contemplatio requiratur. hoc extremum qui poterit, sequitur ut & illud primum: sed qui illud primum, non & hoc extremum. quod cum ita sit; utrum præstet habere, facilis est dijudicatio. in optione enim, et eligendi potestate, nemo fere est, quin totum partibus censeat esse præferendum: propterea quòd non totum in partibus, sed partes includuntur in toto. Ergo, cum perspicuum hoc sit, accidere & posse, & solere, ut philosophiæ co-

gnitio utilitatem afferat, ignoratio detrimentum: dubium non est, quin ea uideatur esse cũ rerum actione coniungenda. Sed ijdem coniungi posse negant: quo argumento? aiunt eas dissimili in genere uersari, alteram in ocio, alteram in negocijs: itaque se non uidere, qui possit in utraque unus excellere. Hic ego, Ceruine præstantissime, meam memoriam non excutiam, ut ea, quæ legerim, aut audiuerim, reminiscar. non est consilium, quæ ad illos redarguendos faciant, ueterum è scriptis eruere. uolo, ut exemplo tuo refellantur. Romæ uiuis, & uixisti multos iam annos. nunquam omnino tua uirtus tam illustri loco latuit: sed postea quàm te Paulus III. incredibili Pontifex nõ modo sapientia, sed bonitate etiam ornatus, in altiore dignitatis gradu collocatum, suorum omnium consiliorum & participem, & adiutorem esse uoluit; tum uero clarissime sese ostẽdit lumen animi, ingeniją; tui; ut nullus esset honor tantus, qui in te collatus, non uideretur ei, qui contulisset, magnam esse iudicij laudem allaturus. itaque paulo post Cardinalis factus es, & factus tanto bonorum applausu, tantaq; lætitia, quantam in animis hominum recte sentientium summa dignitas uirtuti tributa potuit excitare. quo toto tempore ualde tu quidem fuisti, atque es etiam nunc, districtus à ne-

à negocijs, maximeq; ab ijs, quæ & ad ſedandas Chriſtianorum Principum diſcordias, & ad reſtituendam religioni dignitatem pertinent: ſed te tamen à philoſophiæ ſtudio nulla res unquam potuit diuellere. ſic & animo, & corpori ſuis utrique muneribus apte diſtributis, quotidie fere modo à cognitione ad res agendas, modo à rebus agendis ad cognitionem traductus, teq; ipſe in hoc quaſi circulo identidem reuoluens, effeciſti quod ab ijs, de quibus initio dixi, fieri poſſe negatur, ut & in tractandis negocijs, & in conſiderandis rerum humanarũ diuinarumq; cauſſis occupatus, diſpari in ſtudio, pari tamen cum laude uerſeris. ex quo intelligitur, ab ijs, qui rerum actioni ſe dedunt, & percipi philoſophiam, & tractari poſſe: debere autem oſtendimus: eſt igitur eorum, qui aliter exiſtimant, ſententia omnis explodenda. Nos quidem & noſtra ſponte commoti, & tuo exemplo impulſi, quotidie magis philoſophiam admirantes, in eius cognitione cupimus acquieſcere; ad eamq;, magnis defatigati laboribus, & moleſtijs, tanquam ad iucundisſimum diuerſorium properamus. quò ſi peruenero, uel potius cum peruenero; (cur enim meam ipſe cupiditatem omnibus optimis non proſequar?) tum ego quidem multo, quàm nunc, facilius tua in me merita uel tuebor,

bor, uel etiam illustrabo. interea non sumus ociosi: utinam potius aliquanto minus occupati. prouinciam cepimus duram, atque difficilem, ueterum scriptorum libros emendare dũ uolumus. omnino in hoc onere sustinendo ualde sudamus: sed animus, tuarum cohortationum memoria confirmatus, manet in officio, manebitq;, dum id, quod instituimus, absoluatur. nunc edimus Ciceronis libros de philosophia, sane multis à mendis, potissimum ex antiquo Bernardini Maffei, qui te maxime obseruat, iuuenis eloquentissimi, libro uindicatos. qui cum ita digesti essent, ut in duas partes tributi legerentur; cumq; ego ex ijs partibus eam maxime uellem tibi inscriptam emittere, quæ tuæ personæ, dignitatiq; aptissima uideretur: feci, ut eam deligerem, in qua de natura deorum eleganter & acute disputatur: ut, quoniam ualde tibi pro tua ueteri erga me uoluntate, proq; summis officijs deberi fructus industriæ meæ uidentur; ij dum ad maturitatem peruenirent, his te interim quasi floribus oblectares.

AD RAINVTIVM FARNEsium, Cardinalem, in suos commentarios Ciceronis epistolarum ad Atticum præfatio.

BENE *audire, qui est recte factorum fructus, omnes fere uolumus, amplissime ac præstantissime Rainuti: ipsum quidem recte facere, unde illud quasi ex fonte deducitur, paucorum hominum semper fuit. est enim tum perfectæ naturæ, tum doctrinæ singularis: ut tamen natura sine doctrina facile possit ad laudem peruenire; doctrina sine natura laudabilis nunquam, turpis etiam sæpe sit. itaque uel in agris inculto homines ingenio uirtutem tamen coluere: doctrinis autem eruditi uiri, quæ ad bene agendum esse instrumenta debuerant, ijs ad perniciem suarum ciuitatum sunt abusi. quid de Pisistrato græcæ historiæ loquuntur? quid nostræ de Cæsare? doctum utrunque, & eloquentem fuisse, ijs tamen utrunque sensibus, ut exempla maiorum, & legum sanctissima iura contemnentes, libertatem suis ciuibus eripere præclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis est; quæ nihil, nisi se ipsam, spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinæ; quæ nisi ad*

bonitatem

bonitatem referatur, laudabilis non eſt; ideoq;, ut laudetur, finem ſequitur ſeipſa præſtantiorem. quòd ſi quis eſt, qui alterum cum altero coniunxerit; ut & bonus ſit, & idem doctrinis inſtitutus; neque rectum ideo ſolum cupiat, quia ſit ipſe ad rectum natura propenſus, ſed quia, quod rectum non eſt, id eſſe turpiſſimum intelligat: hic eſt, quem in uita humana diuina bona conſecutum putemus. præclara res, ſed exemplo minus nota: id autem, ut ego opinor, ob eam cauſſam, quòd unuſquiſque in uitam Principis, tanquam in ſpeculum intuens, ad illius ſimilitudinem ſe ipſe fingit, & format. ideoq; uiri ſapientes alterutrum recte cupiuerunt, ut aut reges philoſopharentur, aut regnarent philoſophantes: utrum eſſet, futurũ ut ex uirtute penderemus. Quòd ſi fuit ullum tẽpus, cum homines rationes & cogitationes omnes ſuas in philoſophia conſtituerent: tum profecto cœpit eſſe, cum auus tuus ad Chriſtianæ reipublicæ, nimium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iuſſu accerſitus, ſedit in ſede pontificia Pontifex digniſſimus, ea præditus non ſolum auctoritate, ſed etiam ſapientia, ut hic nos in tantis tempeſtatibus ſeruare ſolus à naufragio poſſit. cumq; laudandus eſt maxime, quòd optime ipſe ſentit, optimis ſemper in ſtudijs, conſilijsq;

filijsq; defixus: tum, quòd optimos uiros asciuit sibi & consiliarios, & suæ uoluntatis administros. in quo ego tantum soleo ponere; ut, si mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum principem malim cum bonis administris, quàm bonum cum sui dissimilibus. sed bene, quòd habemus utrunque; & Pontificē, qualem res poscebat, & collegium tali Pontifice dignissimum. itaque nunc emergit uirtus: honestum reuocatur: desertæ per multos annos litteræ patronos habent, diuq;, ut auguror, habebunt. tu Rainuti, fraterq; tuus, duo clarissima Italiæ lumina, uterque Cardinalis, & Cardinalis uterque optimus, præclaram consuetudinem tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Patauij per tot annos summi doctores erudierunt, ut ea, quæ tantis uigilijs quærebas, consecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis: tuumq; erit proprium studium non solum colendæ uirtutis, sed etiam ornandæ. refer animum ad eos, qui multis ante sæculis extincti, tamen in laude uiuunt: omnes reperies, his gradibus ascendentes, ad immortalitatem peruenisse. quorum tu quia facta imitaris; non dubito, quin eorum semper florentibus nominibus ita tuum nomen inseras, ut nunquam exarescat. materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam;

uinciam; quam nunc ita regis adolescens, ut ea præstes, quæ sæpe desideramus in senibus. quæ quanquam ad eos solum, quibus cum potestate præes, pertinere uideantur: tamen illa tuæ ditionis terminis non continentur. scis consuetudinem famæ. illa nos per ora hominum sublimes uehit: benefacta simul & malefacta æque circumfert: sed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuicijs exploduntur. itaque noli putare, te Picentibus solis esse continentem, esse iustum, esse beneficum. Picentes hæc uident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt esse, ad quem aditus omnibus pateat; cui sit iustitiæ, sit pietatis antiquissima cura; cuius & potestas timeatur, cum omnia possis; & bonitas diligatur, cum idem non plus licere tibi uelis, quàm quantum leges præscribant. macte adolescens laudibus eximie, imitator aui maiorumq; tuorum. recte cogitasti, in imperio laudem non esse, nisi cum is, qui imperat, imperio dignus est. quod quia tibi siue à natura, siue à disciplina, siue, ut ego arbitror, ab utraque simul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de disciplina, te ipsum & laudamus, qui ad hæc præclara inuigilaueris; & amamus, quia sunt amabiles uirtute præditi. me quidem & multis abhinc annis, cum Romæ te
uidissem,

uidissem, atque allocutus essem, in tui obseruantiam uoluntas inclinauit, iam tum de tua indole expectantem ea, quæ consecuta sunt; & postea Patauij, cum in studijs optimarum artium totus esses, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quasi operis perpolitio fuit: in qua thesauros philosophiæ, multorum annorum studio congestos, explicas, & cum prouincia communicas. itaque cum ego multo ante, quàm istam tibi administrationem summus Pontifex demandasset, eos commentarios, quibus epistolas ad Atticum illustrare sum conatus, in tuo nomine emittere statuissem; postea simul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. eos igitur nunc emitto, serius omnino, quàm non nulli expectauerant; sed meam tarditatem opus ipsum excusat. epistolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. alijs in rebus possum esse quantumuis strenuus: in hac qui possum esse non tardus? primum multa difficilia, deinde non ijsdem caussis omnia, sed alia propter breuitatem, alia propter historias, alia propter mores. Huc adde, quòd mihi qubusdam in locis non satis fuit explicare ea, quæ aperta non erant; sed tentaui, num etiam paulo floridius possem, quàm nostri grammatici solent. Neque tamen sum nescius, fore multos, qui me

in

in his commentarijs ut hebetem, quia non nulla minus acute uiderim, uel fortasse etiam ut cæcum, quia prorsus non uiderim, reprehendant. qui si mihi, cur id faciant, caussas afferant probabiles; non committam, ut ijdem me etiam ut pertinacem possint reprehendere. amo enim ueritatem, neque eam in me ipso magis, quàm in alio: itaque complectar, sicubi eam uidero. Tibi uero, clarissime Rainuti, quod in has Ciceronis epistolas laboris impendi, maxime ob eam caussam cupio probari, ut, si qui uere iudicare aut propter inscitiam non possunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos à consilio detrahendi tua deterreat auctoritas.

AD ALFONSVM CARAFAM, Antonii Marchionis Montisbelli F. in suos commentarios Ciceronis epistolarum ad Q. fratrem præfatio.

SI suo quæque res merito penderetur, Alfonse Carafa; hominum esset in uirtute uigilantium præclara conditio; contraq;, quos auersa à ratione uoluntas ad malas artes, & flagitiosa consilia traducit, cum ijs pessime semper ageretur; eorumq; docti exemplo, sapientius

tius deinde alij non modo suis, uerum etiam publicis rationibus consulerent. itidem enim, ut è corruptis seminibus uitiosæ fruges, sic à malis exemplis improba studia, à laudabilibus optima nascuntur. uerum hoc totum secus est. quippe non modo ad reprehendendum, quæ reprehendi iure possunt, procliuiores, quàm ad laudandum, quæ laude digna sunt, omnes fere sumus, nec satis æqua lance turpe & honestum examinamus; quæ debemus pariter, alterum odisse, alterum diligere: sed etiam sæpe facimus, ut eas res, easq; actiones, quarum caussas ignoramus, quæq; recte ne, an secus fiant, dijudicare non possumus, accusemus tamen, acerrimaq; uituperatione, quæ interdum efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonse clarissime, huius initium sermonis temere detulisse; ego nunc, si nescis, meam, meam dico? immo uero communem utriusque nostrum caussam ago. aut enim uterque agimus egregie; aut uterque similiter peccamus. Audis ne tu uoces in latinæ linguæ nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimæ scientiam reprehendant; qui nos derideant, ludosq; faciant, atque etiam, si dijs placet, odio dignos existiment, quòd operæ tantum ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse

non audis, totus in litteras abditus, multorum à consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunæ, in qua tamen ipsa multum inest, quàm rerum omnium laudabilium præsidijs ad omnia munitus. me uero, humilis hominem loci, hac una tibi Romani sermonis cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, ista sane, quæ feriunt aures meas, uehementer commouent: non quòd ea, quibus utuntur, argumenta firma sint; quæ ostendam esse inania: sed quòd, ut eam quisque uirginem, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram ab omni labe uelit, sic ego, quasi lutosis maculis aspersam, ac fœdatam eloquentiam, quam semper dilexerim, cum aspicio, sensibus intimis afficior, sic, ut ferre non possim. Obijciunt illud primum: quatenus aliquid cognosci possit, eatenus in eo laborandum: latinam linguam obsoleuisse iam, & extinctam pene totam esse: quam enim hodie nationem, ut omnes animo perlustrentur, latine loqui? quod uero ex ea supersit in libris, minimum id esse, tanquam aliquod inane simulacrum corporis exanimis: quocirca neque sciri perfecte, cum exiguam partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cum sermonis usus euanuerit, à nobis posse. Secundo loco statuunt: ut absolute percipi,

percipi, quod negant, latina lingua posſit; mirari ſe tamen etiam atque etiam, cur induſtriam in ea perdiſcenda tam diuturnam ponamus: uitio quidem id fieri uoluntatis, & iudicij: dignitatem in re tantam non eſſe, ut hærere per tot annos in hoc ſtudio debeamus. Concludunt poſtremo: ut de perfecta cognitione, de dignitate, ac præſtantia concedatur; tamen eſſe, cum, ea pulſa, ſucceſſerit alia, minime neceſſariam. Hæc iſti: quæ ſpecie aliquid uidentur; ego, re nihil eſſe, ſi quando me præſente diſputantur, oſtendo. Conuenit inter nos, eſſe aliquid in omnibus facultatibus, atque artibus extremum: quò noſtra ſtudia cum peruenerint, quieſcendum. ſed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an uulgi opinione? ſi opinione uulgi: licet propemodum ocioſe uiuere: mediocria, quæ putantur excellere, quæramus: id ſatis eſt: illa ſumma, ubi ſummum decus habitat, quæ uulgus ignorat, omittamus. ſin extremum illud eſſe uolumus, quò peruentum cum eſt, progredi longius non licet: moderata ſtudia non dantur. perfectam enim ſcientiæ laudem adipiſci, maximi operis eſt: itaque hoc extremum, quod, opinor, Natura nouit una, ſapiens nemo unquam ſe putauit eſſe conſecutum. extant, litterarum clariſſimis teſtata

monimentis, exempla ſummorum philoſophorum: qui cum ætatem in abditarum rerum perſcrutanda notitia contriuiſſent, multaq́; partim legendo, partim cogitando præclara & eximia reperiſſent; latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, ueritatem, & aliquid ſibi, atque adeo multum eſſe quærendum exiſtimabant. Eadem nunc, aut certe ſimilis admodum noſtra ratio eſt. Quærimus id, quod in Latina lingua perfectum putamus. non aſſequemur: eſto: ueruntamen, quo plus, ut aſſequamur, contenderimus, eo ſcilicet propius, ſi quid ſtudio proficitur, accedemus. At laboris, & induſtriæ terminus tamen ſtatuendus aliquis eſt. Concedo: ſed hoc quidem, ſi diligenter attendatur, nihil aliud eſt, quàm perfectum ipſum definire. hoc enim ad unum noſtri labores intenduntur, hoc unum noſtra ſpectat induſtria. perfectum autem ipſum ego mihi ab hominibus imperitis certe definiri nolo. definiant ij, quibus utor magiſtris, Cicero, Cæſar, Terentius, Plautus; quorum ex libris, quæ Latinæ linguæ ſit elegantia, quæ ubertas, quæ uis, facile poſſum intelligere. quæ ſi, non dico quanta ſunt, (immenſa enim eſſe uideo) ſed ſi ea mihi magna ex parte comparaſſem; modum fortaſſe facerem ſtudio meo: ſed, ut inter hos, qui

nunc

nunc homines uiuunt, aliquid esse uideamur, nihil tamen, si uere de nobis ipsis iudicare uolumus, præ illis, quorum extant satis multa scripta diuinitus, nihil, inquam, plane sumus. Quare, quod ad scribendum attinet, habemus abunde, quod imitemur. De pronunciatione uero minimum laboro. quid enim? an putamus in ijs ipsis, qui tum Romæ uiuebant, eandem pronunciandi rationem fuisse? non fuit. confluebant in urbem, illecti spe summorum magistratuum, quod habuit illis temporibus præmium eloquentia, oratores ex uniuersa Italia. caussas agebant Romani homines pariter & peregrini, sono uocis dissimiles, pronunciatione diuersi: suam tamen quisque, pro eo, quantum quisque ualebat ingenio, laudem ferebat. si Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires; Sabinum statim, aut Arpinatem agnosceres. neque tamen à forensi opera, & à iudicijs propterea quisquam est exclusus, quia minus Romane, hoc est quia minus apte, minus ue decenter, pronunciaret. Nunc ipsum, in hac, qua Itali omnes utimur, lingua est ne omnium in disiunctis & longinquis urbibus simillima pronunciatio? mehercule ne in iisdem quidem. Venetijs enim (domestico utar exemplo) aliter in urbe media, aliter in extrema loquuntur.

quapropter nimis iniusto priuilegio damnabitur latina lingua, si, quod in ceteris linguis usu uidemus euenire, ut non modo diuersis, uerum etiam ijsdem & temporibus, & locis non similiter omnes pronuncient, id ei præcipuum apponatur: cuius etiam magnis ac præstantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum æquitatis esset. Secundum erat de dignitate. in quo, non tam equidem quid ipse respondeam, quàm quid istos in hanc mentem impulerit, quæro. Ita ne? dignitatem latinæ litteræ non habent? humiles, & obscuræ sunt litteræ illæ, quæ populi Romani nomen extollunt, atque illustrant? quæ summorum Imperatorum fortiter & præclare gesta per omnes gentes cum laude disseminant? quæ maiores opes, quàm ulla unquam lingua, maiora suorum meritorum præmia in orbis terrarum domina ciuitate sunt adeptæ? Sed ineptus sim, si me patronum latinæ linguæ profitear: quæ tantum possidet eloquentiæ, ut, ipsa suam caussam si agat, facile se ab aduersariorum calumnia uindicare possit. Nunc, quod isti postremo loco argumentum, quasi postrema in acie subsidium firmissimum, collocant, uideamus in eo quantum roboris ac neruorum sit. plus enim est fortasse, quàm ut contemnere, minus certe, quàm ut pertimescere debeamus.

mus. Nuſquam, inquiunt, uiget uſus latini ſermonis: aliter nunc omnes loquimur. id uerum eſt. ſi quid igitur in latinam linguam ſtudij confertur, opera non bene ponitur. hoc falſum. duplex autem eſt, qua utor, ratio probandi. Primum illud ſuſcipio, ac defendo: non, quæcunque neceſſaria non ſint, propterea ſpernenda eſſe omnia, atque explodenda; deinde, ſi ſpectetur utilitas, ita latinam utilem eſſe linguam, ut etiam neceſſaria uideatur. Quæ ſunt, quæ uere, & proprie neceſſaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo poſſumus. huiuſmodi ſunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigoraq́; arcemus, uictus, ueſtimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur; præterea, in publicis rebus leges, & magiſtratus, in priuatis ſeueritas, & uigilantia. ex hoc numero latinam certe non eſſe linguam, facile concedo. neque enim is ego ſum, qui libenter cum ueritate pugnem. Sed præter hæc, quibus hominum uita ſuſtinetur, ac regitur, quàm multa ſunt, minime neceſſaria, quæ tamen habemus in delicijs, quæ amamus, quæ etiam honore proſequimur? gemmas, & uaſa pretioſe cælata, columnas marmoreas, laqueata tecta, ſericas ueſtes, textiles picturas, artem in uocibus, et fidibus, odores in unguentis, condimenta in ci-

bis, hæc certe, atque huius generis ſexcenta, nõ ut neceſſitati pareret, ſed ut ſenſibus ſatisfaceret, inuenit induſtria. quæ quin habeant iucunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quòd ſi, quæ ſenſus iuuant, & laborioſe quæſita ſunt, & retinentur accurate: quanto nobis ea, quæ animum oblectant, potiora debent eſſe? paſcitur animus magnitudine rerum: quid Liuij ſublimius hiſtoria, quæ populi R. bellicam uirtutem commemorat? grauitate ſententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditius diſputat? elegantia uerborum, & copia: quis eodem ornatior, quis uberior? uarietate ſcriptorum: quod genus Romanæ litteræ deſiderant? poetas habent egregios, hiſtoricos, oratores, philoſophos etiam excellenti doctrina claros. quæ ſi uera ſunt: (ſint, nec ne, res ipſa declarat: ambigere non licet) & ſi uoluptatem ſtudioſis latina lingua parit incredibilem; poſſum iſtis tribuere, quod uolunt, neceſſariam uulgo non eſſe; dum ipſi contra, quod ratio poſtulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam eſſe uehementer, atque expetendam. Sed hæc ad eam, qua legendo fruimur, uoluptatem pars attinet: nunc, quod erã alterum pollicitus, de utilitate uideamus. Omnes linguæ aliarum admixtione linguarũ, ſi moderata ſit, augentur; ſi nimia, corrumpuntur,

puntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, ut recipientis naturã sua ui, suaq; magnitudine non exuperet. itaque sermo hic noster Italicus multas Gallici sermonis, multas Hispanici, quasdam aliarum nationum habet partes. caussam si quærimus: non alia, quàm earum gentium interuentus, et consuetudo, fuit. quòd si Gallorum, aut Hispanorum immensa multitudo, (exempli caussa dictum à me sit: omen quidem inane esse uolo) sed si earum nationum maior aliqua uis in Italiam irruperit, ac permanserit: maior simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis usus; et fortasse aduenticium illud usque eò ualebit, ut hoc domesticum uincat, suisq; sedibus expellat. quod olim Romanæ linguæ contigit: quam, multarum ætatum spatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuersis tamen populis Italiam occupantibus diuersarum linguarum impetus oppressit. Cum igitur lingua linguam amplificet; nostraq; hæc Italica, non multis abhinc sæculis orta, nec admodum liberaliter præmiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, ut suis contenta uiribus esse possit: statuo sic, atque concludo; accessionem ei fieri maiorem non posse, quàm si cum latina coniungatur: non modo, quia nulla plenior, aut or-

ornatior: uerum etiam, quia nulla ſimilior: ex quo ſequitur, ut ad coeundam cum ea ſocietatem nulla commodior. Eſt igitur litterarum Romanarum cum per ſe laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum uero, ſiquidem hunc ipſum, quo nunc utimur, auctum exornatumq; ſermonem cupimus, magnopere neceſſaria. Atque hæc tu quoque uides, Alfonſe ingenioſiſſime, tuumq; iudicium cum mea ſententia coniungis. itaque, cum à prima pueritia ad eloquentiæ Romanæ cupiditatem incumbere cœpiſſes; poſtea te non ambitio, quæ ſæpe præclare iacta fundamenta uirtutis euertit, non commodum, non illa bonis artibus inimica, uoluptas ab hoc ſtudio deduxit. ac ne nunc quidem langues; cum tamen omnia uideas ardere bello, armorumq; ſtrepitu aures tuæ quotidie perſonent. quin, dum patrui tui, Carolus Cardinalis, & Ioannes Paliani Dux, uterque ob uirtutem immortalitate digniſſimus, maximeq; pater tuus, Antonius Marchio Montisbelli, natus ad omnem gloriam, omniq; princeps laude cumulatus, urbem Romam, & iura pontificia tuentur, parteſq; in bello quiſque ſuas conſilio, uigilantia, fortitudine ita explent, ut antiquam maiorum ſuorum conſuetudinem referant; ipſe de interea contines in tuis perennibus ſtudiis; animumq;

mumq; tum alijs magno Principe dignis uirtutibus, tum uero maxime excolis eloquentia, doctorem in ea, ducemq; nactus, diuino quodam munere, uirum excellentem, Ioannem Paulum Flauium; qui te nouo quodam, planeq; admirabili genere disciplinæ, abductum à uulgi erroribus, per directam semitam ad eximium illud ueteris Romanæ linguæ decus facile ducit, quò uel cum summis laboribus ac uigilijs aspirare pauci, aut fortasse etiam nemo potest. quanquam me non nunquam, de statu latinæ linguæ cogitantem, miseratio quædam acerbo cum dolore tangit: quòd ita futurum animo cernam, ut hæc, per tot iam sæcula, à tot ingenijs, tam diligenter culta, latine scribendi ratio, quæ parentem nostram Italiam nobilitauit, quæ tot in nos merita con tulit, ætate demum nostra, nisi remedium aliquod diuinitus extiterit, suam honestatem omnem neglecta prorsus in perpetuum amittat. quòd si rebus inclinatis, iam iamq; cadentibus opem ferre quisquam potest; unus est Paulus IIII, Pontifex omnium optimus, idemq; diuina potius, quàm humana, sapientia præditus. unus, inquam, aut nemo unquam, & latinam linguam, & laudabilia quæque studia ueterem in dignitatem uindicabit. qui cum frater fuerit aui tui; cumq; illum

una

una uirtus ad eum gradum extulerit, unde humana omnia despicit, supra casus omnes, supra fortunam ipsam collocatus: hunc te decet imitari, huius uitam, perpetuo sanctissime traductam, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. uides pietatem erga me Deum. & in auctoritate Pontificia, id est in ipsa religione tuenda firmitudinem animi, atque constantiam. uides multiplicem rerum humanarum diuinarumq; scientiam, trium uero linguarum, hebraice, græcæ, latinæ cognitionem pene singularem. eloquentia uero prorsus eum excellere omnes fatentur: qui quidem ita quacunque de re non modo copiose, uerum etiam eleganter, ac diserte loquatur ex tempore, ut ei non arte quæsita, sed à natura donata uideatur eloquentia. hunc igitur sequere, & in illius uestigio pedem statue. ipse enim Deum sequutus est; cum eam felicitatem, quam plerique mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem spectas, ut audio: & ob eam caussam futurum homines augurantur, ut eius dignitatis, quæ summæ proxima est, insignia breui omnino consequaris. quod cum euenerit; lætabor primum tua, deinde communium studiorum caussa. qui enim tuos impetus ad laudem nunc uidemus, tuosq; plane sensus intelligimus; an, ubi ad istā

uoluntatem auctoritas, atque opes accesserint, fore dubitemus, ut à te ipso dissentias? Præstabis Alfonse tu quidem alia præclara, te ipso scilicet digna, tuaq; familia, in qua florere uides heroes permultos, gloria circumfluentes, uirtutis in studio defixos: maxime uero gratiam referes optime de te meritæ latinæ linguæ, eamq;, paulatim Italia cedentem, et ad transalpinas nationes, magno nostro dedecore, migrantem, in suam sedem domiciliumq; reuocabis. Cuius gloriæ caussa, si monendus es, monitorem ad te, sin rogandus, supplicem uolui mittere commentarium hunc meum in epistolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem: qui cum tibi studia commendat eloquentiæ, in quibus ego per tot annos, utinam cum aliqua laude, magno certe cum labore uersor, commendat simul, paulo tamen uerecundius, se ipsum, & uigilias meas: quarum fructus mihi erit uberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quæsiui omnino, idq; mihi primum fuit, posteritatis utilitatem; quod est proprium familiæ nostræ: sed in te ipsum simul, cum huic operam commentario darem, spectaui. tu si probas ea, quæ litteris mandamus; si faues industriæ, optimeq; te esse animatum erga mea studia significas: ego me, quæ summa sunt, omnia consecutum putabo.

Ad

AD ANTONIVM AELIVM, Polæ Epiſcopum, in orationis Ciceronis pro P. Sextio commentarium præfatio.

CVM *alia multa, quæ uigebant olim, rerum laudandarum ſtudia periiſſe, atque extincta prorſus eſſe, dolendum eſt, Aeli, uir optime, ac doctiſſime: tum hanc, in qua ſitam omnes uel maximam utilitatem intelligunt, interpretandi rationem ita amiſimus; ut ex eorum, quibus noſtra patrumq; memoria ſuam hoc in genere induſtriam locare ſtudium fuit, magno ac infinito prope numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles uideantur; qui uero excellant, quampauciſſimos, aut fortaſſe neminem liceat inuenire. atque huius quidem incommodi culpa unde manauerit, exponam. Primum illud in controuerſiam non cadit; quo quidque præſtantius, eo laborioſius, ac difficilius eſſe. alioqui nihil iam excelleret. quod enim conſequerentur multi, in eo dignitas non eſſet, & ex copia uilitas exiſteret. eſt igitur in magnis rebus item magna, quæ nos ab earum quaſi poſſeſſione arcet, conſtituta difficultas. hæc porro ſimplex non eſt, ſed in duo genera*

diui-

diuiditur. quædam enim, sicuti existimantur, ita difficilia sunt: quædam, cum non existimentur, tamen sunt. ubi difficultas & est, & apparet; inde multitudo uoluntatem & studium libenter abducit. rem quidem ipsam, quanti est, opinione æstimamus, & uehementer expetimus: magnis uero laboribus, & uigilijs ut ematur, non facile quisquã à se ipso impetrat. amat enim hominis natura moderatam quietem, eaq́; alitur, & crescit; nimias contentiones, quibus frangitur, ac minuitur, recusat. ubi uero facile in speciem aliquid ostenditur, difficultas inclusa latet; cuiusmodi non esse pauca, inanis multorum docuit experientia: eò frequentes, bona spe inuitati, accurrunt; facileq́; ad eas res aggrediuntur, in quibus uel mediocrem operam si ponant, futurũ, ut ex animi sententia succedat, arbitrantur. quos deinde, graui temeritatis infamia, refellit euentus. huius generis hæc est, de qua orationem instituimus, ratio interpretandi. quis enim est, qui se non existimet Liuium posse, Sallustium, Virgilium, ipsum mehercule Ciceronem ita commode explicare, ut desiderari ab eruditis beneq́; intelligentibus uiris nihil queat? atque hi, cum in C. Marij, aut in L. Syllæ nomen inciderint; si Marij, aut Syllæ uitã, à Plutarcho sumptam, in sua scripta totam

tran-

translulerint; tum se suas præclare partes absoluisse existimant: cum interim, in quo doctrinæ, quæ paulo sit occultior, appareant notæ, in quo ingenij lumen eluceat, in quo prudentiæ uis, aut iudicij signa cernantur, nihil afferunt. exire uidemus quotidie, à postremi ordinis hominibus factos, speciosis magnaq; pollicentibus titulis insignes, minimi pretij commentarios: quos non modo qui scribunt, falsa de se ipsis opinione decepti, uerum etiam qui typis impressos edunt, ijs, qui hoc de genere iudicare possunt, inconsultis, quodam modo deformant præclara studia litterarum, & de posteritate ipsa pessime merentur. sed cetera, quæ ferenda non sunt, feramus tamen, ac dissimulemus, sane multa: commentarios uero illos, qui passim leguntur, in Ciceronis orationes, (quem librum? latinorum omnium facile principem) grauem, inquam, illam immensi uoluminis molem quis est qui ferre ullo modo possit? loca sunt in Ciceronis orationibus male mendis affecta quamplurima: sanari nullum uideas. sunt ob antiquitatis obscuram notitiam difficilia: quis est, de tot interpretum numero, qui lumine explanationis illustret? denique communia tantum, quæq; omnibus pene patent, ea sumunt ad explicandum: ex abditis, quò sine labore & ingenio accessus non est, doctrinæ fontibus

fontibus nihil hauriunt. contraq́;, multa corrumpunt magis, dũ emendare conantur; multa exponendo peruertunt, & pulcherrimas ſæpe ſententias turpiſſimis inſcientiæ maculis inquinant. Quæ me ita commouit indignitas, itaq́; meum animum, ut uere dicam, miſeratio quædam affecit, quaſi ob illatam uiro optimo, egregieq́; de litteris merito, Ciceroni, qui Romanæ terminos eloquentiæ longiſſime protulit, ignominiam; ut ſtatuerim, ſi cum uita ualetudo, & cum ualetudine ocium ſuppetat, triennium, aut quod omnino res exiget ſpatij, in hoc omnium pulcherrimo libro interpretando, ſtudioſorum gratia, conſumere: non quòd ego is ſim, qui mihi tantum arrogem, ut alijs detractam ſcientiæ laudem ad me transferam: abeſt hoc à conſuetudine mea, abeſt à natura plurimum: ſed neque rurſus is ſum, qui, cum ceteros probe nouerim, ipſe me prorſus ignorem; & qui, cum alios accuſem propterea, quia non præſtant ea, quæ ab eorum ſtudio poſtulantur, ego me, ſi quid præſtare poſſe mihi uideor, uelim contemnere. non ita laudem fugio; etſi nec nimis appeto. alterum ſtupidæ cuiuſdam ſapientiæ, alterum inſanæ ambitionis eſſe uitium ſemper duxi. neque uero, ſi quid mihi elegantioribus in litteris aſſumpſero, longe admodum ab ijs finibus, quos modeſtiæ ra-

tio præscribit, discedere mihi uidebor. scis tu Aeli, pro nostra uetere amicitia, & familiaritate, per quot annos, quibus laboribus hæc, quæ ab humanitate nomen acceperunt, studia coluerim. sciebat optime omnium, & mihi, cum uiueret, hoc nomine tribuebat plurimum, Bernardinus Maffeus Cardinalis, meus ille, in omni mihi uita deflendus Maffeus, urbis deliciæ, lepor, humanitas, exemplum antiqui officij, flos omnium uirtutum. is amabat hæc studia mirifice, eaq; quibus poterat rebus (poterat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. bene autem de hac, quæcunque in nobis est, uel potius quantulacunque est, latinæ orationis facultate existimabat: meq; quotidie, quantum possem ut latine scriberem, urgebat. & scribebat ipse, ut scis, luculenter, & egregie. probabat omnino meum consilium, & efferebat maxime, de commentarijs in Ciceronis orationes; sed exerceri malebat prius industriá meam in antiquitatibus Romanis, ipso potissimum auctore institutis. interim, ut quasi ex unius partis forma de toto liceret ædificio conijcere, unam aliquam, quæ specimen ingenij mei præberet, orationem subsiciuis horis ut exponendam susciperem, hortatus est. ego sumpsi pro Sextio: nec multis post eum sermonem mensibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni

toni Aeli, apparebit, commentarium absolui. et, quod, ille si uiueret, fecissem, ut hoc ei, quidquid est, muneris deferrem, studio meo commotus, illius uirtute impulsus; idem nunc, iisdem adductus caussis, tecum facio libentissime. nam cum amicitia inter nos est, quanta inter duos, quorum & uoluntates, & iudicia consentiant, esse potest maxima: tum habes uirtutem, non eam, quae petitur à libris, quae uno scientiae nomine definitur, sed eam, quae oritur ex animi praestantia, & multas in se laudes continet, studium in suscipiendis Ecclesiae caussa laboribus, constantiam in perferendis; humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatem in subleuandis; comitatem in consuetudine familiarium, grauitatem in congressu & sermone clarorum tuiq; similium uirorum; denique uoluntatis propensionem ad optima quaeque singularem. itaque te summus ille artium honestarum patronus, decus Italiae, Alexander Farnesius Cardinalis in oculis fert; tibi arcana communicat; tuis in consiliis, si quid deliberandum est, multum, si quid perficiendum, in uigilantia plurimum ponit. tu, quo apud illum Maffeus olim loco fuit, eodem ipse nūc es: rectissimamq; laudandarum actionum uiam, obseruatis Maffei uestigiis, ingressus, pergis eò fauentibus hominibus, ap-

probante Deo, ubi debitum iis, qui bene ac laudabiliter uixerint, præmium, summa dignitas persoluitur. Mouit etiam me uehementer illa ratio; quòd erat inter uos coniunctio animorum arctissima, conueniebant sensus, congruebat uoluntas: præterea simplices animi, & puri, nulla simulationis arte obducti, nulla inuidiæ aut maleuolentiæ labe suffusi. Quare, quoniam illa Maffei suauitas, illud ingenium, illa uirtus erepta morte, nimium iniquo fato, nobis est; (tametsi memoriam illius uiri neque mihi mors, neque omnino dies ulla unquam eripiet) & quando, quæ illius erant partes in ornandis liberalibus disciplinis, eæ translatæ ad te uidentur, præclariq; muneris quasi uicarius relictus es: ego quoque, quod in illum studii, quod habui uoluntatis, ac beneuolentiæ, (id erat tantum, ut accedere nihil posset) totum illud in te unum, illi quamsimillimum, contuli: & qui te antea, multis erga me meritis, multis ingenij tui suauitatibus adductus, unice dilexissem, tamen id, quod in amore summum uidebatur, auctum, cum hoc accessit, etiam atque etiam, plenissimeq; cumulatum intelligo. Tibi igitur offero, fructum ingenij mei, in orationem pro Sextio commentarium, operis uniuersi, quod maiores à me uigilias postulat, imaginem: quod ipsum,

Maffeo

Maffeo promiſſum, idem tibi, qui eius in locum ſucceſsiſti, iam nunc animo dicamus. uerum hoc ſerius fortaſſe præſtabitur. de re enim, quod ad me attinet, conſtitutum eſt, &, ut uides, aggreſſus iam ſum: de tempore, is, à quo noſtrorum conſiliorum pendet euentus, rerum omnium moderator uiderit deus. habeo nunc in manibus Antiquitates. eas niſi pertexuero, nihil inſtituere in animo eſt. pertexere autem ut poſsim, duo ſunt optanda, ualetudo, & ocium: quod utrunque, aſsiduis annorum ſuperiorum ſtudijs infirmatus, & rei familiaris cura impeditus, nunc quidem magna ex parte deſidero. accipe interim hoc, quod adeſt, argumentum obſeruantiæ in te meæ; & illud, quod aliquando, ut ſperamus, futurum eſt, ſuo tempore expecta.

AD IOANNEM MORVILLErium, Regis Gallorum apud Venetã remp. Oratorem, in quattuor Demoſthenis Philippicas, latinitate donatas, præfatio.

QVA'M *difficili in loco uerſetur eorum induſtria, qui de græco uertunt, neque tu, ut arbitror, ignoras, Ioannes Moruilleri, uir cla-*

rissime, cui uel exercitatio litterarum, uel ipsa natura, uel potius utraque simul hoc dedit, ut in iudicando excelleres; & ego experiens ita sensi, ut, qui alijs antea in hoc genere peccantibus acerbior fuissem, ac durior, idem postea, re tentata, eo libentius ignouerim, quo magis eandem ipse culpam extimescerem. Occurrunt ijs, qui de græcis latina faciunt, duo inter se maxime contraria uitia: quorum utrunque cum euitandum æque sit, ita periculosa tamen cautio est, ut fere, declinare ab altero dum uis, in alterum incurras. nam & qui in eo laborant, ut græca uerba totidem pene latinis reddant, quòd fideles interpretes haberi uolunt, inepte faciunt, atque in illa ipsa nimis attenuata diligentia grauiter peccant; quoniam quidem res ipsa primum fit obscurior; quod cum interpretis officio pugnat; deinde latinæ orationis dignitate cultuq; destituta sordescit: & qui horum in uerbis referendis religionem improbant, putidamq; appellant, libertatem ipsi quandam & licentiam magis amant; his plerunque contingit, ut, dum ad ornamenta toto animo intendunt, ab ipsa sententia longius aberrent. summũ artificium, summáq; possidet prudentiá, si quis inter has difficultates cõstitutus, quasi medius inter duas Syrtes ita nauigat, ut naufragiũ non faciat. quod

ætate

ætate noſtra cum ex tranſalpinis hominibus multi, ex noſtris etiam non pauci tentauerint; tamen, cum omnes excuſſi, uix unum aut alterum ex uniuerſa multitudine reperio, qui perfecti munus interpretis expleuerit. Atque ego uidebam fore, ut in illam ipſam peccantium interpretum turbam coniicerer: & communem eſſe cauſſam confiteor: ſed mea tamen hoc probabilior eſt, quòd alij ſe ad id, quod in hoc genere perfectum eſt, perueniſſe ſunt arbitrati; ego, quàm à perfecto longe diſtem, ipſemet intelligo: ut mihi ſaltem incorrupta fuerit idea, aliis non ſolum perficiendi ratio defuerit, uerum etiam iudicandi. ſed quia fieri poteſt, ut, quemadmodum alij falluntur in eo, quia ſua ſcripta nimis indulgenter probant; ego contra fortaſſe fallar in eo, quia mea ſeuere nimis improbem: expecto, quid tu ſentias, Moruilleri ſapientiſſime: ut, ſiue inter me et alios interpretes aliquid intereſſe duxeris; ſiue me quoque in eodem, quod aiunt, hærere luto iudicaueris; ego, quidquid ſtatueris, ad tuam ſententiam meum de me ipſo iudicium in utranque partem accommodem. Equidem probari à te, atque etiam laudari mea ſcripta uelim: &, qui minime ſoleo eſſe ambitioſus, tamen igniculis quibuſdam cupiditatis incendor, ut meum nomen in

ore tuo uersetur. non enim, à quouis homine laudari, optabile est; turpe etiam, à quibusdam. me quidem non tam ipsa laus, quàm laudantis auctoritas afficit. quare cum tu is sis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium, qui in Gallia regnauerint, maximi, pater, & filius, optime senserint; quorum alter legationem tibi ad Venetam remp. detulit, alter eundem honorem postea confirmauit; cumq; in ipsa legatione publicam personam omni re, loco, tempore ita sustineas, ac tuearis, ut summam in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatem quisquam desideret: magni refert ad ingenij mei commendationem, quid tu, uir primarius, & omni laude circumfluens, de hac mea tenui uigilia sentias. potest obscuram per se lucubrationem tuum testimonium illustrare. quod ego si assequar; ad illa præstantiora, quæ maiorum uigiliarum sunt, quæ scis à me iam esse instituta, fiam alacrior: quæ ipsa posteri cum legent, (non enim dicam, si legent; quia, quod summe cupio, summe etiam sperare iucundum est;) de tua, non una, aut altera uirtute, sed sapientia, quæ omnes uirtutes continet, me narrante cognoscent; &, cum cognouerint, ipsi quoque prædicabunt.

AD HIPPOLYTVM ESTENſem, Cardinalem, in librum de Romanis legibus præfatio.

OMNES *artes, atque omnes res,* HIPPOLYTE *Princeps, & Cardinalis, modo augeri, modo minui, nec eaſdem perpetuo eſſe, ſatis inter omnes conſtat. patet hoc quidem oculis primum, deinde etiam mentibus. oculis notamus euenta: mente, cur quidque eueniat, quò ue referenda ſit cuiuſque rei mutatio, intelligimus. itaque lapides, & metalla, quæ omnium duriſſima ſunt, quæ uis hominum frangere uix poteſt, hæc tamen conficit, & conſumit uetuſtas. quidquid enim ex partibus aliquando coïjt, & concretum eſt; id eaſdem in partes aliquando dilabatur, ac diſſipetur, neceſſe eſt. habet hoc materia illa, unde res omnes conſtant, ut formæ mutationem quærat: idq́;, quod ſequitur, aſſecuta, migrat in alias naturas, quaſi, quod appetijt, eo nunquam eſſe contenta uideatur. neque uero hæc naturales tantum ad res conditio pertinet, ſed inuenta quoque hominũ, operaq́; attingit. mores, conſuetudines, loquendi ratio, quam linguam uocamus, leges ipſæ, quas ne quid unquam ex hominum memoria deleat, in æs incidimus,*

omnia

omnia demum, quæ ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur, ac tolluntur, non modo ab externis caussis, contra uoluntatem nostram, uerum etiam à nobis ipsis, quia tempus ita postulet. sed artes liberales, optimaq́; studia, quæ nusquam magis, quàm in Italia, honor aluerat, atque auxerat, ætas nulla magis afflixit, quàm cum Romani Imperatores, imperij sede in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuastandam reliquerunt. quòd nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquot, maxime uero Leonis X egregia, propeq́; diuina liberalitas huic malo subuenisset; quem Laurentij Medices, patris sui, clarissimi uiri, exemplo commotum, etiam uere laudis cupiditas impulit, ut iacentes ingenuas artes, magnis propositis præmijs, excitaret: barbara, credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc esset Italia: dignitas omnis philosophiæ, splendor omnis obsoleuisset eloquentiæ. sed neque ille huius præclari operis summam potuit absolere, ereptus morte, disciplinis liberalibus nimis immatura: & interitum illius tempora sunt eiusmodi consecuta, ut, quæ paululum iam luxerant honestarum scientiarum studia, ea perpetuis multorum annorum tenebris quasi nox quædam obscurauerit prorsus

ſus, atque extinxerit. fatalis enim bellorum tempeſtas non exercitationem modo litterarũ ſuſtulit, uerum etiam, quæ ſunt in excolenda uirtute poſitæ laudes, eas labefactauit omnes, atque peruertit. ac nunc quoque, cum pacis aliqua ſpes, longo ſane interuallo, affulſiſſet; miſera rurſus eodem malo tentatur Italia, ueteresq; calamitates aduerſus bonis artibus neſcio quis Genius inuehit. Nunc te, Hippolyte Cardinalis, cui ſummam iuuandi generis humani uoluntatem Deus tribuit, eximiam ad laudem uocat occaſio. ſuſcipe deſertum pene ab omnibus litterarum patrocinium: collige tu, quæ alij diſſipant, omnium laudandarum doctrinarum ſtudia, & reſtitue nobis illa, quæ uel hominum improbitas, uel, ut aliò culpa deriuetur, fortunæ uis eripuit. hæc eſt actio digna Cardinali, digna Principe, Hippolyto uero & Cardinali, & Principe digniſſima. Vidimus tuam præteritam uitam. ab ea nihil humile, nihil obſcurum, nihil uulgare, ampla omnia, præclara, inuſitati exempli, noui generis expectantur. quæ tu, ne à te ipſo diſſentias, nunc quidem magna ex parte præſtabis, atque adeo iam præſtas, bonis uiris, & eruditis beneficentia ſubleuandis. quorum ex ingenijs non dubito quin quotidie aliquid efflorescere tuo beneficio uideas.

deas. quod quia præclarum est, exemplum alij sequentur. scribent omnes, quod quisque poterit, illecti gloria, & commodorum spe cõpulsi. nam, ut coniecturam de me ipso faciã; quem esse nihil in litteris fateor; sed, ut aliquid tamen essem, laboraui; ego olim (decennium, opinor, abijt, eoq; amplius) aucto ribus duobus eximijs uiris, Petro Bembo Cardinali, & Bernardino Maffeo, qui postea dignitatem eandem magnis in Ecclesiam Christi meritis est consecutus, dederam me ad res Romanas, illas ueteres, obseruandas, & ex omnibus antiquorum monimentis omni studio colligendas: ut, cum illam remp. qua nulla fuit, nec erit unquam illustrior, uniuersam animo, ac scientia comprehendissem, latinis eã litteris explicarem, egregiumq; bene, ac laudabiliter institutæ ciuitatis exemplum meis, quatenus quidem ipse possem, scriptis expressum, posteris relinquerem. Res erat præclara; meq; delectabat uehementer, & afficiebat ipsa tractatio. itaque meam omnem industriam, omnem curam, omnes denique in hoc studio cogitationes fixeram, ac locaram. sed accidit iniquo meo fato, ut horum utrunque, Bembum primo iam senem, cuius in beneuolentia ornamenti mihi erat plurimum, deinde Maffeum, non ætate minus, quàm uirtute, florentem

tem, in quo mei ſpes ocij ſita omnis erat, à quo pendebam totus, importuna morte ereptum amiſerim. deſtitutus eo præſidio, quo meæ fortunæ nitebantur uno, fractus animo, ac debilitatus inſtitutum Antiquitatum Romanarũ opus omiſeram, & ad alia me conuerteram. poſtea uero quàm, honorifica in primis conditione delata, magno ſum à te tuo beneficio in tuorum familiarium ordinem inuitatus; quod ego ſummæ felicitatis loco duxi; erectus mente, atque animo, rurſus, quod abieceram, ſuſcepi, onusq́; tantum, quantum priuatis opibus perferri uix, aut ne uix quidem poteſt, te uno fretus egregie ſuſtineo. Et, ut ex parte totum iudicare poſſes, de decem, quos exorſus ſum, libris hunc de legibus potiſſimum, quem ad te mitterem, delegi: non quòd ita poſtularet ordo: (ſextum enim in Antiquitatum uolumine locum obtinet) ſed, quòd, cum omnium librorum materies non modo coacta iam in unum à me eſſet uniuerſa, uerum etiam ſatis diligenter in partes diſtributa; caſu accidit, ut hic minus, quàm ceteri, rudis, minus eſſet impolitus. præterea feci libenter, tuis actionibus admonitus. leges enim hic liber complectitur. porro leges nihil aliud, quàm rationem, nihil, præter ordinem, docent. ratio autem, & ordo, ſi uſquam, in tuis moribus elucet.

quippe

quippe nihil agis non moderatum, nihil non æquabile, nihil, quod non cum ea, quam sustines, persona, id est cum religione uere Christiana, ac sedis Apostolicæ dignitate consentiat. quare cum omnia mea tua sunt; quandoquidem ego me tibi, quidquid sum, & quantus quantus esse possum, totum addixi: tum uero hic de legibus Romanis liber uere tibi debetur, tibiq; est à me iure optimo inscriptus. quo in libro bene positam à nobis operam si duxeris; de ceteris quin idem sentias, haud equidem uerebor. pergo enim studio pari, uoluntate etiam, ut mihi uideor, acriore. unum modo exoptandum est, ut, quando nos ab hoc studio nulla utilitas, nulla uoluptas, ne ualetudinis quidem satis imbecillæ ratio potest auellere, nostris laboribus tua beneuolentia quasi propitium numen adsit. sic enim fiet, ne qua prorsus in difficultate, ne quo unquam in scopulo nostra hæreat industria: & in eum, quò spectat animus, portum secundo cursu, tuæ benignitatis aura prosequente, facile peruehemur.

IN EDITIONE KALENDARII ROMANI præfatio.

FACTVM est à me sane libenter, ut, cum edendi essent Romani fasti, è lapidibus Capitolinis

linis descripti, adiungerem ad eos Kalendarium, ex quo ratio dierum, pro ea, quæ Romæ olim fuit, consuetudine, tota patet. atque in hanc me uoluntatem, uel cupiditatem potius primum ea, quam & mea sponte, & patris exemplo semper spectaui, publica litterarum utilitas, deinde etiam Caroli Sigonij, uiri optimi, & ab omni prorsus iniqui animi labe puri, singularis doctrina deduxit. putaui enim, id quod res est, futurum, ut ad Kalendarium ex fastorum societate commendationis tantum accederet, quantum ad ipsos fastos è Sigonij studio, ingenioq; esse adiunctum, qui diligenter additamenta ipsius, & in ea commentarium, qui propediem edetur, plenissimum legerit, facile cognoscet. non enim illa supplementa, quæ in lapidibus illis, unde fastos habemus, desiderantur, ex Liuio, aut Dionysio, aut ex duobus tribus ue præterea libris, quos etiam leuiter eruditi homines in manibus habent, colliguntur. non est id, ut rudes antiquitatis homines existimant, ioculare quiddam. opera hæc quidem esset, non industria. et operæ quis laudem tribuit, cum in tempore duntaxat posita sit? industria uero non ab ingenio, non ab intentione quadam mentis abest: itaque iure laudatur. quòd si satis esset historiam semel aut iterum legendo percurrere;

nemo esset, cui Romanarum rerum notitiam assiduo biennij triennij ue studio comprehendere uniuersam nō liceret: in qua tamen ego iam per decennium desudo: &, quo diligentius ea ipsa, quæ legi sæpissime, cogitatione retracto, eo certius, quantum in hoc genere sit difficultatis, intelligo. itaque opto, ut, quæ alij collegerunt, omnes edant statim, & mihi hanc laudem præripere conentur. uideo enim fuisse non nullos, qui, meis scriptis ad huius scientiæ studium aliquot abhinc annis excitati, & indicibus eorum librorum, de quibus edendis cogitare me, iam diu polliceor, animaduersis, quasi quodam lumine ad ineundam studiorum uiam prolato, ambitione præcipites, dum anteire nobis uolunt, in maximos, maximeq; pudendos errores inciderunt. quorum alios alii peritiores, nulla facta mora, alios fortasse nos, non illos quidem nominatim, significatione tamen satis aperta, ne omnino debita laude fraudentur, aliquando refellemus. Redeo ad Sigonium. Ille uero, cum, inspectis antiquis libris, lapidibus, nummis, nomina magistratuum uetustate uel amissa prorsus inuenit, uel mutila perfecit; cum fastorum partem, alienum in locum translatam, in suam sedem retulit; cum censuras, cum triumphos addidit, & trunco quasi corpori sua membra restituit;

nihil potuit difficilius, nihil, in quo maiorem à bonis bonarumq; litterarũ studiosis hominibus inire gratiam posset. hoc enim libro, hoc, inquã, quem nos edimus, (nam inchoata quis perfectis anteponat?) qui res Romanas curãt, horis fere singulis utantur necesse est. itaque eum qui litteris à me poscebant superioribus mensibus, amici homines aliquot ex Hispania, plures ex Gallia, & Germania; hoc adscribebant omnes, cum Caroli Sigonij supplementis. quorum à me uoluntati satisfactum esse, uehemẽter gaudeo, eoq; magis, quòd adiunxi, quod fortasse non expectabant, non poscebant certe, Kalendarium Romanum, utile illud quidem dierum caussa, quorum in eo genera distinguuntur, sed utilius ob id aliquanto, quòd ad comitia, iudicia, senatum, Romana denique omnia, qui coniectura, ingenioq; ualebunt, multam inde scientiam deriuabunt.

AD HIERONYMVM FALEtum, Herculis Ferrariensium Principis apud Venetam remp. oratorem, in ipsius poemata præfatio.

MAGNA *laus est eorum, Hieronyme Falete, qui non ad uulgarem humilemq; artem, sed*

ad nobilem aliquam, liberalemq; doctrinam sua studia contulerunt: maxima uero, si quis eam philosophiæ partem, quæ poesis appellatur, ita est complexus, itaq; hæret in ea cognoscenda, ut auelli nulla prorsus ratione possit. itaque ueteres illos, quibus optimi ac summi Dei uocem audire, eiusq; sermone frui sæpe licuit, homines sapientissimos, atque sanctissimos, poeticæ facultatis admodum studiosos fuisse constat, suasq; cogitationes non eo, quo quilibet uteretur, sermone, sed uersibus exponere uoluisse. quorum extant non nulla, sane præclara: quæ cum legimus, afficimur, & , quasi diuina quadam ui abrepti, extollimur haud paulo altius, quàm qui rerum humanarũ in studio uersantur. Habet igitur ars poetica dignitatem; quandoquidem in ea latent arcana philosophiæ, quæ profanis oculis non patent: ea rudes animos excolit: ea nos ab rerum humilium studio deducit: ad egregios mores, ad ueram religionem, ad excellentem magnarum rerum cupiditatem uocat. Habet eadem suauitatem: quia uocibus apte constructa oratio miram infundit auribus animisq; iucunditatem. Et, ut uno uerbo comprehendam, poesis numerus est: numerus porro nihil aliud, quàm ordo: ordinis autem principium à Deo fluxit. diuini sunt igitur homines

poetæ, nec ullo non honorum genere decorandi. poetas autem definio, non quicunque uerſus faciunt; qui moleſta & odioſa garrulitate ſæpe nobis obſtrepunt; ſed eos, quorum in uita non minus, quàm in ſcriptis, elucet ordo; à quibus colitur humanitas, & beneficentia non modo laudatur, uerum etiam pro facultatibus exercetur. hæc enim ſunt ſacra illa myſteria, quæ poeſis fabularum ſpecie ita uelat, ut ea tamen uatum excellentium, hoc eſt bonorum uirorum, mentes intelligant. quæ uero his uirtutibus aduerſantur uitia, hæc ſunt illa monſtra, inimica naturæ, quæ poeticis figmentis oſtenduntur, ſus Erymanthius, leo Nemeæus, hydra Lernæa, gigantes, et harpyæ, quæq; alia traduntur, perdendis hominibus, aut frugibus nata. Neque uero tu, Falete doctiſſime, tantam animi præſtantiam poſſideres; non eſſes tam ad omnem uirtutem, ad omnem laudem propenſus; non tam in moribus elegans, in conſuetudine comis, atque etiam pro tuarum copiarum ratione beneficus, ac liberalis; niſi magiſtram ab ineunte ætate habuiſſes poeticam artem; quæ te ſuis præceptis erudijt, atque informauit; nihil ut ageres, quod ab honeſto diſſideret; nihil ut in omni uita, præter decus, & antiqua maiorum tuorum, hominum clariſſimorum, inſtituta,

cogitares. cuius tanti beneficij non est apud immemorem gratia collocata. habes enim poesim in delicijs: eam amas: eam ornas. cumq; Herculis, Ferrariensium Principis post hominum memoriam maximi personam sustineas, idq; tanto splendore, ac tanta, quanta nemo unquam antea, dignitate; summis tamen magnarum rerum occupationibus districtus, scribis sæpe uersus Calliope dictante, & à grauissimis curis tanquam in amœnissimos Musarũ hortos animi caussa diuertis. superioribus quidem diebus, cum egregium illum Athenagoræ, ueteris philosophi, librum, de altera hominum uita græce scriptum, Italicum in sermonem conuertisses; atque ego te, quod uiatores, difficili confecto itinere, consueuerunt, aliquot dierum quietem uelle capere existimarem: inueni te poema tuum de bello Sicambrico, non nullis abhinc annis compositum, ita tractantem accurate, ut adderes non pauca, quædam detraheres, multa corrigeres. quæ cum legerem, admiratus elegantiam uerborum, splendoremq; sententiarum, hortatus sum ut ederes, & eo magis, quòd reliqua tua poemata, non modo iam typis impressa, uerum etiam scripta, per manus, perq; ora doctorum uirorum eximia tua cum laude uolitarent. qua in re non modo meo, uerum etiam

studio-

ſtudioſorum omnium nomine gratias tibi habeo, habeboq́; , dum uiuam, immortales; quòd meis hortatibus, ac precibus tribuiſti tantum, ut te mihi totum remitteres, tuorumq́; poematum ius omne tuum, omnemq́; plane poteſtatem ad me liberaliſſime transferres. quod cum impetraſſem, exceptus ſum illico ea cura, Principi ne alicui uiro, quod fere ſolet, an amico homini, ac familiari, an uero tibi ipſi potius ingenij tui fœtus eſſent dicandi. tibi quidem tua deberi uidebantur: ſed ab huiuſmodi conſilio tua mihi multis in rebus perſpecta modeſtia deterrebat. rurſus, cum intelligerem, omnes fere libros, qui typis diuulgantur, uel ijs dicari ſolere, quorum auctoritas, aut quorum opes utilitatem aliquando aliquam ei, qui mitteret, parere poſſet; uel ijs, quos pro magnis eorum beneficijs aliquo munere remunerari æquum eſſet; uel ijs denique, cum quibus minime uulgaris intercederet amicitia: hæc, Falete humaniſſime, cum omnia concurrerent, uictus ſum, tuaq́; ad te ipſum ſcripta mittere conſtitui. nam etſi Princeps tu quidem fortuna non es, ſummis tamen Principibus tua te uirtus ita commendauit, carumq́; reddidit, ut eorum opibus æque, ac tuis, eos, quos diligis, beare poſſis. ſed omitto reliquos. Hercules uero, Ferrarienſium Prin

ceps, immortalitate dignissimus, cui te totum uni addixisti, cuius esse uis quidquid in omni uita præstare potes, is quo te numero habeat, facile declarauit, cum, post multas legationes, ad Sarmatarum Regem, ad Imperatorem, ad Pontificem, oratoris apud Venetam remp. munus honorificentissimum tibi commisit. quapropter, quod ad hanc partem attinet, parui refert, utrum Principis nomine liber aliquis inscribatur, an uero eius, cuius apud Principes auctoritas ea sit, ut prodesse quibus uelit non mediocriter possit. De tuis autem erga me officijs quid agam pluribus? quæ cum & multa sint, & maxima; tum uero illud excellit, quòd in hac mea satis diuturna oculorum ualetudine uenire domum meam quamsæpissime, animumq; meum, tristibus curis affectum, tuo aspectu, ac sermone recreare solitus es. Amicitia uero si spectanda fuit; neminem tibi debui anteferre. coniunxit enim nos non casus, ut multos, non uulgare aliquod studium, non ambitio, non utilitas, sed ipsa, quæ omnes res nobilitate uincit, uirtus, & artium liberalium societas; quarum uterque nostrum incredibili studio tenetur. Mitto igitur ad te, quando ita ratio postulat, tua poemata, non ut tibi, de me optime merito, quasi gratiam referam de tuo; sed ut habeat à me

nostra ætas, atque adeo posteritas ipsa, primum, testimonium beneuolentiæ atque obseruantiæ in te meæ, deinde beneficium, quod, tua scripta cum leget, fatebitur esse maximum. Interea peto à te, ut in illo maiorum uigiliarum opere de fisco, cui nondum extremam manum imposuisti, exorari te sinas, id est ut absoluas, atque perpolias. magnum enim inde fructum capient omnes iurisconsulti: cum te difficiles admodum reconditæ materiæ nodos ingenio soluentem, & quæstiones illas implicatas atque inuolutas explicantem, exquisitoq; quodam ordine tractantem intuebuntur. Neque uero tua mihi est occupatio minus nota: cum et negocia tractes Principis eximij; & ob tuam uirtutem nobiles uiri non modo quotidie, uerũ omnibus pene horis officij honorisq; caussa ad te adeant: sed rursus eum te esse noui, qui, quod tibi occupationes eripiunt, id ingenij præstantia consequaris. consule igitur gloriæ tuæ: consule studiosis omnibus antiquarum nouarumq; legum: effice, ut, quantum in poetica facultate, quantum eloquentia polles, tantum in iure ciuili, maximeq; in ea parte, quæ obscuritatis habet plurimum, ualere te tua scripta significent. Meam uero hanc, quam profecto in hac epistola uides elucere, uoluntatem, animiq; singularem ad te aman-

dum propensionem amplectere: atque ita statue, si tu mihi, quod, ut uideo, præclare facis, in amore respondebis, par amicorum neque nostra, neque ueterum memoria coniunctius ullum fuisse. idq; quanti à me fiat; dabo operam, quantum in me erit, quotidie certius ut intelligas.

AD ISABELLAM VILLAMArinam, Salernitani Principis coniugem, in Scipionis Capicii poemata præfatio.

EX *omnibus rebus humanis cum nihil sit litteris doctrinaq; præstantius; sequitur, ut litterato Principe laudabilius nihil esse uideatur. non enim, si quis humili fortuna scientijs animum excoluerit, quamuis omnium uirtutum intelligentia sit ornatus, æque tamen eas uirtutes exercere poterit, ut summo loco natus. omnium est scire, non omnium tamen agere. non cadit in quemuis administratio iustitiæ, non liberalitatis. esse oportet, quibus imperes, ut iustitiam colere possis; esse, quod des, ut liberalitatem. Et quoniam ad hæc primum à natura formamur, & fingimur, ut, quæ laudabilia sunt, nostra sponte diligamus; deinde præceptis instituimur, ut uoluntatem ratio confirmet:*

firmet: utrunque si quis habet, uerissimis laudibus ornatur, eo magis, si is est, cui tertium etiam illud contigerit, ut fortunæ commodis abundet. nam qui uirtutem non ut primum bonum, sed ut alterius boni caussam quærit, ut diuitiarum, ut honorum: ei uirtus, quæ perfecta non est, quia quæritur ad aliud, perfectam laudem afferre non potest. perfecta uero uirtus est, quæ se ipsa contenta nihil appetit, quod extra sit. hanc si quis est qui sequatur, qui unam diligat, qui ipsam propter ipsam, non propter aliud, expetendam ducat; hic est, quem Dij præter ceteros diligere putantur, cui quidem eam mentem dederint, ut præter ceteros saperet. Tua hæc est, Isabella præstantissima, tua inquam hæc maxime laus est. cum enim tibi aut ad opes, aut ad dignitatem nihil fere posset accedere; quarum rerum cupiditate adducti, magnarum artium in studijs plerique uigilarunt; ipsa, nihil huiusmodi spectans, uirtutis amore capta, cuius pulchritudinem animo cerneres, effecisti, studio tu quidem, sed ingenio magis, ut, cum esses omnium nobilissima, omniumq; pulcherrima, quorum alterum maiorum tuorum, maximeq; uiri tui, Principis omni laude cumulati, magnis rebus testata uirtus, alterum benignissima tibi Natura dedit, eadem & sis,

&

& habearis omnium doctissima. hinc illa ad te colendam singularis omnium propensio: hinc multorum poetarum, quibus grauissima Regum bella magni operis argumentum suppeditare poterant, ad te canendam traducta ingenia: hinc Capicius ille tuus, tuarum laudum laudatissimus præco: qui te admiratur unam, qui obseruat: qui cum de te multa, & uera prædicauit, ita concludit, unam habere, quæ optabilia sint, omnia. itaque me quidem eodem studio inflammauit, nihil unquam ut ardentius optarim, quàm ex tuis unus esse. quod quo facilius impetrarem, feci, ipso permittente, atque etiam libente Capicio, ut eius libros, de Principis rerum duos, de uate maximo tres, meæ in te summæ obseruantiæ testes emitterem. diuinum carmen est, multis luminibus ingenij, multa arte distinctum. equidem nihil legi in hoc genere perfectius: ut ne Lucretius quidem pluris apud me sit: quo cum antea propter sermonis elegantiam delectarer, uterer'q; multum, cœpit mihi iam minus esse familiaris, postea quàm Capicium legi. Hoc opus, & quia scriptum est à tui studiosissimo, & quia uersibus te dignis, idest luculentissimis, non dubito, quin à me missum auide accipias, sic inquam, ut de isto me munere ames plurimum.

AD TORQVATVM BEMBVM, Petri filium, in Virgilium præfatio.

Qvod ego de arte poetica ſentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res præclaras ingenio ſtudioq; conſecutus es, bene iam eſſe cognitum ac perſuaſum facile puto; non eſſe eam inter ea, quæ minimi ducuntur; non uulgarem, non leuem; ſummum eſſe quiddam, ac plane diuinum; quiq; ſuas ad eam cogitationes contulerunt, etiam ſi, quod uolunt, non aſſequantur, probandos tamen eſſe, quia ſcilicet ad maxima contendant; qui uero in ea ita uerſantur, ut excellant, colendos nobis eſſe uehementer, omniq; omnium laudum genere cohoneſtandos. Ac miror equidem fuiſſe, hodieq; eſſe nõ nullos, qui rem hanc pulcherrimam, ac deorum nobis munere conceſſam, parui pendant, atque etiam, ſi Dijs placet, in ſermonibus uituperent. Quid, inquiunt, eſt poetica? fabulas continet: fabulis autem quid inanius? Ridiculum: qui ex ipſorum ingenio ceterorum ingenia metiantur; quæq; ipſis obſcura ſunt, ea reliquos uidere non putent. Ego contra ita ſoleo diſputare; utinam, Torquate, te præſente, ac tui ſimilibus: nihil enim tam optandũ, quàm

quàm habere iudicem in cõtrouersiis, qui caussam, qua de agitur, quæq; propter aliquam difficultatem in dubium uocatur, optime calleat. sed ego contra, cum in hos incidi, ita soleo disputare. Est ne aliquid hominum generi utilius, aut omnino philosophia præstantius? negare coguntur. si negent, eos ratio refellet, ac ueritas ipsa: quæ cum pugnat, facile uincit. una enim est philosophia, quæ uitia nostris ex animis euellat; una, quæ inserat uirtutes: humana omnia, multis obstructa difficultatibus, aperit; diuina, non illa quidem prorsus, sed magna tamen ex parte patefacit. atque hanc, quæ tantas res præstat, siue artem, siue scientiam, ne communis esset omnibus, uulgiq; tractatione impurisq; mentibus contaminata sordesceret, obscuris fabularum inuolucris, quasi aliquid sacrosanctum, uelauit, & custodiuit antiquitas. fabulas porro ipsas non eo, quo uulgus utebatur, communi, & soluto, sed exquisito, & numeris astricto orationis genere prisci illi, summa homines sapientia præditi, prodiderunt. placebat hoc illis, primum ut rei dignitatem, si posset, & quatenus posset, uerborum augeret elegantia: lectis enim, admodumq; puris è dictionibus efficitur uersus; nihil hauritur de fæce: deinde, quia, cum philosophiam tractarent, maiore nescio

*qua ſuauitate ex illo concentu, quem numero-
ſa uocum in uerſibus compoſitio gignit, aures
animosq́; perfundi pulchrum putabant. quæ
cum ita ſint: neque fabulas, quæ philoſophiam
continent, neque uerſus, quibus fabulæ ipſæ
continentur, iure quiſquam reprehenderit.
His ego ad coarguendam iſtorum inſcitiam,
aliisq́; præterea utor argumentis. addo exem
pla, eaq́; Italorum, & eorum hominum, qui
noſtra, patrumq́; memoria floruerunt. Pon-
tanos, Sannazarios, Fracaſtorios (omitto a-
lios: ſunt enim multi) non ne muſarum in pri
mis conſuetudo delectauit? propius accedo. pa
ter tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem
orbis terrarum cantat: nec iniuria: uixit e-
nim, quantus ei uitæ curſus fuit, in uirtute to
tus: is cum alias coluit philoſophiæ partes, tum
uero poeticam artem amauit amore quodam
ardentiſſimo; eiusq́; ſtudium à prima pueritia
complexus, nunquam ne in extrema quidem
ſenectute dimiſit. ſcripſit autem uerſus in om-
ni ætate multos, & ſcripſit omnium elegantiſ-
ſime, ſic, ut ei Apollo dictaſſe uideatur. ita-
que recte fecit, optimoq́; ſane conſilio pater
meus, qui latinorum poetarum principem Vir
gilium eius nomini, quem optimum poetam
nouerat, inſcriptum emiſerit. recte item ego,
qui patris mei exemplum ſecutus, tibi, & tan
ti*

ti uiri filio, multis uirtutibus ornato, & facultatis poeticæ studiosissimo, ac peritissimo, eundem poetam, quasi munus Bembæ familiæ debitum, dicauerim. nam quemadmodum parentes nostri alter alterum tum sermonibus, tum scriptis ornabat; ut, quantum inter se amarent, æqui & iniqui cognoscerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit, (an præstare possim, nescio; sed conabor certe) ut ex meis scriptis nostram amicitiam, meamq; in te summam obseruantiam etiam ipsa posteritas intelligat. non enim, cum hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum uoluntatem contuli, id solum spectaui, ut quasi hereditatem adirem amicitiæ paternæ: tametsi hoc ipsum quoque me mouit, sicuti mouere debuit, sane plurimum: sed tua quædam propria secutus sum: tuos, inquam, mores, tua studia, tuas uirtutes uidi primum: deinde ex iudicio fluxit amor; &, quò mea sponte propendebam, ratio impulit. noui te adolescentem, noui iuuenem, & Patauij, & Venetijs, sanctissime uiuentem, & præclara illa cum doctissimis uiris philosophiæ studia tractantem. in quibus cum iam, tuo quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profecisses; Romam te, in eam urbem, contulisti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit suarum

rum uirtutum celeberrimum. ibi nunc tu quoque spectaris, & probaris: ibi plausum fers à bene intelligentibus, beneq; sentientibus uiris: ibi denique uera illa Petri Bembi cernitur, & agnoscitur in te filio non minus animi, quàm corporis, effigies: &, ut principia se dant, futurum omnes existimant, ut summi tibi in ecclesia Petri honores, ac præfecturæ deferantur: deberi quidem iam, nemo est, qui non intelligat. Quare lætor equidem, ac fruor iam nunc, pro meo erga te studio, quasi præsentibus, honoribus tuis; & præcipio gaudia, quanta potest animus meus capere maxima, tuæ futuræ dignitatis. perge modo, ut cœpisti, in tuis perennibus studijs, & animum tuum pulcherrimis, teq; dignis cogitationibus exerce. uides eam uiam, qua pater tuus iuit. extant uestigia. istac euntibus rectissimus est ad gloriã cursus, offensio nulla, nullus error. quod fecisti, laudamus: sunt enim magni, uereq; laudandi, processus in uirtute tui. quod reliquum est: quia te summum illud ad decus, quod excellentibus ingenijs propositum est, tanquam ad metam peruenire cupimus; &, quod cupimus, id in te ipso positum uidemus; fauemus animis, prosequimur studijs, uocibus cohortamur. Atque ego quidem, huiusce animi mei non obscurum, ut opinor, argumentum, hunc librum,

librum, qui me tacente apud omnes gentes loquetur, tibi inscriptum ad te mitto. uolo æternum extare monimentum, unde homines, quid de te senserim, quid iudicauerim, intelligant. uolo, habeas ipse munus à me, unde, quid tua caussa uelim, coniicias; & maiora, cum ornandi tui maior aliqua facultas existet, officia studiaq́; expectes.

AD PAVLVM RHAMNVSIVM, IOANNIS BAPTISTAE FILIVM, IN CAESARIS COMMENTARIOS præfatio.

QVI *magiſtram uitæ dixit eſſe hiſtoriam; næ ille, Paule Rhamnuſi, & dixiſſe uere, & præclare ſenſiſſe mihi uideri ſolet. facile enim unus homo, quid multis hominibus euenerit, cum intelligit, eruditur, atque ipſe ſibi normam componit actionum ſuarum, uitæq; totius inter omnes errores, omniaq; pericula ad ueritatem, ac ſalutem dirigendæ. nec aliud eſt noſtra prudentia, quàm euentorum obſeruatio, rerumq; præſentium, ac futurarum ex præteritis, tanquam ex fonte, ſcientia deriuata. quod ex uniuerſo litterarum genere uel ſola, uel certe maxime præſtat hiſtoria, preſertim ſi quis eam ita tractet, ut, euenta dum notat, animum referat ad cauſſas, in easq; attente inſpiciat, & rationem quærat, cur hoc factum, illud omiſſum, cur ex illo calamitates, ex hoc optata contigerint. Atque hoc primum eſt de hiſtoriæ fructu. ſequitur dignitas. Res geſtæ narrantur inter ſummos Reges, potentiſſimas ciuitates, bellicoſiſſimas nationes.*

caussæ porro bellorum sunt, quæ sunt humanarum rerum maximæ, imperium, salus, gloria: quæ ponuntur in armis omnia, & à consilio ducum, à uirtute militum, ab ipsa fortuna pendent. Neque uero dignitatem quidem habet, ac fructum, uoluptatem autem historia desiderat. nam si uoluptas est, quam magnarum uariarumq; rerum aspectus animis nostris infundit: nulla pulchrior species, nulla gratior, nulla prorsus historia iucundior. uides, ut in tabula picta, aduersa ducum excellentium stratagemata, artes, insidias; spem potiundi, metum amittendi; cæsos exercitus, urbes captas, imperia deleta: age, fortuna commutata, cadere insultantem, uictum exurgere; eodem pene momento lætitiam pelli mærore succedente, mæroremq; lætitia. hæc dum legimus, haurit animus uoluptatem incredibilem, aliturq; pabulo suauissimo, nec satiatur, donec ad exitum peruenerit. Cyrus ille, Persarum Rex, qui orientem subegit, Pyrrhus Epirota, castra metandi laude præter ceteros insignis, & duo illi, barbarorum omnium clarissimi, Alexander Macedo, & Annibal, præterea de Græcis Themistocles, Agesilaus, Epaminondas, quo modo, cum eorum facta commemorantur, animos nostros afficiunt? expectatione suspendunt, pascunt gaudio, metu

mace-

macerant. uerum hæc maxime Romana patent in hiſtoria: quæ uel diuturnitate, ac magnitudine bellorũ, uel uarietate fortunæ uberrimam exemplorum in omni genere copiam ſuppeditat. Romana porro uiri præſtãtes multi cum litterarum monimentis tradiderint; quorum ingenijs, quæ cuique merces gloriæ pro cuiuſque facultate debebatur, ea poſteritatis iudicio perſoluta; eminet inter omnes, mea ſententia, (nec uero ſecus antiquitas ſenſit) primumq; ſibi dignitatis gradum C. Cæſar iure uindicat. nam & uixit qua plurimum ætate Romæ floruit eloquentia: & coluit ipſe eloquentiam præter ceteros: rebus uero gerendis non interfuit modo, uerum etiam præfuit: quo factum, ut uſum quoque, qui ualet in ſcribenda historia multum, cum doctrina coniunxerit. extant, bono quodam litterarum fato, præclari illius de bellis ipſo duce gestis commentarij; qui ſe non ſolum omnibus omnium historijs æquare, uerum, ut omnes fatentur, anteferre etiam uidentur. Breuitatem ſcis in oratione magnam eſſe laudem, cum eo tamen, ſi uitetur obſcuritas. facile enim, dum illam ſequimur, in hanc incidimus. quod in Thucydide uitium Cicero notauit, cum eſſet alioqui ſcriptor egregius. At uero C. Cæſar, cum breuitatem maxime omnium adamauerit, ita tamen

pressus est, ut eodem nihil fieri possit illustrius. proprie loquitur, & significanter: ornamentorum tantum habet, quantum in exponenda re decet. nam elaboratam studiosius orationē, nimiaq; excultam elegantia prudentium aures non modo in commentarijs, uerum in historia quoque respuunt. Hic tibi est, Rhamnusi optime, mihiq; multis nominibus carissime, in manibus habendus, tractandus assidue, obseruandus, ediscendus: ut eum penitus, si fieri potest, aut certe quantum potest, imitatione exprimas. nam cum tibi Veneta resp. bellum illud memorabile, omniumq; difficillimum, quod Henrico Dandulo Duce aduersus Byzantios gestum est, latina oratione tradiderit explicandum; magnisq; etiam tuam industriam præmijs honestandam decreto publico censuerit: debes eniti uehementer, ac omnes ingenij tui neruos contendere, ne quis te tanto imparem oneri fuisse unquam putet. Atque ego quidem, qui te fero in oculis, qui tuæ gloriæ faueo, cum in ipsam rem intueor, grauem sane, admodumq; difficilem, paululum commoueor: rursus, cum ad ingenium tuum, ad industriam, ad illos animi tui præclaros ad laudem impetus mentem & cogitationem refero, facile confirmor, & huiusce tibi commissi muneris eum, quem cupio, id est plane gloriosum exitum expecto.

pecto. Verum, ne ſint in te ipſo, quæ ſunt; & ſit hæc, quæ tibi ineunda uia eſt, quantumuis lubrica, incerta, impedita: an tu potes labi, potes errare, potes uſquam offendere, ducem ſecutus patrem tuum, Ioannem Baptiſtam Rhamnuſium, ſpectatæ ſapientiæ uirum, conſiliorum omnium ſummi X uirum collegij participem; cuius elucent in urbe noſtra uirtutes eximiæ, nomen autem, æternis conſignatum atque impreſſum ingenij monimentis, per orbem terrarum fama disſipauit. is te ſua doctrina inſtruet, conſilio monebit, prudentia reget. at quo ſtudio? quo ſcilicet pater filium, & quo talis pater talem filium debet. nec ſane uideo, quem deceret magis, aut in quem hæc aptius, quàm in te, prouincia conueniret. nam cum eas res, quæ tibi ſunt latinis litteris tractandæ, magna ex parte liber, ut audio, contineat Gallica ſcriptus uetere lingua, tum ipſa perobſcura, tum multis præterea diuerſarum linpuarum uocabulis permixta, atque confuſa; eum porro librum pater tuus & unicum habeat, et unus ipſe (de noſtris quidem hominibus) optime omnium intelligat: ſapientisſime, ut in omni re ſemper, ita proximis menſibus decretum à X uiris eſt, ut hæc tibi potisſimum Venetæ pars hiſtoriæ mandaretur, cuius haurire ſcientiam non aliunde, quàm ex tuis ædibus,

licebat. Ego quidem, etsi intelligo, qui sis, quàm te delectet uerus honor, quàm tua sponte incumbas ad decus; tamen hortor te, sensus huc omnes tuos, cogitationesq; conuertas; excites ipse te; consideres etiam atque etiam, quid susceperis, à quibus commissum, qua tua ætate, qua omnium expectatione. Venetam scribis historiam, nec uniuersam, sed quod in ea maxime putatur excellere: scribis Principum reip. decreto: scribis adolescens: qua ætate magnas res aggressos uel insignis admodum manet gloria, uel temeritatis nota sempiternæ. Quibus ex rebus, & quòd ante studiorum tuorum præstantes fructus edidisti; & quòd patris tui uirtus tua uirtus putatur, nec tibi sunt petenda extrinsecus quæ domi tuæ nascuntur; orta est inter homines opinio, historiam te nobis daturum egregiam; in qua Venetæ urbis ita narres præclara facinora, ut aliena cum laude tui nominis immortalitatem coniungas. quod ita futurũ, mihi persuasum est, si te ad legendos assidue Cæsaris cõmentarios cõtuleris, eorumq; ad imitationem, et quasi imaginem totum effinxeris. hoc enim in genere nihil habent perfectius latinæ litteræ: & eos, quo tibi essent, tui iuris quodam modo facti, cariores aliquanto, cum hoc tempore nostris ex ædibus haud paulo, quàm antea, emendatiores exirent, uolui in

tuo

tuo nomine apparere, multis in hanc mentem causſis, ijsq; minime uulgaribus adductus. nã, ut omittam, quòd hiſtoriam ſcribenti nihil aptius, nihil omnino his commentarijs utilius quiſquam dixerit: ualde me commouit multorum annorum, ac pene ſæculorum in fouendis optimarum artium ſtudijs præclara tuæ gentis conſuetudo. ac uolo mihi, quod attinet ad illa uetuſtiora, ſilentium imponere: uenio ad ea, quæ propius ad ætatem noſtram accedũt. Auo tuo, cuius tu nomen, & una cum nomine uirtutem refers, quis in omni uita uirtutem amauit ardentius? qui cum in litteris uſquequaque excelluerit, tum uero iuris ciuilis cognitionem egregie conſecutus eſt: eiusq; rei teſtes habuit ampliſſimas Veneti imperij ciuitates, in quibus tum ciuilium, tum capitalium rerũ iudicijs, magna pariter & integritatis, & doctrinæ laude, præfuit. Mitto Hieronymum, patruum tuum, medicinæ, ac philoſophiæ ſtudijs præſtantem: qui cum in Syriam eo conſilio eſſet profectus, ut Arabicis litteris imbueretur; paucis annis tantum profecit, ut pleroſque Auicennæ libros in latinam linguam egregie conuerterit. Alios quoque poſsũ de tuis maioribus, hac laude præſtantes, minime paucos inuenire: ſed parente tuo contentus uno eſſe poſſum: quo ſemper in hac ciuitate non ſolum amico, uerum

etiam patrono eruditi homines usi sunt, neque sibi ornamenti, aut præsidij plus in eius amicitia, atque auctoritate, quàm commodi repositum in benignitate senserunt. Accedit illud, quòd idem pater tuus cum in Gallia, reip. caussa, diu uixerit, eamq; prouinciam, Rege Ludouico XII, uniuersam fere peragrauerit; magnam eorum locorum partem, de quibus mentionem in his commentarijs fieri uides, præsens ipse nouit, eaq; tibi in sermone, non secus ac in tabula picta, diligenter, uerissimeq; ostẽdere solitus est. itaque, cum hunc librum ad te statui mittere, illud intellexi, magistrum te habere excellentem in hoc rerum ac locorum Gallicæ prouinciæ studio, parentem tuũ: quo sum aliquanto magis in suscepto consilio confirmatus. Tibi uero displicere meum erga te officium non existimo. mihi quidem ipsi ob eam caussam gratissimum fuit, ut ex tenui munere beneuolentiam in te meam perspiceres: quæ cum à parentum nostrorum coniunctione, qua nulla maior esse potuit, originem duxerit, quotidie tamen augetur studijs erga me tuis, maxime uero caussis ijs, unde facile manat amor, uirtute, ac probitate, quarum altera tuis in scriptis, altera in moribus elucet.

AD ANTONIVM TRIVLTIVM CARDINALEM, IN HISTORIAM SALLVSTII præfatio.

CVM omnes me litteræ, omnisq; libero homine digna cognitio uehementer delectat, Antoni Triulti Cardinalis amplissime: tum uero pascor incredibili uoluptate, & afficior maiorem quendam in modum sensibus intimis, dum historiam tracto. quid enim potest esse incundius? Rerum interitus obliuio est. at eæ reuiuiscunt historia, cum in nostram memoriam reuocantur: quæq; multorum annorum spatio, multis abhinc sæculis gesta sunt, ea nos, exiguo uolumine comprehensa, & tanquam in conspectu nostro posita, cognoscimus. Si sermonibus delectamur: resonat in scriptis hominum uox eloquentissimorum, nihil temere, nihil incomposite narrantium, omnia grauiter, suo quidque ordine, & loco. si consuetudine clarorum uirorum: uersamur, uetera legentes, cum Regibus, cum Principibus uiris, magnis in bello ducibus, sapientissimis rerump. rectoribus: ora ipsa mehercule, lineamenta, & formam non tam corporis, quàm animi, eorum,

eorum, quos nunquam uidimus, uidemur tamen quaſi præſentes intueri. Quòd ſi recte inſtituendæ uitæ rationẽ ac doctrinam ſequimur: uſu maxime rerũ quæritur prudentia. uſus eſt, uel cum experimur ipſi, uel cum, experiẽtibus alijs, quid euenerit, obſeruamus. nobis ipſis, experiri multa ſi uelimus, facile non licet. labore opus eſt, ac tempore: & fortuna tentanda; nec tentatur interdum ſine periculo. cõmodius ergo, ac tutius, euentis aliorum examinandis, prudentia comparatur. id autem, profecto uides Antoni doctiſsime, ac ſapientiſsime, proprium eſſe historiæ bonum: in qua patent fortunæ uiciſsitudines, regnorum mutationes, hominum ſiue uitia, ſiue uirtutes: ex quibus, quæ uitanda nobis ſint, quæ expetenda, nullo noſtro periculo, nullo labore, ſedentes in ocio docemur. Atque hoc in genere Polybius inter Græcos, de noſtris maxime is, cuius nunc libros tibi inſcriptos emitto, Salluſtius excellit. euenta enim ita narrat, ut cauſſas ſimul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima ſcientia, ut, malorum, & calamitatum origine perſpecta, nihil agamus, niſi quod ratio præſcribit; omniaq; noſtra conſilia, omnes actiones ueterum exemplorum regula metiamur. Quæ cum ſit omnium, qui annales antiquorum euoluunt, communis utilitas:

alia

alia quædam tua conditio est. habes enim historiam in familia tua: neque tibi, si quid inuenire uis egregium, & imitatione dignum, confugere ad libros necesse est, neque longius euagari, & quasi peregrinari animo, ac mente, more multorum. domo petas, licet, omnium uirtutum exempla. persequere maiores tuos cogitando. quæ fuerit eorum in pace iustitia, in bello uirtus, in omni fortuna moderatio, si attendes, nihil ad gloriam domesticam requires. iustus Aristides, prudens Themistocles, fortis Epaminondas: de Romanis multi, multis eximijsq; uirtutibus insignes. horum alij facta dum legunt, bonas artes ex eorum uita discunt, & ad easdem res, eademq; studia laudis cupiditate rapiuntur. at tu refer animum ad tuos maiores. eminere uidebis, instructum egregijs artibus, Ioannem illum Iacobum Triultium, magni animi, summi consilij uirum, scientia rei militaris ætate sua facile principem; præterea, iustum, liberalem, abstinentem, plane, præter decus, & gloriam, nihil in uita cogitantem. Nam de laudibus Hieronymi, parentis tui, quia tecum quasi loquor, ne seruire tuis auribus uidear, nolo multus esse: tantum dicam; quàm diu uixerit, Gallicam rem in bello floruisse; postea quàm, hostium multitudi-

ne oppreſſus, fortiter pugnans in acie perierit, concidiſſe. tantum in uno uiro momenti fuit, ac roboris. Age, ſint hæc, ut ita dicam, in campeſtri quadam luce poſita: quid? in urbe Roma, id eſt in omnium gentium celeberrimo theatro, non ſpectata, probataq; uehementer eſt trium tuæ gentis Cardinalium doctrina, religio, ſapientia? ut, Triultiorum nomine multorum uocibus in multas partes diſſipato, non ipſa tantum Roma, ſed omnis plane Italia, omnis, ubi colitur humanitas, Europa perſonaret. Omitto alios: ſunt enim multi: nec tu quenquam ignoras: non enim ſunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani ſpecie maiores tui cognoſcendi. quærenda tibi facies tuorum non eſt. clari ſunt ex recte factis: uirtute diſtinguuntur: cum alius in alia, in omnibus ſimul omnes enituerint. Quæ tu quoniam à primis annis ad hanc ætatem non modo cogitaſti, uerum etiam uita, ac moribus expreſſiſti; propterea te, Epiſcopatu Tolonenſi iam antea inſignitum, legationibus honeſtatum, primum Peruſina, & Auenionenſi, in quibus miram iuſtitiæ laudem tuliſti, deinde ad Regem Galliæ, & ad Venetam Remp. ubi prudentiam, ubi grauitatem incredibilem præſtitiſti, proximis diebus Cardinalem creauit Paulus IIII. Pontifex omnium optimus,

mus, omniumq; maximus, iudicio præditus
acerrimo in æſtimandis hominum ingenijs, ac
moribus, itaq; animatus, ut, quæ cuiuſque
meritis præmia debentur, ea libentiſſime, ac
liberaliſſime perſoluat. in quo, nemo est, qui
tuam animi ſingularem æquitatem, ac mode-
rationem uehementer non admiretur, ac lau-
det; qui ſummæ nuncium dignitatis, cum eſt
ad te, multis præſentibus allatus, ita accepe-
ris, ut nemo, te commotum, nemo, ne leui-
ter quidem affectum, ex uultu, aut oratione,
aut ullo corporis geſtu potuerit intelligere. ita
patuit, quod ab inſipientibus ambigi, ac diſpu
tari quandoque ſolet, à bonis uiris uirtutē ma
gis ipſam diligi, quàm uirtutis inſignia; hono-
rem eſſe præmium recte agendi, finem non eſ-
ſe; magnos illos, ac præſtantes eſſe homines,
qui laudabiliter ita uiuant, quaſi laudem per-
cupiant, ita laudem, aut dignitatem exci-
piant, quaſi nihil minus antea cogitauerint.
quod in te & animaduerſum eſt maxime, &
obſeruatur quotidie magis. colere enim te qui-
dem ſtudioſius, quàm antea, omnes uidentur:
ipſe autem, qui antea fueras, idem omnibus
es. nemo excluditur ſermone tuo, nemo con-
greſſu: tui omnibus copiam facis: eandem o-
mnibus humanitatem oſtendis. Sequitur inſo-
lentia fortunam: comes eſt rerum ſecunda-
rum

rum arrogantia: tu mansuetudinem amas: tu continentiam, tu benignitatem perpetuo retines. iure ergo hoc etiam nomine Cardinalis es: iure habes hanc, quò tui te pro Petri ecclesia suscepti labores extulerunt, maximi sacerdotij dignitatem. & nunc tu quidem comitatu stipatus honestissimo familiarium tuorum, multo tamen insignior, atque ornatior cohorte tuarum uirtutum, quæ tibi comites ubique sunt, Romam redibis expectatus, expetitusq;, columen futurus Christianæ reip. splendor sacri collegij, ornamentum familiæ tuæ. I, decus Italiæ, amor, ac deliciæ bonorum omnium, dijs bene iuuantibus, ad eam urbem, quæ sola peregrinam uirtutem excipit, sola ornat honoribus, sola dominam facit rerum omnium humanarum. nos autem, quibus tuam iustitiam, tuam benignitatem ostenderas, læti tua dignitate, mæsti discessu, te prosequimur abeuntem optimis ominibus; fauemus animis, precamur linguis; uota prorsus eadem, quæ pro parentibus, ac liberis nostris, pro tua salute suscipimus. Atque ego, in hac omnium eximia lætitia pariter & molestia, præcipuo quodam dolore diuellor; quia fato nescio quo meo contigerit, ut, quàm diu Venetijs fuisti, ego semper afflictus importuno morbo iacuerim: quo etiam nunc langueo:

&

& ad morbum accedit ægritudo: quoniam quidem, alijs ad te adeuntibus, deq; iſta dignitate gratulantibus, ipſe excludor unus, nec poſſum meæ ſummæ erga te obſeruantiæ præſenti officio ſatisfacere. hac tamen ſpe ſuſtentor, quòd humanitas ac ſapientia tua facile fortunam à crimine ſeiunget. conſilio aliquid peccatur: accuſes: iure feceris. culpam autem in ijs rebus, quæ non à uoluntate noſtra pendent, ſapiens nemo unquam dixit eſſe. quare nec tu mihi, quia non ualeo, uitio dandum putabis: & hoc ipſum, quia, me non ualere, non tam corporis, quàm officij cauſſa doleo, laudi etiam fortaſſe tribues. equidem habeo non uoluntatis modo teſtem, uerum etiam ſtudij ac beneuolentiæ auctorem in te meæ, hominem honoratum, & cum omni uirtute excellentem, tum uero omnium, quos ego in uita uiderim, humaniſſimum, Petrum Carneſeccum Protonotarium; qui te amat egregie, facitq; plurimi, tuasq; laudes utraque manu ad aſtra ſæpe tollit. uerum ego non id ſolum ſpecto, mea ut uni tibi pateat obſeruantia. illuſtrabo eam, ſi potero, meis aliquando ſcriptis, & patefaciam omnibus gentibus. interim, ut hæc tibi noſtra ex aliquo ſigno uoluntas illuceſcat, præclaram edo tuo cum nomine Salluſtij hiſtoriam: cui tu ſi locum dabis inter

ter eos libros, qui ab oculis tuis abesse non solent; uigebit apud te nostri memoria: quoties eam uidebis, toties animo tibi occurram; adero tibi sæpe absens; tacitus sæpe tecum loquar; meq́; esse de tuis familiaribus unum, de ijs maxime, qui operam tibi assiduam præbent, qui tuo potissimum honori seruiunt, existimabis. quod ut ita sit, uehementer opto: &, si assequor, feram in cælum istam humanitatem, colam animo, tuebor officijs, & imitabor, quantum potero: studio certe, si minus re licebit, tibi ut satisfaciam, elaborabo.

AD ALOYSIVM GARZONIum, in libros XXIII de lingua latina, qui Calepini nomine circumferuntur, præfatio.

CONSTARE *tibi puto, Aloysi Garzoni, cum ad res præclaras natus homo sit, quippe qui solus ex omnibus animantibus munere rationis ac mentis excellat, nullam tamen artem eodem tempore & inuentam simul esse, & absulutam. omnes humili tenuiq́; ab initio profectæ, paulatim quasi per gradus ascendentes, ad id, quod summum uidetur esse, peruenerunt. hoc & in litteris accidit, maximeq́;*

quibusdam

quibuſdam in libris, qui eiuſmodi ſunt, ut, ſemel atque iterum aucti, locupletari tamen, atque ornari deinde poſsint. quo ex genere bonum fatum Calepinus ſortitus eſt, cui quotidie fere omnes homines de ſuo largiantur. certe enim illius dictionarium, quod nunc emittimus, non tam ipſius induſtria, quàm aliorum labore ſtudioq; in tãtam altitudinem excreuit. unum tamen deſidero, quòd ij, quibus illud propoſitum fuit, ut in hunc librum quãplurima congererent, id ipſum, quod fecerunt, ut adderent, facere conſideratius diligentiusq; potuerunt. quorſum enim in herbarum montiumq; nominibus colligendis diligentes ſumus; uerba autem latinæ linguæ illuſtria maxime, ac ſignificantia, quæ neſcire nemo uult, in augendo Calepino negligimus? ergo ipſi hoc potisſimum ſpectauimus: &, opinor, tantum præſtitimus, quantum qui, hoc dictionario cum alijs dictionarijs conferendo, cognoſcet, non dubito quin de hac opera nobis & faueat, & bene precetur. non enim libet hic commemorare, quæ quibus in uerbis ſint à nobis addita: nam ſexcenta ſunt, neque ſumpta ex apertis aliorum librorum indicibus, ſed ex ijs latinæ linguæ fontibus, ad quos peruenire cuiuis non licet. utrum autem ipſi peruenerimus, res ipſa indicet. In eo etiam ab aliorum

inſtituto diſcrepauimus, quòd alij tantum, ut addant, quæ utilia putant, elaborant; nos etiam, quæ non utilia ſunt, & diſcendi cupidis contraria, quæ ſcilicet Calepinus ipſe non recte percepit, hæc, inquam, dedimus operam, ut de libro, tanquam de tritico lolium, eximeremus. addidimus, mutauimus, ſuſtulimus, prout res poſtulauit. dictiones certe græcas, ex multiplici lectione deprauatas, ut eſt fere, niſi diligenter caueas, corruptrix librorum typographia, tam multas correximus, ut, quod fabuloſum eſt, nos dicere ἱστορικῶς poſſimus, Augeæ ſtabulum à nobis eſſe repurgatum. Noſtrum etiam in hoc opere proprium illud putamus, quòd, cum alij in addendo ſupra modum curioſi fuerint, ut liber excreſceret; nos contra, ne quid præter rem adderemus, ſuperſtitioſi fuimus, nec minus in execando diligentes. ut in dictionibus græcis, latinarum ordini inſertis, uel potius intruſis, multas, quaſi de alieno loco, migrare coegimus. exempli gratia inter latinas dictiones quem locum habere potuit catabathynus, aut hodœdocus, aut pſeudonymus, & huiuſmodi, quæ à latinis ſcriptoribus latine pro exemplo adducta minime reperias: quæ propemodum innumerabilia ſuſtulimus, eodem iure quo latina uocabula de Græco dictionario tolleremus. Et quoniam

niam hoc uolumen, ob uariam infinitamq; doctrinam, multorum per manus circumfertur: facile futurum putaui, ut, si tibi à me inscriptum exiret, significationem multis daret amoris erga te mei. nam, ut omittam merita in me tua, quæ nulla unquam delebit obliuio, tui me suauitates ingenij, tua incredibilis humanitas, singularis probitas, eximia ad colendam uirtutem animi propensio ad amandum alliciunt. non enim ideo mihi carus es, quia sis Venetæ reip. omnium amplissimæ, à secretis, aut quia nunc una cum uiro clarissimo, omnibusq; uirtutibus ornatissimo, Michaele Suriano Legato, particeps & minister consiliorum omnium ad Philippum, Hispaniæ Regem, sis profectus: sed, quia talem te præstas, ut & hæc tibi, admodum ampla, atque honorifica, munera iure deferantur, & egregijs animi tui bonis maiora quoque debeantur. Sit igitur hic liber & tibi, & reliquis argumentum beneuolentiæ meæ, testimonium iudicij, grati uero animi, non omnino quale uelim, sed quale possum hoc tempore, monimentum. tu autem istam præclaram in nos uoluntatem conserua: &, quo instituisti cursu, per directam, maximeq; expeditam, ac certam litterarum uiam ad gloriam contende. quod ego quidem, qui tuos sensus, tuos ad lau-

dem impetus optime teneo, ita opto, ut ſperem, ita ſpero, ut futurum mihi perſuadeam. idq́; etiam reliquis prædicare non deſino.

AD MICHAELEM GHISLERIVM, CARDINALEM, in librum de locutione Dei, Academiæ Venetæ nomine, præfatio.

RERVM humanarum exitus, quàm uaria ſint hominum conſilia, declarant. quòd ſi quis bene cogitat; ſequitur, ut idem laudabiliter agat. recte autem agentem, nihil unquam fruſtrabitur, nihil fallet. Decet igitur nos optima ſpe niti, admodumq́; firma, quibus, in condenda, atque inſtituenda Academia noſtra, nihil, præter Dei gloriam, & communem hominum utilitatem, propoſitum fuit. Neque uero actiones noſtræ, ut ſperamus, eiuſmodi erunt, ut hanc ad optimas res animorum noſtrorum incredibilem propenſionem ambigue aliquis interpretari, aut in dubium reuocare poſſit. apparantur quotidie ſumma cura, & edentur à nobis diuina doctrina referti, qui pietatem, ac religionem complectuntur, illuſtres libri.

&

& interim, quasi ſpecimen quoddam, aut pignus noſtræ uoluntatis, egregia quædam de locutione Dei, ab excellenti uiro conſcripta, piis mentibus, ac ſacrarum litterarum, id eſt ueræ gloriæ, ſtudioſis communicanda cenſuimus. quæ duabus maxime de cauſſis, præſtantiſſime uir, tuo nomine decuit eſſe inſcripta: primum, quòd, ſuſcepto Academiæ noſtræ patrocinio, nihil prætermittis, quod ad eam ornandam, augendamq; pertineat: & nos, quæ à te officia proficiſcuntur, quibus animis, quàm libentibus, quàm gratis excipiamus, aliquo item officio tum ipſi tibi, tum ceteris omnibus indicatum, maximeq; perſpicuum eſſe cupimus: deinde, quæ de Deo loquuntur, ad quem potius mitti æquum fuit, quàm ad eum, qui diuina ſtudia in omni ſuæ uitæ curſu cunctis & opibus, & honoribus antepoſuit? qui cum uniuerſam de Deo, diuiniſq; rebus doctrinam accuratiſſime quæſiuit, tum uero cum ipſa doctrina uitæ rationem coniunxit, &, ut omnes rectam, ſalutaremq; uiam tenerent, aut, qui diuerterant, in eam reuocarentur, ſtudio, conſilio, monitis, auctoritate contendit. nihil obſcure fama loquitur de tuis uirtutibus. nihil de te aut exiguum, aut dubium affertur. patent multis, ac certiſſimis argumentis eximia tua in Chriſti Eccleſiam merita: colunt

te omnes ob doctrinam : imitantur multi ob integritatem : amant ob humanitatem, maximeq; ob rectam, ac ſimplicem naturam, ab omni fuco, omniq; faſtu longiſſime remotam. præconem uero tuarum laudum omnibus horis audimus eum, qui ſumma ipſe laude dignus eſt, Federicum Badoarium, auctorem, & conditorem, Deo duce, Academiæ noſtræ : cui quidem uiro tum uitæ probitas, tum ex aſſiduo ſtudio doctrina, & ex diuturno rerum uſu prudentia fidem, atque auctoritatem in omni ſermone conciliat. ipſo igitur non modo approbante, uerum etiam hortante. præclarum de Deo libellum, grauem ſententijs, illuſtrem uerbis, ad te mittit, tuoq; dicatum nomini cum omnibus gentibus Academia noſtra communicat. quæ cum ſe tibi, ſuo primum iudicio commota, tuis deinde meritis impulſa, penitus addixerit, eandem obſeruantiam in omni uita præſtabit, &, ut eam futuræ quoque gentes intelligant, ipſo, ad quem omnia referimus, ſummo Deo opem ferente, aliquo merito conſequemur. Tu interim, quando iam hoc tribuiſti humanitati tuæ, ut nos ſuſciperes; tribue idem conſtantiæ, ut ſuſceptos tuearis, ac foueas, ita tamen, ſi nos tuo præſidio, ac ſtudio dignos, id eſt noſtra ingenia in optimis artibus exercentes, no-

ſtraſq;

ſtraſq́; uoluntates ad unam uirtutem dirigentes, & audies, & re ipſa cognoſces.

AD ANTONIVM CARLONEM, Allifarum principem, in Sannazarii poemata præfatio.

VT *eſt præclarum, ornatiſſime Princeps, in arte poetica excellere: ſic ea cognoſcere, quibus ad illam laudem perueniatur, maximum quiddam, ac difficillimum eſt. fallitur enim, ſiquis abſoluti poetæ partes in eo poſitas arbitratur, ut, cum metiendi carminis rationem optime perceperit, cum elegantiſſimarum uocum ſupellectilem quaſi quandam ſibi comparatit, addo etiam cum materiem animo cõprehenſam ordine quodá atque artificio diſtinxerit, hiſce rebus tanquam egregie munitus ad ſcribendum ſe conferat. grauiora ſunt, quæ requiruntur, & ex abditis plurimarum artiũ ac doctrinarum fontibus haurienda. nam cum eius cõſilium, qui hoc in genere elaborat, uel in primis id ſpectare debeat, ut, uoluptati uerſuum utilitate ſententiarum admiſcenda, nihilo minus lectorem moneat, quàm oblectet; monita uero illa plerunque neceſſaria ſint, ut in uitijs ſummam turpitudinem ineſſe, in uirtutibus ſummam gloriam, oſtendatur: quo mo-*

do hoc ſine philoſophiæ cognitione prudenter ac perite poterit efficere? Iam, ſi res exigat, ut aut de cæli ſtellarumq; ratione, aut de regionum terreſtrium ac maritimarum ſitu dicendum ſit: certe hos locos non poterit, niſi qui Aſtrologiam & Geographiam attigerit, commode tractare. itaque ſi quis huius facultatis ſtudium eo complexus animo eſt, ut aliquando, quæ litteris mandare ſtuduerit, ea ſe ſperet, ueluti pictorem egregium, omnibus artis coloribus illuſtraturũ: is omnium fere diſciplinarum ſcientiam, quæ ad bene beateq; uiuendum pertinent, ne prorſus ignoret, neceſſe eſt. Quòd ſi ad aſſequendum poetæ nomen ubertatem illam ingenij à natura datam ſatis eſſe putat; atque hac una inſtructus, faclie audet canoros illos quidem, rerum tamen inanes uerſus uel domi pangere, uel in triuijs ad populi aures effundere: ſtatim ab intelligentibus explodetur, neque ſolum imprudens, aut parum uerecundus, ſed etiam plane ſtultus, ac temerarius habebitur. Quo minus eſt mirandum, ſi, ut hac arte præſtarent, quampauciſſimis contigit; cum in omni præterea liberalium doctrinarum genere plurimi ſemper floruerint. Sed egregiorum poetarum multo etiam maiorem hac noſtra tempeſtate, quàm priſcis temporibus, penuriam eſſe conſtat: ſiue quòd ſæculi felicitas

felicitas illa fuit: siue, quod equidem magis existimo, quia non iisdem, quibus olim, præmijs ad uirtutē nunc homines excitantur. Eorum autem, quos in hoc genere præstantes cognouimus, sine controuersia primum locum obtinuit uir eximius, & omni laude cumulatus, Iacobus Sannazarius: cuius ingenij monumenta non uetustas, non obliuio delebit ulla: ut ex tot Regum triumphis haud paulo clarior, quàm ex unius hominis doctrina, atque ingenio, Parthenope sit futura. Hoc autem, Princeps egregie, tui muneris fere totum est: qui, cum ad summam generis nobilitatem etiam optimarum disciplinarum scientiam adiunxeris; tamen hæc per se, nisi accederet studium de posteris bene merendi, quasi minima iudicans, quæcunque à doctis uiris mandata litteris, digna, quæ inter manus uersentur, existimas, in apertum ut referantur, maximopere contendis. Quo nomine ipsi profecto Sanbanazarij manes tibi non uulgares gratias habent, cum eos libros, quos ille moriens tuæ fidei commendarat, peruulgandos diligentissime curas. Qui uero ingenuarum artium studijs dediti sunt, ij se tibi tantum debere profitentur, quantum persolui nullo modo possit. itaque à me, qui eodem in ære sum, petere uidentur, uniuersorum caussam ut suscipiam,
tibiq;,

tibiq́; , propter hoc officium , quid omnes de te & ſentiant , & loquantur , aliqua ratione ſignificem. Ego, licet ipſa te recte factorum conſcientia contentum eſſe , nihil præterea requirere , exploratum habeam ; tamen , ut eorum honeſtiſſimo deſiderio ne deſim , do me libenter in eam partem , in quam etiam mea ſponte propendebam ; & ad oſtendendum non eorum modo animum , ſed etiam obſeruantiam & pietatem in te meam , hæc ipſa Sannazarij poemata , quæ noſtris typis edenda curaſti , nomini tuo dicatum ad te mitto . Leges hic omnia , quæcunque ab eo latine ſcripta nunc extant . primum autem erit diuinum illud , quod ipſe de partu Virginis inſcripſit , opuſculum : dein Chriſti lamentatio: mox eclogæ quinque : quas tamen decem ſcripſerat ; ſed è Gallia reuerſus , has tantum , quas emiſimus , & fragmentum illud , quod poſt Salices collocauimus , inuenit, reliquis aut furto ſurreptis , aut per incuriam ſuorum,quibus eas diſcedens crediderat, amiſſis . ſequuntur elegiarum libri tres , epigrammatum totidem . quæ omnia tuo inſcripta nomini apparebunt ; ut eius beneuolentiæ, quàm Sannazario & uiuo , & mortuo præſtitiſti, hunc ſaltem fructum percipias .

INDEX

INDEX EORVM, AD QVOS MISSAE SVNT EPISTOLAE.

ALFONSO *Carafæ, Cardinali.* 2.
Annibali Caro. 67: 68: 69. 69:
Annibali Cruceio. 160.
Andreæ Duditio Sbardellato. 117. 118: 119. 119: 120. 120: 121. 121: 122. 123. 124. 124: 165.
Andreæ Patricio. 137. 138.
Andreæ Zebridouio. 110:
Antonio Augustino. 44: 44: 45: 46. 47:
Antonio Merlo. 160:
Antonio Posseuino. 27.
Antonio Verantio. 109.
BARTHOLOMAEO *Riccio.* 43.
Benedicto Accolto. 155: 156: 157.
Benedicto Rhamberto. 48.
Bernardino Maffeo, Episcopo. 17.
CAESARI *Ferrantio.* 65:
Christophoro Madrutio, Cardinali. 24:
DIONYSIO *Lambino.* 139:
FABIO *Stellæ.* 50. 51.
Francisco Gonzagæ. 26:
Francisco Luisino. 20.
Francisco Molino. 73:
Francisco Morando. 143:
Francisco Othomano. 55. 55:
Francisco Seuero. 149.

Francisco

Francisco Vargæ. 33.
GABRIELI *Catiano.* 18.
Gasparo Contareno. 154.
Gilberto Cognato. 139.
Gulielmo Paccio. 167.
HIPPOLYTO *Estensi, Cardinali.* 72:
Hieronymo Furnarino. 59:
Hieronymo Lippomano. 28: 30: 31:
Hieronymo Faleto. 34:
IACOBO *Grifolo.* 158:
Ioanni Baptistæ Pastorio. 53.
Ioanni Baptistæ Pignæ. 162:
Ioanni Baptistæ Rhamnusio. 93:
Ioanni Sturmio. 56: 57.
Ioanni Vincentio Pinello. 114.
LAEVINO *Torrentio.* 60. 144:
Lazaro Bonamico. 166:
Laurentio Gambaræ. 145: 166.
MARCELLO *Ceruino, Cardinali.* 15.
Marco Antonio Lombardino. 62.
Marco Antonio Mureto. 74. 74: 75: 76: 77: 78. 79. 79: 80: 81: 82. 83. 83: 84. 85. 85: 86. 87: 88. 88: 88: 89. 89: 90. 91. 92:
Marco Antonio Nattæ. 96. 96: 97: 98: 99. 99: 100: 101. 101: 102. 102. 102: 103: 105. 105: 106. 106:
Mario Corrado. 49. 150:
Ma-

Mario Nizolio. 40.
Michaeli Sophiano. 161.
Michaeli Turriano, Cenetensi Episcopo. 107.
NICOLAO *Nathanaelo.* 146.
OCTAVIANO *Magio.* 71.
PAVLO *Contareno.* 21.
Paulo Magnulo. 168. 168:
Petro Celso. 151:
Petro Miscouio. 111:
Petro . . . . 140.
RAINVTIO *Farnesio, Cardinali.* 1.
Romulo Ceruino. 25: 141.
SAMBVCO *suo.* 152. 153. 164.
Sebastiano Leoni. 60:
Siluio Antoniano. 41:
Stephano Saulio. 3: 7. 10.
VIDO *Fabro.* 13:
Vido Lolgio. 66:
Vido Pancirolo. 116.
Vincentio Giliano. 142:
Vincentio Stellæ. 53:
* 58.
* 147: 148.

INDEX

INDEX EORVM, AD QVOS missæ sunt præfationes.

AD *Alexandrum Cæsarinum, Cardinalẽ.* 177:

Ad Alfonsum Carafam Cardinalem. 192:

Ad Aloysium Garzonium. 224.

Ad Antonium Carlonem, Allifarum principem. 207:

Ad Antonium Aelium, Episcopum. 199:

Ad Antonium Triultium, Cardinalem. 221.

AD *Benedictum Accoltum, Cardinalem.* 174.

Ad Benedictum Rhambertum. 182:

AD *Carolum Pisaurium.* 171:

AD *Diegum Hurtadum de Mendoza.* 184:

AD *Gulielmum Bellaium.* 176.

AD *Hieronymum Faletum.* 209.

Ad Hippolytum Estensem, Cardinalẽ. 205.

AD *Ioannem Monlucium, Christianissimi Regis consiliarium, & apud Venetam remp. oratorem.* 179:

Ad Ioannem Moruillerium, Gallorum Regis consiliarium, & apud Venetam remp. oratorem. 203.

Ad Isabellam Villamarinam, Salernitani principis coniugem. 212:

KALENDARII *Romani præfatio.* 207:

AD *Marcellum Ceruinum, Cardinalem.* 187:

Ad Matthæum Senaregam. 169.

Ad

Ad Michaelem Ghislerium, Cardinalé. 206:
AD *Paulum Rhamnusium.* 217.
AD *Rainutium Farnesium, Cardinalem.* 190.
AD *Torquatum Bembum.* 214

FINIS.

Errata sic corrigito.

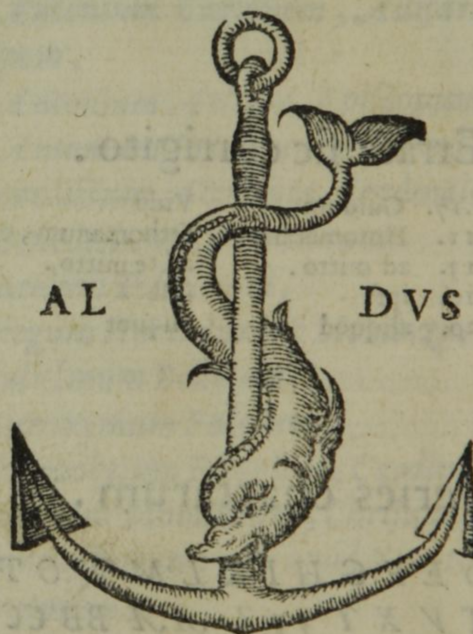
car. 13. uer.	17.	Guidoni	Vido
90.	11.	Hotomanum,	Othomanum,
119.	13.	ad mitto.	ad te mitto.
141.	10.	ipsa	ipse
151.	20.	aliquod	aliquot

Series chartarum.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y yy Z AA BB CC DD EE FF GG.

Omnes sunt quaterniones, præter *yy* duernionem.

VENETIIS, M. D. LX.

AL DVS

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

